

AGRIA

atölele
biztos
teddel
halov
not életet ad
mindig csatlak
nem leszünk

AGRIA
AGRIA
AGRIA

AGRIA
AGRIA
AGRIA

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: KÖDÖBÖCZ GÁBOR

Főmunkatársak: ANGA MÁRIA
BARABÁS ZOLTÁN
BERTHA ZOLTÁN
SERFŐZŐ SIMON
SZAKOLCZAY LAJOS

Nyelvi lektor: BOZSIK GABRIELLA
Szerkesztőségi titkár: HEGYI ZSANETT
Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező és képszerkesztő: HERCZEG ISTVÁN
Elektronikus levelezés: IFJ. KÖDÖBÖCZ GÁBOR
Lapmenedzser: BÉRCZESSY ANDRÁS

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata
A kiadásért felelős: MÉSZÁROSNÉ PUSZTAI ÉVA, az EKMK igazgatója

Szerkesztőség: Eszterházy Károly Főiskola
3300 Eger, Eszterházy tér 1.
Tel.: (36) 520-450/2064
Fogadóóra: hétfő 10.00–12.00
www.agriafolyoirat.hu
agria@agriafolyoirat.hu

Terjeszti a LAPKER RT. és az alternatív terjesztők.

Előfizethető: postán és e-mailen.

Előfizetési díj 1 évre: 1200 Ft.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Nyomdai munkák: B.V.B. Nyomda és Kiadó Kft., 3300 Eger, Fadrusz u. 4.

A lapot az Eszterházy Károly Főiskola és az EKMK
különbféle szolgáltatásokkal sokrétűen támogatja.

HU ISSN 1789-4379

Tartalomjegyzék

Tamás Tímea

Gyévuska verse	11
Apám verse	12

ARTériák

Serfőző Simon

Harangok	14
Csak addig fáj	14

Fecske Csaba

Mégse	15
In memoriam Furmann Imre	15
Léptek	15
Nagyok	16
Himnusz-féle	16

Anga Mária

Átvirrasztottam	17
Mintha csak	17

Koncsek József

Szitakötő	18
-----------	----

Gyüre Lajos

Árbócsa-cédrusok	20
------------------	----

Antal Attila

A kis barackfa	22
Üres szél	22
A vándor hazatér	23

Szenti Ernő

A legmagasabb pózna	24
Látlet	24
Sötétedő legenda	25
A tizedik megközelítés	25

András Zoltán

Mária násza	26
Profán ima	27

Szakolczay Lajos 70'

N. Pál József

Egy reneszánsz garabonciás (<i>Szakolczay Lajos ünnepére, szeretettel</i>)	28
--	----

Kiss Benedek

Balladás fogantatású panegirikusza trükkös szakolczayról és az ő legendás klottgatyájáról	30
---	----

Kaiser László	
Szakolczay Lajosról, a „szellem megrészegültjéről”	32
Vasy Géza	
Dicsőítő ének	34
Pécsi Györgyi	
Szakolczay Lajosnak, szeretettel	36
Fecske Csaba	
Egy hetvenkedőhöz (<i>Szakolczay Lajos 70. születésnapjára</i>)	38
Cseh Károly	
70.	39
Szakóca-szavú	39
L. Simon László	
Zsoltáros improvizációk III.	40
Korpa Tamás	
Levél Szakolczay Lajoshoz	41
Tüzes Bálint	
Köszöntő Váradról	43
Tari István	
Hetvenkedő üstfoltozó éji dala	44
Ekler Andrea	
Rendhagyó köszöntés a 21. századi Krúdy-hősnek	45

Dialógus

„Próbálok egységet teremteni, akár a sokszor szétartott viszonylatok és viszonyok között. Ez éltet, ezt éltetném.”	
<i>Mátyus Aliz beszélgetése Szondi Györggyel</i>	47

Soproni palackposta

Rakovszky Zsuzsa	
A kegyetlen tükör (<i>Regényrészlet</i>)	67
Kerék Imre	
Áprily Lajosnak	71
Benne rezeg még	71
Októberi terzinák	72
Lakatlan csillag csöndjét	73
Anakreoni	73
Tükörpontyok az éjszakában	74
Dalos Margit	
Bűnjelek	75
Távoli panoráma	75
Milyen szél?	76

Sarkady Sándor	
Gyümölcsóra	77
Útrahívás	77
Tavaszi vers	77
Liliom, rózsza, mályva	77
Teiresziász szől	78
Búcsú	78
Turbuly Lilla	
Villám (<i>Részletek egy készülő regényből</i>)	79
Locsmáncsi László	
Anyám	83
Aggódó	83
Ünnepek után...	84
Az elveszett bárány...	84
Ross Károly	
Kritikus határ (<i>Regényrészlet</i>)	85
Both Balázs	
Lucifer Párizsban	88
Egy regény végére	88
Két filmkocka	88
Drótposta	89
Mednyánszky László: Hegyi táj (1897 k.)	89
Bősze Balázs	
Boldogasszony vetése	90
Őszi képek	90
Válaszos zsoltár	91
Kérő sorok Sebaste püspökéhez	91
Szívdobogás (<i>A mérszégető leánya</i>)	92
Büki Attila	
Érdligeti akvarell	94
Úton	94
Változatok egy Bella-strófára	95
Bíbor István	
Dalok	96
Lassú eső	96
Notturmo	96
Kőbe, fába...	97
Tékozló	97
Herbst Zoltán	
Vers	98
Úton Toboso felé	98
Szindbád	99
Geometrián túl	99

Hegy Ferenc	
Ne vigy minket a kísértésbe... <i>(Részlet)</i>	100
Devecseri Zoltán	
Tánc után harmadnapon	104
Boton benyújtott kalap	105
Születésem	105
Márciusi én/ek/em	106
Czethoffer Csaba	
Utassyáda	107
Őrszem az őszben	107
Ki visszamárciusodom	108
Rigók szavalják	108
Böröndi Lajos	
Rendületlenül	109
Föltépett boríték a tavasz	109
Január dideregtet	110
Balaton télen	110

Műhely

Széles Klára	
„Keresem magamban az angyalt” <i>(Sigmond István művei és az Angyalfalva)</i>	111

ARTériák

Iancu Laura	
Malmok	136
Hágó	136
A gyermek siralma	136
Átok	136
Bak Zsuzsanna	
Haluka	137
Halandó Január	138
Győri Zsuzsanna	
Hol van a liftben az illat	139
mikor akarod?	139
Születésnapodra	140
Idő	140
Turai Laura	
Jégkirálynő éneke	141
Ami marad	141
Árny és árok	142

Knapp Éva – Tüskés Gábor

Az ismeretlen Mikes (*Kiállítás Mikes Kelemen halálának 250. évfordulóján az Egri Főegyházmezei Könyvtárban és az ELTE Egyetemi Könyvtárában*) 143

ARTériák

Csepcsányi Éva

Mira 148

Posta Marianna

Esküdal 159

Színek a palettán

Szakolczay Lajos

Tájlátomás, együttgondolkodás (*A XII. Nemzetközi Alkotótábor kiállítása a Jászdózsai Közösségi Házban*) 161

Szakolczay Lajos

Természetlátcső, benső és külső élménykörök
(*Csengery Béla kiállítása a József Attila Művelődési Központban*) 163

Váradí mozaik

Barabás Zoltán

Isten jobb keze... 165
Megadjam-e a magam 165
Áldatlan, eszelős éjszakán 166
Torzó 166
Bűnös voltam 166
Menekíts ki... 167

Lipcsei Márta

Add Uram! 168
Belső spirális 168
Térgörbületben 168
Cspadába csalogató! 168

Pataki István

egyedül 169
egyszeregy 169
kilátás 169
fesztív 169
tűnő 169
istennek szánt égi gyarmat 169
válasz 170
az összefogásról 170
valami nincs 170

ARTÉRIÁK

Csatáné Barta Irénke

Kányádi – köszöntő

171

Műhely

Bertha Zoltán

A drámairó Kányádi

173

Farkas Gábor

Megtartó irgalom

(*Szagrális és profán józanság Kányádi Sándor költészetében*)

181

ARTÉRIÁK

Kis Pál István

Az ihlet

187

A borvers-műves balladája

187

Baán Tibor

Szindbád

188

Lapszéli jegyzet

188

Király Farkas

(félút felé félúton)

189

(vissza, néha)

190

Bene Zoltán

hét

191

Könyvjelző

Kusper Judit

Lidércnyomásos vízió (*Demeter Szilárd: Lidércnyomás*)

192

Kaló Béla

Tünt idők mítoszai (*Kaiser László filmes könyvéről*)

195

Demeter József

Mágnes és gravitáció avagy ó, tempora... (*Turai Laura: Mágnesangyal*)

197

Kovácsné Somogyi Mónika

Eger mint „láthatatlan fonál...”

(*Egri séták nemcsak egrieknek – Szerkesztette: Renn Oszkár*)

202

Verók Attila

Egri helyi értékek a megfelelő helyi értéken? (*Az egri hóstyák*)

204

Ködöböcz Gábor

„vers születik behunyt szemeim mögött” (*Lipcsei Márta: Hullámszünet*)

209

ARTériák

Borbély László

Vakvilág 213

Műhely

Pomogáts Béla

Nagy László lírai forradalma (*A nap jegyese című kötet versei*) 218

Lukáts János

Embercsapda, országcsapda... (*Galgóczi Erzsébet: Vidravas*) 223

ARTériák

Szabó Bogár Imre

A harc vége 229

Hőkölve hátrálnál 229

Csontos Márta

Egy megsebzett ház elégiája 230

Fekete zongora 230

Oláh András

tőled loptam 231

crescendo 231

mióta elengedtelek 231

Standovár Ágota

Nő a lámpák mögül (*Részlet*) 232

Laudatio

Bertha Zoltán

„fejét a vers nem hajtja le”

(*A Bella István-díjjal kitüntetett Király Farkas köszöntése*) 233

Szabadkéz

Suhai Pál

A „placcon” (*Baán Tibor legújabb köteteiről*) 236

ARTériák

Bozók Ferenc

Geoteológia 238

Isten a versrovatot viszi 238

Virradat 238

Magyarország szűk 238

Casanova 238

<i>Nyilas Atilla</i>	
Családmesék	239
Gyermekre	240
Kisstadion '80	240
<i>Farkas Gábor</i>	
Bújócska	241
Téli tánc	241
Rét	241
Az ősz beszél	241
<i>Csomós Szabolcs</i>	
Bebarnul az idő	242
A kereszt	242

Kegyelet emlékezet

<i>Bényei József</i>	
Búcsú Nádudvari Nagy Jánostól	243

ARTériák

<i>Cseh Károly</i>	
Kertek alatt jár a tavasz	245
Fehér(k)edünk	245
<i>Kelemen Erzsébet</i>	
Jelek	246
<i>Bárdos József</i>	
A nagytiszteletű Lao Ce mester gondolatai, bimbózó leánytanítványa látván Shakespeare utolsótáni szonettje	247

Vita és vallomás

<i>Lengyel János</i>	
Kedves fiatal barátom!	248
<i>Soltész Márton</i>	
Hazamegyek a falumba	250

ARTériák

<i>Horváth Ödön</i>	
Álarcosbál	252
Éjfél körül	252

Műhely

<i>Bakó Endre</i>	
Kiss Tamás lírai vallomásai a vers születéséről	253

ARTériák

<i>Vitéz Ferenc</i>	
Egy szerelmes erdő (<i>Részlet a Babonakörök című, készülő regényből</i>)	259

Tamás Tímea

Gyévuska verse

romantikusan

nem lehet beköltözni sehová
a szerelmek nem adnak házat
(sem szobát sem éjjeli menedéket)
csak elvesznek csak várnak elvárnak
számlát írnak kikalkulálják az árat
hogyan fizess még mielőtt távoznának

az ár kell nekik mert adós vagy
ára van minden tettnek s szónak
mindennek amit nem akartál
amit magadból mégis adtál
ki kell fizetni részletre lassan
s el kell tűnni egy pirkadatban

öltözni menni vissza se nézni
soha többet nem sírni nem becézni
hagyni a romantikát a nyálast
otthon kipucolni a tálast
sikálni feltörölni élni
soha semmiről nem beszélni
csak fizetni fizetni fizetni
s a mozdulatokba halkán beleveszni

havas mezőkön ácsingózni járni
az eljövendőkre már sohasem várni
visszamenni szépen Szibériába
mint kinek odaköltözött az álma
(úgyis ott lakott
fagyott lakatok őrizték
hó volt jó volt
s a hideg
örök nélkül is
távol tartotta
a kísértéseket)
s ott alszik csendben ébredéstelen

jó világ az havas meztelen
szikár
1 versbe épp illene
hidegbe bugyolálva várnak a faágak
nem is érzik nem is fáznak
el vannak rontva
kevés fénnel beérik
(bár a termésük néha késik)

Szibériából nincs visszaút
(vagy lenne csak messze)
20 év alatt apadt csöndesült
az mi szívedet nem engedte
nem fagyta meg és nem égtél
a túlélésnek nincs nagy ára
a szél porhóval lassan betakargat
s maradhatsz kedves Szibériában

Apám verse

2009. november 2-a után

1

sötét a szó
nem látok benne
agyszövet
szivacslik körülünk
bennrekedtünk

a szó sötétjébe zárva élünk
én és te
(kígyó sátán
e vagy másvilági ábránd
egyremegy)
úgysem értelmezhetek
a világosság elveszett
s ha van is fény
sosem látom

szivacsos agyszöveteken
üldögélek
vagy álldogálok
az ételt megeszem
nem mászkálok
félre
a szó sötét
az ápolók fehérek
az asztalig mindig
elérek

2

mint az agysejtek szűrkesége
olyan az idő
nem álom-köd száll alá
és csak sejthető
hogy valami rejthető oda

valamikor volt irány
ködbe pólyált csodák
különbség szépség és rútság
szerelem és gyűlölet között
bár tudtam
a szépség mélyén is csontváz van
s a rútság ebben testvér vele
hús vér szövet zsír eloszlása minden
s a lélektől innen üres a szív (is)
a vér célszerűtlenül dobol benne
és senki sincs aki siettesse

agysejtszürke ködökben járok
már nem félek
lehet hogy 1 csontváz az élet
hallom már jönnek zörögnek
a rejtett dolgok elapadtak
akár a sugara a napnak
s maradt a homály
még járok
egy állomáson állok
valaki fehér vonalat húzott elém
azon lipinkázok
s egy emléktelen világban
csak várok

3

a titkok ajtaja mögött
semmi
a nincs vagy van
egyremegy itt
a titkok ajtaja forgóajtó
belépsz de ki nem szállhatsz

(s az örökös körforgásban
 azon töprengsz hogy mit találhatsz)
 mert a titok a felejtés
 a teljes
 a szürke agysejt
 üres pergamentekercs lesz
 és akkor érzed
 (mert látni sose látod)
 hogy körbe-körbe forog a világod
 de nem varázsgömb
 nem csoda
 nem álomból való
 lelöktek az ámokvonatról is
 s ami maradt hát az
 megtartható

mert ennyi
 a titkok ajtaja mögött nincs semmi
 forgóajtó pörög körbe veled
 s a jegyed hogy bejuthass
 (amit egy mozdulattal vesznek el tőled)
 az emlékezet

4
(születésnapra – 2010.január 20.)
 születtem egyszer de nem versben
 a vers sose mondott semmit
 hallgatott
 mint a falat megtartó alakok
 nők Kőműves Kelemenek
 olyan lehetett
 talán ő volt az emlékezet
 nem tudom

azt mondják ma 72 éve lettem
 én
 és olyan ez a költemény mintha
 32 éves lennék én
 csak nem tudom honnan való
 ez

s más is elveszett
 az emlékezet
 felszedte a csapdáit előlem
 azt még tudom hogy hol a térdem
 a lábam a szakállam
 reggel borotvátlanul álltam a
 fürdőszobában
 s mentem kifelé (vagy befelé)

mintha más érzéseit élném
 nem válik le semmi róluk
 bennük sincs múlt és értelem
 és így 72 évesen
 merre mehetek
 s ha járok merre járok
 merre visznek az irányok
 diéták sivár bugyraiból
 mér régesrégén kivagyok
 valamerre
 el Bágy felé a dombra
 ahol zöld volt s a La Paloma
 dalolt valaki torkából

de most elrejtettek engem
 72 évesen
 valahová talán 1 versbe
 mit nem szerettem
 s már mindent más ír helyettem

havazik kint január van
 csak azt tudom hogy nem találtam
 valamit
 fürdőszoba sötétség világosság álom
 ennyi lenne az egész világom
 múlt foszlányok eltévedt darabjai
 reggel
 s a felismerés hogy a szürkülettel
 azok is
 elmennek mennek
 s nem szakad vége a rendnek

Serfőző Simon

Harangok

Harangok,
delet harangozók,
bajkiáltón félreverték,
csendítők temetéskor,
döngve kondulástok
hányszor hallom,
s hallom a múltból,
át minden időn,
azon is túlról,
mintha éren-
nádakon túlról,
zúdulván veszedelem,
fergeteg vihar Ázsiából,
Bizánc felől,
Európából,
ércesen zúgtatok,
zengtétek a jó vitézséget,
ágyúkká öntve
őriztétek a hazát,
a hitet
vigyáztátok,
Nagypénteken
Rómába mentetek,
harmadnap a feltámadást
harangozzátok.

Csak addig fáj

Ahogy egyik sejt a másik után
zökken a helyére,
sorban mindegyik, ahogy kell,
kibírni már megérte.

Hisz adig nyillal a csont,
a hús is csak addig fáj,
amíg lassan rakódik a mész,
fől nem épül a halál.

Fecske Csaba

Mégse

fehér éjszaka lomhán hull a hó
angyalok táncolnak az ablakon
a boldogsághoz a mindenható
ifjúság tökéletes alkalom

hét fényesre suvikszolt kamasz szív
s a petróleumlámpa világít
jó itt de már az ismeretlen hív
a sors még titkolja praktikáit

az asztalnál körben ülnek ők
merészen üstökön ragadva
a lopva tovasurranó időt
amely magát nekik még megadja

szavuk mint puha pamutgombolyag
gurul el a csönd cicája játszik
velük önmagát falja fel a nap
belőlük minden érzés kilátszik

jóllakottan duruzsol a kályha
s ők belefeledkeznek a fénybe
minden szép s jó gazdára talál ma
és nem tudják megtartani mégse

In memoriam Furmann Imre

a sötétség mélyéről
kiáltok hozzád barátom

a törvénytelenül és kegyetlenül
ítélkező isten kirúgta alólad az időt
a semmi kötelén himbálózol
estétlen reggeltelen napokon át
világ csúfjára szégyenünkre
elkékült szájjal
bezúzott szemekkel

magadra hagytad ezt a kurva világot
csonttá aszott szavaid
botorkálnak agyam meddőjárataiban
hogy lámpásuk pislákoló
fényében fűrösszem meg
szomorúsággal bemocskolt lelkemet

Léptek

az ágak közé szorult reggel
nem bír a korai madarakkal
az esetlen levelekkel
mutáló pillanat a folytatás
gyönyörúsége és fájdalma
a bizonytalan térben
egy arc keresi önmagát
hogy áttűnjön majd minden arcokon
és eljön az idő mikor a száradó fű
kétségbeesetten kaparássza
a vándormadarakkal fölsebzett levegőt
magára hagyva egy öregember
semmibe tartó bátortalan lépteit

Nagyok

Himnusz-féle

Bartók nagy –
a magyar pusztán átcsörtető szél
üvöltése visszhangzik zenéjében
riadt kúrtszó fáradt kolompszó
a Kárpátok fenyőzúgása
hegyi patakok csobogása
megszégyenített szegények
megcsalt szerelmesek szívének csörömpölése
az ő zenéjében meztelenre vetkőzik a vágy és szó
én ilyen nagyok gyönyörű és rút
nyájas és borzasztó
szeretnivaló és
szenvednivaló

Európa nagy –
roppant világok ölelkeznek és birkóznak benne
istenek nevetése Sátán vérforraló kacagása
Bach Beethoven Mozart Chopin Schubert Schumann Haydn
Wagner Smetana Schönberg Sibelius... mennydörgés robaja
hóhullás nesze csillagok örömujjongása gépek síránkozása
Európa hazánk és börtönünk álmok birodalma múltunk és jövőnk
és jelenünk bűn nyomasztó terhe felhőtlen öröm kék ege Dunának Oltnak pár-
beszéde Ady sztentori hangján
Európa gazdag és színes minden fája más
és minden fa levele tükre a napnak
gyökere mélybe tör
ága magasba
szava a szív szava a léleké
hegyeké síkságoké
erdőké pusztáké
Európa zenekar karmestere az elfogulatlan Idő

Anga Mária

Átvirrasztottam

Átvirrasztottam minden éjszakát,
a múltakat, az eljövendőket.
Nem figyelem már a fény zárványait az égen,
karodba karolva menekülök,
mint néma fegyencek a körbeséták idején.

Mindig ugyanazok a fák árnyasodnak körém,
ugyanabban a kertben lépdelek,
de a térdemhez verődő virágokról
már semmit nem tudok.
Levetett ruhadarabjaim helyett
megtalálom végre szárnyaimat.

Mintha csak

Mintha csak álmodtam volna a reggelt,
dideregve szaladtam a hegyek között,
ott hagytam füvekbe, fádba rejtve mozdulataimat.
Egyik karommal magamhoz öleltem a tavaszt,
másik karommal a virágtalan kerteket.

De előttem beszakadt a föld,
mögöttem beszakadt az ég,
asszonyi magányom szüzességén
halálos tort ült az idő.
A hegyek megfeketedtek,
meggyulladt a sötét, csak
üszök maradt a fákon.

Hajamban lobogtak széttárt
szárnyal a madarak, vergődtek,
fészkeikre rátalált a tél.
Hiába takartam kendőmmel
a földet és a fákat.

Fénye támadt az áldozatidőnek,
fölemeltem a sírok fölé árvaságomat.
Elsiratott bánatom egyetlen perce több,
mint ezredévek.

*Koncsek József***Szitakötő**

Szitakötő.
Élő horog.
Harag.
Eget szövő, bökődő
lila kötőtűdarab.
Nádbotocska,
törött,
színes fadarab,
csillámszárnyakkal
repegő
szitakötő,
éles mozdulat,
sebész-pontosság, szipoly,
drótkörbordás szélzsák.
Keretes karika, csikóhal paripa,
véremlen
bugyborékoló gyönyör,
falánkság,
metsző fény-üveg,
hánytorgó lánglánczsaák
szivárványhártyát
falnak,
mint saját éhüket,
szitakötő,
látom a szemed,
fejem fölött hatalmas
lámpaüveg,
hatszernű projektor,
marslakó-szemüveg,
véremlenbe, húsomba
lámpázó
operatív készüllet,
szitakötő,
sebészkes alatt
vagyok
halálos révület,
bökődő

ujjak alatt
jegeces rémület,
szitakötő,
belülről
fojtódnék meg,
fulladnék meg
nélküled,

ha nem szipognád ki
szipolyoddal,
sipolyoddal
tenyészkövület,
burjánzó
húskristály-lét
termelte
rossz véremlen.
Szitakötő!

Ki tette arcom fölé az
ökörhólyagprojektor homályos,
hideg szemét?
Ki látatja a véremlenben fürdött öklöt,
a levedlett gumikesztyű-hártyát?
Ki látatja az éles tiszta ráncot a száj
vonala mellett?
Ki menti ki beteg sejtek közül
az alabástromvérgyöngycsillárlámpát?
Ki gyomlálja ki gyökerestül az
iszonyú karácsonyfagyertya
rakétafüzért?
Ki tudja, ki ismeri, hogy más
testekben is még tombolni fog?
Ki szólíttatja általam, értem a
sebészkes-szitakötőt,
a szisztematikus fényes
fémszűnyogot?
Kinek testében turkálnak

Tulp doktor tulipánkezü
tanuló utódai?
Kiért sorakozik fel a létezés, hogy
hullából visszavegye, felsorakozik,
ki láttatja velem az Ítélet
összeslelkű lovasait?
Miért, hogy szívemben vérkokárda
fáj, s összehúzott, összpreéselt
szájjal
és homlokba húzott hófehér
sapkában milliméterenként
rohamoznak,
és a vöröshajú nővér dinnyényi
érett mellei fölött
sirálykönnyed ujjakkal veszik át az
iszonyatosan karcsú kis műszereket,
véreket szipogatják a
szitakötő-műszerrel,
miközben fejemnél állva

az aneszteziológus doktorasszony
beszél hozzám,
zöldszemű, meleg, eleven,
száraztenyerű hóasszony?

Nem bírom kideríteni
a tolongó képek okát,
eredetét,
felderíteni
az élethalált,
a haláléleletet,
előlt, mint a vér,
anyanyelv-képbeszédem,
mely a Te beszéded,
én kértem,
kéreltem: élet,
mit kívánsz?
Nézd, töredelmes ének,
kristálytöredelmes ének,
csörren, vonaglik a tánc,

a kihívó ritmus előtt,
s most a dallamot elnyelő időt látok,
hidratorkú időt,
mintha szőröstorkú
gyapjúharisnyát
stoppol,
lyukakat stoppol,
s vág körül egy asszony,
de ráhabognak
a temetők,
elnyelik apámat,
elnyelik anyámat,
elnyelik őt,
akitől vagyok,
idő, idő, haragot
kényszerítő idő,
a zsigerekben kristályokká fagyott
időre értelmes mozdulatot
szentelő idő,
nem haragot,
az idő fölött tanácskozó idő,
új sejtlancolatot
teremtő idő,
önmagát megmentő idő,
ne nyelj el engem, láttató erőt,
tudást,
ezért hív az ordítás,

anya, anya, anya,
nézd, a hatalmad versekben világol,
anyanyelv-anya-anyám,
emelj föl
az idő süllyedő tavából,
anyanyelv-anya-anyám,
minden hozzád kiált,
úzd el
a halált
vérem taváról.

(1988–1989,
János Kórház, Rákospalota)

Gyüre Lajos

Árbócfá-cédrusok

Árbócfá- cédrusok tartják az ég kupoláját,
halott lányom magaslik fölējük, szépívű
homlokát sirató asszonyok emelik föl- föl,
az emlékek márvány falán egyre magasabbra.

Szememben sűrűsödik a szarkaláb- bozót,
selyemhernyó- gubó életem vékonyodó
fonalát szálonként szövöm magam köré,
bujócska napjaim takarom hulló őszi
falevéllal. Lánctalpas ekék barázdát húznak,
felszántják arcom csont- ugarát, förtelmes
férgesek rágják álmaimba menekülő éjszakáim
falát a fogyó, mindig megújuló hold hideg
fénynyalábjában, míg átgördül rajtam
százszor is véres kerekével a szárszói
tehveronat.

Egekig felmagasodó magányom
mentsvár ölelése: Zsuzsám holtomig
szerelme, pihe könnyű takaró- melege
álmokba ringató hajó, csermelyen palló,
összetartó mágnespatkó- zár, széltörő
palánk, szarvascsapás- menedék falkába
verődő kutyacsaholásban, vágott sebre
cicfarok, harangzúgás nyugalma.

Örvények szédülete kavargó bennem, gótikus templomkapolákban fészkelő zsoldáros ima, tornyosuló teremtvágy, s benne a halotti tor marasztaló öle, az időtlen idő, a véges- végtelen, a leporolt múlt, a semmibe mutató jövő délibáb hét színe, vázon aluli kerékpár-hajtás gyermeki öröme, a képtelenség képessége, halandók halhatatlansága, a lyukas- zászló- lobogtatás vihar-szele, a bátorság hűbelebalázsa, szalmaszál kapaszkodás a kegyelmi kérvénybe akasztás előtt, ronggyá mosott csipketerítő- szakadás foltja, kiáltozó versem visszhangtalan hiábavalósága.

Megszépült halottaim raknak párnát fejem alá, takaróm az ég boltozata, szikár oszlopai apám, anyám, testvérem, lányomban gyökereznek. Roskátág lábam botladozik sarok- kövekben míg elhullajtott hajléktalan gondjaimat keresem kapualj- folyamok huzatos medrében, sátoros ünnepek tisztára mosott szavaiban, fenyőerdők sóhajaiban, kristály-csepp források aláhulló zuhogóiban, míg szememben a szarkaláb- bokrok tüskéi vérvörös virágot nem nyitnak.

Antal Attila

A kis barackfa

Kérlek
 vigasztald meg
 a szélben síró
 növendék barackfát
 borostyánszín könnyei
 végigcsordulnak derekán
 kertünk árvája ő
 rokontalan testvértelen
 rémíti az áprilisi
 hűvös-kék úr is
 melegítsd meg
 leheleteddel
 vacogó leveleit
 k
 é
 r
 l
 e
 k

Üres szél

Sorsot hallottak
 egykor a poéták

 a szélben, és hitték,
 hangján egy ország

 panaszkodik. Szelünk
 most globális huzat,

 álmunknak se társa,
 se hordozója, csak

 orrot mar, s lobbant
 szemre allergiát,

 nyöghetné akár
 Klagenfurt vagy Rijád. –

 Ágon magnószalag
 villog: léttükör,

 világsláger hallgat
 rajta – a semmiről

A vándor hazatér

Áprily Lajos emlékének

Elég volt nyolcvan ősz, elég,
vélte, nincs többre fedezék.

Elég volt a vér, az iszony,
a külső s belső Trianon.

S hogy csereklye-füstöt érzett,
kolompszavas messzeséget,

nem habozott, levetett kint,
félelmet, és illanva, mint

hirtelen szélben könnyü köd,
a kórteremből megszökött,

s a rigófüttyös parkon át
az erdőkbe tűnt át, a tág

havasokba... és merészen
folytatta útját az égen,

merre békességgel várta
csillagközi esztenája.

Szenti Ernő

A legmagasabb pózna

A mondat elejénél tartottál,
s tisztán hallottad a nap
végén járó kétségbeesett kiáltozását.
Vakondtúrásnyi felhő.

Ahol egykor szívesen
tévesztettétek egymást szem elől,
ott most egy romos tanya áll.
Porral belepett mássalhangzó.

Ma a szokásostól eltérő módon
erőltetted meg képzeletedet.
Vaskos meglepetést emleget,
a sorsodat mozgató összhang.

Látlelet

Fülel a nagyokat füllentő.
Jogtalanul bekebelezett napfény.
A füst, amikor csak tehette,
segítette a lángnyelvek kibontakozását.

A magadról vélekedés
az elejétől a végéig hamis magyarázkodás.
Gondoltad volna? A hiányérzet
adta kezedbe a megoldás kulcsát

Új nap virradt
a változó alá menekült változatlanra.
Jól mondtad. Belőle
nem a halál, az élet csinált mártírt.

Sötétedő legenda

Ide, s rámutatott a tisztásra,
csönd még soha nem rakott fészket.
Vegyé el néhány százat
a magad előtt tolt emlékekből.

Azt ne, amit a nép jobb esetben
is csak két alvás közt vesz a szájára!
Ha az igazság nem a kitaposott úton jár,
valahol már dúl az ellentétes érdekek háborúja.

Azokban az időkben nem volt
szabad hely, ahol a hit megvethette volna lábát.
Ide-oda riadtan futkosók lepték el a várost.
A történések faliórája hamisan mutatta az időt.

A tizedik megközelítés

A magát kérető tenger
hosszas habozás után
bemutatta az ősökötől
tanult hagyományos hastáncot.

Neheztelnek a fák
a durva és erőszakos szélre.
A pillanat kérdez, az öröklét
a füle botját se mozdítja.

Hidegen hagyta a tél a tájat.
Hólepte asztalon hidegtál.
Emlék lett a megőrzésre
alkalmasnak talált napkeltéből.

András Zoltán

Mária násza

Gyaluforgács szagú éjszaka.
A sarokban két-három frissen faragott székláb,
véső, gyalu, kalapács,
s egy kopott padka.
A szalmára terített lepedőn
kicsi gyermekasszony:
harmatos Mária.
Ölében boldog sajtás,
combján erecske vér szivárog.
Sovány karjával közelébb húzza
horkoló emberét,
a bozontos fejű ácsot.
Valami villan,
fény fehérlett,
a kunyhóba lebben
egy leheletnyi lélek.

A szamár az istállóban szöszmötöl,
várva az abrakos zsákot.
A tyúkok alusznak.
A kakas már hártás szemérről
űzködi az álmot.
Az út kövén
korán kelt szekér zörög.

A vaksi Föld mit tudta,
az untig unt hajnalon
megváltó Golgota
felé pörög.

Profán ima

Uram, én nem járok templomdba,
alig lát úrasztala, gyertyás oltár.
Nekem kóchajú napok zsvijában
zeng a zsoltár.
S bennem szolgagőg terem,
némely titkos képleted
ceruzám hegyén
ha felfedem.
De rimánkodom, ha tompul
szemem fénye
villó éle,
ha recseg a porc, szakad az ín,
a rojtos ideg görcsbe ránt,
ha tán feledni kell lángos delet,
asszonyízű éjszakát.
Napról napra ürítem eléd
nyútt valómnak bugyorát.
Terhed vagyok.
Segítnem kéne,
s lám gáncsolom szorgos utadot,
míg homlokod árkaín
megkövül a gond.

Ó, mégis még valamit.
Emelj rangomon kicsit.
Legyek szolga helyett
– hogy el ne vássak –
még pár fájos derekú évig,
napszámosként
a munkatársad.

N. Pál József

Egy reneszánsz garabonciás

Szakolczay Lajos ünnepére, szeretettel

A nevével 1977 júliusának elején találkoztam, távol szülőföldünktől, egy számomra akkor nagyon nagyinak tűnő pályaudvaron. A debreceni egyetemen tett felvételeivel a hátam mögött a Budapest fele induló vonatra vártam, s életem első irodalmi folyóiratát – az *Új Írás* friss száma volt – ott vettem meg éppen, nyilván véletlenül azt. Keveset tudtam – nem is vettek föl! –, de Sütő András nevét, néhány írását, Szakál István tanár uramnak köszönhetően ismertem már, így a dallamos nevű szerző dolgozatára (*Alakok és helyzetek Sütő András színpadán*, ez volt a címe) rögvest „rávettem” magam. Amit olvastam, aligha értettem mindenestől, ám egy fotó nagyon-nagyon megfogott, ki is szedtem a lapból, hogy – celluxszal felragasztva! – az Eötvös kollégiumbéli szobám falát díszítse nemsokára, esztendőkön át. Sütő András s édesanyja volt a képen, ami a híres, akkoriban újra meg újra elolvasott könyvvel – az *Anyám könnyű álmat ígérrel* – együtt kezdett élni bennem. Lehet, magamban már akkor hálát adtam Szakolczaynak?

Azt, hogy neve nem Szakolczay, hanem Varga eredetileg, s hogy ugyanabban a megyében születünk, nevelkedtünk, csak évek múltán, a *Dunának, Oltnak* című gyűjtemény fülszövegéből tudtam meg, no meg azt is még, hogy akárcsak én, ő is műszaki szakközépiskolában érettségizett egykoron. Mondanám, ennyi a barátságához kézfogás nélkül is elég lehet – mert többször láttam, hallgattam ugyan itt meg ott, ám szót 1988-ban váltottunk csupán –, de hogy írásait kerestem, s hogy számon tartottam őt, az bizonyos. Aztán jött az újabb meglepetés. Kiderült: nemcsak remek mesélő, anekdotázó, akitől a derűsen (s olykor persze indulatosan) vaskos fordulatok sem idegenek, de még a sport, kivált (akárcsak Ottlik Géza!) az atlétika szerelmese is – tehetséges középtávfutóként neve (Vargaként!), fotója a *Képes Sportban* is megjelent valamikor! –, akivel én, a sportbolond, Carl Lewisről, az 1966-os budapesti Európa-bajnokságról vagy Mecser Lajosról is beszélgethetek akár. Az 1998-as kontinensviadal jó részét vele – s az áldott emlékü Nagy Gáspárral – együtt néztük végig a Népstadion (akkor még így hívták!) lelátójáról.

Igen, Nagy Gáspár, a közös barát, aki szintén földink valamiképp, aki odaatról „világító fáklya” nekünk négy esztendeje immár, ahogy közös könyvükbe (*Ameddig temetetlen holtak lesznek*) írta nekem, Egerben, Ködöböcz Gáborék lakásán, egy felülmúlhatatlan ebéd után. Igen, Sütő András, Erdély, a népi irodalom, Zala, a műszaki szakközépiskola, meg a sport szeretete, ez Szakolczay Lajossal mindmind összeköt engem, ám ha egyetlen dolgot említhetnék csupán, e régi századok-

ból örökölt emberi-költői föladatához holtáig hű, Isten kegyelméről tanúságot tett poéta neve jutna eszembe legelőbb. Mert mentalitásban, vérmérsékletben ugyan különböztek ők, de a történelmünk kihordta-kikényszerítette morális készenlét igénye s az élet csodájában, a rácsodálkozás képességében való poétikus derű és bizalom egy volt s maradt bennük megmásíthatatlanul. Tudom persze, Szakolczay nem is „szakember” igazán, csak amolyan „impresszionista” eszköztárral s hozzáállással operáló író- vagy esszéista-féleség, legalábbis a „szakmai tekintélyek” jó része szerint, ám mondjanak már rajta kívül valakit, aki a Kárpát-medence magyarsága újabb kori irodalmában, színházi világában, képzőművészetében s nívósabb zenei életében hozzá hasonlóan egyként járatos. Vagy aki – mondjuk – a „parasztíró” Asztalos István, az avantgárd-lelkű Tolnai Ottó vagy Határ Győző, az ötleteiből kifogyhatatlan író-bölcsező munkái fölé ugyanazon szenvedéllyel képes hajolni néhanap. Ő az a szerkesztő, akit egy rég megjelent vers újraközlésének szándékával aligha tudná „átverni” bárki is, a filológiai precizitásától pedig – a nyugati magyar irodalmat elsől bemutató háromszerzős monográfia kegyetlen „kiveszésére” emlékszem hirtelen – már negyedszázada is minden figyelmetlenebb szerző rettegetett. Végül is: egyetemek, elméletek, iskolák és tudományos konferenciák ide vagy oda, azt, hogy a közösségért (is) felelős morál vezérelte feladattudat s a (szakmai) fölkeszültség együttállásának követelményéről beszélő Németh László a Szakolczay-életmű olvastán is bölintana egyet, én bizony állítani merem.

Más meg amúgy sem számít! Végezze dolgát amennyire képes, legyen bár innen vagy túl a hetvenen. Járja a Kárpát-medencét fáradhatatlanul e reneszánsz lélekbe oltott garabonciás, jelentős tárlat, színházi vagy operabemutató ne nyíljon meg, ne induljon útnak nélküle, írjon, nevéssen nagyokat, meséljen, éljen, perlekedjen, amíg csak lehet, létével s létezésének formájával adjon számot magáról, rólunk a jelennek s az utókornak is.

Éljen a magyar szabadság! Éljen a magyar atlétika!

Isten éltesen földi, Isten éltesen Lajos!

Kiss Benedek

Balladás fogantatású panegirikusz a trükkös szakolczayról és az ő legendás klottgatyájáról

Nagy időt zengetek,
mái kabócák –
eltunyult ifjoncok,
figyeljetek!
Köztünk járnak még,
akik láthatták
hős Szakolczayknak
bő klottgatyáját –
manapság nincsenek
ily méretek.

Hetvenes évek ti!
Szoc.Reál-korszak!
Nem volt a világon
még ily csapat!
A legjobb tollnokok
itt igazoltak,
mindenre elszánt
cselvetők voltak,
ám Lajoshoz méltó
egy sem akadt.

Hős középpályás,
téged köszöntlek!
Sohasem feledem
nagy klottgatyád!
Mily bájjal takarták
ösztövértéd
szárai annak az
ős-szerelésnek!
Tán maga Hunyadi
hagyta reád.

Hírnevet szereztél
e bőgatyának
s a dicső csapatnak
szintugyanúgy.
Kaptál egy jó labdát,
a Reál támadt,
megpattogtattad és
ötleted támadt:
vicceljük meg azt a
pohos kapust.

És megindultál!
Csurkával szembe!
Nézték a hátvédek:
ez mit akar?
Rátekeredtél a
bőr játékszerre,
még egy csel - eldőlt a
torony egyszerre,
s láthatták: bús gátyód
mit is takar.

Nagy szíved vitt, Lajos!
Csurka csak göcögött:
Mit számít egy öngól
0 : 9-nél ?
Legalább mi rúgtuk!
Végh Tóni köhögött,
s lecsereált menten, mert
ily vásott ördögöt
cik-cakkban nem látott,
mióta él.

S iskolát csináltál!
Utána mind többen
saját kapunkba
rúgtuk a gólt.
Farkasunk dohogott,
elhült és elszörnyedt,
mígnem egy rangadón
kettőt rúgott.
(Bocsássa meg Isten –
hisz ő meg bekk volt.)

S 70 lettél, Lajos...
Gatyád már elszakadt...
Mondják, hogy bujdokolsz
azóta is:
litteratúrában
s bős zsánerképek alatt.
Így hát most lelkedért
csendítek poharat:
cseleid meghatnak
bíz még ma is!

Kaiser László

Szakolczay Lajosról, a „szellem megrészegültjéről”

Ha hivatalos értékelést kellene írnom Szakolczay Lajosról, szerteágazó, az irodalom túlmutató tevékenységéről, életművéről – melybe én természetes módon a társasági, beszélgető embert is beleszámítom –, bizony nem vállalnám, mert ezt csak monografikus igényvel merném vagy nagy ívű tanulmány formájában. S ha megszorítanának, hogy mindenképpen muszáj legalább egy mondatban értékelni, akkor Németh Lászlóhoz fordulnék, aki Czine Mihályt jellemezte úgy hajdanán, hogy védi, amit védeni kell. Nos, ma számomra Szakolczay Lajos az, akinek egész élete, életének minden rezdülése, tehát minden leírt sora is azt védi, amit ma védeni kell: a kultúrát és ezen keresztül a tartást, melyben közösségünkhöz, tehát magyarságunkhoz, nemzetünkhöz való eltéphetetlen kötődés is beletartozik. A mai, ellebegtetett értékek korában bizony bátorság kell ehhez. Miként ahhoz is, hogy kötődése éppen a korszerűség jegyében teljesséjen ki, kevés nála nyitottabb tollforgató van, aki ennyire érzékeny az új iránt, ha az valóban értéket is teremt. Több évtizede így lát, él, utazik, dolgozik...

Irodalom, színház, zene, képzőművészet. Ezek az alappillérek érdeklődésében. Írás, szerkesztés, jelenlét. S ezekben a felmutatások: a munka maga. Munka az alkotókért és munka a közönségnek, az olvasóknak. Egészséges, óriási teherbírású, jó kedélyű és humorú, remek tollú és szavú szenvedélybeteg. A kultúra szenvedélybeteg. Hihetetlen mennyiségű írásokkal a háta mögött, melyek iránytű-írássok, magyarságnak, közösségeknek, egyénnek egyaránt. S vibráló személyiség, aki szeret beszélgetni. Amúgy sokat beszél. Vannak emberek, akik keveset beszélnek, de azt is minek. S vannak akik, sokat beszélnek, ám nem fölöslegesen. Szakolczay ilyen, élvezet vele bármiről és bárkiről szót ejteni, persze előbb-utóbb úgyis a magyar kultúra, főleg a magyar irodalom kerül a középpontba.

1984–85 óta ismerem személyesen. Akkor a veszprémi Petőfi Színházban voltam dramaturg, s ő jött előadást nézni (keves színházi kritikust ismerek, ha egyáltalán van, aki ilyen természetes módon és fáradhatatlanul, nagy gyakorisággal járta a vidéki és határon kívüli színházakat). Együtt utaztunk föl Pestre, s azóta folytatjuk az ott megkezdett beszélgetést egy-egy találkozás alkalmával. Legutóbb, alig néhány hónapja éppen Egerből buszoztunk vissza, s mit hoz a sors: a színházról folyó elmélkedéseinkbe evidens módon kapcsolódott be a velünk utazó, volt erdélyi díszlettervező. Egy ilyen találkozás és beszélgetés ad hitet minden „kultur-szenvedélybetegnek”...

Külön öröm volt számomra, hogy 2006-ban az általam vezetett Hungarovox Kiadó jelentette meg Szakolczay Lajos akkor tizedik kötetét. Kiadói csemege volt a kézírata: precíz, pontos, nyomdakész. S ami a könyvben: pazar írások a magyar irodalomról, zenéről, képzőművészetről, színházról és persze önmagáról. Miként rögzíti, ámultan ír az „iszákosokról”, vagyis a „szellem megrészegültjeiről”. Hasonló a hasonlóval: ő is közéjük tartozik!

S már csak az a kérdés, megbecsültük-e, megbecsüljük-e kellőképpen a szellem, mondjuk ki a magyar szellem „megrészegültjeit”? Klebelsberg Kunó jegyezte meg a múlt század húszas éveiben, hogy a külföldiek a saját értékeiket könnyedén „négyzetre emelik”, mi, magyarok hajlamosak vagyunk értékeinkből „gyököt vonni”. Nem hogy nem változott, de rosszabb lett a helyzet azóta. Szakolczay Lajos minden sora, szava és gesztusa több évtizede perlekedés és értékfölmutatás. Perlekedés a hamis beidegződés, sőt a rosszindulatú gyalázkodás ellen, ugyanakkor a mérce szigorával a valóságos és tényleges minőség védelme. Őt idézve: figyel, mert figyelni kell „az irodalom és a művészet ösvényeit bevilágító lámpásokra”. Ehhez kívánok töretlen erőt 70. születésnapja alkalmából!

Vasy Géza

Dicsőítő ének

A nemes és nemzeti réz-, bronz- és vaskorszaki, sumérföldi és kárpát-medencei üstfoltozó dinasztia legérdemesebb mesterének, Foltonfolt ország hófehér üstökű üstökösének, a kis és nagy edények legfőbb gondozójának, a hetvenedik 365 lukú üst befoltozása alkalmából, nem feledkezve meg a 17 szökőnapról sem, az üst- és füstnélküliek hódolatát tolmácsolva készült ezen elégiko-rapszodiko-tragiko-ódaiko-líraiko-komiko-hungariko-Lajosiko elmemű, amely főzetett hetvenhét-szer megforgatott üstben, - csak látnám már e nagy-nagy füstben értékét kimérve szín-üzstben!

Nagy férfinak merengek én a sorsán:
 Járt-e már a Szakolczay Szakolcán?
 A Kárpátoktól le az Al-Dunáig
 Van-e más is, ki mindenütt beválik?
 Számára nincs más, csupán a művészet:
 Oda-vissza lapozza az egészet.

Leonardo? Ezeremester? Lucifer?
 Hetven könyvet félkezével elcipel!
 Fejen állva felismeri a festményt,
 S újra talpon: mutogatja az eszményt.
 Zsinórpádlás, könyvtár mélye, műterem,
 kérdezz bármit, hümmög máris: ismerem!
 Megnyitni kell? Vagy bezárni? Csudajó!
 Gyí, paripám! S vágat már a hintaló!

Ha énekel, tenor, basszus, bariton,
 S követi a szopránhangot, gyanítom.
 Az időnek soha nincsen szűkében,
 Mindent meglát barnában és szőkében.
 Akinek az öltözete hiányos,
 Attól lesz az ő kedve is virágos.
 Kanizsai? Kőbányai? Bikavér?
 Mindez volt már, s előbb-utóbb visszatér.

Az a baj csak, nagyon kicsi: a nyugdíj!
Kicsi bizony, járna az a Kossuth-díj.
Széchenyivel is beérné, tudom ám,
Nem válogat, s ez bölcsesség, tudomány.

Vannak, akik hetvenkedni szeretnek,
Ám Lajosunk, szokás szerint, eretnek.
Számolni kezd visszafelé, nem hiú,
Reménykedik, lesz még egyszer kisfiú.
Olajbáró lenne Közel-Keleten,
Irigykedjen majd a világ-egyetem!

Pécsi Györgyi

Szakolczay Lajosnak, szeretettel

- úgy emlékszem, soha nem láttam más színű ingben, csak fehérben,
- úgy emlékszem, soha nem láttam más hajszínnel, csak hófehérrel (mindig frissen mosva és hidrogénezve),
- és mindig öltönyben,
- és mindig vígan (csak néha dühöngve), pompás anekdotákkal felszerelve, tréfára, mókára mindig készen,
- és mindig rengeteg verssel a tarsolyában,
- mert persze minden verset elolvasott, ismert és fejből idézett,
- persze határokon innenről és túlról,
- és persze nem csak verseket és nem csak kortársakat, és nem csak könyveket, folyóiratokat, heti- meg napilapokat, hanem mindent, ami betű,
- és mindaz a rengeteg elolvasott betű az ő fejében mind a helyén, és minden vers, próza stb. is mind a helyi értékén van,
- és persze nem szabad filológiai vitába keveredni véle, mert vele szemben csak vesztes lehetsz,
- és még egy csomó dologban nem érdemes vele kekeckedni, mert úgyis alul maradsz,
- és persze nem csak az irodalom, nem csak a betű tölti be/ki/meg az ő lelkét, hanem szobrok, festmények, operák,
- és ezekkel is pont úgy, mint a versekkel,
- és nem említettem a népdalokat, amiket Lajos úr elementárisan énekel,
- és nem, hogy Lajos úr kiváló zongoraszállító is, csak fölkapja és ide-oda viszi, ahová kell (ahová Laura mondja),
- és azt sem említettem, hogy kb. három és fél évtizeddel ezelőtt, amikor először olvastam nyomtatásban kritikáját, milyen nagyon tiszteltem (lélegzet el!),
- és hogy azóta is folyamatosan, és hogy az a nem sok irodalmárok egyike, akinek számomra rettentően fontos a véleménye,
- és nem csak nekem/számomra,
- és hogy ez hál' Isten,
- tehát Lajos urat én egyetemi katedrára állítottam volna, mert Lajos úr képes lett volna amonnan is szétsugározni nem csak az irodalomismeretet, de az irodalomszeretetet is (mit szeretetet?! rajongást!)
- de nem baj, hogy gyalogjáró műértő és műélvező maradt, így is ott vala a kézjegye a magyar irodalom történetében,
- és lehet, hogy így több a barátja meg a jóembere, mint lenne amúgy,

- bár lehet, hogy amúgy több volna a marhája (jövedelme), amiért Lajos úr ugyan nem törte magát (de sajna a Jóisten se),
- és sejtetően most, a valahányadik születésnapja körül se lesz eddigi templom-építéshez való hozzájárulása érdeme szerint materiálisan is méltányolva,
- viszont abban bizonyos lehet, hogy tiszta szívvel és lélekkel lesz köszöntve sokak által, és hozzájuk csatlakozva magam is akként mondom: *Isten éltesse, Lajos Úr!*

Fecske Csaba

Egy hetvenkedőhöz

(Szakolczay Lajos 70. születésnapjára)

Kedves Lajos, hihetetlen,
milyen hamar jött a hetven!
Biz' az ember már nem Batman,
A nők érte meg nem halnak,
nem rohan fejjel a falnak.

Hetven sószsák nyomja vállad,
nem csábít az *asszonyállat*.
De még semminek nincs vége,
prímán működik a gége.
Az élet nem ócska holmi,
alkalom jókat dalolni,
alkalom sok jóra, szépre,
bölcsségre, tisztességre.

Mint a polcon az edények,
úgy sorakoznak az évek,
mindegyik csordultig telve,
hetvenednek van értelme.
Isten éltesen sokáig,
míg orrod nem ér bokáig,
bölcsséged a mennyboltig,
hogy műveld a magyart holtig!

Cseh Károly

70.

*Köszöntő nóta,
alpinista módra*

Nagykanizsa-negyvenegy.
Megy már a tél, egyre megy,
és hetvenig meg se áll,
űzi-hajtja február
szülöttjét, kinek lelke
és haja is derengve
fehérlik, akár a dér;
tart a csúcsra felfele,
jégcsákány a hetese,
a nulla meg: tisztás, tér,
magasába tisztán ér –
évoé hát, évoé!

Szakóca-szavú

Sz.L. kritikusnak

Szavad sosem barokk-öves.
Ha lesújtó – marokköves
s őszerejű – *szakócai*;
így a helyes, Szakolczay.

L. Simon László

Zsoltáros improvizációk III.

Szakolczay Lajosnak

*Ó, mely sokan vannak,
Akik háborgatnak Engemet, én Istenem!
Nagy sok ellenségim
És sok gyűlölőim
Tusakodnak ellenem.*

Oly sokan kívánják lassú pusztulásom,
az öröklétbe vesző láthatatlanságom –

emlékemet erőtlen szavak közé rejtik,
arcom a kiáltásukban fuldokló foszladozó háló,
kövekbe zárt véres repedés,
amely csak befele szivárog,
befele vérez,
s az alvadt folyadék beleszárad
az eltűnő testbe,
így tesznek érdektelenné az időtlenségben.

Oly sokan kívánják gyors távozásom,
a pillanatba vesző láthatatlanságom –

legyek a saját poharamban méreg,
vagy asztalra tett kámfor,
betűésztárból kirakott unalmas költemény,
amit felfalok az utolsó nap reggelén,
legyek a jeges útra kiszórt ipari só,
vagy az azt széttaposó teherautó,
felszáradt eső,
kihűlt hamu, gyermekálom;
oly sokan kívánják gyors távozásom.

Én mégis mosolyogva kérlek,
*Kelj föl, Uram, tarts meg,
Ellenségim vond meg!*

Korpa Tamás

Levél Szakolczay Lajoshoz

a 70 éves, ifjú gavallérnak

1. Két ember áll az Ilmenaukirchstrassén 1976 decemberében, 1 hónappal azután, hogy Szilágyi Domokos keskeny szarkofágját elnyelte a hirtelen haragú föld. A két ember közül az egyik én vagyok, méregzöld Kilimanjaro felsőben a másik, az öcsém. Igaz, ekkor még egyikünk sem él.
2. '36-ban valaki nagyon gyorsan futott. S futottak még. A célvonal szakadozott árnyékára a salakpályán merőleges a célba-lépő vékony cipőtalp árnyéka. A kiterjedés nagyobb, mint a történet: Kereszt.
3. A kertzi mozi vásznára vetített arc közép-svéd nyelven beszél. Más jelenlet, más koncepciók. A vászonra vetített filmből beszélő hang tisztán ejti a magyar szavakat mégis. Hogyan lehetséges ez? A genesis- és a szinkronhang aszimmetriáját figyeljed. Elmondhat valamit erről a röntgen? S az ultrahang?
4. Sétál egyet a stábbal, hiszen sokan vagyunk benne. A jelen idő most jövő időt is jelent. Bizalmi kérdés december 30-án a nyelvhatáron felkeresni a neonberakásoktól villogó helyi szupermarketet. A városszélről induló perem-én átlépi a vasúti sín pengevékony, szinte beomló vonalát, a beismert és kiismert közötti Első Mesterséges Cezúrát. Átkel a folyó sodorvonalán (az Első Természetes Cezúrán) és fél lábbal már Január Elseje Square-en jut ki. Ez a sáv a periféria és centrum határa, itt születnek a vallások, teológiák, az egy főre jutó természetfölötti jelenségek száma irdatlan, nagy a névsűrűség. Németváros, katedrális, városfal őrtornyából kialakított múzeum, fűszerüzlet, kripták, arany monstranciából épült skóla, újabb hidak. Legyen áldott a te nemed Centrum, inhomogén Variáns! Az egykori víziváros, vízivár holtágakkal szabdalt tere. Strandrét, obszcén kutak, gyöngéd gyógyforrások, neogót Kirche, zsidó fürdő, régi udvarház, utolsó gazdjának domborműve, apró jesiva öklömnyi telken. A várhegy szuvas lebenyén erőd, alatta 19. századi forgópultos hotel, izgága szalonhangulat. És ekkor érkezik a helyi szupermarketbe. Kevés a hó már, néhány kupac ülepszik, nagy és öblös a köd, sötétedni kezd az üreges este, zsugorodni a tükrök. Bizalmi kérdés a nyelvhatáron. Az út visszafelé más Cezúrákon, más irányócok, eredők, preferenciák szerint a Kálvária hegy alatt vezet.
5. De nincs is szupermarket. Csak egy vad, vemhes félmondat csahol a kettőspont után. Te, nem létezhetsz, mondom.
6. koffeines a vérkép / fogadj el immár végképp / felnöttem

7. a stadion időkapszulájában, a légi felvételtől, ami lemarad:
elomló, porhanyós, pácolt fűcsomó a partjelző lábai alatt,
a labda íze változik, a tréner szintaktikája,
ahogy áthalad a tér prizmáján a Másba,
s a perem szűk torkolatában imbolyog a 'passz'
az oldalon dátumválasztó. higiéniaja
lemetszi a szektorok bűzét. centikkel a gyept felett
lebeg a tizenegyes pont harsány bája,
s a hang előtti diszkrét lappangás a sípban.
az ajkak lágy íveinek eróziója, a nyelés koreográfiája
leblokkol egy sóhajt. s a kapus mielőtt elveszti az eszt,
egy rövid vizitre visszahull testébe. mint alkoholba
a szonda. tárgyúrójébe a pecsét.
8. A Szakolczay-villa könyvhegyei, almáriumi, folyóiratfennsíkjai között ügyesen kibélelt, kipuhított völgyek öbleiben közlekedhet a vendég. Az így kirajzoló alakzat, topográfia-nyomat: a Kárpát-medence maga.

Tüzes Bálint

Köszöntő Váradról

közismertek dalai
immár 70 Szakolczay
köszöntse őt lelke éke
70 évnek minden vétke

70 évnek minden vétke
nyerje el a bocsánatot

ezüst hajhoz arany szívet
érces hanghoz miegyebet
befódni legalább öt
hetvenen túli üstöt

zsebében forint a tallér
soká éljen a gavallér!

Hetvenkedő üstfoltozó éji dala

Nézd csak, Szokolczay
Könnyű
Kimondani
Éppen ma
Nyomna ki egy árva,
Baloldali kelést
Várj, nemsokára
Megnyugszol te is

Tari István

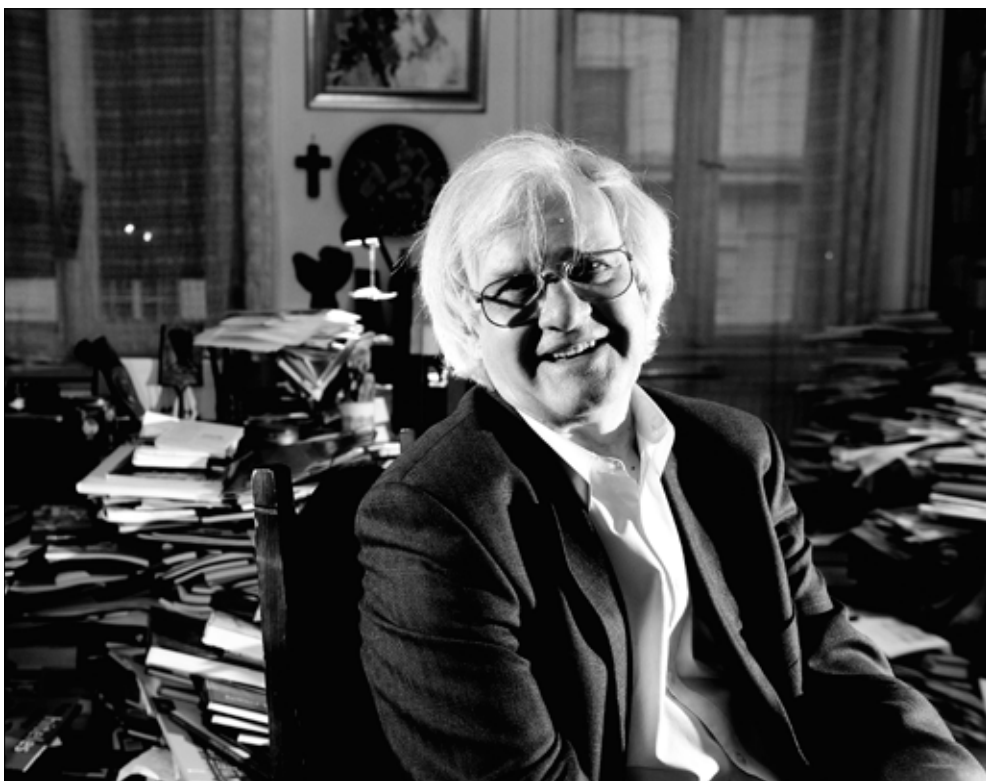
Tari István

Ekler Andrea

Rendhagyó köszöntés a 21. századi Krúdy-hősnek

Aki Szakolczay Lajossal találkozik, annak számára egy szempillantás alatt nyilvánvalóvá válik, hogy napjainkban is mekkora szükség van a Krúdy-hősökre. Olyanokra, akik nemcsak jó fiúnak látszanak, hanem lelkük mélyén azok is, ameltett, hogy élni és élvezni képesek az életet. Körülöttük minden forrásponton van, miközben gondolataik, érzéseik a kristályok tökéletességével, változatosságával kerülnek felszínre vallomásaikban. Nincs foglalkozásuk, valahogyan mindazok, amivel foglalkoznak, ami megérinti őket. Mit lehetne mondani Szakolczay Lajosról? Kritikus? Szerkesztő? Lexikonokba illő, semmitmondó szavak. Ráadásul ő maga az élő lexikon is, a maga rendhagyó módján, nem feltétlenül az adatok, inkább a lényegre utaló adalékok hallgatósággal történő megosztásával. Írásaiból, jegyzeteiből ugyanaz az indulat süt: az őszinte érintettség indulata. Ugyanaz a különös *örület* lengi körül, mint a Krúdy-hősöket: megélni, birtokba venni mindent, ami szépség, ami érték, ami emberi, és ami azon keresztül *fentebbről* megnyilatkozik. Mintha templomot építene mindezen értékeknek, a kultúra és emberség katedrálisát. Egy-egy könyvét lapozva, könyvtárba lépünk. Polihisztorok magabiztosságával, lényeglátó párhuzamaival kapcsol össze irodalmi, képzőművészeti, film- vagy színházművészeti, zenei, filozófiai, néprajzi vagy történelmi értékeket, emlékeket, műveket személyes értelmezései során. A léten átható látás átkával vagy ajándékával felvértezve bírál, de indokolt esetben ugyanebből az eredőből nem fukarkodik a dicsérettel sem. Gondolataival felkavar minden állóvizet, nem enged *feledNI*, és biztosak lehetünk abban, hogy vihart támaszt érzéseinkben is. Nos, igen, az olvasó részéről is ára van annak, ha valaki éjszakákat buszozik egy Brassai fotókiállításért, persze a saját költségén, szeli keresztül-kasul a világot egy-egy előadás, tárlat, könyv miatt, dolgozik ingyen, noha nincsenek felhalmozott anyagi tartalékai... Akár Ady indulata, akár József Attila fájdalma vagy Pilinszky végletekig tömörített lét-filozófiája hat soraiból, az olvasó mindenképp érintett. De a háttérbe húzódva sem válik súlytalanná, beszélgetései mögött a felkészültség igényével, igényességével kérdéseiben a lényeglátás nyilatkozik meg. És furcsamód ugyanezt az élményt nyújtják személyes megnyilatkozásai is. Abszolút jelen-léte eleve predesztinálja arra, hogy minden pillanatban a társaság középpontja legyen. Hol méltatásait, dörgedelmeit, kételyeit osztja meg fennhangon, hol dalra fakad (persze, könnyű neki, otthon ihletet és szakmai háttérrel kap ehhez). És éppen e *jelen-lét* által képez hidat ember és ember, kultúrák, országok, művészetek, idők,

terek, generációk között. Mi, talán már nem is annyira fiatalok, akik nem éltünk át háborúkat (a mindennapjainkban is dúló belső vagy világméretű hidegháborún kívül), akik fizikai közelségében nem tapasztaltuk meg 1956-ot, a csengőfrászt, az éhezést, akik nem találkozhattunk sok-sok *legendával*, azt hiszem, 2006-ban tapasztaltuk meg először a *hiány*, a *veszteség* támasztotta űrt, létbizonytalanságot. Azt, hogy mennyire nehéz ezután felállni, magunkra találni, nem megkeseredni, megőrizni a gyermeki lélek tisztaságát, mégis felnőttként továbbhaladni. Ettől az évtől kezdve még értékesebbé váltak azok a kézfogások, melyek szimbolikusan erőt és egy-egy újabb *téglát* nyújtanak a bennünk, általunk épülő egészhez, mely feltehetően nem lesz katedrális, de melyből később mi nyújthatunk az utánunk következőknek. Ezért a mindenen átható és átívelő *jelen-létért* köszönet Szakolczay Lajosnak is. És Isten éltesse legalább még egyszer ennyi ideig, kerülhessen birtokába mégennyi szépség, mely kívánsággal önző módon azt is szeretnénk, hogy minél tovább erősítse kultúránk, emberségünk immunrendszerét, mert mindkető veszélyes támadásoknak van kitéve.

„Próbálok egységet teremteni, akár a sokszor széttartó viszonylatok és viszonyok között. Ez éltet, ezt éltetném.”

Beszélgetés Szondi Györggyel, a Napút folyóirat főszerkesztőjével, a Napkút Kiadó vezetőjével, költő, műfordítóval

A beszélgetés egy közös utat követően készült, amikor is Szondi György magával vitt – mint folyóiratszerzőjét – Kárpátaljára és Erdélybe. Akkor én már sokat tudtam róla, és régóta ismertem, elsősorban pécsi előélete miatt. 1946-os születésű, így fordulhatott vele elő, s ezt külön megjegyeztem mint érdekességet, hogy Ausztriában született, Feffernitzben, egy skótok felügyelte táborban, ahol katonatiszt édesapja fogoly volt, édesanyja pedig menekült. Szondi György az ELTE-t magyar – könyvtár szakon kezdi, magyar – bolgár szakon fejezi be. S tudtam róla – bolgár filmesztéta barátnőm lévén –, hogy jobban ismerik őt Szófiában, mint Budapesten. Ez akkorra vonatkozott, amikor itthon keveset, ott sok-sok időt töltött.

Kárpátaljai-erdélyi utazásunkat azért hoztam szóba, mert ez az út bizonyossá tett abban, hogy Szondi György egy különleges, beckett-i figura. Miközben lehetőségeit és képességeit fel- és kihasználja, hogy az általa fontosnak tartott tevékenységeket jó minőséggel ellássa, létértelmezésének köszönhetően olyan megnyilvánulásokkal lepi, örvendezteti meg környezetét, olyan dialógusokat vált ki és kerekít, amelyekről elemzést lenne érdemes készíteni, de mert ezzel nem állok készen, legalább egy-egy elemet bemutatok az abszurdból, amivel él. Megjelenik élethelyzetekben, beszédhelyzetekben, így – ha nem is a tőle kitelő nagy számban, de – megjelenik az alább sorra kerülő beszélgetésben is.

Szondi György – a Napút folyóiratot és a Napkút Kiadót bemutató – utunkon, egy kárpátaljai faluban, a szálláshelyünkön, ébresztőt énekelt improvizálva, reggel, az ebédlőben, ahol akkor még egyedül tartózkodott, s ahova hálószobáinkból várt bennünket. Hatása, épp, mint a Godot-ra várva jeleneteié. Először nevetni kellene, aztán egyre inkább sírni. S végül, örülni. A helyzet meglepő (ha nem az lenne, kis csapatunk nem először ért volna meg ilyet – vele – életében). Nevetséges – mert ő nem egy énekes. S amikor improvizálni kezd, talán bizonytalan mindenben. Mintha abban is, jó-e, hogy ezt csinálja. Jó-e, ahogy. Aztán kiderül, szó sincs bizonytalanságról. Mint amikor a csetlő-botló bohócról kiderül, hogy zsonglőr. És akkor elkezd a helyzet, borzongatóból meghatóvá szelídülni. Amikor ő már beleélte magát a játékba. Megbizonyosodott, a helyzet az övé. És akkor kezdődik az átváltozás, az övé, a miénk, mindenkié,

örömtelivé leszünk. *Átéljük, mindnyájan: valami nem mindennapinak voltunk részei. (A produkció egy katartikus részlete, amikor az ébresztőn túl, éneke már hívás, hív minket az ebédlőbe, mindnyájunk személy szerinti megszólításával. Ez egyszerre meghökkentő, és a megnevezés pillanata, a hangulat: személyes, bensőséges, családi meleg. Az ember gyerekkorában élhetett át utoljára ilyeneket: ismerik őt, szeretik őt, hívják őt. A nevéen szólítják. S a helyzet mégis új, más. Mert felnőtt helyzet. A körülvevő világ felnőtt tudásával terhes. Abszurdba terelve. Szondi György egy – talán leginkább operaáriára emlékeztető – énekkel bevezette a napunkat. Utazás közben. Úton. Amikor nem lehet fordulni a mindennapok szokásaihoz. Amikor a napok múlnak a reggeleken. És mi, egy kicsit – amíg egyedül lehetünk a szobáinkban, hallgatva őt – hagyhattuk magunkat elvarázsolni. Hogy az ebédlőbe belépve érzékeljük magunkat egy jól megkezdett reggel újabb etűdjében. Egy nem mindegy, hogy belőlünk milyen formát kiváltó napunkon.)*

Amikor Jó napot! helyett Szondi György Jó napút!-tal köszön, a helyzet szintén ebbe, az abszurd tartományába csúszik át. És több, köszöntésként (és nem köszöntésként, hanem dialógusrészként) kimondott szava is, amelyeket helyzetekhez, hangulatokhoz, személyekhez kötöten talál ki. Funkciójukat tekintve ezek – megint csak – a hétköznapiból hivatottak kimozdítani. Jól használódnak a köznapi áttemelésére, más szférába. És egyben, az élet tempójának lelassítására. Mit rohanjuk végig az egészet?

Példának: egy bejelentkezése gmail-beszélgetéshez:

Sz. Gy.: – Fróttikenylüli.

én: Kenylüli.

Sz. Gy.: Csakis.

Vagy amikor már igyekszem előkészíteni a beszélgetésünket:

Sz. Gy.: Szófiai killovéthujjimó

én: Killovéthujjimó! Hóban ott is?

Sz. Gy.: Sőt, éjszakai útközben buszon pl. Szerbián át, mi több.

én: Ujjé! Maga egy mindennél bátrabb! Vivát! És mikor tér haza? S mikor dolgozunk Magán?

Sz. Gy.: Felületemen munkálkodni fogós feladat. Ötödikén utazom egész nap, hogy hatodikán otthon legyek.

...

Sz. Gy.: Mi történt közben? Nekem szünetelnem kellett kicsit.

én: Csütörtököt mondtunk. Mikor dolgozunk?

Sz. Gy.: Munkálkodás közben.

én: Min kívánsz közben munkálkodni? Vagy min kívánod, hogy közben munkálkodjak?

Sz. Gy.: Bonyolult ez így nekem - balga flótás, fityfiritty ember - Szófiában.

én: Élvezze Maga az Életet! Itthon meg majd dolgozunk. Munkálkodás közben. BÚÉK!

Sz. Gy.: Voltaképp, hisz nemkülönben azt, köszönvést, Aliz.

én: ?

Sz. Gy.: Megítélésem szerint még Szófiában vesztegtek influenza verten.

...

én: Itthon, egészségesen, munkára készen?

Sz. Gy.: Mondhatni.

én: Holnap 13 óra?

Sz. Gy.: Jeles időpont: kinek, mire?

én: Hol?

Sz. Gy.: Hol lesz a mire?

én: Az intézetemben? Jó az Neked?

Sz. Gy.: Ki tudja. Most érkeztem 34 perce.

...

Sz. Gy.: Krellipusszeskovö

én: Döntöttél?

Sz. Gy.: Ha menni kell, hát menni fog ...

én: 13 óra.

Sz. Gy.: Hohó! Reggel még későbbi volt a... S meddig tartandhat vajh?

én: Reggel is 13 volt. jó? Neked hány lenne... Összekeveredtek a szavak. Egy-másfél óránál több nem jó - egy leülésre.

Sz. Gy.: Le fogok ülni?

én: Igen, ülünk. Jöhetsz 2-re is, ha az jobb. Melyik legyen?

Sz. Gy.: Az ülés.

én: Az időpont.

Sz. Gy.: 13.31.

én: Ez jó! Szimmetrikus! Akkor a portán! Jó éjt!

Sz. Gy.: Miért a portán legyen jó az éj?

én: Nagyon kipihented magad Bulgáriában!!!

Sz. Gy.: Komisz influenzával karöltve.

én: Amiből kigyógyultál. De a pihentséged maradt és marad!

Sz. Gy.: Éjfélkor zötyögtem haza tömött szomszédal a buszon. Pihentető álló nap volt.

én: Jó, jó, ez akkor is körmönfont.

Sz. Gy.: Egyszerre három csetben vagyok. Holnap is lesz ma.

én: Akkor holnap.

Sz. Gy.: Ezek szerint akkor is.

És beszélgetésünk reggelén, gmail-dialógus:

én: Három egységben szeretném a beszélgetést. Először a Napútról és Napkútról. Utána Veled, mint a magyar irodalom bolgár nagykövetével és viszont. Végül Sz. Gy., a költő és műfordítóról. (Csak, hogy lefelé sétálva a várból, tudj összpontosítani!)

Sz. Gy.: Ki van zárva! Előre mint összpontosítsak?

én: Nem tudsz?

Sz. Gy.: Előre?

én: Én szoktam!

Sz. Gy.: De én nem vagyok te. Kielőösszpontosítom magam, s akkor - puff, midőn.

én: Így lenne? Akkor legyen a Te akaratod szerint...

Sz. Gy.: Szavaim (olykor gondolataim hozzájuk azért) akaratomtól kivált függenek.

én: Megnyugtatsz. Most meg.

Sz. Gy.: Most átmegyek egy másik gépre.

én: Én is dolgozni szeretnék.

Sz. Gy.: Most is dolgozol.

Legszívesebben végig kommentálnám a Szondi Györggyel készült beszélgetést, de mert nem teszem, legalább egy-egy szót kiemelek (vastaggal) a jelzett abszurditásból (amelyik megbillenti a hangsúlyt, ezért elbizonytalanít, dicsér-e, amikor dicsér, vagy csak feje tetejére állítja – a dolgok elfedésére szolgáló – társadalmilag elfogadott verbális szokásokat.

M. A.: *Egy folyóiratnak, egy kiadónak lehetőségei vannak. Kínált lehetőségek, annak az embernek, aki csinálja őket. És vannak a folyóiratnak és a kiadónak mint társadalmi közvetítő eszközöknek lehetőségeik. Ezek kihasználható lehetőségek, lehet őket a legkülönbözőbb dolgok szolgálatába állítani. A lapot, kiadót meghatározó ember, emberek minéműsége szerint. Te ezt hogy gondold?*

Sz. Gy.: **A kacifántját!** Ki gondolná, hogy ilyen komolyan is hozzá lehet állni a dologhoz, és ilyen mélyen tenni fel a kérdést. Amire nekem kellene választ adni. Hát duráljam magam neki. A *Napút* életemnek fontos része, drága mániája. Nekem az, hogy egy folyóiratot csináljak, jobban a magam szája íze szerint, mondhatni, szinte egyre inkább a szerkesztők erőteljes érdemi munkája nélkül, sajnos – ezeket ki kellene fejtenem, de elég itt megjegyezni, hogy esetükben is pénzügyi lehetőségek hiányában –, a körülményekhez igazodva, a kialakított ütemterv, struktúra, belső rend szerint, megáttalalkodottan s csakis tematikus számokkal, napjaim sok-sok óráját

szánva erre: egy fogadalom betartása. A *Napút* 1999-ben, év elején indult. Évi tíz számmal, később ezekhez mellékletek is kerültek.

– *Mit értsünk a fogadalmon?*

– '99-ben, amikor egy másik folyóiratot¹ ott hagyva, ezt úgy szoktam fogalmazni, etikai lépésváltással – anyagi mellénk állással,² mert az akkor igen kellett – a lapot elindítottam, tartottam annyira fontosnak, hogy tudtam, úgy van számomra értelme, hogy csináljam, vigyem, amíg erőmből telik. Amíg szellemi képességem, energiám, és ezt is hozzá kell tennem, kis anyagi hátterem, lehetővé teszik. És úgy, hogy nem csökkentem a megjelenések számát, a terjedelmet, nem visszafogott rovatszerkezettel. Hanem ahogy indultunk, ugyanazt folytatva. Azóta, most már hatodik éve, még egy *Káva Téka*³ melléklet is kerül minden egyes példányhoz, ISBN számmal ellátva, 24-48 oldal terjedelemben. A különálló melléklet nem illeszkedik a szám tematikájához. Lehet tanulmány, szépirodalom, dokumentum, állhat pályázatok eredményösszesítéseiből, egy-egy kevésbé ismert vagy akár ismert alkotó műválogatásából, de még képzőművészeti jellegű is lehet. Széles a skála. A *Káva Téka* színesíti a folyóiratot, de már az induló lapot színesítette négy színes oldal műmelléklet, ami jó ideje immár négy lap, a kétszerese. A folyóirat szeszélyesen alakuló terjedelmét, aminek a minimuma volt a 96 oldal, de felment néhányszor a duplájára is, most már megállapodottan a 128 oldal jellemzi. Kivéve a „*Hetvenesek*”⁴ számát, a nemzedéki évkönyvet, ami kiszámíthatatlan, de rendre nagyobb terjedelmű. A fogadalmamhoz így tartottam magam. Ez a lap személyes vonatkozása. Ennek rengeteg ágát-bogát lehetne sorolni, hogy mik is vannak benne, az egész lap miért így alakult, hogyan foglalja el helyét ebben a nagyon erős magyar folyóiratmezőnyben. Röviden összefoglalom, de megtalálható a napkut.hu honlapunkon. Ahol olvasható a *Napút* összes – eddig 120 – száma. A bevezetőben – vagy 20 pontban – felsorolom, amit a *Napút* különlegességeinek tartunk, ami a folyóiratot változatlanul jellemzi, s ami által megmutatkozik ars poeticája.⁵ Műhelyünknek fontos szempontja az útra bocsátás.

¹ Szondi György 1994-ben főszerkesztő-helyettesként került az addig – 1988 óta – tíz számot jegyző POLISZ-hoz. Az irodalmi folyóiratot előbb évszakonként, majd esztendőnként tízszer megjelenő periodikává tette. 1999-ben a folyóirat főszerkesztője.

² Az impresszumban is szerepel: Alapítóként, induláskor, Masszi Péter anyagilag is a folyóirat mellé állt.

³ A *Napút* folyóiratba helyezett *Káva Téka* melléklet mint külön füzet, 2010 végéig 50 alkalommal jelent meg.

⁴ A *Napút* népszerűségnek örvendő folyóiratszama a következő esztendőben hetvenéves jeles magyar alkotók és tudósok önvallomásait tartalmazó, karácsony előtt pár nappal megjelenő évkönyv, mely nemzedéki tablóvá kerekedik ki. Szereplői a lapbemutatón örömmel találkoznak ismerősökkel, illetve ismerkednek meg egymással, egymásra ébredve.

⁵ Részlet a felsorolásból, a honlapról:

– felajánlott kéznyújtás a „táborok” között

A *Napút* meghirdetett pályázatai közül – amelyek különlegesek és évente legalább három van belőlük – az egyik, az egész éven át tartó, nagy hőmpolygésű, parttalan, általában több száz, félezer olyan munkát eredményez, amelyeket szerkesztő barátaink végigolvasnak – s ez a lényege épp a pályázatnak –, belőlük úgy 50 pályamunkát esztendőnként kiemelünk. Ezen a pályázaton sok tehetség jött már felszínre. A kiemeltek nevét a honlapunkon feltüntetjük, s vagy a *Napút* közöl tőlük valamit, ha pedig olyan testes munka érkezik be, akkor a *Napút Kiadó* áll rendelkezésünkre, hogy megjelentessük a pályamunkát. Pályáztatjuk, pénzt próbálunk találni hozzá, és ez szokott is olykor sikerülni. A *Napút* pályázatai között vannak egyediek is, évenként legalább kettő. Akad, amelyik egy-egy évfordulóhoz kötődik. Így volt most, az Erkel-év kapcsán, zenei és sakk témájú pályázatunk. Ezt megelőzően a két legsikeresebb kiírásunk egyike a szójátékpályázat volt (A Magyar Nyelv Éve alkalmából), amikor is szójátékot lehetett alkotni és gyűjteni. Ezt megelőzően volt egy diákszlengpályázat, hallatlanul nagy sikerrel. Nemcsak a magyarországi gyűjtőket szorgalmaztuk, hanem a határon túliakat is. A felvidéki és az erdélyi terület nagyon kitett magáért. Szűts László szerkesztésében jelentettük meg könyvalakban is a válogatott anyagot, ő a 90-es évek derekán *Diáksóder* címen összegezte a diákszókinccs akkori állapotát. Az általunk piacra vitt *Diáksóder2* a Kárpát-medencei diáknyelvvel is gazdagítva – ez újdonság és plusz! – jó évtized múltán adott képet az ifúság mai nyelvteremtő ötleteiről. Még a pályázatoknál maradva: a lap másik jellegzetességévé vált egy negyedik éve tartó, általam „ajnározott”, haikupályázat. Törekszünk a magyar irodalom egy kis haikuközpontjává válni. Ilyen pályázatot először téma nélkül írtunk ki, aztán tematikusan. Majd elkezdtünk egy szép kivitelű, spirálos, 103 haikut tartalmazó

-
- műfaji és műnemi sokféleség
 - a „nem a név szavatol” elve (ismert és ismeretlen szerzők együtt)
 - a magyar kultúra egységének (beleértve a határon túli értékteremtést) reprezentálása
 - a magyarországi kisebbségek kultúrájának tisztelete, alkotóik számára fórumteremtés
 - esztendőnként pályázat kiírása
 - évről évre visszatérően a humor alakváltozatainak, valamint a drámának és színháznak szentelt egy-egy folyóiratszám
 - váltakozóan, állandó tizennégy belső rovat
 - műltfaggató és -mentő belső egységek (*Évgyűrűk*, *Hangírás*, *Emlékezet*), körkérdés (*Fénykör*)
 - minták a világirodalom gazdagságából (*Hetedhét*)
 - *Ablak* néven jelentkező állandó rovatunkban jeles eseményekről írnak szerzőink kritikákat, ajánlókat, recenziókat
 - *Égalj* rovatunkat magyar régióknak, településeknek, tájegységeknek ajánljuk fel
 - a *Berek* nevű belső egységünkben a környezet kérdéseivel foglalkozunk
 - új kezdeményezésünk a nyelvművelő *Szóvár* és a zenei *Hangszóló* rovat
 - más műhelyek is vendégszerepelhetnek válogatásukkal a lap oldalain
 - számainkat zenés irodalmi esten mutatjuk be, ehhez a szám képzőművész vendégének alkotásából kiállítás megnyitása is kapcsolódhat

könyvsorozatot kiadni. Ez a *Japán Cédrus*. Aztán 2010-ben sikerült – először Magyarországon – Vihar Judit szerkesztésében és válogatásában olyan könyvvel előbátorkodni – rábíztuk ezt a kemény munkát, s méltán –, aminek a címe: *Ezer magyar haiku*. És itt már át is értünk a *Napút* folyóirattól a *Napkút Kiadó* tevékenységébe.

– *Térjünk vissza még a folyóirat lehetőségeire!*

– Olyan szempontsört igyekszünk a *Napút* ars poeticája alapján követni, amit a „*napút*” szó fogalma magában rejt. A folyóirat első oldalán olvasható a Fazekas Mihály csízióiból vett idézet, címadó mottóként: „A szélességet az ég derekén keresztül méltán nevezhetjük tehát Napútnak.” Fazekas annak idején a Nap ekliptikájának magyarázására találhatta ki e szép magyar szót. És ha most lehet, beszédben használt zárójelbe tenném: (Ismerjük Csontváry Kosztka látomását is, volt is olyan számunk, amelyet a festő „napúságának” szenteltünk.) Az elnevezésre Prágai Tamás kiváló barátunk lelt, amikor hajdanán nevet kerestünk a folyóiratnak – s ezt akkor, azonmód, valamennyien elfogadtuk. A tágasságot, a melegséget, az otthon-ívet akarjuk képviselni – amennyire lehet, a táborok között is. Nyitottunk is annak idején egy olyan rovatot, amelyikben Göncz Árpád és Tornai József akkor egymást váltó írószövetségi elnökök kérték fel az alkotókat a kéznyújtásra. Az egy táborbéliek közül néhányan írást adtak, és megszólítottak valakit a másik táborbéliek közül. Azok akkor válaszul ugyancsak írást adtak, s máshoz fordultak „az ellentáborból”, hogy folytassák a sort. Így indázott ez egy ideig, aztán a szerzők végül már csak a saját táborukon belül szólítottak meg társakat, hát abbahagytuk. A *Napútra* azért máig jellemző, hogy sokan szólalnak meg összeállításainkban, akik másutt nem, mert jobbára csak a saját ívású lapokban szeretnek ott lenni. Nálunk szívesen vendégeskednek. Ugyanez az átjárás „lebeg a szemünk előtt” a tudományterületeket illetően. Mondható a lapról, hogy inkább kulturális, mint szépirodalmi. Sok olyan téma szervezte összeállítását van, amelynek nincs sok köze az irodalomhoz. Foglalkoztunk tudományosan – kétszer is – a cigány kultúrával, vagy Szent Istvánnal, Kálvinnal, Kolozsvárral, Budavárral, volt pedagógiai, csillagászati, folklórközpontú anyagközlésünk. Foglalkoztunk a börtönélettel, a lelki betegekkel is, a szerrel vagy a fogyatékkal élők problémáinak is szenteltünk számokat. Az utóbbi esetben a mellékletek is a szájjal és lábbal festők alkotásaiból kerültek ki a folyóiratban, és kiállítás is nyílt a munkáikból. Összeállításainkon belül a perifériákon élőket külön figyelemmel kísértük. Felsorolhatatlan itt persze az a rengeteg téma, amellyel eddig előálltunk. Irodalmon túli vonatkozásra utal már a folyóirat címdalán is, hogy „Irodalom, művészet, környezet”. *Berek* nevű, környezettel foglalkozó belső egységünk fontos volt az induláskor, 2011-ben készülök megerősíteni. Rovataink közül a tudományt képviseli a nyelvművelés, Balázs Géza szerkesztésében⁶, Elek Szilviával készül a zene – a *Hangszóló* rovat –, Sebeők

⁶ Nyelvművelő rovat a *Szóvár*.

Jánosé a környezet. És szerepel a tudomány úgy is, hogy számainkban, az aktuális téma érvényében, kiváló tudósokat kérünk meg, hogy beszéljenek a felmenőikről, a családfáról, a példaképekről – ez az *Évgyűrűk*. (A ki nem írt háttérkérdés: Családjának története mennyiben példázza a kárpát-medencei magyar sorsot? És sorjáznak a példák az öntötégely-múltra.) A *Hangírás* a rádióban és a televízióban elhangzott beszélgetések szerkesztett változatát közli. A *Mustrában* nagyobb ívű művek előkészítését nyújtjuk. A *Hetedhétben* a világ kultúrájában tallózunk. Különösen a kisebbnek mondott kultúrák érdekelnek bennünket, itt elsősorban irodalmat kell érteni. Fordítóknak adunk terepet. Megesett, hogy – a *Fénykör* rovatban – műfordítókat faggattunk a fordítás titkairól, a műfordítás szabatos vagy szellemes megfogalmazásáról, és nagyon érdekes válaszokat kaptunk. Maguk a fordítók is – néhány tucatnyian, pár lapfolytatásban – lelkesek voltak. Vannak olyan összeállításaink, amelyeket eleve valamelyik kultúrának szenteljük, így volt már finn, bolgár, észt, norvég, olasz, orosz, gallego, lengyel számunk, ahol nemcsak az irodalom, hanem az adott ország zenéje, képzőművészete, táncművészete is bemutatott. Különleges összeállítás-sorozata a *Napútnak* egy adott magyarországi kisebbség viszonylag teljes kultúrájának az együtt tállalása. A szerkesztést rábízzuk szakembereikre, ők gyűjtik össze az anyagot. Először egy szlovák számot hoztunk ki, ennek hangos híre volt, címe egy szlovák népdal első három szava: *Ej, otvárajte vráta!* Szlovák barátaink az összeállítást azzal az örömmel készítették, hogy az eddig szétszórtan, különböző sajtóhelyeken, esetleg két nyelven megjelent anyagok egyetlen magyar kulturális lapban láthatók, olvashatók – egységes kép keletkezik a magyarországi szlovák népesség kulturális életéről. Benne a folklórtól a színházig annyiféle terület, sorolhatnám. Ezt követte a magyarországi németiség kultúrájáról az összeállítás, és most jön majd a szerb. Ennek a sorozatalképzésünknek egy variációja, amikor nem a magyarországi szlovén irodalomból adtunk mustrát, két ilyen összeállítás is volt, hanem a magyarországi szlovén, a szlovéniai magyar és a szlovéniai szlovén egy összeállításban, együtt szerepelt.⁷ Mindebből látható talán, miként próbálok egységet teremteni, akár a sokszor szétartó viszonylatok és viszonyok között. Ez éltet, ezt éltetném. Hol törekednék még összehétközíteni területeket? Mondtam a táborok közöttiséget, ugyanilyen erővel mondhatom, hogy nem teszünk különbséget a fiatalok és idősek, befutottak és kezdők között. Számunkra épp olyan fontosak az először jelentkezők, mint a nagynevű alkotók. És fontos, hogy alkotót mondom, mert a *Napút* nem csak irodalmi lap, de ezt már mondtam. **Suta fejem.** Fórumot bocsátunk a fiataloknak, akik nemcsak pályázataikon jelentkeznek, hanem küldik írásukat, lankadatlan, műhelyünknek. Sokakat sike-

⁷ *Tizennegyedikmagunkban*. Ez volt a címe a *Napút* 1999/3-as számának. Mert a főszerkesztő itt tette közzé az általa az előző évben másodszor szervezett Magyarországi Nemzetiségi és Kisebbségi Alkotók Fórumán elhangzott előadások anyagát.

rült elindítani, akik büszkék, hogy nálunk jelentek meg, mi meg büszkék vagyunk, hogy a felfedezettjeink. Első közlésük a lapunkban látott napvilágot. Ilyen például lancu Laura is. Sokan, sokan. Nem akarok neveket lajstromozni, vannak, akik már többkötetes szerzőkké váltak, a tizenkét év leforgása alatt. Ezen tizenkét év során, kerekítve, 5500 szerzője volt a folyóiratnak. Ebben a számban benne vannak a pályázaton jelentkező publikáláshoz jutottak vagy a haikuírók tábora is: egy-egy összeállításunkban 80-90 haikuszerző szerepel. De benne vannak e számban a képzőművészek, a fordítók s a fordítottak (a külföldi szerzők), és erről még nem tettem említést: 987 olyan leendő hetvenéves, aki a karácsonyi évkönyvünk alanya. Mennyi szép munka, a minél több, hatvankilenc esztendő magyar kiválóság felkutatása szerte a világban. Megtaláljuk és felkérjük, hogy mintegy 70 sorban valljon a szinte 70 évről, adjon egyfajta életrajzát. Elkezdjük a '28-as nemzedékkel, hogy „Hányas vagy? Fél szavakból is értjük egymást.” Amikor még Szilágyi György volt 69 éves. Szóval tizen-négy éve megy ez. A tavalyi év végi számban az 1941-es korosztály volt a soros. A megkeresettek a művészetek területéről kerülnek ki, előadóművészek, képzőművészek, alkotók az irodalom és a tudomány területéről, később néhány egyházi, közéleti szereplőt, ismert sportolót is bevontunk a körbe. A kalendáriumos almanachunk „mezőnye” eleve és természetszerűleg tükrözi azt a színességet, amire törekszünk. Sokan szeretik ezt az elismerten jelentős válogatást: olvasók is, s azok is, akik benne vannak. Vásárolják és osztogatják az ismerőseiknek, mert olyan fontosnak tartják. Meghatóak az ünnepek, a szerkesztőségünknek hetedik éve otthont adó *Magyar Kultúra Alapítvány* székházának a gyönyörű Corvin termében. A karácsony előtti napok valamelyikén mindenkit meghívunk, aki szerepel e lapszámban, jöjjenek el. Voltak már, akik Amerikából is érkeztek. Elég szép számban vannak a határon túlról, de hát elsősorban magyarországiak, vidékiek, még inkább budapestiek. Aki nem beteg és nincsen elfoglaltsága, nem játszik, ha színész, az eljön. A szereplőkkel együtt 100-150 ember egymásra ébredésének vagyunk tanúi – emlékezetesen szép, igen, ünnepi esteken. Ugyan nem szavatosan válaszolok arra, hogy milyen társadalmi elvárásoknak tudunk megfelelni, de ... amikor a folyóirat útjára indult, minden egyes lapszámot zenés estén mutattuk be. Ennek a helye akkor az Újlipótvárosi Klub Galéria volt, ahol az adott számban szereplő képzőművész anyagából kiállítás is nyílt, és a mi színész és rádiós barátaink közreműködésével a számokat bemutattuk, igen szép sikerrel. Egy darabig ez ment, s most ez a „módi” megint visszatért, azzal a derék plusszal, hogy a helyszín a Vakok Intézetének gyönyörű Nádor terme, ezt kaptuk meg, ott szoktak lenni a Napút-estek. Mi többet lehet egy kulturális periodika háza táján tenni? Érte? Mit tudok ehhez hozzá fűzni szóban most? Hogy a szerzőinkkel korrekt kapcsolatot tartunk, hogy válaszolunk a leveleikre, általában elemezzük a beküldött alkotásaikat. A számainkat rendszeren szerkesztjük, korrektúrázzuk, gondos műhelymunka után jelentetjük meg. S most folytatnám, miért csak egy évig vol-

tak lapbemutatók kezdetben, s miért csak most újra, az utóbbi egy évben. Mert – az egész kézben tartójaként – jómagam, ugyanabban az évben, amikor a lappal nekivágtunk, csak nem az első, hanem a harmadik negyedévben, Szófiába kerültem, a Magyar Intézet igazgatójának,⁸ és '99 novemberétől 2010-ig, tíz éven keresztül a munkát onnan irányítottam. Intézetigazgatóként, akkor sem láblóbázva, aztán, annak letelte után, a szófiai egyetem magyar szakának docenseként. Nem tudtuk ezeket az esteket nélkülem megszervezni. Most, hogy hazajöttem, erőre kaptak. A másik, amiről olyan túl sokat nem akarok mondani, bár többször elkottyantottan magam, hogy a *Napút* támogatottsága sajnos szegényes, volt néhány év, amikor ez a szegényesség egyenlő volt a nullával, itt az NKA szépirodalmi kollégiumának támogatására gondolok, ami azt jelenti, hogy a mi összes szerkesztőnk, szerzőnk, mindenki előre tudja, ingyenmunkájával, illetve grátisz anyagadásával van velünk. Ez olyan sajátosságot ad a lapnak, ami önmagában is kiemeli más folyóiratok közül. Ide kukkantva, egy bizonyos időtávtól, mondjuk 2020-ból, talán Egyiptomból tekintve, feltehető a kérdés, vajon mi a csudának csinálja ezt ez a figura, aki most én vagyok. Aki erre kéri a szerkesztőit is, ők válogatnak és adják áldásukat, hogy mi kerüljön a lapba – a maguk területéről. Miközben azt mondhatná az ember, hogy ennek már sok teteje nincsen. Egyre kevésbé olvas valaki, kevésbé vesz a kezébe folyóiratot. Hozzátehetem itt: nagy öröm a számomra, mert ez nem minden lapra jellemző, hogy a *Napút*at kézbe se kell akár venni, valamennyi száma interneten olvasható, minden képmellékletével együtt. Tudatosan, pár hónap késedelemmel, honlapunkon. És most bököm ki azt a faktumot is, ami nélkül hiába teszek én fogadalmat. Ha nincs Szondi Bence, aki a kezdetektől ugyanolyan szenvedéllyel végzi a munkát, mint én, csak ő jobbra ebből él, akkor nincs a *Napút*. Övé a kiadó teljes technikai kézben tartása, minden lapszám és könyv előállítás, ugyanígy a honlap frissítése, gazdagítása. A fiamra épp oly büszke

⁸ Szondi György 1999 novemberétől 2004 szeptemberéig a Szófiai Magyar Kulturális Intézet igazgatója. A közel öt év alatt ezernél több rendezvényt – köztük a magyar kultúra hónapját, vidéki egyetemi városokban pedig magyar kulturális napokat – szervezett, a bolgár fővárosban kívül 67 településen, sőt Macedóniában, Tiranában s Isztambulban is. A Magyar Intézet a kultúra s a tudomány számos területén befogadta a bolgár alkotókat, kutatókat is, számukra fórumot teremtett (kiállítások, tanácskozások, koncertek, könyvbemutatók, szerzői estek, irodalmi szalon stb.). A bolgár médiában ezt úgy emlegették, hogy „a Magyar Intézet a bolgár kultúra fellegvára, a Magyar Kulturális Intézet többet tett a bolgár kultúráért, mint a bolgár kulturális minisztérium”. És hozzá kell tenni, hogy természetesen ezt a tevékenységet felülmúlta a magyar kultúra és tudomány eredményeinek bemutatása. Ezek a rendezvények is nagy látogatottságnak és sajtóvisszhangnak örvendtek. Az intézet igazgatójával – mint ismert és elismert bolgaristával – havonta több tucat interjú készült. Az intézet Magyarországról és magyarok lakta területekről érkezett több száz vendége elégedetten és Bulgáriát megszeretve hagyta el az országot. Szondi György ezen időszak alatt megkapta többek között az *Arany Toll díjat*, az *Intelekt 2000-*, a *Vihren-*, (a két ország romakultúrájának kölcsönös megismertetésében végzett munkájáért) a *Romszki szvjat/Romano dunyasz-okleveleket* és *érmekeket*.

vagyok, mint a lapra. '99 óta együtt dolgozunk. Az adminisztrációs munkát pedig, titkárságvezetőként, a lányom látja el két éve. És van egy filozófia szakos terjesztőnk, most már hamarosan végez. A szerkesztőségi tevékenységek átfolynak egymásba. Segítünk egymásnak. És ez az egésznek a lényege. Azért szeretnek hozzánk járni, velünk kapcsolatban lenni, mert remélem, hogy családi – mert ténylegesen családi, nem „pusztán” családias – hangulat van. Nem egy futószalagszerű, nem egy zordon hely ez, és ahogy a fiam hozzááll minden egyes szerzőhöz, megbeszéli vele az apró-cseprő részleteket is, ez csak a gondosság jele, amiként kezén azonban a betűvadonból a könyv kinemesedik, egy-egy lapszám a látszólagos előkuszaságból daliás formát nyer, nos, ez magas szintű, döntő műveletsora munkánkknak, igen. Korrekten dolgozunk. Hogy lekerekítsem, ez az, ami a napút szóban benne van, a Nap útja, íve alatt a tágasság, a melegsége, az otthonadó képesség. Ezt törekszünk életben tartani.

– *Az elmondottakból kiderül, mi egy humán értelmiségi lehetősége, ha folyóiratot csinál. Bizonyos kapcsolódási pontok is kiderültek a folyóirat és a kiadó között. Most – ezek további feltárásával – beszéljünk a kiadóról!*

– A *Napút* és a *Napkút*, a folyóirat és a kiadó. Felmerülhet a kérdés, miért nem *Napút* a kiadó is, ha a folyóirat *Napút*? A két szót, mi tagadás, sokszor, sokan össze is keverik. **Néha magunk is, ha nem figyelünk!** Hiszen csak egy „k” a különbség. De mert egyre többen vannak, akik bennünket ismernek, érdemes tudatosítani, hogy a *Napút* mögött a *Cédrus Művészeti Alapítvány* áll. Tehát egy alapítvány adja ki a folyóiratot. A *Napkút* pedig kft. Amikor eldöntöttük 2003-ban – tehát én még Szófiában –, hogy teljességgel saját lábra állva folytatjuk tovább a munkát, a fiammal is megbeszéltem, hisz ez pénzkérdés is, miszerint elindítunk egy könyvkiadót is, akkor hogy, hogy nem, nem engedték bejegyezni a *Napút Kiadót*, kiderült, hogy ez a két szó ekként együtt – foglalt, frissiben. Elég furcsa, miért védetné le valaki a *Napút Kiadó* nevet. Pedig ez történt. Mi ez, ha nem bájos gáncs. Amikor ezt közölték velem, úgy tudtam a helyzetet feloldani, hogy ott helyben rögtönöztem egy szót: *Napkút*, ami remélem, **azóta már fogalomná vált.** Csak idétlenkedek, de bízom benne. Ilyen fogalom korábban nem volt, hát legyen. A most már évi ötven könyvünkkel nem is számítunk, semmiképp, kis kiadónak. Jó lenne hinnem, hogy elértük a célunkat, amit 2003-ban kitűztünk: fogalomná is válhattunk? Rákényszerültem, új szót alkottam, *Napút* helyett *Napkút*. Beletettem egy kát, legyen ez a kiadó ká-ja, összetett új szó az eredmény. És szépen meg is ideologizáltam. Hogy: hol találkozik a hideg és forró, a fény és a sötétség, a víz és tűz, a fenn és a lenn egy helyütt? Hát a *Napkút Kiadó*-ban. Ahol összebékítésre, harmóniateremtésre törekszünk. A munkában, a témák megtalálásában. **Egyre inkább kellene beszélnem** akkor már a kiadóról, aminek a névadását így ecseteltem. A *Napkút* – jobb szó nem jut eszembe – profilja a *Napút* tevékenységét folytatva alakult ki. A kiadó alapvetően irodalmi, ide kell persze még vonni a humaniorák más területeit is, az irodalmon belül pedig, hangsúllyal: a vi-

lágirodalmat prezentáljuk, erőnk szerint. Könyves műhelyünk eddig megjelent 246 könyvének – és itt nem számolom bele a *Káva Téka*-mellékleteket, az ezen a számon kívül van – bő egy negyede, harmada fordított irodalom. Ami tudatos arányulás. Alaptevékenységemet tekintve műfordítónak⁹ és bolgár műfordítónak vallom magam, eddigi tevékenységem és az eredményeim¹⁰ is ezt mutatják. Átplántáltam e költődesem, elhivatottságom kiadói munkánkba is. **Egy pályázathoz össze kellett számolnom, így tudom**, 25 nyelvből fordítottunk. A sorozatok közül a *Világszirmok*: fordításirodalom. Készült egy kis kötet izlandi regéből, a *Szörös pisztráng*, egy lapp

⁹ Szondi György műtolmácsolói munkáját 1974-ben kezdte, Emilijan Sztanev *Az Antikrisztus* című regényével (Magvető Kiadó), ezt követték a zömmel az Európa Kiadónál megjelent művek, amelyek közül ötnek a tolmácsolásáért nívódíjban részesült. Klasszikus és modern prózát, verseket, drámát egyaránt fordít, eddigi teljesítménye mintegy 17 ezer verssor, 11 ezer prózaoldal. Közel 400 bolgár alkotótól ültetett át műveket magyarra. Hosszabb megszakítás után 2006-tól ismét többet fordít, három éve látott napvilágot különleges antológiája, amelyben 168, többségében kortárs bolgár alkotó rövid írásából válogatott és tolmácsolt 560 oldalt. 2010 nyarán jelent meg a *Vándorvirágok* – 35 év műfordítói múlt 89 szerzős keresztmetszete: válogatott vers-, próza- és drámatolmácsolások.

¹⁰ A fordításokon kívül nagyon sok bolgár mű magyar megjelenése köszönhető Szondi Györgynek, szerkesztőként, antológia-összeállítóként, elő- és utószavak írójaként, kiadóként, műismertetőként, kritikusként. Fordított irányban is igyekezett tudását hasznosítani. Tucatnyi bolgár nyelvű magyar antológia köszönhető neki, említessék csak a legutóbbi három: *Földközél*. 38 kortárs magyar költő, *Zöld kutya ugat*. 49 XX. századi magyar költő gyermekversei, *Szertartás délen*. Szécsi Margit és Nagy László közös kötete, dokumentumokkal, színes és fekete-fehér képekkel, CD-vel, a két költő egymáshoz írt versei, bolgár vonatkozású írásai és költeményei, valamint alkotásai – bolgáruul. Szondi György a szófiai Magyar Intézet igazgatójaként nyolcvanegy magyarról fordított vagy magyar vonatkozású könyv megjelenését tette lehetővé. Pilinszky János bolgár megszólaltatásán tíz évig dolgozott Ivan Canevval, a jeles bolgár költővel, de nagyszámú klasszikus és kortárs magyar poeta bolgár tolmácsolásában is segített – általában társfordítói minőségben. Munkásságát két éve a Bolgár Fordítószövetség *Sztojan Bakardzsiev-díjjal* ismerte el. Szondi György a nyolcvanas évek második felétől foglalkozik a bolgár irodalom 1944 utáni történetével – magyar párhuzamokkal, az adott időszakos magyar jelenségeivel egybevetve. Bolgár és magyar nyelvű nyelvészeti, irodalmi és egyéb közleményeinek (cikkek, tanulmányok, kritikák, interjúk, utószavak, előadások stb.) száma körülbelül 300. A magyar Világirodalmi Lexikon 200 szócikke tőle származik, bolgár írókról, irodalmárokról. A Bolgár Tudományos Akadémia *Marin Drinov-díjjal* ismerte el tudományos tevékenységét, a Veliko Tirnovó-i Szent Cirill és Szent Metód egyetem díszdoktorává avatta. 1981-ben megkapta az *1300 Éves Bulgária Díj*-at, 1985-ben *Cirill és Metód Érdemrenddel* tüntették ki, a Bolgár Nemzeti Rádió 2007-ben – első külföldiként – az esztendőnként odaítélt *Arany Ébresztő díjjal* ismerte el irodalomszervezői (és rádiós népszerűsítő: „ébresztői”) tevékenységét. Tagja az MTA Köztisztületének, a Bolgár Tudósok Egyesületének, az *Ezik i literatura* szerkesztőbizottságának, a Nov Balgarszki Universzitet (Új Bolgár Egyetem) tudományos projektbizottságának, szerepel a magyar és a bolgár Ki Kicsoda? kötetekben. Ugyancsak tagja a Magyarságtudományi Társaságnak, a Magyar Írószövetségnek, a Bolgár Írók Egyesületének, a Bolgár Fordítók Egyesületének (az utóbbi kettőben tiszteletbeli tag), a Haemus szerkesztőbizottságának, a MAOE-nak. Volt Eötvös- s NKA-ösztöndíjas.

meséket tartalmazó kötet. Másik új kezdeményezésünk a: *Remekírók Retro*. Úgy alakult, hogy a sorozat két első kötete Flaubert-től származik, az első egy fiatal korában írt, de posztumusszá vált regény, amelyikről kiderült, hogy a magyar az első nyelv, amelyiken a francián kívül megjelent. A második könyv a *November*: azt mondanánk, prózaköltemény – Romhányi Török Gábornak köszönjük. S itt van a bolgár, a bolgár. Kötelességemnek tudom, hogy ami bolgár irodalmat csak tudok, kiadok. Tizenhat könyvünk jelent meg bolgár nyelvből fordítva, van köztük egy a bolgár nép történetéről, ami nem szépirodalom, azt tekintjük kézikönyvnek. Ez mintegy **azt is jelentheti, hogy eléggé szemmel tarthatom s kell tartanom** a magyarországi bolgár, egyszermind a bulgáriai magyar területet, s annak mindenkori „állapotát”. Feladatom. A bolgárra figyelni, amióta a *Napkút Kiadó* létezik, az rendeltetett, ahogy korábban viszont azok a műhelyek, ahol, ahova dolgoztam.¹¹ A kiadói munka egyik olyan hangsúlya, amelyik a folyóirattól eltér, az idegen nyelvből fordítás. Nem mondtam a folyóiratról, hogy már az indulásától van három ismétlődő tematikája. De csak három. A *Hetvenesek* évkönyve az esztendő zárásaként, évinduláskor a humor alakváltozatainak szentelt összeállítások, a harmadik pedig a tavasz környéki válogatások a drámáról, a színházról. Az utóbbi a színházi szakemberek nem kis öröme – ezért is figyelünk erre, következetesen. Persze más téma alá kerülten is közlünk drámákat vagy elemző írásokat. Most jutnak eszembe a konzulenseink, eddig elfelejtettem szólni róluk. A színházi, drámai területnek Radnóti Zsuzsa és Schwajda György voltak, képletesen szólva, a gazdái. Bocsánat: Zsuzsa, ugye, most is, reméljük, még sokáig.

– *Nagyon jó nevek fémjelzik a folyóirat, a kiadó munkáját. Szerkesztőbizottságát és konzulensi körét*¹² tekintve is. Sőt, inkább mondhatom azt, hogy Szondi György mindenkori munkatársi körét.

– Igen, erre büszke is vagyok. Amikor váltottam, velem jött mindenki.¹³ A konzul-

¹¹ Szondi György 1980-tól tíz éven keresztül volt az Európa Kiadó bolgár irodalom magyarországi kiadásáért felelős, teljes jogú, szerződéses szerkesztője. Nagy érdeme mindazon könyvek kiadása, amelyek nem szerepeltek a bolgár hivatalos listákon. Miután ezt követően az Európa Kiadó bolgár könyvet nem jelentetett meg, Szondi György a további fordításoknak új könyves műhelyeket nyert meg, egészen saját kiadója, a *Napkút* indításáig.

¹² A *Napút* impresszumából: Főszerkesztő: Szondi György. Szerkesztőségvezető: Szondi Eszter. Terjesztés: Németh Lóránt. Lapterv: Gosztola Gábor. Szerkesztik: Bába Szilvia (művelődés), Balázs Géza (nyelvművelés), Bognár Antal (évkönyv), Borbély András (próza), Elek Szilvia (zene), Király Farkas (vers), Kovács Ildikó (szöveggondozás), Prágai Tamás (dokumentum), Sebeők János (környezet), Szondi Bence (tördelés), Vincze Ferenc (műbírálat), Wehner Tibor (művészet). Alapította: Masszi Péter. Napút-kör: Csűrös Miklós, Gazdag Dávid, Gráfik Imre, Hankiss Elemér, dr. Koncz Gábor, Radnóti Zsuzsa, Rakovszky Zsuzsa, Konrad Sutarski (tiszteletbeli konzulensek).

¹³ Szondi György 1999-ben, amikor a POLISZ-ból kilépett és a *Napút* folyóiratot alapította – a POLISZ hajdani alapítója kivételével – mindenki követte őt. Így a teljes korábbi konzulensi körrel és szerkesztőgárdával kezdte meg az új lap a kiadását.

lensektől kezdve mindenki. Akiktől én munkát hogyan is kérnék, tanácsaikra vagyok kíváncsi, természetesen kikérem a véleményüket, de az is nagyon fontos, hogy a folyóiratunkhoz a nevüket adják. Vállalnak bennünket. Felsorolom, kik is azok, akik '99 óta már meghaltak, elhagytak bennünket: Kosáry Domokos, Lászlóffy Aladár, Schwajda György, Sütő András, Sánta Ferenc, Székely Magda, Osztovits Levente. Azóta is kiváló konzulensi kör áll mögöttünk: akik folytatják a kezdetektől, illetve akik az elhunytak helyére léptek.

– *Térjünk vissza a Kiadó sorozataihoz!*

– Ugyanúgy, ahogy a *Napút* esztendőnként külön összeállításban a drámairodalomra és színházra is figyel, jelen van egy drámasorozat a könyvkiadásunkban is. A *Drámatájak*-at – mivel mással? – egy bolgár gyűjteménnyel kezdtük, nyolc kortárs drámával. Magam válogattam össze. Ismerem a bolgár irodalmat. Kell, hogy ismerjem, hisz ez nekem munkaterületem. A jövőben a kisebb irodalmak drámaterméseit szeretnénk megismertetni ebben a sorozatban. Ez nyilvánvalóan nem nyereséges vállalkozás, ahogy, mellesleg, legtöbb kiadványunk, fájdalom, nem az. Kaptunk egy kis előtámogatást a sorozat svéd könyvéhez, de még várunk kell, hogy ki tudjuk adni. (Mert ráköltetni nem tudok. Én, aki soha nem örököltem, életem egyetlen szófia, jó állásának a megtakarításából tartottam s tartom – részben – fenn a folyóiratot. Ebből él, amíg fenntartja magát. Most már halványulón tudok csak hozzátenni a laphoz s könyveinkhez.) Ha az egyes drámaköteteket vesszük elő, az elsők között Pozsgai Zsolt három drámája jelent meg, s azóta, mondhatni, évente sikerül egy ilyen szerzői drámagyűjteményt tető alá hozni. Csak magyar alkotókról essék most szó. Nem sorrendben: Zalán Tibor, Schein Gábor, Vörös István, Bereményi Géza. Bereményi azon írók között van, akiket hosszabb-rövidebb hallgatásból hoztunk vissza az irodalomba. Más példa: Kolozsvári Papp László, Babics Imre, Hubay Miklós. Nálunk jelent meg, még Cseh Tamás halála előtt, a hozzá írt, 150 Bereményi-dalszöveg s a három meteorológiai jelentés – egy kötetben. El ne feledjem Lászlóffy Csaba drámakötetét. Ha már említem őt, itt tegyem hozzá, hogy legalább három olyan szerzőnk van, akitől több-több könyvet adtunk ki. Lászlóffy Csaba az egyik, az ő írásművészetét, azt hiszem, hat könyvvel népszerűsítjük, ragaszkodik hozzánk; egy másik Csaba, Báthori, nálunk eddig tíz könyves, jellegzetes küllemű sorozatunk alakult ki tőle, mindenféle műfajból, versek, esszék, próza, drámák, drámafordítások. A harmadik személy Verrasztó Gábor, akitől ugyancsak épp tíz könyvet jelentettünk meg, szintén különböző műfajokban, különlegességeket is. Újságíró, kutató is, sokféle terepen van otthon. Pillanatnyilag utolsó műve nálunk a *Menedék*. A Marczibányi téri ház tüzetes története, a mozgássérültké, ő is kerekés székes, ismeri e világokat. Továbbra is a kiadó sorozatai között tallózva, kedvelt a *Hang – Kép – Írás* sorozatunk. Ezek olyan albumok, amelyekben egybegyűjtjük bennünket nemrég elhagyott klasszikusaink kéziratmásolatait, fotó- és hanganyagát. Dokumentum-összeállítás.

Kezdtük annak idején Mészöly Miklóssal, folytattuk Orbán Ottóval, Bella Istvánnal, jelenleg Szabó Magda az utolsó. Az ő esetét leszámítva, mindegyikünkél meghatározó élmény volt az özvegyek segítségével, Polcz Alaine-é, Orbán Jülié, Zayzon Mártáé. A könyvekhez tartozó hanganyagot, a cédét, a Petőfi Irodalmi Múzeum szokta elkészíteni. Másik sorozatunk a *Kütfő Bibliotéka*. Azért nem jutott eszembe tüstént a neve, mert magam találgatom ki a sorozatneveket. Az első opusa történetesen egy bolgár kötet. Miután a Balassi Intézet a vendégoktatói részére lehetővé tette, hogy a magyar kultúra népszerűsítésére – pályázat útján – programot, rendezvényt szervezzenek az adott országban, 2008-ban így megadatott, hogy kétnapos magyar–bolgár irodalmi konferenciát rendezek Szófiában, 2009-ben pedig ugyanitt magyar–bolgár régész fórumot, mindkét esemény előadásait – az irodalmi találkozót jelentősen kibővítve – megjelentettem a kiadómban. Elsőnek a „*Súlyok és hangsúlyok. Írások az utóbbi két évtized magyar irodalmáról*” címet viselő gyűjtemény látott napvilágot. Ez volt a szófiai literátori tanácskozás témája. Következett Julia Kristeva *Önmaga tükrében idegenként* című könyve, amely a világhírű, bolgár származású francia tudós másásgról szóló tanulmányait sorakoztatja. Kun János Róbert egyetemista fordította, szép munka, ezzel fordítót indítottunk. Oly jó a szárnyra bocsátás! Majd Prágai Tamás *Kivezetés a költészetből* című, újabban már bizonyos egyetemeken ajánlott vagy kötelező irodalommal tett műve, melyben a sokoldalú szerző a kortárs magyar költészet megközelítéseit – mit is csinál?: taglalja. Még a Kütfőben: Csűrös Miklós tanulmányaiból egy válogatás, Bedecs László magyar verseskönyvekkel foglalkozó kritikáinak egy gyűjteménye, Deres Péter színházi írásai. Indult olyan sorozatunk is, az *Értekezők – etűdök*, amely karcsúbb kötetekből áll, kutatók kisebb tanulmányait gyűjti egybe, egy téma körül, egy író köré. Valóban etűdszerű futamok. Elsőnek a vajdasági Bence Erika könyve jelent meg, Gion Nándorról írt tanulmányaival. Aztán a tavalyi szenzáció, amikor Szentmártoni Szabó Géza több száz ismeretlen Janus Pannonius-sort talált – ezeket magyarul és latinul is publikáltuk a könyvben, hozzá sok kommentár. A legutóbbi cím: az ugyancsak vajdasági Fekete J. Józsefnek a Szentkuthy-tanulmányai. Van olyan sorozatunk is, tudatosan van, amelyik picikét a könnyebb irodalom felé mutat. Ilyen a *Nyomolvasó*. Friedrich Glauser klasszikus svájci krimiszerző, Szalai Lajos fordításában – az ötből mostanáig három könyv. *A Pálya!* -ban debütáló költőket röptetünk, Kántás Balázs volt az első, tőle azóta már négy másik kötetünk is van, köztük Celan-fordítások és -tanulmányok, aztán Palágyi László, Farkas B. Richárd, Hegedűs János... A Cédus-pályázat során emelkedett ki Csillag Gavril s regénye, kiadtuk, ... hosszú a sor ... Ki igazodik itt el, mikor hadrikálok sorozatról, miért nem szólok kiváló egyedi kötetekről... Nem, mert nem lehet. Nem leltár ez. Tessenek parancsolni: www.napkut.hu. Azért se hagyom azonban ki Vukovári Pannát. Az ő nevéhez fűződnek Tove Jansson svéd írónőnek a Mumin-könyvei. Mármint a fordításai. Az „északi Mici mackó” mind a nyolc könyve

olvasható Panna mesteri tolmácsolásában. A híres figurákat sokan a japán animációs film tévés ismétléseiből ismerhetik. Valamikor könyvként két része is kijött magyarul a szériának, aztán ez a kiadás megrekedt. Mi újra indítottuk, új fordításban, új hősnevekkel. Bízom a sikerben. Ugyan már a *Napkút Kiadó* sorozatainál¹⁴ tartottam, de ide biggyeszteném, hogy négy évvel ezelőtt megalapítottuk a Napút-díjat. Az őszi napéjegylenőség napján eddig Lászlóffy Aladár, Radnóti Zsuzsa, Katona Tamás és Bertalan Tivadar vehette át az egyedi Napút-levelt és -érmet.

– *Térjünk rá arra a területre, amit fő tevékenységednek mondasz, a műfordításra. És a költészetedre. Amiről tanúskodik a mód is, ahogy megköltötte a kiadód nevéül kitalált Napkút szó jelentését.*

– Ami engem először ismertté tett, az a műfordításom, 1975-ben Emilijan Sztanev *Antikrisztus* című művével kezdtem, amire rögtön Nívódíjat kaptam, ezt még további öt könyvre odaitélték. Jólesett. Úgyhogy, ha azt mondom, hogy életem jelentős területe a műfordítás, akkor ez igaz. Több száz bolgár alkotó, akiket magyarra ültethettem, köztük volt, akit ezernél is több oldallal, volt, akit pár háromsorossal, 16 ezer verssor és több mint 11 ezer prózaoldal mögöttem, ezek közelítő számadatok természetesen. Bolgarista életem első szakaszában ez volt a zöm, az idő haladtával a fordításra azonban egyre kevesebb idő jut, a legnagyobb ijedelmem a szomorúságom, hogy nem a magyarításra, de az olvasásra se futja napjaimon. Holott nekem tudnom kell, mit adok ki, de vagy szerkesztem és állítom össze a lapokat, és szervezem a könyvek útját, vagy a szövegeket olvasom. És miután kiváló szerkesztőim vannak, akikben megbízom, nem olvasok. Nincs mikor. Ez nekem szellemileg is hiányzik, az élet teljességéhez is hiányzik. Jó tizenvalahány éve úgy vágtam mindent sutba, hogy miközben korábban kutató is voltam, alkotó is voltam, most nincs ebből semmi. Nagyon bízom benne, hogy az idén kicsit tudok úgy enyhíteni a tempón, hogy befejezem legalább azokat a dolgokat, amik húsz-egynehány éve mondhatni készen vannak. Még 85-ben megírtam egy értekezést, s lettem nyelvész kandidátus, a két nyelv igerendszerének összevetésével foglalkozik a bolgár disszertációm, és hosszú évek óta kérlelnek, legyenek szíves, adjam oda, az egyetemük díszdoktora vagyok, szeretnék megjelentetni. Olyan munkáról van szó, amin tudományos érvényét tekintve nem kell módosítani, a lábjegyzeteket kell végigvezetni, egyhetes munka, és akkor mehet. Ugyanígy kérik, mert a Szondi név bolgárul nem hangzik rosszul, hogy kiadhassanak tőlem egy vegyes könyvet, amiben lennének interjúk, amelyeket velem készítettek, meg amelyeket én készítettem, amikor elsőrangú bolgár írók olyan dol-

¹⁴ A *Napkút Kiadó* sorozatai, azok is, amikről esett és azok is, amelyekről nem esett szó, felsorolásszerűen: a *Hang-Kép-Írás*, a *Kütfő Bibliotéka*, az *Ómúltunk Tára*, továbbá a *Világszirmok*, a *Beszélgetők Könyvei*, a *Drámatájak*, a *Nyomolvasó*, a *Pálya!*, a *Sokunk Karácsonya*, a *Remekírók Retró*, a *Japán Cédrus* és az *Értekezők - etüdok*.

gokról vallottak, amikről korábban nem, a nyolcvanas évek végén vagyunk, és ezeket a magyar rádióban le is adták. Aztán: annak idején elkezdtem írni a bolgár irodalom történetét, el is jutottam a századik oldalig, de akkor abba kellett hagynom, nem is akarom befejezni, annak bizonyos részleteit is közölném. Ebben a már mióta össze nem álló kötetben. És a versekből is. Meg nyelvészeti stúdiumok. Ha lesz rá időm, és tudok a dobozok aljáról válogatni. Akkor. Lehet kötet, a régen készekből. Édes fordítás, te cudar! Idevillan hirtelen tíz esztendőm, amikor még az Európa Kiadó szerkesztőjeként a bolgár irodalom magyar tálalásáért feleltem. Az is remek időszak volt, mert miket meg nem lehetett tenni a Bulgáriából diktált hierarchia ellenében! Most, egy éve, **lehetővé kényszerítették számomra**, hogy összeállítsak a műfordításaimból, 35 év anyagából egy mustrát. Mert szóltak Szófiában, hogy kedves Gyuri, a Kulturális Intézetnek maradt egy kis év végi pénze, tudnánk szemelgetett műfordításaid kiadásában egy kicsit segíteni. (Ugyanígy mellém állt erre a budapesti Bolgár Kulturális Intézet, meg egy-két kerületi bolgár kisebbségi önkormányzat. Abszolút nem melleleg: hazai bolgár önkormányzatok többször besegítettek egy-egy bolgár könyv magyarországi világra jöttébe. Összejött a kiadáshoz kellő pénz.) És hogy időben el tudjon számolni a szófiái intézet, júniusig el kellett készülnöm. Nekiálltam sok-sok átültetésem szemügyre venni, és fiammal nagyhirtelen tető alá hoztunk egy válogatást, benne fotóim. *Vándorvirágok* a címe. Akkor úgy éreztem, így kicsit együttlátva, fél éve ennek, hogy valóban, lehetek azért jogosan büszke. Sok-sok húron kellett játszani. 350 oldalon úgy mutattam be a választott 89 szerzőt, hogy összeállt a bolgár irodalomnak is egyfajta keresztmetszete. Kezdődött a népdalokkal, folytatódott az úgynevezett bolgár újjászületés 18. század végi első harsonájával, a *Szláv–bolgár történelemmel*. Lám, hirtelen patetikussá váltam: első harsonaszó. A könyv kronologikus. Benne huszoneves az utolsó szereplő. Ezt megelőzően, három éve, *Magoncok és morzsák* címmel közel ötszáz oldalas könyvet hoztam ki, ez is csak bolgár műfordításokat tartalmaz. 168 író van benne, a különlegessége az, amit a cím el is árul, miszerint „morzsák”, ez érthető: parányi, és „magoncok”, amit talán nem mindenki ismer, magból szökött husángot jelent a szó. Nos, mintegy húszéves gyűjtés után *csak* rövid írásokból álló egyedi antológiával leptem meg magam is. Meg megannyi bolgárt. Rövid írás: ténylegesen, terjedelmileg kell érteni. Aminek ezeregy múneme van. És rittyentettem egy utószót, abban pontokba szedett komoly és félig komoly érvfélék, hogy mit miért vettem fel, és hogy mi lehet az oka, értelme a bolgár irodalomban az általam észrevett rövidség-jelenségnek. E jeles virágzásnak. Annyi szokatlanság is volt a vaskos kötetben, hogy olyan szerzők is szerepeltek benne, akiket még a bolgár vájtfülűek se ismertek. Mert annak idején, intézeti igazgatósokodásom alatt, 60-70 bulgáriai településen is jártam évenként. Tartottunk irodalmi esteket, koncerteket, tárlatokat nyitottam meg. És akkor élém toppantak alkotók, odaadtak kis füzeteket, rövid csattanós írásokkal, akár epigrammákkal, akár kurta elbeszélésekkel, még szel-

lemes receptek is voltak egy ilyen kis könyvecskében. Én ezeket összegyűjtöttem, ilyen szerzőktől meg olyanoktól is, meg mindenfélektől. Újságokból. Azoktól is, akik történetesen Magyarországon élnek, meg annyifelé a világban. Bolgárok. Álljon példának Szvetoszláv Sztojcssev, aki szófiai diákom volt hetvenhétben, és sikerült elintézni, hogy itt tanulhasson – Szegeden – öt évig, és lett belőle családapa, újságíróként is helytáll Békéscsabán. Két nyelven ír filozofikus félperceseket. Lányát tavaly sikerült fordítóvá avatnom egy antológiában. Tíz országban élő bolgáruul írókat vettem fel a gyűjteménybe, ugyanígy Bulgáriában alkotó cigány, török, görög, örmény alkotókat is – rövid írásaikkal, kompromisszummentesen. Fogom a „lelőhelyet”, akár a margóra, akár térden, lefordítom a bolgár boglárokat (Németh István Péter leleménye!), gyorsan megy, húsz év alatt nagyon sok összesereglett.

– Szépen látszik Szondi György, a műfordító. És mi van Szondi Györggyel, a költővel?

– Magamat én nem szoktam költőnek titulálni. Szerkeszteni szerkesztek, fordítani fordítok, írni is írtam, bár mostanában... Ha mégis a költészetemről kellene beszélni, azt tudom elmondani, hogy ... 1992-ben kaptam Szófiában egy lehetőséget a Magyar Intézet akkori vezetőjétől: itt van egy óra számodra, csinálj, amit akarsz! Csinálj magadnak egy irodalmi estet! És akkor, azon a bolgár hullámhosszon összeállítottam, részben írtam mindenfélét, anagrammáktól kezdve bolgár irodalmi kisportrékon át nyelvészeti futamokig. Eközben születtek afféle versszerzetek. Bolgáruul. Keletkezett egy színes kaleidoszkóp. Felolvastam. Nagy lett a sikere, le akarták közölni egy az egyben. Akkor bukott elő egy ráfigyelés, hogy itt van ez a Szondink, ni csak, bolgáruul ír s miket. Én már azelőtt is hevenyésztem azért ezt-azt, olyan versszerű micsodákat, amelyekre az volt a jellemző, ami a mindennapjaimra is. Sokan elviselik, tán kedvelik is, mások kevésbé. Egyfajta szellemességgel, szóbeli ficánkolással élő vagyok. Ami csudákat Szófiában szereztem, inkább nyelvi játéokra épülő modernkedések voltak, amelyeknek ők nagyon örültek, mert egyrészt le is írt „szondizmusokkal” voltak tele, másrészt a bolgár irodalomról úgy vallották, hogy nem való arra, amire nálunk a nyelv magától értetődően. Igen, be tudtam nekik bizonyítani, hogy a bolgár nyelvvel is lehet – hangsúlyeltolódással, szóhatárváltással, betűillesztéssel szójátékokat csinálni. Belőlem ezek úgy jöttek, az alkalom szülte őket. Később komolyabb dolgok is előfurakodtak belőlem, fiamhoz, lányomhoz, volt feleségemhez, édesapámhoz írt, életem korábbi szakaszaival foglalkozó írások, elkérték a szerkesztők, megjelentek bolgáruul. Én már régen hazajöttem, amikor hoz nekem a posta egy csomagot, kinyitom, hát - Szondi György verseskönyvecskéje. *Pripada diagonalat*, magyarul *Alél az átló*. És akkor lefordítottam közülük sokat magyarra is, meg - kezdtem magyarul is írni. Épp mostanában került a kezembe a kötet, s láttam, milyen régi: 1994. Amikor ott is dolgoztam, a Kráter Kiadó kiadta, *Értem, értem, értem?* címmel, az egyetlen magyar könyvem. Az e-k nyíltsága, zártsága miatt is a három „értem” között jelentés-

különbség van, s a borító másik oldalán ott a három kérdőjel. Nem kijelentek, hanem kérdezek. Értem? Értem zöldfülüként annyit már szinte ötvenévesen? Felfogom? A kötet nem került be az irodalmi vérkeringésbe. Rá két évre jelent meg a *Za ek vam* című bolgár nyelvű verseskötet, ennél a szó-szótag egységek játékos egybevonása vagy különírása hozza a jelentéskülönbséget. Bulgáriában a könyvnek sikere lett, ami köszönhető a csodabogárságnak is, hogy ez a jóember, aki történetesen éppen a Szondi, nyelvünkön versel. Úgyhogy a bolgár Nemzeti Könyvtár katalógusában nem úgy szerepelek, hogy magyar költő, fordító Szondi György, hanem mint bolgár költő. Djord Sondi. Ennyiben mondhatom magam költőnek. De ha elhatároznám magam, biztos tudnék szerezni verset. Megtoldom: van egy másik vonulata is annak, hogy mi hozta, hogy versbe fogtam. Annak idején csak prózát fordítottam, verseket nem. Több barátom, jeles magyar költő kért, akik fordítási megbízásokat kaptak innen-onnan, hogy készítsék nekik nyersfordításokat. Találkoztam korábban odavetett elrettentő „nyersekkel”, csudálkoztam is, ebből ugyan hogyan csinál a nyelvet nem ismerő magyar poéta közelítően pontos interpretációkat. Nekiláttam, de nem engedtem, hogy tessék, vidd, itt van papíron, variációkkal, háttérmagyarázatokkal a szöveg, csináld, hanem mindenkivel leültem, s megbeszéltük. És újra meghánytuk-vetettük, ha kellett. Olykor azt kellett tapasztalnom, hogy visszajött, amit én adtam, nem is változott. Vagy pedig „elfajzott” a dolog. Bizonyos bolgár költők, akiket úgy lehetne jellemezni, hogy azzal zúzták a kánont, hogy jóformán grammatikamentes nyelvet teremtettek, amit annak idején Bulgáriában nehezen fogadtak el – például Binyo Ivanov, akit fordításomban végül az Európa Kiadó külön kötetben jelentetett meg –, szóval nem titkolom, az általam nagyon szeretett Rózsa Bandi Binyót, mert nem tudhatta, hogy ott a költő fricskázza a nyelvet, szép, daloló magyar nyelven szólaltatta meg, ez pedig komiszul hamis. Ebből fakadt az, hogy nekibuzdultam magam fordítani verseket, rímesekeket is, népdalokat, klasszikusokat, ugyanúgy a legelvetemültebb mai alig-érthetőket, aztán rájöttem az ízére: megy ez, s mások is elfogadták, megerősítettek ebben, igen, ezek nagyon jók. Akkor még mindig tartotta magát az a nézet, hogy verset fordítani csak költő tud, no erre azt mondtam magamban, bizony akkor megmutatom, hogy képes vagyok költő is lenni. Ez munkált bennem: ha akarok, tudok verselni. Azt hiszem, ha ki akarnám neveztetni magamat költőnek, ami messze áll tőlem, tudnék írni verseket. Ez lehet, hogy fellengzősen hangzik, meg nem egészen így van, meg az is igaz, nem olyan sok az a költő, akit igazán annak lehet mondani, de... ilyen dolgok munkáltak a mögött, hogy lett egy ilyen kanyarvonulata is az életemnek.

Ami azonban voltaképp fontos, a legbogosabb és legtágasabb az életemben, a 35 esztendő bolgarista múlt. Legtermékenyebb fordítói időszakom a lektorkodásom idejére esik. A folyóirat és a kiadó, ez a jelenlegi tevékenységi kör, mintha a műtolmácsolkodást kicsit bizony hátrább szorította volna. Nem oly mintha. Szok-

tam is mondani, ha rutinból valaki rám kérdez: mit fordítasz mostanában? Hátat – felelem. Amit, persze, az illető legott a helyére tesz, hisz tudja, az életben éppen azt nem fordítok. Ellenkezőleg.

– *Összefoglalnád beszélgetésünk végén a bolgár állásaidat?*

– A magyar lektori állásra, a szófiai Kliment Ohridszki Tudományegyetemre az Állami Gorkij Könyvtár munkatársaként adtam be a jelentkezésemet, így lettem 1975–1979 között magyar lektor. Emellett vezettem a magyar Kulturális Intézet nyelvtanfolyamait. 1981–1984-ig szófiai MTA-aspiráns, 1985-ben az újonnan nyílt magyar szak első vendégtanára voltam. 1999–2004-ig töltöttem be a Szófiai Magyar Kulturális Intézet igazgatói állását. Rögtön utána az a gyönyörű öt év a szófiai egyetem magyar szakán – minden évfolyamon sok-sok vállalt órában tanítottam irodalmat, nyelvészeti diszciplinákat, gyakorlati órákat, fordítói kurzusokat tartottam. Amikor lektor voltam, társszerzővel magyarok számára készült bolgár nyelvkönyvet írtunk. Ugyancsak társszerzővel készült, már az aspiránsi időszakomban a magyar–bolgár társalgási szótár. Nyelvészeti témában készítettem el kandidátusi disszertációm,¹⁵ amit a Szófiában töltött aspiránsi három év után, 1985-ben védtem meg, így lettem doktor és a nyelvtudomány kandidátusa. Huszonöt év után most arra készülök, hogy a megírt munkáimat megjelentessem. Szeretném könyvbe gyűjteni a több bolgár kiadó kérte Szondi-anyagokat: jut eszembe, beszéltem már róla ... a *Szondi-könyvet* – akik e kis munkára bíztatnak, ők akarják e címet adni. Ideje, hogy hajdani disszertációm is könyvalakot öltjön, várja a szakma. De erről szólva is mintha ismételném magam. S – ráadás – levélfotóimhoz ki-ki bolgár költő verset írna, hogy egy ilyen album is bolgár napvilágot lásson. Meglátjuk.

Szondi György 2011. január 19-én, este fél hétre *Napút* lapszámbejelentőre invitálta a Vakok Intézetébe, a Nádor-terembe a folyóirat olvasóit és építészeket. „*Égi bárka Magyarföldön*” címmel Mújdricza Péter építész tartott ugyanis vetített képes előadást. Arról a magyarföldi fatemplomról beszélt, amely az ő tervei alapján készült, s amely egy Naptemplom, amiről a *Napútnak* kellett, hogy híradása legyen.

Mátyus Aliz

¹⁵ 450 oldalas bolgár nyelvű értekezésének címe (fordításban): *Funkciók és nyelvtani kategóriák a magyar és a bolgár igerendszerben.*

Rakovszky Zsuzsa

A kegyetlen tükör

(Regényrészlet)

Mosolyogva elvettem, és még aznap este valódi érdeklődéssel fogtam hozzá az olvasáshoz..

Legelső éveimből hasztalan próbálok bármiféle emlékképet fölidézni.

Atyám, Vay László földbirtokos, ki nagyobbyszerű szerepet vitt a 48-i szabadságküzdelmekben, majd néhány esztendő t angliai emigrációban töltött, hazatérése után pedig gyóni birtokán gazdálkodott, illetve ideje nagy részében külföldön utazgatott. Anyám Benicky leány, gyöngye egészsége és érzékeny idegrendszere okán az év nagy részében a gyóni kúriában él a világtól elvonultan, csak legközelebbi rokonaival érintkezik. Anyám idegrendszerének e sajátos érzékenysége sokféle dologban megnyilvánul, legfőképp azonban a holdfénytől való irtózásában: derült éjszakákon, amikor erős holdvilág van, s kiváltképp telihold idején a cselédségnek szigorúan meg van hagyva, hogy gondosan hajtsák be az összes spalettákat, mert ha csak egyetlen holdsugárnak is sikerült behatolnia a spaletták résén, és keskeny fénycsíkot vetett a pádimentumra, s ha akár csak a cipője orra is hozzáért véletlenül e holdcsíkok valamelyikéhez, anyám súlyos görcsökbe esett, szeme kifordult, tagjai hevesen rángtak, amire azután sok órán át tartó, mély alvás következett.

De anyámon kívül is számos tagja akadt családuknak, kinek viselkedése lélek és elme néminemű extravaganciájáról árulkodott: anyai nagyanyám testvérnénje tizenhat esztendeig nem kelt föl az ágyból valaminő képzelt betegsége hivatkozva, egy másik nagynéném elátkozottnak tekintett s egy erre a célra fenntartott, lezárt szobában helyezett el minden olyan tárgyat – sokszor értékes ékszereket vagy komoly összegeket tartalmazó pénztárcát –, amelyet valaki óvatlanul egy bizonyos, „elátkozott” asztalra helyezett. Atyám családjában több öngyilkos is akadt: kuzinjaim közül számosan a szellemidézésnek és a túlvilággal való érintkezés egyéb formáinak hódoltak.

Atyám bizonyos megfontolásokból – nehogy felnővén a gyűlölt bécsi kormány által a közös hadseregbe besoroztassam – Sarolta néven anyakönyveztetett – ezt a nevet egy korán elhunyt ikertestvérem viselte.

Mert igen, volt valaha egy ikertestvérem – noha ezenfelül jóformán semmiféle egyéb emlékem nem maradt életemnek emez elsüllyedt Atlantiszáról. De azt tudván tudom, hogy eleinte még ketten voltunk, ketten, és soha, egyetlen pillanatra

sem váltunk el egymástól. Ha mégis elszakítottak bennünket, bár csak egy percre is, ordítottunk és zokogtunk – így kellett lennie, mert azóta is minden újabb vesztesség mintha ama szörnyű elsőt idézné fel újra, amikor mintha valamely eleven testrészetet – nem is, inkább mintha létezésem gyökerének egy darabját tépték volna ki belőlem, hogy azután a megmaradt, satnya fél kínlódva próbáljon, hasztalan, újból erőre kapni. Reggel első pillantásunk a másíknak a miénkhez megszólalásig hasonló arcára esett, és este egymást átkarolva aludtunk el, boldogan, mert ilyenkor még az a csekély távolság is megszűnt közöttünk, melynek fenntartása napközben állandó erőfeszítésünkbe került mindkettőnknek, úgyannya, hogy inkább ebbe, semmint az egész napos futkározásba és játszadozásba fáradtunk bele estére. Ezt a korlátot, külön-létünknek ezt az erőszakkal fenntartott fikcióját számolta fel az álom, melynek boldogító birodalmában ledőlt minden korlát, eltűnt minden határ, és egyé váltunk újra, mint ahogyan egyek voltunk a kezdet kezdetén, valami lét előtti létben.

– No nézd csak, mint két tojás! – nevetgéltek a rokonok, ha nálunk vendégeskedtek, és a tornácon üldögélve lenéztek ránk, amint odalenn a kertben valami játékba feledkeztünk, bár legtöbbször nem is csináltunk semmit, csak boldogan dűnyögtünk egymásnak saját, külön nyelvünkön, néha ujjongó, diadalmas nevetéssel megragadtuk a másik hüvelykujját vagy bokáját, nem tudtunk betelni vele, hogy íme, itt vagyunk egymásnak mi ketten, mindig a másik keze ügyében, és semmi másra nincs is szükségünk az egész mindenségből. Néha belenéztem abba a másik arcba, amelyik ugyanolyan volt, mint az, amelyet a tükörben láttam, és tudtam: az ott én vagyok. És bár lenne tollam elég erős felidézni azoknak az első esztendőknél végtelen elevenességét: a kertet, a más-más napszakban nyíló virágokból ültetett napórát, fény és árnyék ravaszul táncoló foltjait az abroszon és a kezünk fején olyankor, amikor kinn a szabad ég alatt, a nagy diófa árnyékában reggeliztünk, a konyhakert káposztáit csipkésre rágó, narancsszínű házatlan csigákat, a hajnalt és az alkonyt, az új kiskutyát, a sötét smaragdzöld és arany színben tündöklő rózsabogarat, a cselédlány kivörösödött kezét, amint körme hegyével fölpatintja a zöldborsó sárgászöld, félig áttetsző héját, és a selymesen sápadt, egymáshoz szorult borsószemek halk koppanással kiperegnek a tálba, s a napnak azon különös óráját, amikor még nincsen este, de nincs már délután sem, az ég már sápadozni kezd, de még nem ütötte át hártáját a mögötte terjedező sötétség – és mindezen dolgoknak külön nevet is adtunk – ezeket a neveket a felnőttek nem értették, és elnézően mosolyogtak, ha hallották, amint egymás között használjuk őket – mi pedig tudásunk magasából sajnálkozva és megvetően néztünk le rájuk, szerencsétlenekre, akiknek nincsen külön szavuk a rózsabokor kurta déli és hosszan elnyúló estéli árnyékára, az éretlen alma ízére vagy a köhögések különféle fajtáira –, és ordítva tiltakoztunk, ha ránk akarták kényszeríteni a maguk merev,

zsarnoki és halott nyelvét, ha nem akarták megengedni nekünk, hogy kígyótejnek nevezzük a mézet és jelovólónak ama különös alakú, izgó-mozgó foltokat, amelyeket a tűz fénye vetett téli éjszakákon a szobánk padlójára. De új, még névtelen dolgokat is teremtettünk a semmiből: ha senki nem figyelt ránk, megsóztuk a kávéét, vagy mézbe forgattuk a hideg csirkesült darabkáit, aztán nevetéssel és undorral küszködve nyeltük e rendhagyó étkeket, és borzongó, néma gyönyörűséget éreztünk a gondolatra, hogy olyasmit ízleltünk, amit előttünk még soha senki.

De mindez még a betegség előtt volt – ami végzetes betegség előtt, amelyből én felépültem, őt azonban, testvéremet és másik feletem, elragadta. Ez a rettegett kór, a torokgyík, mintegy választóvonalat alkot a boldog, öntudatlan kora gyermekkor és későbbi életem között.

Azelőtt is voltak apróbb nyavalyáink, amelyeket mindig egyszerre kaptunk el mind a ketten, és egyszerre is lábaltunk ki belőlük. Ez is úgy kezdődött, mintha ezen ártalmatlan betegségek egyike lenne, lázzal, torokfájással, és egyre kínosabbá váló, szűnni nem akaró köhögéssel. Apám azonban alighanem már ekkor gyaníthatott valamit, mert ez a köhögés nem sok idő múltán kezdett nagyon is hasonlítani ahhoz a rekedt kakaskukorékoláshoz hasonló, rettenetes hanghoz, amely az egyik legszörnyűbb gyermekbetegség, a torokgyík csalhatatlan jele. Anyámat, gondolom, sokáig kímélni igyekezett e felismeréstől, mert attól tartott, nem lesz képes fegyelmезetten fogadni a hírt, hanem erőt vesz rajta rohamainak egyike.

Mintha tegnap történt volna, olyan élénken él emlékezetemben ama rettenetes éjszakának minden kis részlete. Ha lehunyom a szemem, most is látom magam előtt gyóni gyerekaszobánkat, a szögre akasztott kis fakardot a falon, a festett hirtaló merev, fénytelen fekete sörényét és üresen csillogó üvegszemét, amelyben ott tükröződött az ágy melletti asztalkán álló gyertya kicsinyített mása – s tisztán hallom anyám és öreganyám hangját. Őket magukat nem látom, csak a falon megmeglóbbanó, hatalmas árnyékukat, pedig ott ülnek az ágyam szélén.

– A Jablonkát hívasd! – mondotta öreganyám, gondolom, válaszként anyám kérdésére, amelyet nem hallottam, és én a gyermekek hirtelen éleslátásával rögtön tudtam, ki is légyen ez a Jablonka: az asztalos, és azért kell őt elhívatni, hogy mértéket vegyen a koporsónkhoz. – Megbízható ember: én mindig őt hívtam, ha úgy hozta a szükség...

– Fehérben! Gyereket fehérben szokás eltemetni! Csak akad valami fehér holmija? – hallottam megint nagyanyám közömbös, kissé bosszús hangját, válaszként anyám valamely suttagó kérdésére.

Sikoltani szerettem volna, mert hirtelen az a rettentő gyanúm támadt, hogy azok ketten azt hiszik, talán már meg is haltam, s ha nem bírok megmóccanni vagy hangot adni, élve fognak eltemetni. De hasztalan erőlködtem: torkomon még

halk nyöszörgést sem bírtam kipréselni, és tagjaimat mintha ólomsúly nyűgözte volna az ágyhoz: elmém éber volt, de nem bírtam megmozdulni, mintha akaratom hirtelen minden hatalmát elveszítette volna a testem felett.

– Ámbár erős, izmos gyermek ... talán megél – tette hozzá nagyanyám száraz, latolgtató hangon, s énbélém ismét belém hasított a tehetetlen rémület: vajon melyikünkről beszél?

Nyílt az ajtó, és én megint hang nélkül felsikoltottam, mert azt hittem, már meg is érkezett az az ember, az asztalos, hogy mértéket vegyen a koporsónkhoz. Ám azon nyomban el is oszlott a lidércnyomás, rémületemet édes nyugalom váltotta föl, mert az ajtón apám lépett be, vele az orvos és még egy másik férfiú – nevelóm, K. Dániel – társaságában. Azon az éjszakán volt fordulópontja betegségemnek: onnantól fogva lassanként lábadozni kezdtem, rövidesen visszanyertem a beszéd képességét, majd kis idő múltán már föl is kelhettem az ágyból. Ettől az időtől fogva többé-kevésbé világosan emlékszem mindenre, ami történt velem, de az ezt megelőző évek történései látszólag nyom nélkül elsüllyedtek a kisgyermekkor emlékezettelen homályában. Testvéremet, kit elragadott a kór, soha többé nem említette senki. Én magam sem hoztam soha szóba: talán attól féltem, éppen azal teszem véglegessé az elvesztését, ha szavakba foglalom. Közös nyelvünket is elfeledtem lassanként, s elfogadtam, hogy a dolgokat úgy kell hívni, ahogyan a felnőttek nevezik őket: az édest édesnek, és estének az estét, hogy minden dolognak határozott, éles körvonalai vannak, hogy nincsenek köztes, névtelen állapotok – de azért továbbra is úgy éreztem, jóllehet gyermeki elmém e felismerést nem volt képes szavakba foglalni, hogy minden élesen meghúzott határvonal mögött, minden szó mögött, melyet csakis egyféle módon szabad használni, s amely úgy zárja magába tulajdon jelentését, mint macskaméz a halott bogarat – hogy mindezek mögött ott ólálkodik a halál. Továbbra is szerettem a magam kotyvasztotta ételeket és azt a különös órát, amely sem nem délután, sem nem alkonyat – a lelkem mélyén bizonyos voltam benne, hogy a testvérem, ha még nem veszett el számomra végképp, egy ilyen órában fog majd visszatérni. Igen, a lelkem mélyén, a félálom és a céltalan ábrándozás kurta időszakaiban, mert azokban a percekben, amikor teljes öntudatomnál voltam, ilyesmit már nem reméltem – néha már-már magam is elhittem, hogy sohasem is létezett. Saroltának hívták, ebben az egyben azért bizonyos vagyok.

Kerék Imre

Áprily Lajosnak

nem láttalak soha
 szikár szálfegyenes öregember
 fegyvertelen vadász ki tenyeredből
 lányos őzeket ágbogas agancsú
 szarvasokat etettél ordas
 télidőben vagy madárszavú május
 napja alatt kőből kibuggyanó
 forrás fölé hajoltál
 barangolásaid közt kifigyelted
 a pizstrángos hegyipatak
 tükre alatt futó
 fürge vízirigót
 s őszapók pintyek harsány énekét
 kottáztad le pontos dallammenettel
 olvastál hurkot – vető csiganyomból
 bibliai igéket
 repülni vágytál az őszi égen
 tovahúzó vadliba csapatokkal
 olykor szívesen – látott
 vendégek költők és diákok
 gyűltek muzsikás lombú
 nyír – szalonod asztala köré
 nyáralkonyokon bámulva hosszasan
 a száraz gallyakból rakott
 tűz lobogó lángnyelveit
 míg egy – egy denevér
 szárnya surrogott az esthomályban
 vagy bagoly huholt közeli facsúcson
 nem láttalak soha
 a messzeség ködébe tűnt
 Erdély hegyeit esztenáit
 emlékeidben őrző hű poéta
 de hallom szelíd hangodat amint
 tisztán fülembé csendül
 az idő lassan forgó lemezéről

Benne rezeg még

Telt batyuját kiborítja az évszak
 a szőke füvekre:
 körte aranylik, hamvas húsát
 szilva kínálja.

Lángol a kert. Bíbor pompában
 dália izzik
 szirmát ejtve a földre utolsót
 lobban a rózsa.

Szellő szisszen, tűhegyű tarló
 bökdösi talpát.
 Sztriptízt táncol a nyír,
 suhogó szoknyája lehullik.

Nagy hegyek üstöke őszbe-fehérül.
 Dér csipi kéklő
 bolygóit szuronyágu kökénynek.
 Messze kolompszó

bukdos a völgyben, az ősz muzsikáját
 hallod-e, kedves?
 Benne rezeg még dallama, tűnő
 fénye nyarunknak,

benne ezüst nevetésed, zabszínű
 hajkoronád vad
 lombuhogása, s a csillaggal televert
 magas égbolt

kék kupolája alatt, a folyópart
 rezge fűágán
 összefonódó testünk tűzabroncs-
 ölelése.

Októberi terzinák

Október hónap, hordó – kongató!
Aranyló lankákról az édes terhet
szekerek hordják. Csonthéjú dió

gurul eléd a hűvös pince mellett.
Elszórt kecskecsöcsű – bilingeken
csíkos – potrohú darazsak delelnek

a buggyanó, bő létől részegen.
Meghasad a mandula keskeny tokja.
Szilvák íze idézi ínyeden

kölyökkorod édenét, visszalopva
az első csók ízéből keveset.
De sejted: röpke mámor ez, csalóka,

s túltelt édessége gyanús neked.
Kincsét kínálva bárhogy mosolyoghat
Pomóna, érzed: egyre sebesebb

körforgása a tűnő évszakoknak,
s hogy visszafele már nem vezet út.
Életed mustja rég kiforrt, s a bornak

neked csak keserű seprője jut.
De ne bánkódj. Inkább a fákat nézzed,
bár lehull vörhenyeges lobhajuk:

rostjaikban őrzik titkát a létnek.

Lakatlan csillag csöndjét

Beprogramozott-mosolyú
angyal, úristen darazsa kering
fejed fölött, kísér naponta,
füledbe duruzsol, bekapcsolja
az örök-egyhangú nagylemezt:
hogy miért a széllal szemben, minek
a kereszt, ha megvásárolható
az út a Golgotára, ha
a Kozmikus komfort józan-szelíd
polgárává avathat, ha tiéd
lehet végülis a kipreparált
vágyak gyönyörű lepkegyűjteménye,
Jákob létráján a következő fok,
s hiteget, ígér négy keréken
guruló kéjlakot, madonnaarcú
kurvát szeretkezési célra,
haza helyett lakatlan csillag
csöndjét, cserébe csak a hitedet,
csak a hajlott gerinc egyszólamú
furulyajátékát akarja, csak
zabolát makrancos akaratodra,
s hogy érdekesebb szavaid kavicsát
vesd ki a nyelved alól, fordított
Demoszthenész, felejtsd el
az emberi beszédet, vissza,
vissza a tagolatlan makogásig.

Anakreoni

Aranysörényű, füрге
csikócskám, míg ficánkolsz
tigrisszem-villantású
bor lángjától hevülten
karomban, s ősz hajamba
túr pillekönnyű ujjad:
nem érzem éveimnek
roskaszto mázsa-terhét;
hintázó melled, bársony
öled rótszín bozótja
fölszítja újra lankadt
vágyamat s jonhaimban
elárad ifju tested
megfrissítő varázsa;
mit bánom én ilyenkor:
meddig mulathatunk így,
s a Halál gyors kaszája
mikor suhintja ketté
alig-kinyílt szerelmünk
törékeny vadvirágát.

Tükörpontyok az éjszakában

Kosztolányi témájára

Bandukolva a néptelen, kihalt
éji városon át, a csendet őrző,
komoran magasodó házfalak közt,
melyek mögül mintha minden élet
elköltözött volna rég, hirtelen
megállsz egy halkereskedés előtt,
s látod a kirakat üvegfalán túl:
mint egyetlen élők az éjszakában,
tükörpontyok kerengnek, összevissza
cikázva iránytalanul, nyüzsögve egymás
fölött, alatt a haltartó derengő
zöld vizében, csapkodva nesztelen
ezüst uszonyukkal, arany szemük
szemedbe villan a gyér lámpafényben,
s megérted akkor: ez az örökös
nyüzsgés, ez a céltalanul kavargó
tenyészet, mit életnek nevezünk,
borzalmasabb és érthetlenebb,
mint a halál végleges csöndje és
mozdulatlan, sívó szobormagánya.

Dalos Margit

Bűnjelek

Holdba vájt körömmel
csüng a nagy fekete
Vakdenevér este.
Csillagszúrásoktól
vonaglik a teste.
Hajnalra denevér-
színe megfakulva,
mintha sötét vére
lassanként kifolyna:
galaxisok pogány
inkvizíciója.
Egész nap tocsog és
csuszákol a lábunk,
a világmindenség
Bűnjelein járunk.

Távoli panoráma

Az ezüst égből kivágva
A fenyők negatívja.
Itt-ott a csúcsok s az ég között
pontatlan félrecsúszás:
beszüremkedik a légüres semmi.
Ilyenkor kell a látványba bemenni,
helyre illeszteni a fák applikációját,
s magammal befedni
az ezüstműl kimetszett
magam negatívját.
Lélegzésem füstszáslócskái
a kontúrokba belelengenek:
éltre lehelem a fenyőket,
magamat s az eget.

Milyen szél?

Egész éjjel tutult a járdaszél. Igazi járdaszél volt. Járdaszél annyi mint ószél meg főszél. Ha azt mondom: *annyi mint*, mindig nevetnek. Nikolka azt mondja, hogy az olyan alsó tagozatos. Tényleg elemistás, mondja Matild is. Amióta Nikolka szakközépbe jár, tőlem is elvárják, hogy úgy tegyek, mintha nem csak elemibe jártam volna. Huszonnyolc meg ötvennégy, az annyi mint nyolcvankettő, mindig is így mondtuk, fejben meg írásban is, végig egészen az ezrekig meg tízezrekig, ők meg úgy mondják, hogy ennyi plusz ennyi *egyenlő* annyival, rázzák a rongyot, Matild is vihog a taknyos Nikolkával. Egész nap azon nevettek, hogy három pun háború volt, *úgy mint* első pun háború, második pun háború és harmadik pun háború. Nikolka utánozta az osztálytársát, aki fiú lehetett, mert Nikolka vastagból vékonyba ugráltatta a hangját, és állt magát kihúzza és okos képet vágva, de nem bírta sokáig, visítva vihogta, hogy *azt is mondta: úgy mint*, és Matild nevetett a taknyos lányával, rázkódott a hasuk, a hátuk, nem tudták abbahagyni, így nevethetnek rajtam is, ha nem vagyok ott. Jobb, ha nem is mondok nekik semmit.

Akkor is hogy nevettek, amikor mondtam nekik, hogy minden éjjel járdaszél van, hallom, ahogy görgeti a papírokat, leveleket, konzervdobozokat, nejlonzacskókat, és hallom, ahogy az ószél összecsap a főszéllal, és vágják egymáshoz a sok zörgő szemetet meg szárnyas ringyrongyot, mert JÁRDASZÉL annyi mint ÓSZÉL mínusz FŐSZÉL, vagy FŐSZÉL mínusz ÓSZÉL, ezt az éjszakából sosem tudtam kihallani, ez a reggelek meglepetése: nálunk törik meg az utca egyenessége, s a kapuból láttam, hogy melyik szél győzött, vittem a kapuhoz az IKV vödret, az IKV söprűjét, morogtak velem, hogy milyen hamar megtelik a kuka, mondtam az ügyintézőnek, hogy mi előttünk dühöng a JÁRDASZÉL, és énnékem ezért pótlék is járna; a többi házak elől eltakarít és idehord mindent, nekem kell mindent összeszedni, kukába tenni, na ne panaszkodjon már Mihajlovics bácsi, mondta az előadó, sokszor már akkor mondta, amikor még ki sem nyitottam a számat, és Matild is kinevetett mindig, csak amióta ő csinálja a söprést, azóta sír folyton, hogy minden szemetet ide hajigálnak. Éjjel alszik, mint a mormota, nem figyel a járdaszélre, füle se lenne hozzá, azt se tudja, mi az a főszél, és mi az az ószél; a lába, a dereka sem érzi egyiket sem; nekem már az amputálás előtt is tudta a lábam, hogy most indul a templom mögül az ószél, és a patika sarkától a főszél, és ahogy a ház előtt forogtak, körbe-körbe gyilkolták egymást, a derekamban is kések forogtak, éles konzervdobozok, letört faágak, zizegő papírok, tekeredő rongyok. A derekamban, lábcsonkomba, vállamba is beforog a JÁRDASZÉL. Matild jajong helyettem: megint vastagon ideszemeteltek; mondom neki, menj az IKV-hoz, verekedd már ki azt a pótlékot. Hol él maga papa, egy éve már, hogy társasház lettünk. Mondja, és rám csukja az ajtót.

Sarkady Sándor

Gyümölcsóra

Úgy megörültél, mint a gyermek,
A nagy szemű, érett epernek.
Mosolygott a szemed, a szád is,
És nyitottad a csapot máris –
A zöld gallért lehúztad róla:
„Következik a gyümölcsóra!”
Minden szemet négy részre vágtaal,
Előkerült a porcelán tál,
S mikor a mélye félig megtelt,
Rácsurgattad a sűrű tejfelf.
A tetejét meg vékony sorral
Megszórtad fénylő porcukorral.
„Túl korán csak a mohó kezdi,
Várj, míg a levét kiereszti!”
Illatozott a gyümölcsóra,
Epartál, Hamvas Béla módra – :
„Ilyen finomat még nem ettél!”
Szemembe néztél, és neveltél.
A szoba zengő tündéerkert lett,
Rigók ültek a szoknyád mellett,
Amíg a pompás, piros epret
Csillogó, fehér foggal etted.
Kedvesebbet csak én kódtoltam,
Mikor a szádat megcsókoltam.

Tavaszi vers

Aranyeső a hajad,
Fürösztí a derekad;
Két szemedben kel a nap –
Ragyogtatod magadat.

Mályvarózsák fénylenek,
Csókolják a térdedet;
Elpirul a derekad –
Nekem vagy szép, ne tagadd.

Liliom, rózsza, mályva

Liliom, rózsza, mályva.
A liliom: a válla,
A rózsza, az a szája,
A mályva: a ruhája.

És vánkos lesz a válla,
És rózsaméz a szája;
Hová lett a ruhája...?
Liliom, rózsza, mályva.

Útrahívás

Párom voltál az időtlen Időben.
Ha majd a földi, szűk ruhát kinőttem,
Gyere el velem más csillagkörökbe,
Ragyogjunk együtt újra és örökre.

Teiresziász szól

Meztelen állsz a patak mellett –
Eljött, aminek jönni kellett:

Az égi-földi kaland-óra –
Istennő vár a halandóra.

Bagolyszemű bölcs, hideg tűz vagy –
Illatos fűtű, szilaj szűz vagy.

Fénylő homlokod megcsókoltam,
Mézízű melled megkóstoltam;
Napsugár-öled legyen áldott –
Megvakítottál – s látva látok!

Búcsú

Ha meghalok, majd azt suttogom:
Szép volt.

A haja szőke, és a szeme
Kék volt.

Egy selymes fűt a homlokába
Bókolt –

A csókja, mint az anyám csókja,
Jó volt.

Lélek volt, láng volt, mindenkinél
Jobb volt,
Mikor fogant, a föld a fényre
Gondolt.

Érte szerettem élni lent a
Porban –

És holtomban is köszönöm, hogy
Voltam.

Turbuly Lilla

Villám

(Részletek egy készülő regényből)

Regény

A vonaton, minden előzmény nélkül, ahogy a táskámat leemelem a polcról, hogy kivegyem a benne felejtett vizespalackot, eszembe jut egy regényötlet. Egész jónak tűnik, különösen ahhoz képest, hogy hónapok óta, sőt, ha őszinte akarok lenni magamhoz, több mint egy éve nem jutott eszembe semmi olyasmi, ami jóindulattal, esetleg és netalántán egész jó ötletnek lenne nevezhető. Este, amikor felhívom őket, elújságolom a jó hírt.

– És rólam fog szólni? – kérdi apám. Lelkes, majdnem vidám a hangja.

– Nem, nem rólad – felelem nevetve. Rólad már írtam verset is, novellát is, ne légy telhetetlen!

Egy héttel később már tudom, hogy lesz egy másik regény, és róla fog szólni.

Amíg nincs vége

Hosszú és színes ősz van, 2008 októbere. Megyek át a Vizslaparkon, és konokul ismételtetem magamban a mondatot, amit valami sportközvetítésben hallhattam: Nincs vége, amíg nincs vége. A kórházból jövet majd mindennap a Gébárti-tó felé kerülök, kiszállok egy kicsit, megkeresem a lépcsőt, távol a horgászoktól és a kutyasétáltatóktól, leülök, nézem a vizet, a szemben lévő félszigeten a fűzfát, és ugyanez a mondat kopog a fejemben, próbálja kiszorítani az elhalt szívharmadról és a semmivé vált, felszívódott érről szóló mondatokat. És nem tudom, hogy megnyugodnék-e, ha a mostani önmagam szólna hozzám, és elmondaná, hogy még tényleg nincs vége, meg azt is, ami 2010 esős őszeig hátravan. Megnyugodnék-e, ha elmondaná, hogy pontosan tudni fogom, mikor van vége.

Fürdés

Mind a ketten készülünk rá. Rá kell készülnünk, de ő dönti el, hogy aznap lesz-e fürdés vagy sem. Ma délután fürdünk, mondja már reggel, ettől persze lehet, hogy mégsem. De előfordul, hogy pont délutánra, alvás után érzi magát egy kicsit jobban, és szól, hogy gyújtsam be a falibabát. Úgy értem, nyáron, mert ősztől tavaszig folyamatosan ég, épp azért, hogyha bemegy, ne fázzon. Úgy értem, ne fázzon annyira. De hogy fürdünk, az csak akkor dől el biztosan, ha a járókerettel tényleg be tud csoszogni a fürdőszobába. Ha nem, marad a lemosdatás, de az anyám reszortja – kevesebb

erő is elég hozzá. Én mindenesetre rákészülök. Tiszta ruhát veszek elő: alsónadrágot, trikót, zoknit, pulóvert, farmert. A pulóverügy a legegyszerűbb. Az utolsó másfél évben szinte nem hord mást, mint azt a kettőt, amit tőlem kapott, a világoskéket és a bordót felváltva. Jól bírják a gyűrődést, alig kopnak és nem nyúlnak – mégis egyre nagyobbak lesznek rajta. A farmerekkel sincs túl sok gond, van a szürke, a középkék, és két-három teljesen egyforma farmerkék. Az egyiknek kicsit szűkebb a szára, azaz mérgeződik néha, hogy nehezen bújtatja bele a lábát. Csak az övet kell áttenni a pizskosból a tisztába, de ez is egyszerű: lehúzom róla a bőrkarikát, befűzöm a nadrág első saját bújatójába az övet, balról kezdve, persze, aztán vissza a bőrkarikát, ami így pont jó helyre kerül, az első és a második bújató közé. Az övre a gyárilag készütek mellé én ütöttem újabb és újabb lyukakat egy cipészárral, olyan három hónaponta egyet-egyet. Kicsit kisebbek lettek, és talán a távolságok sem teljesen egyformák, de a célnak megfelelnek. A zokninál arra kell figyelni, hogy ne legyen szoros, mert fel sem megy a puffadt lábfejére, és ha mégis, akkor sem kényelmes. Kizárólag fehér, rövid ujjú, kereknyakú pólókat hord, a kórházban is pizsamafelső helyett. Tudom, hol lehet viszonylag olcsón jól venni, figyelek rá, hogy legyen három-négy teljesen új, mert az otthon használtakból nem mindig tűnnek el nyomtalanul az étel- és savanyúcukorfoltok. Zokniból és alsónadrágból kettőt-hármat is beviszek a fürdőszobába, hogyha valamelyik kényelmetlen, ne akkor kelljen újat keresni, amikor vacogva várja, hogy felöltöztessenem. Odakészítem a törülközőket (két nagyot a kék-sárga mintásak közül, foszladoznak már, de szerinte csak azok szívják rendesen a vizet) és a hajszárítót. Az út a fürdőszobáig sokszor annyira kifárasztja, hogy leül egy kicsit pihenni a WC-re. Addig én kint teszek-veszek, de csak olyan távolságban, hogy meghalljam, ha szól. Aztán levetköztetem, és kezdődik az a rész, amitől a legjobban tartok. Beállítja a vizet, nem olyan könnyű eltalálni a pontot a bojler oldalán lévő szabályozón, amitől elég meleg, de mégsem túl forró víz folyik a csapból. Fel kell melegítenem a fürdőszivacsot és a kezemet is, mert képes gyermekmódra hisztizni, ha hozzáérek az általában hideg, de legalábbis hűvös tenyeremmel. Anyám azt mondja, ennek semmi köze a betegséghez, erre mindig is allergiás volt, a világból ki tudta volna kergetni, ha hozzányomta a hideg lábát. Ha a víz végre megfelelő hőmérsékletű, megfogódkodik a kád melletti kapaszkodóban, és üggyel-bajjal belendíti a bal lábát. Én közben egyik kezemmel fogom a jobb karját, a másikkal segítek a bal lábát beemelni. Aztán jön a legkockázatosabb mozzanat: a jobb lábát valahogy utána vinni a balnak. Ehhez mindenképpen szükségeltetik egy kis lendület, aminek viszont éppen az a veszélye, hogy nagyobbra sikerül a kettőténél. Erősebben markolom a jobb karját, majdnem átérem az ujjaimmal, és segítek a jobb lábának. Ha végül mind a két láb a kádban áll, viszonylag biztosan, apám pedig két kézzel fogódkozik a kapaszkodókba, sóhajtunk egyet, úgy értem, mindegyikünk egyet-egyet, és kezdődhet a fürdés. Most, hogy viszonylag biztosan áll a lábán, elengedi az egyik kapaszkodót, megfogja a zuhanyrózsát, és fo-

lyatja magára a vizet, én pedig a mosdószivaccsal, amit gondosan beszappanoztam (egy ideje nem szereti a tusfürdőket, csak a babaszappant), lemosom a nyakát, egyre csontosabb vállát, hónalját, karjait, hátát, fenekét, combját. Aztán átveszem a zuhanyrózsát, amíg ő elől lemossa magát, közben igyekszem másfele nézni. Korábban sosem láttam meztelenül, és bár lassan majdnem természetessé vált a látvány, azért jelenléteket az intim tisztálkodásnál még mindig egy kicsit szemérmetlennek érzem. Ha befejezte, a hajmosás következik. Ez megint az én dolgom, csukott szemmel még bizonytalanabb, muszáj két kézzel kapaszkodnia. A tenyerembe öntök egy kicsit a tintakék színű ősz haj samponból, és igyekszem, hogy ne folyjon a szemébe, amíg az alig centis haját dörgölöm. Öblítés, aztán jön a lábmosás. Előbb a bal lábát emeli fel, és nyújtja egy kicsit hátra. Sosem hagyja ki a poént, hogy a „genetikailag elcseszett” lábujjait is mossam meg, és én becsületesen megpróbálom az egymásra nőtt nagylábujj és második ujj közül is kipucolni a zokniphéket, lehetőleg minél gyorsabban, mert látom, hogy fárad. Öblítés mondom, mire kicsit meglengeti a lábát a kád alján gyűlő vízben, nehogy szappan maradjon a talpán, majd a másik láb következik. Végül megismételjük a bezállási procedúrát, csak most az ellenkező irányba, és amikor a második sarok is szerencsésen landol a kék felhős műanyag szőnyegen, megnyugszom, hogy a nehezét talán megúsztuk. Az egyik fürdőlepedőt gyorsan a vállára terítem, a másikkal dörzsölöm a haját, aztán törölöm a hátát, combját, lábát, és konstatalem az „aktuális vízállást”. A víz ugyanis nemcsak az alsó lábszárán gyűlik, de a combja belső oldalán, a hasán és a herezacskókon is. Most a helyzet közepesen rossz: ha szólunk a házi orvosnak, és kap néhány adagot a vénájába, talán megúszhatjuk a kórházat. A lábszárát többször is átdörgölöm, mert még mindig vizesnek érzi. Aztán felöltöztetem. A világoskék pulóver van soron. – Jól áll neked a kék, mondom, mert tudom, hogy ő is így gondolja, és mert tényleg. – Igen, anyám is mindig azt adott rám – válaszolja. A haját maga szárítja, egy percig sem tart, és ma még maradt annyi ereje, hogy megborotválkozzon. Felkattintja a tükör fölötti lámpát: – Úristen, micso-da sárga vagyok! – rémül meg, mint mindig. – Csak a lámpa miatt – nyugtatgatom, mint mindig. Mire meghallom az ismerős, békebeli hangot, ahogy az eldobható, kék borotvát a mosdókagyló oldalának kocogtatja, én már el is takarítottam a fürdés nyomait. – Köszönöm, kislányom – mondja, és megpuszítja az arcom. Babaszappan és Barbon borotvaszesz illata van.

Ultrahang

Fehér foltok kavarnak, úsznak el, és bukkannak fel újra a képernyőn, mintha egy régi, fekete-fehér tévén keresgélnek az egyetlen lehetséges adás foszlányait, vagy egy ismerős csillagrendszerben egy ismeretlen bolygó nyomait. A vizsgálófeje egyenletes ritmusban csúszik ide-oda apám sárgás, száraz bőrén, egyetlen ponton sem időz túl sokáig.

– Készen vagyunk, le lehet törölni a zselét – nyom a kezembe a doktornő egy guriga papírtöröltőt, és odaül a számítógép elé, hogy legépelje a leletet.

Ráadom apámra a köntöst, és az asszisztensnővel átköltöztetjük a vizsgálóágyról a tolószékbe. Már onnan kérdezi:

– Nincs nagyobb baj, doktornő kedves?

– Enyhe keringési eredetű májelégtelenség, nagyobb prosztatata, és egy 2 centis epekő. De nagyobb baj, az nincsen.

– Akkor semmi új – nyugszik meg apám. Csak az epekővem hízott 2 millit.

– Tudja mit, kap róla egy szép fényképet – mondja a doktornő, és apám kezébe nyomja a felvételt.

Amíg kint a betegszállítókra várunk, nézegetem a képet. Kerek, formás kis epekő, pont úgy néz ki, mint egy baba feje, a körülötte lévő vattapamacsok meg egy összekuporodott kis testet formáznak.

– Papa, te terhes vagy! – háborodom fel színpadiasan, a körülöttünk ülők nem kis elképedésére.

– Csodálkozol, kislányom? Amennyit itt engem baszogatnak!

Sütteti a hasát a nappal

Állandóan fázik, és alig várja, hogy végre meleg legyen kint is, és süssön a nap. A teraszra csak a legforróbb, déli órákban ül, máskor kéri, hogy vigyük ki a nyugágyat az udvarra. Ilyenkor mellé rakok egy másik széket is, arra teszem az elemes kisládiót, a hordozható telefont és egy pohár málnát. Fejébe húzza a fehér baseballsapkát, amit négy-öt éve vettem neki a Mazuri-tavaknál, szemére a piacon vásárolt, de szerinte kiváló minőségű napszemüvegét, felhúzza a trikóját, és képes órákig süttetni a hasát a nappal, ami a maga kakaóbarna színével egyre határozottabban elüt máshol sápadt-sárgás bőrétől.

Valahogy egyáltalán nem aggódom amiatt, hogy húsz év múlva bőrrákot fogok kapni – mondja, ha szólok, hogy sok lesz már a naptól. – Olyan jólesik a hasamnak ez a meleg, végre egy kicsit felmelegít. Villám betelepszik a nyugágy alá, onnan pislog ki időnként, két szunyókálás között. Aztán, ha látja, hogy jelenleg se újabb rágni, se újabb üldözni való nem mutatkozik, a hátára fordul, lábait az égnek mereszti, de az ő hasát nem süti a nap, árnyékot tart neki a gazda lába.

Öltöny

Mióta bejött ez a nagy hideg, egyre az jár az eszemben, hogy miért nem a melegebb öltönyében temettük el.

Locsmáncsi László

Anyám

kicsi madár margaréta
mindennapok martaléka
csillagtavak vadkacsája
hulló havak hallgatása

békák nyári szerenádja
hétcsavargó szívem ágya
éjben égő barackillat
hulló-hulló haja ringat

hullanak a falevelek
holnap én hazamegyek

biztos megint gond ül arcán
szája szélén fáradt lángok
barna-bánat szeme partján
elmondok egy miatyánkot

Aggódó

– karácsonyfád alá –

sötét már a szelek széle
harangoznak vecsernyére

fényesül egy csillag jászla
beléd-zizzen szalmaszála

giling-galang: öreg ének
szomorodik föl az égnek

pásztorbotos este csöndje
bújik bele keszkenődbe

gyertya-könnyes imakönyved
egy nappal már megint könnyebb

elkopott a szemed kékje
harangoznak vecsernyére

Ünnepek után...

az ünnepek véget értek
elfogytak a judás-pénzek

nincsenek magdolna-könnyek
ablakunkon káin zörget

kereszt-cipelni nem várnak
izmos cirenei-vállak

péter-kakasok nem szólnak
nyugodtálmú árulóknak

a riadt nyájnak nincs ura
zokog kölcsény himnusza

tapossuk a téli sarat
zakeus-fán varjucsapat

az ünnepeknek vége lett
és vérzik-vérzik hét sebed

Az elveszett bárány...

bogáncsos árva-nagy réteken
elvérik hetvenszer hét sebem

borodra pászkádra éhezem
hiányod kérgesül vétkemen

magányom hiába bégetem
parázslík bennem a félelem:

már bánod
mért lettem egykoron bárányod...

Ross Károly

Kritikus határ

(Regényrészlet)

Lassan kezdem megszokni, hogy újra egyformák a napjaim. Máshogy egyformák. A megszokás pillanatok alatt belénk költözik. Megcsörren kétszer a telefon, nem veszem fel. Az a telefon eddig is halott volt a számomra, ezután még inkább az lesz. Kirántom a dugót a falból – ne is szóljon. Aztán most veszem csak észre, hogy még mindig az otromba bakancsaiban botladozom az előszobában. Fogok egy dobozt, beleszórom, kirakom a gangra: vigye, aki akarja. Munkásruháitól már megszabadultam: két kisebb nejlonszákba kötözve feldobtam őket az utcán parkoló Zuk platójára. Előbb-utóbb azt is ellopják úgyis. Vagy darabjaira szedik – az még inkább valószínű. Csoda, hogy még nem estek neki. Úgy látszik, mégis csak volt némi tekintélye a szubkultúra előtt, egyelőre nem merik bántani a hagyatékát. Egyelőre figyelnek.

Következne a személyesebb holmija – ruhatára csak annyiban volt számára személyes, amennyiben használta is. Amit nem használt, az nem is volt neki. Ott állt a szekrényben, de nem volt. Ránézésre is a múlt század közepéből való holmi, fakó szövet, elálló fülekkel. Minden nagy rajta, céltalan. Elképzelni sem tudnám benne. Nagykabát, kabát, agyonsárgult pulóverek. Két-három úgynevezett pantalló, hatalmas hajtókákkal. Úgy nézhetett ki bennük valamikor, mint egy vigéc. Emlékeznem kellene rá, de nem emlékszem. Egyáltalán nem emlékszem, hogy ezeket a ruhákat hordta-e, amikor a futballmeccsre, utána meg a Harmadik Félidőbe cipelt. A cipőjére sem. A kalapjára sem. Az arcára, a mozgására sem. A kezére sem. Egyáltalán nem emlékszem, hogy fogta volna a kezem, például. Hogy beszélt volna hozzám. Hogy megálltunk volna egy-egy kirakat előtt. Hogy szóba elegyedtünk volna valakivel. Az *ittre* meg az *ottra* emlékszem, helyekre, ahol voltunk. De hogy hogy jutottunk el egyiktől a másikig, halvány dunsztom sincs.

Két újabb zsákba befér mind. A szekrényt is kidobnám, de egyelőre nem tudom, hova. Dohos, fullasztó szag árad belőle – szinte érzem mosdatlan testének orrfacsaró bűzét. Látszólag rendesen tisztálkodott, de mindig csak derékig: nyak, hónalj, fülcimpa. Mintha csak ezekbe a hajlatokba szállt volna be a szénpor, más-hova sosem. Nagymosdást a hétvégén rendezett: teleengedte a kádat, elterült benne, a végén már azt hittük, megfulladt, mert egy óra elteltével sem jött elő. Fekete volt utána minden: a kád pereme, a törölköző, a kisszőnyeg, a csempe. Az volt az elve, hogy nem érdemes gyakrabban tisztálkodnia, másnap ugyanolyan koszos lesz úgyis. Emlékszem, anyám sokáig erőlködött, hogy jobb belátásra bírja, aztán

felhagyott vele. Leginkább persze azért, mint később kiderült, mert utálta ezeket a szombat délutáni szeánszokat, amikor egy órájába került rendet tenni utána. Apám ezt nem így látta: hősként emelkedett ki a fürdőszobából, és ünneplést várt tőlünk. Anyám szombat este a barátnőjéhez ment, csak később találtam ki, hogy miért. Mire hazaért, apám már a megvetett kanapén horkolt.

Végezetül azt a pár apróságot kellett eltüntetnem, amelyek mindennapi életéhez tartoztak, s amelyeket mind közül a legjobban utáltam, mert ezekbe botlottam bele nap mint nap. Ősreg borotválkozókészletét, cipőkefeit az összeszáradt kenőcsökkel, cipőfűzők egész garmadát, amiket sosem tudtuk, honnan szedett össze, s amelyeket nem használt sosem, a Zuk ápolására hivatott sprayket és tubusokat egy zörgő pléhdobozban, régi naptárakat és kockás füzeteket, amelyekbe számoszlopokat körmölgetett még akkoriban, amikor kiváltotta az ipart, egy leeresztett futball-labdát, melyen látszott még pár halvány, olvashatatlan aláírás, s egy TCT feliratú mezt, 7-es számmal, melyet állítólag ő viselt valamikor a kerületi válogatottban. A fiókok tartalmáról már nem is beszélve, szár nélküli pipákról, berozsdásodott bicskákról, gyufás- és cigarettásdobozokról, szétszakadt pénztárcákról, befőttes gumival átkötött fuvarlevelekről, borítékokban őrizgetett csekkokról, katonakorából származó fényképekről. Sokáig gondolkodtam, szortírozam-e őket s megmentsem azokat, amelyek nagyobb értékkel bírnak, de rájöttem, hogy ez lehetetlen. Milyen alapon döntenék az igenek és a nemek mellett? Vagy elrakom mindet, vagy kidobom az utolsó szálig. Az utóbbi mellett döntöttem, s nem éreztem semmiféle lelkiismeret-furdalást. Végképp meg akartam szabadulni mindentől, aminek valami kis köze is lehetett a leginkább talán a *semmilyen* jelzővel illelhető elmúlt harmincöt évemhez.

Nem a bosszúvágy hajtott, hogy elégtételt vegyek, amiért eladott rabszolgának. Akkor ez még nem jött ki belőlem, hogy úgy mondjam. Annyira valószínűtlen volt a Dzsovannival való találkozásom és beszélgetésem, hogy nem is gondoltam vele. Tudtam, hogy van valami, de arra gondoltam, hogy még sincs. Ekkor még más dolgok motiváltak. Az, többek között, ami az anyámat is a sírba vitte. Mert bár betegségben halt meg, hiszem, hogy a betegség sem fejlődik ki csak úgy magától. Egy orvos ismerősöm mondta, hogy abba belejátszik az ember környezete is. Nyersebb megfogalmazásban azok az emberek, akik körülötted élnek. Anyám esetében ez első sorban apámat jelentette, csak másodsorban engem, erről meg vagyok győződve. Azt mondta, a lélek megnyomorodása egy idő után átcsap a test megnyomorodásába. Ma is hajlok rá, hogy higgyek neki. Apám először lélekben nyomorította meg anyámat, csak utána testileg. Nem akarnék különösebben beszélni az anyámról, mert vele sem volt problémamentes a kapcsolatom, de azt azért el kell mondanom a védelmében, hogy az, hogy olyan furcsa kívülállóként nevelt fel engem, mintha inkább ápolóm, mintsem a tulajdon anyám lett volna, az a pszichéjében korán beállott

totális elbizonytalanodásból származhatott, amit apám nemtörődöm viselkedése idézett elő. Kapott egyikünk után, miközben félt, hogy elveszíti a másikat. Egy darabig még, egészen kicsi koromban, lelkiismeret-furdalás gyötört, hogy civakodásaitkat én idézem elő. Durva félrelökдséseikből, 'eridj az utamból'-féle mordulásaikból csakis erre következtethettem. De hát egy gyerek mindig útban van, gondoltam, honnan is tudhatná, merre menjen, ha nem mondják meg neki. Nekem mintha direkt nem mondták volna meg, hadd förmedhessenek rám. Primitív elgondolás volt, és hamar át is láttam rajta, de tenni nem tudtam ellene.

Dühéből, mely leginkább abból fakadt, hogy nem vagyunk képesek felérni hozzá, de még kiszorgálni sem, jutott nekem is bőven. Mintha nem vette volna észre, hogy anyám nő, én meg gyerek vagyok. Bosszantotta, hogy nem tudunk neki úgy segíteni a munkájában, ahogy a cimborái teszik, már ha teszik. Nagyon sokszor nem, ezért kellettünk volna mi. Anyám mint örökös parkolóhely-foglaló, én meg mint kiségitő munkás. Az általa értelmezett családívállalkozás-formációba ez bőven belefért volna. Csak hát én tizenkét éves voltam, mikor kiváltotta az ipart, s megszerezte a Zukot, még nem éppen az ereje teljében lévő férfi. Szerettem volna segíteni neki, mert láttam, szinte naponta szemtanúja voltam, mekkora küzdelmet folytat a talpon maradásért, de nem tudtam. Hiába voltam jókötésű, mokány gyerek, afféle igazi örökmozgó, akit csak egy-egy jó könyv tudott a székhez, még inkább az ágyhoz szögezni s kivonni az utcai forgalomból, a legnagyobb erőfeszítések árán sem voltam képes felemelni egy ötvenkilós cementeszsákot. Az áthidalókról, gerendákról, vasszelvényekről már nem is beszélve. Ha darabárut szállított, téglát meg cserepet vagy járólapot, csempét, abban nagy hasznomat vette. A tíz-tizenöt kilós súlyok pont megfeleleltek fizikai állapotomnak, könnyedén rohangáltam velük föl-alá, el sem fáradtam soha. De anyám nem engedte, hogy ezeknél súlyosabb dolgokat emelgessek. Azt mondta, egy kisfiúnak az veszélyes. Csak később tudtam meg apámtól, mit értett ez alatt. Attól félt, hogy 'leszáll a tököm'. Szerencsére máig nem tudom, milyen az, mikor az embernek leszáll a töke.

Így visszatekintve nem tűnik olyan tragikusnak a dolog, apró sérelmeket el lehet felejteni. Csakhogy pechjére én szintetizáló típus vagyok, aki összead. Akinél a sok kicsi nem marad meg sok kicsinek. Gyűlt bennem a harag, de ő ezt nem vette észre. Sőt, ellenkezés nélküli segítségemet egy idő után lelkes odaadásnak vélte, s már az utódját látta bennem. Vagy a társát: Láng & Fia Fuvarozási és Szállítmányozási Társaság. Ekkor kezdett előhozakodni a Saabbal. Egy roncstelepen látta meg a Zuknál is öregebb jószágot, és egészen megbabonázta a monstrum. Öreg volt, de így is százszorta jobban nézett ki, mint a Zuk. Nemcsak engem, anyámat is elcibálta, hogy nézzük meg. Emlékszem, fölmászott a vezetőfülkébe, engem is fölrán cigált, bekapcsolta rajta azt, amit még be lehetett kapcsolni, és megmarkolta a volánt. Sosem felejttem el azt az átszellemült arcot, amit akkor profilból láttam.

Both Balázs

Lucifer Párizsban

Nézd, a téren hogy hömpölyög a szenny,
amit a város bele estig kiontott,
a szenvedő arcú kőszenteken
nem mozdítanak pestiskolompok,

torony zeng, néha lángnyelvet futtat,
felhők vörös vásznait a szél,
lámpása gyullad egy hírhedt lebujnak –
senki sem különb a többinél.

Tobzódnak, isznak, és kakasszóra,
kísértetekként eltűnedeznek.
Kútmély hajlamok foglya

az ember, – ezek a halhatatlan lelkek?
És hol a fényarló, hogy szétkaszabolja
fészket bűneiteknek?

– – –

Ez csak a romlékony test, anyag,
mely nyomtalan belevész a földbe,
te vagy, ki úrnak valdod itt magad,
a kútmély büzhödt öble,

s alattvalóid, gubbasztó gorgók,
fülüket hegyező alvilági párák,
vízköpők, és a hozzád hasonlók,
akik szárnyaikkal a kékséget ássák.

Ha tenyéryni földbe nyomott mag kikel
valami fénytől, akkor a szív is csírázhat,
s jelekre, győzhet a semmivel,

veled, húsba öltözött Látszat –
S cipelni mégis nekünk kell
a bűnödért kapott fejfákat.

Egy regény végére

(Gergely Ágnesnek)

Ha egyszer, őszülő hajjal
az ajtóban állna, meg se ölelnék.
Évszámok sorából a kavicsos útig
lélekszakadva kifut az emlék:

féklámpa-villanás, vaságyakon
latinul írt kórlap,
mintha útlevél volna, de nincs fotó,
egy *más dimenzió*nak.

Aztán a hiány. Az ázott párnahuzatot
szaggató ébresztőóra.
Egy jelzős szerkezet,
és akadálytalan gravitációja.

Mert aki itt megállt, az arcra ismer
a szögletes kődarabban.
Fokról-fokra túlélhető,
ha nem marad kimondatlan.

Két filmkocka

A harmadik század lépked itt,
rongyaiban a ködnek.
Szerszámaik, csontjaik
ütemre zörögnek.

Fejsze csattog, szálfá dől.
Őszi nap gyufája lobban.
Nyugszik a véreb, hever az ór,
pihen a fegyver a tokban.

Drótposta

Kőoszlopsor holdsütésben. Kettétört magasság.
 A leváltott őrjárat árnyai a réseket befalazzák.
 Csontról-csontra megtanít egy elharapott mondat.
 Tenyérnyomok. Fémes íz. Neve a fájdalomnak.
 Szempillák hídjá; nyolcezer hazátlan kilométer.
 Víz helyett hólé. Élni gyengét tófenék emészt el.
 Fagypony alatt negyven fok. Szénpor lángja lobban.
 Mesebeli törpe csilléz a pokoli vágatokban.
 Csillagokig érő hit. Farkas vonít az erdőn.
 Éjjél után áramlökés. Artikulált hang nem jön.
 Feláldozódik értünk, csontja töretlen a bárány.
 Huzalsövény, fényollók. Innen és túl határán.

Mednyánszky László: Hegyi táj (1897 k.)

A halbórszürke egek lapját
 északi szél sikálja
 növendék fenyvesek sötétlenek
 oldalt foltokban úszik a pára

lánctalpak nyoma fölsebezve
 irtásokkal a dombhát
 halott gigászok törzsét
 szekercék darabolják

egy sziklába dörej visszhangja nőtt
 a távolság múlhatatlan
 visszavonuló nyomsávot őriz
 évek óta ez a katlan

fasorba mederbe vesző árnyat
 ásonyom elég az első csontig
 enyhületlen szorongás
 ami a tájra rajzolódik

Bősze Balázs

Boldogasszony vetése Őszi képek

Boldogasszony
szakajtóban őrzi
búzaszem gyermekét,
száz vadkan, száz toportyán
lesi lihegve,
piros nyelv lóg
foguk közül,
torkuk zihál,
vigyoruk vicsorgás,
kitépnék kezéből
kosárcáját,
száz búzaszemét
megaláznák,
magyarságunk
koldusoznák.

Boldogasszony
öleli, öleli,
szakajtóját kötényével
befedi,
arca lángol, szeme villan,
kezét meríti
száz búzaszembe,
hullajtja, elveti szívedbe,
s a földbe,
megszentelt anyaföldbe!

Most, hogy az ősz itt van újra,
fakó ködök fekszenek a Fertő tóra.
A vitorlát bevonták, lóg a vászon,
esőszemek százezere permetez a tájon.

Kócsagok húznak a szürke égen,
gémelek kitárt szárnya ível szépen.
S az ősz, az ősz, ez a vén komisz,
hideg szelekkel versenyez bárhogy is.

Gesztenye illata száll, alatta rőt parázs,
piros avarban gyermek kotorász.
Borosgazda óvatosan figyel a pincét,
mérgező gázok őrzik a kincsét.

Válaszos zsoltár

Hellyel kínáltál,
míg a Nap arany
levét csorgatta fejemre,
jobbodra ültettél.

Hatalmas távcsövedben
láttam a teremtett világot.
Hóhullámokkal
rezgett a levegő
Afrika terében,
s zöld kávécsesréjékről
peregtek a magok
Amerika ültetvényein.
Torzonborz őslakosok
hajítófával vadásztak
Ausztráliában,
hol dingók nyüsztése
hasította a füleket,
s jakot áldoztak
az éhségnek
Ázsia vad mezőin.

Az Ural felől jeges
szelek rohantak,
áprilisi nyármeleg
tombolt Rómában,
a villamos csikorogva
fordult a Trastevere terein,
s Európa álnokul imádkozott.

Kormánypálcádon
tavaszi vagy őszi szelek
táncoltak,
s a születést fényével
árasztotta a hajnalcsillag.

Esküvésedbe kapaszkodtam,
akár hajótörött
az egy szál gerendába,
mit útjába sodort
a megsemmisülés.

„pap vagy te mindörökké,
Melkizedek rendje szerint.”

Kérő sorok Sebaste püspökéhez

Karodba kapaszkodom
jó védőszentem, Balázs.
Püspöki ornátusod
bajaimon a palást.

Ne csak torkomat véd,
hanem azt is, ami onnan kijő.
Formálódjon széppé
a fényes szó-idő!

Halszálkás léteimet
óvd a cápaharapástól,
csúszó-mászó kígyótól,
hányingeres békától.

Karodon csüngök,
mint apján a fiúgyermek.
Istenhez közelítsem magam,
segíts – csak erre figyeljek!

Szívdobogás

(A mészégető leánya)

Az este pergette koronáját a tájra, a Pilis erdői komor tekintetet öltöttek, a Duna könyökébe zárt hegyekben egyik felől Pilisszentlélek, kolostorromja történelmi, királyi alakokat idéz. Másik felől Pilisszentkereszt, kolostorromjának kerengője a XI. századból hordoz megfejthetetlen üzeneteket. A kettő között muflonok zörgetik az egyre sötétedő csalitost, és a táj szíve Szentlélek – és – Szentkereszt között Magyarország szíve dobog a kőben. Kesztlöc mellett Klastrompusztán újabb kolostorrom, a bűnhődés helyszínei ezek az egykori, pálos és bencés szerzetesek által lakott egykori ima- és lakóhelyek. Valamelyik tisztáson állt a királynői sátor, amiben felhaborodott, erkölcsörző nagyurak uralkodói vért ontottak, a meráni asszony vérért vették szablyáikkal.

Pár kilométerrel lejjebb Piliscsévet ölelték körbe a hegyek andezit és andezittufa kőzeteikkel, kiugró szikláikkal, platán és bükkfáival, néhol ritkás túlevelűekkel és kisebb-nagyobb barlangjaival. Az északnyugati szél bekergette a hegyek hűvös leheletét a kicsiny faluba, ott hátára kapta a mészégetők kesernyés karcsú füstjeit, fordított rajtuk pajkos tánclépésben, s vitte tovább magával.

K. Richárdot nagy mosolygások közepette fogadta három leány és egy fiú az Urbanics utcában, aminek többsége még új, vakolatlan családi házakból állott. Kerítés nélküli éppen csak tető alá hozott lakhelyek, látszott az udvarok tisztaságán a tisztesség, s a háziállatok, konyhakert hiányában a szegénység.

Fasírozottat sütök, – fogadta Richárdot a szép arcú, Pilisaljai leány öregedő arcú anyja. – Úgy tudom, az a fiatalúr kedvence.

Richárd meghatódott a figyelmességtől, egyszerre nőtt önbizalma, kerekedett egója, s a széparcú Tóth Mari (nem a Noszty Ferié, az övé!) anyját végigsimogatta kék sugarú tekintetével.

Késő délután, már sötétedett, amikor fonott gyékénytarisznyába elemózsiát rakott a déli maradékból az anya, amivel a leány és Richárd elindultak az erdőszegély irányába, miközben erősen szorították egymás kezét.

A délután egyre szürkült, az erdők szélét áttetsző köd ülte már, mire a mészégető kemencékhez értek. Kicsiny, rúd árból épült házikóból kályhacső mutatott a még csak pislákoló csillagok felé, lágyan pipálva. A melegedő házikóból előlépett a lány apja, a mészégető. Alacsony volt, kopott nadrág takarta lábszárait, s szakadozott magas nyakú pulóver csüngött rajta. Keményen barázdált arcáról meglepés nem tükröződött az ifjú pár láttán. Olyan volt, mint a fák között kóborló kobold. Titokzatos és meglepődést érlelő. Szemei átölelték a fiú arcát, tekintetét.

A házikó előtti padra ültek. A mészégető halkán falatozott. Csak a tűz pattogása hallatszott a kemence felől, s kesernyés illatú füst mórrikált körülöttük. Az erdőben bújócskát játszó szél ki-kiszaladt a fák közül, megkergetve a füstöt, feljebb és feljebb lökte a csillagok felé.

Vacsorája után a mészégető megnyitotta a körkemencét. Belül izzott a kő. A fehér kalciumoxid ártatlanságát villantva hevült a szerelmespárra, fény és árnyék játékában keresztezte arcukat.

Richárd és Tóth Mari ezután hosszú sétában szelték át a falut. Az egyik frankás iskolatárs szüleinek cukrászdájában fagyaltot majszoltak acélperemes körtálcából, s már éjjeli 10 óra után ballagott a kifli alakú hold, az éjszaka ott gugolázott Dobogókő csúcsán, amikor a késői óra sötétjében bebotorkáltak a kopár udvaron keresztül a konyhába. A szobákból szuszogás, forgolódás gyengéd zaja és a mészégető horkolása hallatszott. A sötét konyhában Richárd lezökkent a hokedlira, Tóth Mari az ölebe fészkelődött, egymás száját keresték az éjszaka takarásában. A lány formálódó kerek melleit Richárd átsimogatta, ártatlanul ölelkeztek.

Másnap délelőtt indultak Klastrompusztára. A gyalogtúra élményeket ígért, amit csak a fiatal párok élnek meg élménynek: a szerelem, s a táj ölelkezésében Isten szándékaival élve haladtak céljuk felé.

Turistaút menti fatörzsre ülve falatoztak. Kútvizet ittak posztóköpenyes kulacsból, majd egy tisztáson meglelték a kevés romot, ami a klastrompusztai barátok otthonából megmaradt. Keresték és nem lelték a másik tisztást, amerre a felséges asszony sátora állt a vadászat idején, ahová Bánk és Petúr nagyurak berontva, halálra kaszabolták Magyarország királynéját. A keresett tisztást valószínű benőtték a cserjék, majd a belőlük növekedő fák, fátyolszerűen eltakarva, elrejtve a jövőendő elől a szégyenteljes, tragikus múltat.

Ők pedig álltak a romok mellett, képzeletükben kicsiny harang hívó csendülését vélték hallani, s a barátok imába kapaszkodó dallamait, amint a déli zsolozsmázáshoz kezdenek. Átkarolták egymást, s erdő-mező virágainak színpompája, maga a sarjadó élet sugárzott ölelésükből.

Büki Attila

Érdligeti akvarell

A városrész
fáiról és virágairól
beszélteti az asszonyokat
Néha szóba hozzák
sörözőit a boltokat
piros levelesládájával
a kicsike postát
és megemlítik
a mogyorót érlelő kertet
benne a költő házát
bauhausi légiességgel
„könyvhegyekkel”
melyekben cirill
és latin betűk sorjázhatnak

Egyesek felsóhajtának
az egykori világjáró
fenyőfái alatt
s világlátó utazásokról álmodnak
Ők azok akik egyetlen dolgot
ismernek: a hiányt
Mások a dicsőség feledhetőségét
emlegetik s esztelenségekről
papolnak ha a költészet
széldalokkal vándorol
a fennsíktól a Dunáig

Ez a városrész
zölddel és fehérrel festi be templomát
ha tükrömhöz közelít
s látom a vasúti töltéseken
ahogy villanyvonatokkal átrobog
a lelkek felett
az egyensúlyát vesztett világ

Úton

Cs. Varga Istvánnak

*„Igazság nem jött, s nem ment:
csak másik tévedés.”
(Fernando Pessoa)*

*„... amennyi arc van,
Megannyi csúnya harc van.”
(Tóth Árpád)*

Futva éltem.
Untam, ami volt.

Mielőtt az örökkévalóság
rám maradt volna, félreestem.
(Ki bánná, ha magam se?!)

Meglehet, az a jobb,
ami a múltba vész
e zavaros korból.

Mi helyem volna
a garázda káromkodók között,
kiknek a józanság is bolondság?!

Repedéseink között
az álomba mezítláb térek vissza.

Változatok egy Bella-strófára

1.

„Az eső a virágot leverte.
És elcsobogott mosolya.
Nyomában – a földön – forrás-szerte
az akácfák kivert foga.”

2.

Az eső a virágot leverte.
És elcsobogott mosolya.
Nyomában – a földön – forrás-szerte
az akácfák tüske-foga.

3.

Az eső a virágot leverte.
És elcsobogott mosolya.
Nyomában – a földön – forrás-szerte
akácerdő kaloda.

Bíbor István

Dalok

Lassú eső

Lassú eső, hűvös eső
házra, kertre, körtefára –
Utolért hát az ősz első
elátkozott éjszakája.

Hűvös eső jó a sebre,
cseppjei a lázat oltják.
Lassú eső hullik egyre,
tőcsa rejti már a tőcsát.

Akit kinn ér, mintha lelke,
s benne mintha Isten ázna.
Lassú eső hullik egyre
ablakomra, kertre, fákra.

Kút

Nyitva még, vagy zárva már?
Volna még, ki visszavár?
Jó reménynek volna útja?
Hűvös vizű tiszta kútba
hogy ha nézek, látni már:
lenn ragyog és vár az ég.
Zárva már, vagy nyitva még?

Notturmo

Mélyül az éjszaka kútja.
Örvény – húz le az álom.
Őrző, távoli csillag
nem néz, én se találok.

Mélyül az éjszaka kútja.
Hallod-e, érzed-e, hívlak!
Álmomban Te vigyázz rám,
őrző, távoli Csillag!

Sodró, végtelen örvény?
Álom? Senki se tudja.
Édes, mintha ölelnél.
Mélyül az éjszaka kútja.

Álmom

Álmom: a ringó
alkonyi fényben
angyali felhők
isteni égen.
Állnak az órák,
itt az öröklét,
végre kimondták
rám az örökké-t,
nem fenyeget már
volna-e, hátha,
nincsen esélyem
bűnre, hibára.

Kőbe, fába...

Majd ha kőbe, földbe, fába,
majd ha már csak éjben árnyék,
a még szomjazom szavakra,
hallgatnálak, mondanám még...

Elveszítve, nem találva,
– tán nem is volt! – veszni hagyva
hosszú út még kőbe, fába.
Ma még szomjazom szavakra.

Tékozló

Nem volt túl nagy örökrész, Atyám,
ami szétfolyt kezeim között,
bár kevés sem. Ennyi. Úgysem adsz már
újabb esélyt, még egy ifjúságot,
s el sem veszel – Te sem vehetsz! – a múltból.

Látod, Atyám, végül visszatértem.
Üres kézzel, túl a kevés öröm
s túl a tenger szégyen útjain,
alig látó, trachomás szemekkel:
a hajnalt még épp felismerem,
de szájalmat szeretettől, vágytól
megkülönböztetni nem tudok már.

Nos hát, Atyám, most, hogy visszatértem,
barmot ne vágj, ne verj csapra hordót,
jóraivaló fivéremet se bánts meg,
csak, míg élek, türelemmel viselj el!

Herbszt Zoltán

Vers

Magadhoz mérettél.
Közös sorsod van a
hómezőn károgó varjakkal.
Kidoboltak minden faluból,
soha nem alhatsz már
meleg szénát zizegtető
padlásokon, se
szalonnás szájjal csókolt
szüreti menyecskék ölén.
Nótásszemű zsvány vagy,
ellened prédikálnak
a vecseryés harangok.
az ablakon-benézők
sóhajával lépsz tovább
mert csavargó hitedet
sáros dűlőkre zárják ki
a tűzhelyes szobákból
feketekendős vénasszonyok.

Úton Toboso felé

Lovamnak lassan mankók kellene
Felettem gyűlnek kámzsás fellegek
S mint vaspatkó jégen,
Számban elcsúszik a szó
Utam vége Toboso.

Összeötykölt szívemnek fájhat ez
Széthullanék de tart a lovagi mez
Pókos lábak visznek,
Rocinantém furcsa ló
Utam vége Toboso.

Öreg földünk havat szórt fejére
Hamar beért a szelek vetése
Ha meghalok is, ne félj
Hozzád elvisz a hó
Utam vége Toboso.

Szindbád

Szindbád! a hegedű szóljon még,
sör tetején felhő legyen
s a marhahúson vörös szósz
mint egykor terítő az ágyakon.

Szeretted a húst, Szindbád,
hónál nem feketébb húst,
de szeretőd gyertyát vittek
a templomba csókod után.

Még egyszer szeretni az őszben!
nedves levél esik a szádra
mikor felhúzott szoknyánál
megcsókolod egy nő combját.

Szindbád, aztán besötétül
szoknyaként hull fejedre az éj,
szépen őszült hajadat
már csak bogarak fésülik.

Geometrián túl

a kockák elvesztették kiterjedésüket
a tér mint fogalom megszűnőben van
a sík papírlap-modelljén (mint vers) élek
ábráimhoz nem férközhet halál

ábráimhoz nem férközhet halál
szabadságom modelle az egyenes
e metszet-létben végtelen vagyok
a kiterjedés elvesztette kockázatát

Hegyi Ferenc

Ne vigy minket a kísértésbe...

(Részlet)

Mukkanni sem tudott, csak hevert a szőnyegen. Vele szemben a magasban, a beépített szekrény felső részének két kis ajtaja már nem mozgott. Ajaj, mióta feküdhetsz itt? Lehet, hogy fel sem tud állni többet? Kezével megtapogatta, mi nyomja oldalt a lábát? Hát persze, a bőrönd. Azt akarta bevágni a mennyezet alatti polcra, mikor a lendülettől elmozdult alatta a szék. Rossz ötlet volt ráállni! Most már mindegy. Fel kellene kelnie, nem feketet itt ítéletnapig! A háta sajogni kezdett. Kérdés, tudja-e mozgatni minden tagját? Próbaképp elfordította a fejét jobbra. Sikerült! De mi ez? Két fekete nadrágszárát látott, amelyet feljebb fekete zakó, és vigyorgó, fekete hajjal keretezett férfiarc követett. Behunyta a szemét. Nagyobb a baj, mint gondolta! Hiszen mikor hazajött, bezárta maga mögött az ajtót. Ha mégis van itt valaki, aki csak áll csendben, mozdulatlanul mellette, az csak hallucináció lehet! Rádásul, mintha apró szarvak álltak volna ki a fickó fejéből? Biztos megsérült az agya, ahogy lezuhant!

Óvatosan kinyitotta újra a szemét. Hátha, hátha már csak a fal lesz ott, amint illene! Aztán belehasított a kétségbeesés. Vége mindennek, hiszen megint az orra előtt libeg a fekete nadrágszár! Vagy mégsem? A szekrény olyan, mint máskor, a kezét is jól látja, ha az arca elé emeli!

– Mit keresel itt? – zendült ekkor bal felől a kérdés, amit, erejét összeszedve épp fel szándékozott tenni a fekete öltönyösnek. Jesszusom, már hangokat is hall!

– Kérdezhetném én is, barátom, de én toleráns vagyok! Ha itt vagy, hát itt vagy. Jut hely mindenkinek – válaszolta kissé foghegyről a fekete nadrágszár.

Kész örület! Mi folyik itt?

– Tévedsz! Nekem itt hivatalos státuszom van! Neked nincs! Szóval, addig lépj le, míg panaszt nem teszek! – zengett bal oldalról.

Ingerülten arra fordult, és könny szökött szemébe. Két fehér nadrágszár állt ezen az oldalán, amelyet fehér zakós, szőke férfi viselt! Itt döglök meg magányosan, víziókat kiváltó fejszerűléssel, tehetetlenül a padlón? – hasított belé minden eddiginél erősebben a rémület. Vagy ez már meg is történt? Egyetlen lendülettel felült. Tud mozogni! Nem törődve sem fehér, sem fekete látomással négykézlábra állt a szőnyegen, majd lassan felegyenesedett. Imbolygó járással a konyha felé vette az útját. Iszik vizet, az majd rendbe hozza! Kitisztul tőle a feje. A jó hideg víztől – csak elérjen odáig! Még pár lépés...

– Ahogy itt feküdt, azt hittem, már mehetek is vissza – heherészett mögötte egy reszelős hang.

– Így is mehatsz! De azonnal! Teljesen felháborító, hogy betoppansz ide, s úgy teszel, mintha ez lenne a dolgok természetes rendje – harsant a válasz.

Gábor majdnem elvágódott, úgy igyekezett a csaphoz. Reszkető kézzel előszedett egy poharat, színültig engedte, s hatalmas kortyokban döntötte magába tartalmát. Valamilyen ismeretlen okból úgy vélte, ennek hatnia kell a hallucináció ellen! Aztán – biztos, ami biztos – a halántékát is benedvesítette. Végül rátámaszkodott a mosogatóra, és feszülten figyelt. Csak a hűtőszekrény duruzsolt. Vajon elmentek? Még, hogy el? Teljesen meghibbant! – markolta meg keményen a mosogatópult szélét. Ahhoz itt kellett volna lenni, ami képtelenség! Megtapogatta hátul a koponyáját. A bőre érzékeny volt, de a keze nem lett véres. Mégis itt belül van a baj – simogatta meg a fájó részt. Innen vetülnek eléje a káprázatok. Talán agyarázkódást kapott? Orvoshoz kell fordulnia... De előbb bemegy a hálószobába, és ledől kicsit.

Kivánszorgott a konyhából, aztán félve körülnézett a hosszú, széles előszobában, ahol a baleset érte. Sehol senki, csak a bőrönd hevert ott, ahová leesett. Nagyot sóhajtott. Talán megússza? A háta ismét megsajdult. Becsoszogott a hálóba, és végigdőlt a nagy franciaágyon. Majd nyögdecselve hasra fordult. Így talán jobb lesz?

Feküdt, mint egy darab kő. Hát, máshogy tervezte a mai napját! – gondolta keserűen. Mégis ki kellett volna bányásznia a sok egymásra hányt holmi mögül azt a létrát! Nagybátyjának persze lehetett volna annyi esze, hogy előrébb hagyja, és nem dugja a sok vödör, partvis, seprű, asztalka, miegymás mögé. A létra ugye, bármikor kellhet... Eh, mindegy, ő volt az ostoba. Először lehetne zavartalanul egyedül ebben a hatalmas lakásban, s akkor összetöri magát, mikor Károly bácsiék végre elhúztak Amerikába! Már hetek óta mindig közbejött valami, de tegnap végre felrakta őket a repülőre. Négy évig övé a lakás! Hivatalosan csak őrzzi, ám ténylegesen ő rendelkezik minden felett. A szűk albérlet után elterpeszkedhet ebben a hatalmas, négyszoba-hallos, erkélyes birodalomban. Ingyen! Igaz, a rezsit neki kell fizetnie, de nincs főbérelő! Bár Márta néni biztos főzne neki most teát, talán még borogatást is tenne a hátára?

Keserveset sóhajtott. Kelljen fel, és készítse el maga? Majd talán később. Ráér vele, ma már aligha megy el hazulról. Kérdés, holnap, hétfőn, képes lesz-e bemenni munkahelyére? Egyáltalán, mi várja a minisztériumban? Három napja van szabadságon, plusz a hétvége, ez nagy idő. Fél év alatt, mióta itt dolgozik, már négy átszervezést megélt. Ki tudja, mit eszeltek ki, míg távol volt? Melyik emeleten, osztályon, irodában van éppen az íróasztala? Eszébe jutott az az idősebb kolléga, aki hosszú ideig a folyosón üldögélt, mielőtt elküldték. Aligha heverészhet itthon, bármilyen rosszul is érzi magát! Megtapasztalta már, milyen fontos a jelenlét. Reggelig egyébként is sok idő van, addig még rendbe jöhet! Ez a gondolat megnyugtatta, kisvártatva elaludt.

Mintha csak erre vártak volna, a fehér és fekete öltönyös alak az ágya szélére ült. A fehér ruhás rosszkedvűen hol Gáborra, hol társára nézett.

– Fel nem foghatom, miként járulhattak hozzá fent, hogy te is állandóan a védecem mellett legyél?– mondta kevésbé zengő hangon.

– Háttérmegállapodás – vigyorgott képébe a fekete öltönyös. – Békélj meg vele, nézd az előnyös oldalát! Ketten kevésbé fogunk unatkozni.

– Lehetetlen megbékélnem! Én azért vagyok itt, hogy pont azoktól a hatásoktól védjem, amit te képviselsz.

– A lezuhanástól védted volna meg! Na, persze, ahhoz jelen kell lenni. De te sehol se voltál! Miféle őrangyal az ilyen?

– Még az előző helyemen tartózkodtam. Á, mit magyarázkodom én egy ilyen sötét alaknak?

– Tetszett a kis csaj, mi? Nehezen hagytad ott. Természetesen megértem. Bár azt hittem, nem nélküliek vagytok.

– Micsoda alávaló feltételezés! Nekem minden rám bízott személy egyaránt fontos.

– Ezért helyeztek át, mi? Tudod, minket bevetés előtt ellátnak kellő információval, szóval hiába szövegelsz!

– Ti megfigyeltettetek engem? Ez felháborító! Azonnal panaszt teszek!

– Jaj, hagyd már ezt! Hol éltél eddig? Így megy ez oda és vissza! Azt hiszed, a feletteseid nem tudtak róla? Azért mozdítottak el a helyedről, mert észrevették. Az viszont meglepett, hogy pont téged találtak alkalmasnak a reformkísérletünkhöz partnernek. Ráadásul fel sem világosítottak róla előzetesen? Szép kis vircsaft lehet nálatok!

– A főnökeim mindig mindent alaposan megfontolnak, meggondolnak! Biztos jó okuk volt rá.

– Ámen, akarom mondani: bravó! Lojális válasz.

Pillanatig csend honolt, aztán Gábor álmában nyöszörögni kezdett. Az angyal részvétellel nézte. – Szegény, nagyon fájhat neki! – mondta, majd kíváncsian a fekete ruhás felé fordult. – Pontosan mi a lényege ennek a reformkísérletnek?

– Neked most se mondtak semmit?

– Csak annyit, hogy viseljelek el. Ezért kérdezem!

– Hát a hivatalos szöveg róla elég hosszú meg hangzatos. A személyre szóló ügyintézés hatásosságáról, az egyéni vágyak, ambíciók fokozott figyelembevételéről, az önzés sokszínűségéből az adott személyiséghez legjobban illők fejlesztéséről, ápolásáról, a rontás, romlás elszemélytelenedésének megállításáról szól a hablaty, de – magunk között – szerintem a reformunk nem áll másból, mint a mennyei megoldás leképezéséből. Az őrangyalok mellett legyenek örördögök is a halandók mellett! Egyelőre csak néhány helyen vezetik be ezt a megoldást, ezért kísérlet. Azt hiszem, mi vagyunk az elsők.

- Vajon mivel érdemeltük ki?
- Gondolod, hogy ez jutalom? Ha befuccsol a kísérlet, vagy csupán mást gondolnak róla a döntéshozóink, könnyen válhatunk égiekkel, pokolbeliekkel kollaboráló, kiközösítendő figurákká!
- Sötéten látsz. Mi van, ha elsőségünk oka nem bennünk rejlik, hanem a srácban? Lehet ő a kiválasztott!
- Ez a balfácán, aki még a saját bőröndjét sem tudja baleset nélkül elrakni?
- Mégis ő mellette ülsz, velem együtt! Ide küldtek, ahogy engem is! Pedig, tudod, hány emberre jut manapság egy őrangyal? Jó, ha százra! Hiába, itt a Földön demográfiai robbanás van, a világegyetem meg tágul. Magam is, átképzésem előtt, egy másik buborék-univerzumból lettem áthelyezve. Elmondhatatlan, mennyivel egyszerűbb volt az anyagi részecskék átalakításával bajlódni!

Az ördög hümmögött, arra gondolt, lám, az égieknek mennyivel nagyobb a játéktere! Ő bezzeg, mindig csak a földiekkel foglalkozhatott. Néha csoportokkal, olykor egyénekkal, de olyan utasítást még sohasem kapott, hogy huzamosan egyetlen ember mellett tevékenykedjen! Nézte az ágyon békaként elnyúló fiatalembert. Vajon mit kezdhet majd vele?

Devecseri Zoltán

Tánc után harmadnapon

– *Markó Iván Madarainak* –

(ENTRÉE)

Madarak voltunk volna, röppenők,
egymást felhőkig szöktetők:
suhanásunk a teljesült
ég ígéretével egyesült
– voltunk-vagyunk;
voltunk, vagyunk –
Voltunk, ha volt, hát lehetne,
világrészeket tegezve
vagyunk a sárba bevetve...
Szállunk alá és kilátunk-e
bitangolt ültetvényeinkre,
miközben mondjuk, bizony
mondjuk: a látás büntetés
s az a néhai mély-
fehér égi esély
emlékezete szárnyainkról
siratóasszonyaink kitárt
száraz szeméig ér:
ők ellátnak mindenüvé,
hová a f á j d a l m a k ú t j á n
még eljuthatunk.

(FINÁLÉ)

m a d a r a k voltunk,
f ö l d r e s z á l l t u n k :
ormótlan ugrással édeni
kinetográfánk
szakadatlan éled, s félek,
a maradék földi letaszítja
a mégkevesebb égit!

Boton benyújtott kalap

(Invokáció)

Sérülök, arcomba fénypenge vág:
októberbe-késő gyümölcsvirág
segíts megteremteni ez Írást!

Foldozni napokat, ostort fonni
csönd-üszkők túlerejével
verekedni meddig, hová
indulva tarisznyátlan
Közép-Kelet-Európa
kihagyó-szívverésű holdudvarán?

Tátogom, vacogom: a sírás
évszaktalan arcomról leolvadt,
füst kígyózik koszorúeremre
s még csókok, még, még...
Még kevés halottam van,
a földtelen földönfutók,
csecsemőhalott fehérvirágok,
világtalanok, látó vakok
– szemük és szavuk vagyok
mondanám, ha elég lenne
az alászálló szó, s ha a
hívatlan beköszönő
botra tűzött kalap
bebocsáttatna verset, embert
valahová: itt a földön is –

Születésem

Az úgy volt, rozsba feküdt
párjával egy lány

rozskenyér-sütésnél
karján bögtém én -

Márciusi én/ek/em

„Hol voltak (...-k, B-ék), mikor mi a falhoz állítottak méltóságával néztünk ellenségeink szemébe!”

(Csóri Sándor)

Azt írja az újság(ban Sándor György),
 „... a magyar nyelv megint szép lesz?
 Méltó régi nagy híréhez?”
 Tegyük föl: tizenötödikéhez.
 Sóhajunk hosszú, de véges
 – verset ígértem:
 hat–jegenyés csészében hűtöttem kávé,
 hajnali mérget s hajoltam
 március–csiholó lapomra, ám
 lépéshátrányba kerültem:
 virágaim hazamenekültek
 lakó–falum diszkódobozából,
 – nem reményelhetek
 alkalmi segílyt, úgymint
 víz, emberkéz tápsó–óvadéka
 ... már-már verssé
 bűvölték meddőségemet:
 bizony mondom: leveleik
 háromannyira merészkedtek
 azóta – példák,
 anyám szobájában családtagok – –

s mint lenn délen a társat
 bujtatják a kontár–forradalmárt,
 ki hobbikertjében kapálgat...!
 Ennyit tehet, s kérdőjelek
 görbületét feszegeti és
 patétikus záradékként felel
 egy alig bővített mondatot:
 Mert alattvaló most se vagyok,
 MÁRCIUS ÁTTELEL

MÉGIS (!)

(A versek a Kráter Kiadónál hamarosan megjelenő Zsindelyszárnyakon című kötetből valók)

Czethoffer Csaba

Utassyáda

Hazád mostohán kitett
a világ küszöbére,
kilökte apádat, és
fiad is rég az éjben,

ahol a pokolbugyrok
alján tébolyba zárva,
a baljós mennybolt alatt
lobogtál, csillagárva,

s most hogy legyűrt a Végzet,
s Március Örökifját,
temet e földi katlan,

Utassy József költő,
irigyed lett az Isten,
mert versed: halhatatlan...!

Őrszem az őszben

Hősök Példája a mércét
tündöklőn magasra rakta –
fölötte kell átsuhannunk
és nem átbújunk alatta.

Szóljon e g y e n e s e n a Szó,
az Igazság álsruhása:
ne vetemedjen a b e s z é d
cinkosok közt árulásra!

Októberi máglyatűz fűt,
kardpengeként villan tollam,
s a Főnix hűlt hamujából
az Ének az égre lobban.

Véres rongycsomók a felhők,
vakít a Nap lemenőben –
magányos jegenye, állok
helyemen: őrszem az őszben.

S kapaszkodván, úgy fogódzom
levegőbe s kortalajba:
a ránk testált Történelem
talpalatnyi földdarabja,

ez itt: a Hazám.

Ki visszamárciusodom

Nem kívánok meghalni, nem,
ahogy többnyire senki sem,
csak a szerkezet romlik el,
hát nincs mit tenni, Istenem:

szétporlik túlhajsolt szívem.

Mikor rohamozza a szél
és zörög a száraz levél,
látom a költőóriást,
föltámadt Szabadság-Remény:

átszeli a kukoricást
a ledőfött Petőfi – ÉL!

Fut az idő-szekér, szalad,
összetöri csontvázamat,
s mintha rejtőznék hallgatag
a föld fölött, az ég alatt:

vers villantja majd arcomat.

Hideg éj jön, esteledik,
hosszú a tél, s kikeletig
amiről a mag álmodik,
sokkolva szunnyadó porom:

leszek fénylőn a sokadik,
ki visszamárciusodom!

Rigók szavalják

Szív-oldalamon vers-kokárda.
Magyarnak lenni: életézés –
válasz Március Idusára.
Szabadságunk: költői kérdés.

Lobog a világ ablakában.
Ahogy fölsuhog, soha szebben!
Lüktet tar fáim mellkasában:
rigók szavalják kinn a kertben.

Böröndi Lajos

Rendületlenül

Hazádnak rendületlenül légy...
Mi az, hogy haza?
Kölcsey, Vörösmarty, Arany,
Illyés, József Attila, Baka?

Liszt, Bartók, Kodály, mennyi
vers, festmény, muzsika!
Templom, várrom, mohás ha-
tározlop, virágok illata.

Nyelv íze, szavak édessége,
mézé, sötét boré, eceté.
Őrtornyok szem villanása,
görcs belül, a félelemé.

Múlt iszonyú mély kútja bele-
nézel sötét víz csillan odalenn.
Ez is haza, kín és gyönyör,
újból és újból föllobbanó szerelem.

Rendületlenül? Légy híve? Hisz
választás nincsen, tudod.
A jelent megnyered, bár a
jövőt lehet, hogy elbukod.

Leng az inga, a napos oldalt
fölváltja az esős.
A vers megvéd, gondolod, csak
légy kitartó és erős.

Mennyi felhalmozott kincs, ez
is a haza.
Haza a magasban? Belül és
Kint? Lent és fent? Illyés igazá?

Forgószélben állsz, látod és
Érzed, hogy minden összedül.
Vagy csak változik? (Reméled.)
Hazádnak rendületlenül.

Föltépett boríték a tavasz

A megmosdatott rét, akár a reggel
frissen, s éhesen ébredő vadállat.
Nyers fények ébrednek a szemekben,
s a testben nyújtózó vágjak.

Élni akar minden a hosszú tél után.
Csak ámulok és nézem a tavaszt.
Irigyen és kétségbeesetten, hogy mindig
más arcot mutatott 56 év alatt.

S hogy e recsegő ropogó világban
Milyen semmiség mit ember alkotott.
„Van időm” – súgja valaki babitsi hangon,
„Van időm, én várhatok.”

Kint esik, az üvegen túli táj
ízeit érzem ajkamon.
Föltépett boríték a tavasz, csupa
eső és napsütés. És csupa izgalom.

Január dideregtet

Kis keresztet farigcsál a gyermek,
azzal játszik.

Keresztek sűrű erdején át jut
hazáig.

Apák, nagyapák sírja fölött ha
semmi nem világít,
e játék kereszt legyen rájuk
emlékezés, vezesse őket hazáig.

Keresztek belül és kívül,
minden csupa kereszt.
Ha ez sincs, akkor végleg elejti
őket az emlékezet.

Haza kereszttekből, Dontól
Isonzóig.
Beomlott sírok, múlt, emlékezet,
hallgatástól a kimondott szóig.

Január dideregtet, keresztet
farigcsál a gyermek.
Fölszögelve ott van mindegyiken
a megfeszített nemzet.

Balaton télen

A hullám belefagyott a képbe, s a megdermedt
táj ragyogott, mint a gyémánt, amikor fény érte.
Lehullott a Nap, s besötétedett,
s szemközt fölragyogott Máriafürdő nyakéke.
S Berény gyöngyei szikrát vetettek a holdsütésben.
Vonyarcig ért a két falu fénye.

Én néztem a szemközti sötétbe hulló tájat.
Nézem már ezer éve

Széles Klára

„Keresem magamban az angyalt”

(*Sigmond István művei és az Angyalfalva*¹)

I. Elöljáróban

Sigmond István

nem ír bestsellert. Könyvei nem *Harry Potter*-ek. Inkább homlokegyenest ellenkezői. Vajon Fr. Kafkát, Dosztojevskijét élvezettel falta a nagyközönség? (A nagy orosz író remekműve kapcsán utókorában is közszájon forgó élcs: „Bűn volt megírni, bűnhődés elolvasni.”) Tény az, hogy ő, aki az erdélyi első Forrás-nemzedék élcsapatához tartozik, (*Árnyékot eszik a víz*, – novellák – 1969) a legtöbb kortársi körképből, számbavételből kimarad. (Saját magamat is rajta kaptam ezen a szarvas hibán, holott kezdettől foglalkoztat.) Igen, „kilóg a sorból”. Immár tizenöt regénye, novelláskötete, sikeres színházi bemutatói közben és után még mindig nem tekinthető közismertnek az irodalmárok, s az erdélyi irodalommal foglalkozók szűkebb körében sem. Kétségtelen elismerés kíséri, mint a szépírás mesterét. Mégis, – talán a *Félrevert harangok* című regénye kivételével (Bukarest, 1987, Budapest, 1990) – köteteinek visszhangja igen gyér. Zavarba hozza olvasóit, kritikusait. Témái, teremtett alakjai, előadásmódja, nyelvezete riasztóan bizarrnak, elrettentőnek bizonyul. Egy-egy folyóirat, hetilap egyértelmű befogadása, s főként az értő, elemző interpretáció kisebbséget képvisel, szabályt erősítő kivétel. (*Korunk, Kortárs, Tiszatáj, Élet és Irodalom*; Bogdán László, Ács Margit Papp Ágnes Klára tanulmánya, Kocsis Lilla, Darvasi Ferenc kritikája ilyen kiemelkedő példa.²).

Ha csak belepillantunk Sigmond – kétségtelenül meghökkentő – írásaiba, megértjük az olvasók visszariadását. De el is gondolkodtat, amikor párhuzamba állítjuk napjaink szórakoztató iparának néhány jellemző vonulatával. Hiszen jelenkorunk szembeűnően gyakori, keresett műfaja, biztos üzleti sikere a klasszikus krimi izgalmait elhalványító horror, thriller, katasztrófa-regény, film sokféle változata. Még a huszadik századvég, majd ezredfordulónk termelte ki a népszerű „abszolút”, a „fa”- és a „kegyetlen anya”-vicceket. Vígjáték, paródiaformákban is közkedvelt, elterjedt a morbid,

¹ *Angyalfalva*, -regény -, Arad, 2008. Irodalmi Jelen Könyvek

² Az értő irodalmárok, tanulmányok, kritikák felsorolása nem teljes. Mint ahogyan a rájuk hivatkozásaim is inkább jelzésszerűek, messze sem kimerítőek. De úgy vélem, igen jó példái lehetnek annak a ténynek, hogy aki komolyan és bátran elszánta magát Sigmond olvasására, az interpretációiban akarva-akaratlan egymással egyetértve halad. Itt kérek elnézést kollegáimtól, hogy nem minden esetben idézem az egyetértést konkrétan kifejező mondataikat.

fekete humor. Sigmond István művei pedig nem léteznek különlegesen hajmeresztő, horror-, thrillerfordulatok, elképesztő morbiditás és akasztófahumor nélkül. Írásainak építőelemei ezek? Jóval többet jelentenek ennél. Egész írói világát, regényeinek, elbeszéléseinek kompozícióit, történeteit, alakjait, jeleneteit, egész sajtósági stílusát átszövi, meghatározza - többek között - ez a két szélsőség. Ékesen példázhatja ezt akár már a kötetek, novellák legtöbbszörének, főként a legutóbbiaknak címe/címadása (sokszor fekete borítólappja) is. *Gyáshuszárüvöltés, Keselyűcsók; Minden nap halottak napja van; És markukba röhögnek az égiek; - Tapshorror; Hóhértangó, Meleg bölcsők, meleg koporsók* stb. Idesorolhatjuk Az utolsó... - kezdetű novellaszerűt. (*Az utolsó dobbantás, Az utolsó nevetés* stb.). Előszóval idézi fel a baljós, halálra emlékeztető, fekete madarak sereglését, hangját. (*Csókvész, Varjúszereenád, Vecsernyére szól a kuvik*). Irányadónak bizonyul az, ha innen közelítjük meg. De még eligazítóbb, ha a fellemlített gyászos, nyomasztó címadások mellé, - velük szembeállítjuk - a hasonlóan jellemző, homlokegyenest ellenkező fajtájú címadásokat. Éppenséggel nem tragédia, hanem inkább a tragikomédia, sőt kifejezetten a komikum, bohózat, kabaré, blóddli hangvételét szolgáltató meg például az: *Ugassak magának Rezső?; Eladtalak a handlénak, lelkem, Rózsikám; Lecsó az egész, Uram; Pillangó vagyok, öreganyám, Csokolom Kati bácsi* és más hasonló címek sora. Hol egy Jeremiás, hol egy nevetető komikus (netalán bohóc) alakja, szava, viselkedése váltja egymást? Felváltva tapasztaljuk ezt? Ez is megesik, de inkább együttesen, tragédia és komédia sajátosan bizarr ötvözetek gyanánt jelennek meg. Példaként idézhetünk néhány jellegzetes kezdőmondatot:

„Fejeden fehér csipketerítő, az emeleten szól a Marseillaise, anyámat betemették a romok, fogom a kezéd.”; „Az öregasszony valamikor kijárta a középiskolát, aztán nekifogott főzni.”; „Sóváriné nem volt hermafrodita. Időnként ugyan megpödörte a bajuszát, ...”; „Csak azért nem lettem öngyilkos, mert lyukas a kombiném.”³

Horror?

Az idézetekből adódhatna a következtetés, kérdés: vajon miben különböznek az elsőként említett divatos, kommersz horrortól Sigmond könyvei? Hiszen a találkozó-pontok kétségtelenek. Hátborzongató feszültség uralkodik regényeiben, novelláiban. „*Muszáj várni valamire, mint minden vérbeli rémtörténetben*” - idézhetjük Kocsis Lilla kitérő kritikájának⁴ egyik telitaláló mondatát. A népszerű ponyva, vámpír-, misztikus krimi-, sci-fi-sorozatok, horrorélmények könyvben olvasható, filmen, televízióban látható darabjaihoz (látszólag) hasonlóan különleges szörnyűségek, szörnyetegek világaiba kerülünk. Valóban hasonlóak Sigmond hajmeresztései az előbbiekéhez?

³ Ld.; *Eladtalak a handlénak, lelkem, Rózsikám; Énekelj boldogságos nótákat; Ugassak magának, Rezső?*

⁴ Kocsis Lilla: *Lenni kell* - Sigmond István: *Varjúszereenád* - TisztaJ, 2007/10. 114-116.

Válasz, jó példa lehet erre egyik novellájának fantáziabirodalma, amelyet az „Egyformaság országának” nevez⁵. Itt mindenki maszkot visel, amelyből a fül szabadon marad, mivel a szerelmi légyottoknál „egymás fülének érzéki morzsolgatása” játsza a főszerepet. Ezért „a fülcimpák általában hosszan alácsüngnek”. Ugyanakkor hangtompítót kell viselni az ott élőknek. Tehát senkinek nincs arca. Nincs neve sem, csak egy-egy szám jelöli, nincs joga a vágyhoz, az álomhoz. Ennek homlokegyenest ellenkezője szerepel a birodalom Törvényében, himnuszában, a végtelen szabadság dicsőítésében. De a Sigmond-novellában nem, nemcsak ez az esztelen, érthetetlen világ az elképesztő. Hiszen, miért nem veszik le a maszkot? Miért nem dobják el a hangtompítót? Olyan ember-idomításról van szó, amely nem létezhetne az idomulás nélkül. Ez akkor válik döbbenetesen nyilvánvalóvá, amikor – egy váratlan, vakmerő lázadásra, válaszként – az Egyformaság törvényeit megalkotó, irányító felsőbb hatalom, „a Hang” ellentmondást nem tűrő parancsba adja : „*Vetközsetek mindannyian! Maszkot, ruhát, cipőt, alsóneműt. Ki a szabadba! Nézzétek egymást maszktalanul és meztelenül, ahogy a világra jöttetek!*” Engedelmeskednek és rémülten nézik egymást. Alig várják, hogy immár önként, újra visszavehessék a már megszokott maszkokat, vállalják, „választják” az egyformaságot. A kollaborációt ezzel a hatalommal.

Sigmond más írásaiban is megjelenik egy-egy extrém, képzelt világ. De legtöbb novellája, regénye mintha mindennapjaink színhelyeivel (gyakran: faluival), szereplőivel, eseményeivel találkozni látnánk. Egyidejűleg azt is tapasztaljuk, hogy nála mindez csupán keret, kulissza, látszat. A naponta látható mögötti láthatatlan vetítődik írói vászonra. Láttatja az embert, de nem retusált színére fordítva, hanem a láthatatlan (avagy tudomásul nem vett) visszáját felfedve. Az türemlik ki, növekedik gigantikusra, avagy törpül bolhányira, grandguignolként, amit nemcsak szőnyeg alá söpörni, hanem még észrevenni sem szokás. Történésként, és embertermészetként egyaránt. Freud elfojtásról lenne szó? Vagy tovább: a jungi tudatalattiról? Benne foglaltak, de a teremtett írói eszközökkel, aprólékossággal kinagyítva, saját, „önkényes”, vagy inkább „önelvű” transzformációiként. Megteremti azokat a bizarr alakzatokat, amelyek rémíszítően és röhejesen tárják fel a fertőt, a mocsarat, amely immár szánkig ér; ami körülvesz, és ami bensőnkben munkál. Így térben, időben, okokban, következményekben, távlatokban alaposan meghosszabbítja, elmélyíti, ad abszurdum követi a visszataszító folyamatokat, beretvaélesre csiszolja az emberi és nem-emberi hajszállatárait. Mindennapjaink lidércei, lényünk alvilága jelenik meg, nem a tudatunkkal elfogadott felszín. Nemigen találunk nála olyan alakot, szituációt, cselekvést, amellyel azonosulni akarnánk. Inkább olyanokat, amelyekről nap mint nap hangsúlyozottan elkülönítjük, elhatároljuk magunkat. Amivel szemben tehetetlenek, tanácstalanok vagyunk, amivel nem tudunk mit kezdeni. Azért sem, mert akaratunk ellenére, nem kívül-, hanem

⁵ *Álomüzer a templomfalán*, in: *Keselyűcsók*, 204–212.

belül állók vagyunk. Az undorító szörnyűségek elemei vagy csírái rejtett, szándékosan észrevétlen hasonlóságaink lényünk, életvezetésünk részei. Viszolygásunk, a visszasztítás átélése, elrettenésünk is jele ennek. Homályos rosszérzés a köznapi üledék. Rémálmok, amelyekkel szüntelen hadakozunk, amelyek ellen védekezünk, amelyeket elhessegetünk. Hiszen – titkon tudjuk, – nem csupán rémálmokról, hanem valódi, élő rémségekről van szó. Legszívesebben le- és megtagadnánk mindezeket, de tisztában vagyunk azzal, hogy letagadhatatlanok. Ezzel a ténnyel Ács Margit mélyre látó, lényegre tapintó példák útján szembesít. *„Mi vagyunk az a világ, amely esténként robban, szétszpriccel, véres foltot hagy a képernyőn, vagy amelyek a szomszéd utcában, a szomszéd lakásban, mint bűn vagy nyomor förtelmeskedik”*. Ez az alvilág a mi világunk. A lehetséges olvasónak arra az átlag gondolatmenetére is Ács Margit hívja fel a figyelmet. *„A »realista ember« zömének véleménye szerint „Jópofa ez az abszurd irodalom, de én az igazi sztorikat jobban szeretem”*.⁶ Mindez jól vonatkoztatható a Sigmond-olvasók, vagy elutasítók többségére is.

Vagyis valóban létezik bizonyos hasonlóság, találkozó pont a közkedvelt és a Sigmond-féle „horror” között. De éppen ezen a határvonalon ragadhatjuk meg a világi különbséget. Hasonló, sőt: ugyanaz a kiindulópont, a táptalaj (többségükben) futószalagon gyártott fércmunkák és az igen merész mélységekben szántó irodalom esetében. Mégis hol ragadható meg ez a diametrálisan, merőben kétfelé ágaztató útkereszteződés, az egymást metsző, éles kettéválás?

Ott, amiért és ahogyan fogannak s táplálkoznak „készülnek” az említett, alapvetően kétféle írásban vagy képben megjelenő „művek”, illetve: művek. Az indíték s az alkotásfolyamatok iránya az, amely homlokegyenest ellenkező. A lélegzetelállító némasággal, majd velőtrázó sikolyokkal, halálrémületekkel és vérfolyamokkal bőven szolgáló szörny-, vámpír- s egyéb rémregények, horrorfilmek célja a közönség idegeinek végsőkig feszítése, s ebben, még inkább az előre sejtetett, tudott, várt szerencsés fordulatban rejlő feloldás gyönyöre, megkönnyebbítő fellazítása. A páholyból szemlélődő, szörnyülködő kívülálló biztonságérzetének megerősítése, igazolása, öröme és nyugalma. Még inkább az, hogy ennek az elvárásnak kitapintása, eltalálása, sikeres kielégítése révén minél magasabb üzleti hasznot vág hassanak zsebre. Jó áron adhas-sák el a gondos kiszámítottsággal elkészített árucikkeiket. Piacra dolgoznak.

Sigmond István, az író legkevésbé dolgozik a haszonért, legkevésbé törekszik közönséghatásra, az elvárt gyönyörkeltésre, feloldozásra. Amit, amiért, ahogyan tesz, az az előbbiekkal merőben ellentétes. Az ő „piaca”, „megrendelése” – belső. „Bátorsága”, „az önsorsrontásig” csökönyös, makacs „következetessége”(Á-M.): kivédhetetlen ön-maga. Visszavonulás csak önmegtagadása árán lehetne. Úgy látom, arról a helyzetről

⁶ Ács Margit: *Mit tehet értünk az abszurd? – Sigmond István: És markukba röhögnek az égiek*, In: *Jeleneink és múltjaink*, Miskolc, 2006. – Felsőmagyarország Kiadó. (Vízjel sorozat) 164-165.

van szó, amikor „*az ember a művészet hatalmában van*”, amikor az élet és a művészet egysége, belső összetartozásuk „*csakis a személyiség egységében*” valósul, valósulhat meg. Ez a „felelősség teremtette egység”. „*Életünkkel kell felelnünk azért, amit a művészet révén átélünk és megértettünk, felelősek vagyunk azért, hogy az életben ne maradjon hatástalan mindaz, amit átélünk és megértettünk a művészetben.*” „*A művészet és az élet nem alkot egyet, ám bennünk, – felelősségünk egységében – egygké kell forrniuk...*”⁷ Ennek a felelősségnek, az egyéni átélés és megértés, látásmód jegye szerint jelenik meg világunk a Sigmond-írásokban élesen karikírozott torzításokként. Olyanfajta hajmeresztő, abszurd szférában találjuk magunkat, ahol a horror egyben végletes nevetségességgel, sőt: (gyakran előforduló jelzőjével élve) „röhejességgel” társul. Itt minden, amit mindennapi életünkben embernek, emberinek nevezünk, gondolunk, önnön visszajaként mutatkozik meg. Isteni Színjáték helyett Sátáni Színjáték vagy inkább Sátáni Komédia? Ez sem a klasszikus hármas tagolásában. Nincs itt Purgatórium, még kevésbé Paradicsom. Fejtetőre állított hármasság ez? Legfelül, előtérben és teljességben világunk maga az Inferno?

De akkor vajon hogy kerül most az új könyv élére, címoldalára az „Angyal”? Ellenkező előjelű, netán bukott angyalról van szó? *Angyalfalva* maga az „Ördögfalva”?⁸

A regény faluja és lakói természetesen nem ilyen egyszerűek.

II. Angyalfalva

A regény kerete

„*Nem voltam jó. Nem lehet jó lenni...*” így kezdődik a regény. (5). A befejezés pedig egy rövid, lakonikus párbeszéd és egy jelenet.

„... *A bolond tanító áll a faluvégen, karját az ég felé emeli.*

Eljöttél végre? – kérdezi.

El – mondom.

Te vagy az angyal, ugye? Mondtam, ugye?

Így mondta – igazoltam. – Én vagyok az angyal.

Akkor mehetünk?

Persze – mondtam. - Mehetünk.”

Útnak indulnak. „*Karofogva haladunk, mert így jobban tudjuk egymáshoz igazítani a lépteket: a bolond tanító s én, a bolond tanító saját angyala, személyesen.*” (215 Kiemelés tőlem: Sz. K.). Válasznak tekinthető ez. A regény első, kezdő kijelentésére

⁷ Mihail Bahtyin: *A szerző és a hős* (Magyarul: Bp. 2004. Gond-Cura Alapítvány, 315, 316, 317.).

⁸ Ez a helységnév szerepel a regényben mint távolabbi falu.

adott válasznak, cáfolásának. „*Nem voltam jó. Nem lehet jó lenni...?*” - Lehet jónak lenni. Én is jó angyal lehetek, vagy legalábbis törekedhetem erre.. Hajdan nem voltam angyal, - de most angyallá akarok válni. Elindulok a vezeklés, az önostorozás útján. Adódik ez az értelmezés. Érdekes figyelni a kiemelésekben megjelenő megkülönböztető árnyalatokat. Az elbeszélő elébb a tanító kérdésére adott válaszként fogalmazza meg, fogadja el angyalváltát. Azaz abban ad igazat a tanítónak, hogy valóban „*mondta*” azt, hogy ő „*angyal*”. Nem ő állítja önmagáról ezt, hanem a tanító tekinti, látja őt angyalnak. S a regény befejező mondatában sem egyszerűen „angyal”-ként fogadja el önmagát, hanem „*a bolond tanító saját angyalá*”-nak, igaz, immár „*személyesen*”. Ezt a kezdetet és ezt a zárást tekinthetjük a regény keretének. „Keret”, de mit keretez, s miként? Lehet-e világunkban „jó” az ember? S ha igen, hogyan? Sigmondnál a kérdés feltevése s a válasz egyaránt olyan tág körű és mélyreható, hogy nem vagy alig lehetséges fogalmi síkon körvonalazni.

A mű „keretének” említése eleve megbicsaklik, sántít, hiszen azt juttathatja eszünkbe, hogy akár a telkeket elvásárló kerítés, nem a létezése, hanem inkább lebontása, szétrombolása az elbeszélés egyik ismétlődő, fontos motívuma. Konkrét és elvont értelmeiben egyaránt. Az emberi lét, együttélés legelemibb írott, íratlan, lelkekbe és kőbe vésett szabályainak nem a betartása, (tisztelete), hanem megszegése, áthágása, semmibe vevése az, amiről és ami ellen szól. A kőbe vésett törvényeket egészen sajátosan újra kőbe vési..

A történet

A regény magvának nevezhető egy esemény, egy családi (egyben társadalmi) katasztrófa. Az *Angyalfalva* az a ritka Sigmond-mű, amely meghatározható történelmi, társadalmi térbe, időbe illeszkedik. Kimondatlanul: a beszolgáltatások, „kulák”-listák éveire. Amikor törvényerőre emelkedik az embertelenség. Hivatalossá lesz a jogfosztás. A legelemibb emberi méltóság sárba tiprása. Itt egy módosabb gazda munkaeszköze elkobzásának leszünk tanúi. Hivatalos küldöttek állítanak be a békés család otthonába. Írásos megbízást hoznak: elviszik a család kincsét, létfenntartása fontos eszközét, a kis traktort. Mintegy ráadásaként, saját kényük-kedvük kielégítésére, hatalmuk tudatában a két férfi (a „*bőrkabátos*” és a „*simléderes*”) megerőszakolja a fiatal feleséget, anyát. A kétségbeesett, tehetetlen apa nadrágszíjával felakasztja magát egy almafára. Kiskorú fiúkat sem tudják megóvni attól, hogy mindennek közeli szemtanúja legyen.

Ez a fiú – az események idején nyolcéves kiskamasz – az egész regény egyes szám első személyű elbeszélője.

Nem a szinopszisszerűen összefoglalt történet, majd folytatása, következményei folyamatos elbeszélését, megidézését olvassuk. Egyértelmű, hogy a jóvátételten sokk szétdúlja a család harmonikus együttélését. A kis közösség minden tagja számára

sorsfordulót jelent, végzetes tragédiát. S ez a megrendülés újabb drámák láncreakcióiként gyűrűzik tovább. Hogy tényszerűen mi játszódott és mi játszódik le az *Angyalfalva*-ban, azt voltaképpen az olvasónak kell rekonstruálnia. Szaggatott mondatok, töredezett mozaikdarabok követik egymást. Furcsa fajtájú irodalmi puzzle darabkáiból kell, lehet összeilleszteni a regény egészét. Szándékosan rejtvényt ad fel az író? Vagy talán törbe csalja, csapdát állít az értelmezőknek? Gyakran torpanhat meg az olvasó: van-e, s ha van, mi az összefüggés, például két egymást követő mondat között. Akár már a kezdetnél: „*Nem voltam jó. Nem lehet jó lenni,*” – miért, s mikor nem lehet? – „...*ha sosincs termés az almafán.*” - hangzik rejtélyesen. (5. Kiemelés tőlem: Sz. K.). Nemcsak arról van szó, hogy hiányzik az időrend. De végéről visszafele pörgetett eseménysort, emlékezést sem emlegethetünk. Főként homályt, sejtelmességet érzékelünk. Durva, bizarr cselekvések indítéka, értelme, élesen hangsúllyal megjelenített tárgyak, alakok körvonalai ködbe vesznek. Érintkezik mindez a balladaisággal, de a hasonlítás megtévesztő. Más a forrásvidék, más a torkolat.

Mindaz ami most vagy nemrég, – máskor: évekkel ezelőtt esett meg, – s még az is, hogy milyen, egyre mélyülő nyomokat hagyott, – más-más távolságból, – más-más részletével, más-más oldaláról merül fel. Váratlan szeszélyességgel asszociálódik, fonódik össze egyéb mozzanatokkal, figurákkal, gesztusokkal, ítéletekkel, élményekkel.

Különös közeget teremt és jelenít meg ez a nehezen definiálható írásmód, monológforma. Ezt az egyedi jelleget felvillanthatja egy-egy részlet. Például az a jelenetsor, amikor, már a megtörtént tragédia után (talán annak másnapján?) iskolába megy a főszereplő, elbeszélő, akkor 8 éves fiú. A tanító (a „*bolond tanító*”) mélységes együttérzéssel próbálja megtalálni a vigasztaló hangot, majd maga is könnyezni kezd. A fiú ezt kitörő, üvöltő káromkodással fogadja, kirohan az udvarra, majd hátára fekszik a sáros latyakban. A többi gyerek óvatosan veszi körül, „*ahogy egy halottat közelítenek meg a gyászoló rokonok*”. Egy darabig csak nézik, „*néztek, láttam, ahogy szemükben egymás hátára hágnak a kérdőjelek*”. *Természetesnek találja ezt, „... hiszen én magam sem tudtam, miért feküdtem le az udvaron.” „...a talány talány maradt”*.(104). Nem véletlen, hogy itt bukkan fel először a „*bolond tanító*” alakja. Igazi mivoltában, élő cáfolataként a „*bolond*” ragadvány jelzőnek. A tanító néhányszor bukkan csak fel a regény folyamán. De mindig egy-egy sarkalatos ponton. Példa erre a már idézett befejezés. Így az ő figurája végigkíséri a művet, de mintegy halvány, elmosódó háttérben áll.

III. A regény vezérfonala, vezérfonalai

Az angyal

Azt mondtam, hogy az értő, (a Sigmond világában nem járatlan) s az *Angyalfalva* lényegére ráérző olvasó a regény minden darabkáját összeillesztheti, mint holmi kirakós

játékot. Mozaikok sokféleségüként érzékeljük. Vajon, mindezen belül, sőt, mindezzel együtt, van-e vezérfonala? – Van. Több is. A mű lényegéhez tartozik az, hogy vezérfonalakként tekinthetőek, követhetőek végig még az olyan apró részletek, mozzanatok, mellékszereplők, epizódok, tárgyak, stb., amelyek első benyomásként véletlenszerűeknek látszhatnak, sőt, az írói fantázia túlzó kilengéseinek. (Ilyen lehet például a tyúkok iránti különleges undor visszatérése.) „Vezérfonalak”, Ariadné fonalához hasonlóan? Ugyancsak labirintusból (jelképes és átvitt értelmekben, tapasztalati és pszichikai) útvesztőkből segítenek kivezetni? Igen. Ám ha folytatjuk a fonálhasonlatot, nem olyan gombolyagot kell elképzelnünk, amelyről egyenletesen tekeredik le a szál, hanem egymásba sodort – feltűnően és jelentést hordozóan – igen „kusza”, „összegubancolódott” köteget. Tézeusznak barlangi bolyongása közben erőt adhat a tudat, hogy Ariadné biztos kezében tartja, szavatolja a kiúthoz vezérlő helyes irányt. De az *Angyalfalva* elbeszélője többszörös bizonytalansággal tévelyeg. Éppen a biztos példaként maga előtt látott Apát veszti el. Anyját, amikor hamis megvilágításban látja, kétségbeesett szenvedéllyel megtagadja. A tanítót, jóakaróját sokáig ellenségesen ítéli meg. Számára nincs Ariadné? Semmi és senki nem akad, aki segítene az eligazodásban? De igen. Az „angyal” a mértékadó. A hol felbukkanó, hol ködbevesző. Nem élőlény, de ezen a néven létező lény a fiú világában, a maga különös, megfoghatatlan módján. „Ő” szerepel a címadásban, „ő” képviseli az egyik, alapvető, jól követhető vezérfonalat.

„Ceremóniák”

Az angyal abból az ünnepi, emelkedett szférából való, ahonnan több, más motívum, egymással rokon asszociáció, jellegzetes kép ered. Ilyenek például a regény egészét (voltaképpen a Sigmond-életmű egészét) átszövő, rendkívüli, zavarba ejtő „ceremóniák”. Centrális jelentőségű ezek között az, amely az almafához kötődik. Az almafához, amelyen hajdan ott hintázott az öngyilkos apa felakasztott teste. Az ehhez fűződő magánszertartás szigorúan adott rendben ismétlődik. Naponta pontosan reggel nyolckor, (a hajdani, sorsdöntő tragédia kezdetének időpontjában), ruháját gondosan megigazítva, kalapját levéve kilép a konyha ajtaján, és lassú léptekkel vonul az almafához. Ott, szemét behunyva, áhítattal átöleli, megcsókolja az almafát, s újra meg újra felidézi, próbál egyre részletesebben visszaemlékezni mindenre, aminek annak idején, kisfiúként volt tanúja. Idő teltével – tisztes távolságot tartva – mögötte jön előbb „az asszony”, majd két asszony. Zavarja, hogy (az igen ellenszenves) szomszéd feleségével együtt ilyenkor mindig ott áll a kerítés túlsó oldalán, s figyelemmel követi. Bár levett kalappal, gyászos arccal teszi ezt, igyekszik elvonatkoztatni ettől a nem kívánt jelenléttől.

Ez, a kezdettől az ellenséget megtestesítő szomszéd leplezetlen rosszindulattal törekszik arra, hogy rombolja a bálványozott apa iránti tiszteletet. Epés kajánsággal hozza a fiú tudomására, hogy apja cipészkorában lányok megromtójaként volt hírhedett.

Nem tud védekezni, mert eszébe jut egy szülei között lejátszódó, különös (szintén) ceremónia, amelynek jelentését gyermekkorában egyáltalán nem értette, s később, kamaszodva is csak halványan kapiskálta. Szülei esztendőnként, mindig ugyanabban az időszakban, „*úgy június táján*” ünnepélyes feszültséggel behúzták a függönyt, bezárták az ajtót, elővették a borosüveget, és leültek a konyhaasztalhoz, egymással szemben. Mindig ugyanazt, egy bizonyos történetet elevenítettek fel, igen aprólékos részletességgel. A cipész apa volt ennek a főszereplője, akihez egyszer betért egy gyereklány, egy lábön sántikálva. Az egyik cipőjének leesett a sarka, kezében hozza, megjavíttatni. Jó alkalom ez a suszternek, hogy a lány meztelen lábfejét kezében tartva, simogassa, csókolgassa, „megdelejezze”, elcsábítsa. Mindketten engednek a kísértésnek. De hát volt itt a cipésznek felelőssége? Van-e? A feleség ízekre szedve, aprólékos árnyalatokkal eleveníti fel a történeteket. Ő a tapasztalatlan fiatal lány szemszögéből világít a részletekre, mély empátiával. Miközben a lányt, ártatlanságát képviseli, férje lelkiismeretének tisztasága felett örködik. Szembesíti férjét vétkességével, tudatosítva benne azokat a hajszálhatárokat, amelyeket szinte láthatatlanul, de mégiscsak ő hágozott át, amiért ő szorul bűnbánatra. Nem a szemrehányás, nem a féltékenység vezérli az asszonyt. A cél, kölcsönösen: különös vezeklés. Látható módon, közös egyetértéssel, éveken át azért ismétlődik ez a szörszálhasogatásnak is vehető párbeszéd, „játék”, (ahogy az alvást színlelő fiú nevezi), hogy a házaspár mintegy megerősítse a bűntudat, bűnbánás, megbocsátás átélését. Az a ritka szituáció áll előttünk, amikor két, életét egymáshoz kötött ember arra törekszik, hogy ne vagy alig legyen titok közöttük. Kettejük intimitásának, maradandó „szerelemnek” is nevezhető, avagy inkább a kölcsönös, nagy szeretet, összetartozás tiszteletének szertartása ez. A fiú (még gyermeki) szemében mindennek olyan tükörképei jelennek meg boldogan, hogy a beszélgetés közben szülei „*kíváncsian nézegették egymást*”, édesapja szemében „*ragyogást*” lát, édesanyja tekintetében megjelenik „*a megkétszereződött vacsoracsillag*”, „*...nem tudhattam, hogy ez mit jelent*”. De saját benyomásai, érzései szerint látni véli, hogy amint szülei ott ültek, „*fogták egymás kezét*”, maga az angyal volt jelen, „*a kezük mellett, az asztalon*”. Úgy érzi: „*... az angyal hosszú ideig egyfolytában velünk lakott*.” (52). Saját benyomásai, közérzete, képzelete nyelvére lefordítva, máskor ezt így fejezi ki: „*angyalunk is van*”. Hozzáteszi: „*De ez titok, ne tessék mondani senkinek*” (60).

Apa és fia

A fiú utóbb idézett két kijelentése különösen torz módon, bizarr helyzetben hangzik el. A tragédia kezdetén, a két, baljóslatú hivatalos ember betoppanásakor, egyikőjüknek: „*a bőrkabátosnak*” mondja ezt. S miközben nézi az idegeneket, továbbra is az angyalokon jár az esze, továbbszövi elképzeléseit. „*A bőrkabátos...városi ember, gondoltam*”, „*még az is elképzelhető, hogy több szobája van, s minden szobában van egy angyala, ott röpködnek neki fel-alá, a sok kicsi mennyország egyike odaköltö-*

zött a házába.” S mikor újra szóhoz jut, az a kérdése: „A bácsinak több angyala van odahaza?” A fiú gyermetegnél is naivabb szavai, gondolatai, viselkedése egyre morbidabb módon ütköznek össze a bontakozó események végzetes komorságával. Pedig átsuhan rajta a balsejtelem, hogy az idegenek más nyelven beszélnek, arcukon a mosoly a hitetlenké, „*akik nem láttak angyalt soha*”. Meglegyinti az érzet, hogy az angyal „*bennünket elhagyott*.” Jóhiszemúsége mégis, sokáig minden gyanakvás fölébe kerekedik, s fokozódóan balga magatartásra, akciókra készíti. Amikor a köszönés helyett „*Nyissa ki!*” paranccsal „*beköszöntő*” azt kérdezi: „*Van órájuk?*”, majd „*Nem mutatja meg?*”, s az apa hallgat, az iskolás megszólal, büszkélkedni szeretne. „*Mutassuk meg neki, apám*”, „*Ilyen órát még senki sem látott még a faluban.*” (60). Hasonlóan buzgó, amikor a traktorra terelődik a szó, s az apa értetlenség tettetésével próbál védekezni. „*A hátsó udvarban tartjuk, a ponyva alatt*” kottyán közbe készségesen. Csodálkozik, hogy apja ezt, úgy látszik, elfelejtette. (61). Mindezt tetézi azzal, hogy amikor a két férfi vetkőzni kezd, a nemi erőszak előkészületként, s már a zokninál tartanak, „*Hozzam a mosdótálat?*” – kérdezi előzékenyen, majd csupán azon tűnődik, „*vesznek lábvizet, vagy nem vesznek lábvizet?*”

Ez a végletes jóhiszemőség, hangsúlyozott ártatlan naivitás, éppen tragikusságában válik komikussá. Igaz, egy elemista voltaképpen még kislány. Mégis, ez a Sigmond-féle kiélezett tragikomikum több ennél. A fiú szavai, viselkedése, – adott helyzetben, – olyan nevetséges, hogy már szörnyű. Úgy lesz elborzasztó, hogy már furcsa, durva nevetésre ingerel. A kettő teljes összevegyülése a sírásba forduló röhögés, – illetve a röhögésbe görcsölő sírás grimasza. Valami baj van ezzel a fiúval? „*...vagy hülyének néznek, vagy baj van* – gondolja magában, amikor kimegy pisilni.(58). „*Gyagya!*” – mondja kurtán a simléderes, a fiú első megszólalása után. (60). „*Szádat be!*” – torkolja le az apja is, bár nem túl szigorúan. (38). S ezzel a fajta lassú, erősen késedelmes, nehéz felfogással éli meg az adott pillanatokban fel sem fogott történések kegyetlen fordulatait.

Alapvetően fontos az, hogy az elbeszélő mindössze 8 éves akkor, amikor a meghatározó események történnek. Nyolcéves, de már ugyancsak erősen foglalkoztatja mindaz, ami a szexualitáshoz tartozik, („*más sem érdekelt, mint a lányok átmedvesedő bugyija*”). Ismeretei, elképzelései ködösek, ő maga a kíváncsiságban égő tapasztalatlanság megtestesítője. Ebben az életszakaszában lesz közvetlen tanúja édesanyja meggyalázásának. Az apa számára egyértelmű, hogy mi készül, próbálja elvonszolni fiát a nyitott ajtó elől, de az görcsösen, két kézzel kapaszkodik a kilincsbe, sikerül visszaneéznie. Látja, amint anyjának már lecsupaszítva, fel kell emelnie a karját, a bőrkabátos utolsó ruhadarabjait veti le magáról, majd az anya „*háta mögött fújtatott, s... mind-egyre lökdöste hátulról a testét*”. A „*simléderes anyám fejére borította a gatyáját, nem nagyon értettem, hogy tulajdonképpen mi történik, egy izgó-mozgó csóré segg takarta el a látványt, s a rejtélyes igyekezetben egy sziürke sapka csusszant le közben a férfi há-*

tán.” (66). Már apjával együtt az almafa felé tartanak, amikor kétségbeesett hangok ütnek meg fülüket. „... kiszűrődő jajok, sikolyok, könyörgés, anyám odabent hangosan mondta a Miatyánkot.” „Az anyám imája a beteljesült pokolból fakadt, a méltóság halála után” (72).

S mindezek között, nemsokára azt kell látnia, hogy apja, nadrágszíjjal a nyakában kínlódik az almafa ágai között. „...fogalmam sem volt, hogy tulajdonképpen mit csinál,” „csak hallottam, ahogy letöredeznek odafönt a gyengécske ágak”. S amikor az apa leszól: „Fiam!” „Fogd meg a két lábamat, s lendíts rajtuk egy nagyot” – mellékgondolatok nélkül szót fogad. Igen. Hóhér- hóhér-segéd szerepet játszott apja halálánál. Pedig nem szerette ezt a „lengetőzős játékot” (33). Hosszú évek telnek el, amíg eljut a szörnyű felismerésig: „én voltam apám hóhéra nyolcévesen” (156).

Anya és fia

Ugyancsak ezek a sorsdöntő események más, alapvető, fizikai-lelki földindulást is előhívnak. Ez a zsenge kisiskolás hirtelen, váratlan, mintegy belép az apa szerepébe. A családfő teteme már ott himbálózik az almafa ágán, ő vissza akar térni a házba, ahonnan, a becsukott ajtó alól egyre szivárognak a sosem hallott, a folyamatos, döbbenetes hangsorok. „vonításnak tűnt, meg jajveszékelésnek”. „Nem akartam elhinni, hogy azt hallom, amit hallok...” „...sóhajok voltak, apró sóhajok...”, „...ezek a sóhajok kihívóak voltak, ledérek, paráznák” (108). A simléderes őrzi a bejáratot, el akarja terelni a fiú figyelmét, őt magát minél messzebbre eltávolítani. Egy ideig sikerül is ez. Sétálni viszi, elkezd vele katonásdit játszani. De az anya különös hangjai tovább kísérik a fiút. „Nem sírok, igaz? Nem sírok!” – mondja a simléderesnek, miközben ömlenek a könnyei. Aztán artikulatlan kiáltások törnek föl belőle, „rikácsolás volt vagy bömbölés, vagy apám megsokszorozott szűkülése”. Most már hiába próbálja megakadályozni s a simléderes. „... fejjel előre rohantam neki a becsukott ajtónak, repedt a deszka, recscent a zár, a fejemen felhasadt a bőr”. Saját ömlő vérére csak később gondol. „... akkor csak ölni kellett, kézzel akartam, az én kezemmel, és apám kezét is magammal hoztam, itt volt velem”. A bőrkabátos meztelen testére veti magát, aki hasztalan hajtja a szoba sarkába, a fiú dühödten csattan vissza. Kíméletlen pofonok, ütlegek, ökölcsapások zúdulnak rá szakadatlan, de nem érzékeli. Az „állati bosszú” képsorai derengenek fel benne. A simléderes is eredménytelenül vonszolja hátulról visszafelé. Őt az köti le, hogy „... a bőrkabátos heréi karnyújtásnyira” vannak, arra készül, hogy letépje, hogy két marokra fogva szétmorzsolja. S amikor a bőrkabátos az arcába kap, ő a harapásra, tépésre, marcangolásra készen szájába kapja ellensége ujját, „ráharapok, s rángatja, huzigálja, cibálja ki a számból, de nem hagyom, nem engedem”. Később is „a bőrkabátos ujsa a fogaim közé költözött, talán végleg, mert a számból kiengedni nem volt szándékomban soha”. Eldöntötte, hogy a „számba került ujját megölöm”. Szerepet cserélnek: a bőrkabátos most már könyörög. Persze hasztalan. „Marcangolom a húst,

a csontokat, a bőrkabátos gatyátlan teste az ágyon fekvő asszonyi testre hanyatlik, nyöszörgés az egyetlen hang, amelyet hallani...”. A nyolcéves iskolás könyörtelen bosszúállóvá válik. Megfutamodik az asszonyt gyalázó, s ő azt a mondatot kiáltja utána, amivel korábban őt gúnyolták: *„Mellőzzük, kérem, a templomi hangulatot!”* – idézi, ami közben – *„a padlóra köpöm a leharapott ujjcafatot...”*

Felülkerekedett? Vajon ez történt-e?

A félelmes történések közben feltör a kétségbeesett égrekiáltás: *„... istenem, miért vagyok én gyerek, ordítani kellene, hangos férfirdítással s kemény, megfeszített izmokkal leteperni a bűnt...”* Tudatában van annak, hogy *„én... nyivákolok, a tehetetlenség hangja ez”*. Hiszen joggal gondolhatja, mondhatja a két felnőtt férfi egymásnak: *„Nyúzd meg a taknyost, verd agyon!”* (112, 111). S ő magából éppen az éretlenségét messze meghaladó alaphelyzet szabadítja fel gyilkos ösztöneit, határtalan indulatait, a dac, a düh, az igazságérzet roppant erejét. *„... ezek nem tudják, nem tudhatják, hogy engem már nem lehet egyszerűen csak gyerekként kezelni...”; „... ezek képtelenek voltak felfogni, hogy végleg elbánni velem nem lehet”; „engem nem azért hoztak a világra, hogy meghaljak, én győzelemre születtem”*.

Győzelem? Milyen áron?

Mindenképpen, alapvető ár az: *„Öreg lett bennem a gyermek”*.

Mint a Sigmond-művek legtöbbjében, s az *Angyalfalvát*-ban sem holmi diadal, hanem inkább a jóval kézenfekvőbb megpróbáltatás áll előtérben. Nem a „felmagasztalás”, hanem a „gyalázat, meggyalázás”, sőt: „ön- megalázás, -meggyalázás”.

Az idegeket felkorbácsolóan egyenlőtlen, aránytalan, maximálisan „sportszerűtlen” „birkózás”, „erők összemérése” szándékosan először kiemelt, mintegy előrebocsátott kinagyítás. Képviseli a regény lényegét? Ha igennel felelünk, akkor azt erős elnagyolással tehetjük csak. A Góliátot legyőző Dávid képe, példája nem illetéktelen. – Ámde a bibliai változatában: jelenkorunkra, századainkra csak annyira alkalmazhatnánk, mint amennyire érvényesnek tekinthetnénk a tízparancsolat betartását.

A látható, az egymással nyíltan és végletesen szembeállított „jó” és „rossz”, – a kis-korú fiú küzdelme a két felnőtt férfivel – (az eleve erkölcstelen hatalmukkal élő és még ezzel is visszaélő két „istentelennel”, hatalmaskodóval), a leírt vázlatban, – célzatosan szelektív, a mozaikokat egymás mellé illesztő interpretáció.

Az egyik, eddig szándékosan kihagyott, s az eddigieknél semmivel sem lényegtelegebb vonulat itt: az anya szerepével, helyzetével kapcsolatos. Az eddigiekben kiszolgáltatott ártatlanként, szenvedő fohászkodóként – csak réműletes hangjairól – volt szó. De hogyan is tükröződik saját fia szemében?

Egyértelműen védelmére kel. Gyűlöli a megerőszakolókat. Lényegében mégis, ebben a viszonylatban világlík ki először gyermeki volta, tapasztalatlansága. Elsőként, az asszonyát védő apa helyébe lép. Életkorát, a kamasz fizikai erejét megsokszorozza, ösztönei mélyét korbácsolja fel mindaz, amit hall, amit lát. Az áldozat védelmében

bosszúért kiáltó, harapásra, marcangolásra kész, vérszomjas ragadozóvá lesz. De a könyörgő hangok hallatán felébredő együttérzés alapvetően megváltozik, amikor közelebről szembesül a tett színhelyével, a résztvevők testi mivoltával. Amilyen gyilkos szenvedéllyel vetette bele magát az oltalmazó szerepébe, olyan, – vagy talán még vesztebb: mert kétségbeesettebb – módon lép (fordul) át az ellenkező magatartásba: az asszonyt elítélő, meggyűlölő férfi irtalmat nem ismerő végtelenségébe.

Elborzadva látja úgy: „*anyám arcáról eltűnt a szépség, az arcon vonagló kéj anynyit sem ér, mint a hitetlenek imáját követő, hamis ámenek*”, „... az a test ott, akit anyámnak neveztem valamikor, behunytt szemmel dédelgette a szájpadról várakozó sóhajokat, nem láthatta véres fejjel előrezuhanó fiát”. Változó időkben, alakzatokban, töredékeként bukkan fel, tér vissza egy-egy részlet. . Kusza képek villódnak az emlék-cserepekben. „... mindezeket végiggondolni sem lehet... a simléderes a balta után nyúlkal... a padlóra terít, mind itt vagyunk, az ágyban anyám, egy élvetegen vigyorgó szuka bugyiban”. Többé semmi sem változtatja meg a belé égetődő szörnyű anyaképet. „... megvakult benne a szentség, amivel anyaként megajándékozták annak idején az istenek”(120–121). Az anya megtagadása, megutálása kérlelhetetlenné vetemedik meg benne. Az erőszak bűnös résztvevőjét látja saját anyjában, jóvátehetetlen vétkest. Visszagondolva is tobzódik a megbélyegző gondolatokban, szavakban. Az imádott anya számára „*céda*” lesz, „*kéjtelgő szájha*” (121). Ennek az ítéletnek nyomán történik később az, hogy „*Anyámat megütöttem, végigzuhan a padlón, a félhangosan elszuttogott, megrendült fohász kenőcsökkel, hittel s anyai szeretettel együtt szétmázolódott a deszkapadlón.*” (101)

Ez az el- és megítélés olyan eltökélt, hogy mintha mindezt már nem is fokozná, csupán igazolná egy különleges, az író igazmondásának ugyancsak szokatlan vakmerőségét bizonyító, különleges epizód. Az, amikor, jóval a sorsdöntő események után, nem is az eredeti, erőszakos támadó, hanem maga az áldozat lép fel kihívó félként. Amikor a meggyalázott anya várja, elvárja, kéri teste, ártatlansága egykori leigázóját új találkozóra. Ő, mint asszony, szól, vall, követel, újonnan eredendő fizikai kiszolgáltatottságban. Miután „*hetek óta fogalmazza magában a panaszt, hetek óta az ágyé-kára csusszan a keze minduntalan*” (169), kirúszozza magát, selyemkombinét szerez, masszírozza, illatos kenőcsökkel keni magát, hogy felkészülve, ő várja a bőrkabátost, s nem fordítva. Most nem áldozatként, hanem olyan egyedül álló asszony gyanánt, aki magányra kárhozottságában férfire kiéhezett, - kelletti magát. „*Három hete várom magát! Három hete!*” – szól a közelgő bőrkabátoshoz. A megszólított, – látszólag – hetykén kérdezi: „– *Itthon van a kannibál?* Számára a fiú valóban „emberevő”, miután az ő keze ujját harapta le a hajdan lenézett kisfiú. Ímmár tekintélye van.. „– *Ha bent van a kannibál, elmegyek!*” - A bőrkabátos ellenségeként ismeri el a félelmet megvető kamaszt. – A fiú, akkor már tízéves. Csak röhögni tud, „*felnyeríteni*”, amikor a volt-megerőszakoló, most már meghívott hódító, a meghívásnak eleget téve lépi át a

küszöböt. „– *Kannibálok, kifelé! Mars, kölyök!*” – üvölt a konyhából kifelé a már nadragját lehúzó „börkabátos”.

A kis „*kannibál*”, természetesen, - válogatott, kifinomultan kegyetlen, gyilkos, szadista ábrándokat dédelget eközben. „... *kaszával vágom el a torkát, alvás közben. Nem. Legyen ébren,...*”. „*fővő vízbe dugom a fejét,*”; „*Karóba húzom...*” „*Élve temetem el. A fejét kint hagyom egy ideig, ...*”*”két villát nyomok a szemébe. Nem egyszerre...*” (170–171)

S mindezek után és ellenükre bámulatos önfegyellemmel képes eltávolítani saját gyilkos indulatait. „*Behunyom a szemem, keresem magamban az angyalt*”. (170–172 kiemelés Sz.K.). S valóban megtalálja a végtelen próbára tett angyali türelmet, önuralmat, fölényes kívülállóként elviselt, megbocsátott megaláztatást.

„*Amikor a börkabátos kifelé menet elhalad mellettem, lelassítja lépteit, aztán továbbmegy...*” Az első, láthatatlan, hallhatatlan belső győzelem: „*Nem szólok*”.. S amikor „*a börkabátos... visszafordul, megáll előttem*”... „*a szemembe meredt, mintha egy tízéves hernyóval nézett volna farkasszemet, arcát eltorzította az undor,*” ... „*majd bő nyállal leköpte a fejemet,*” „*Mosolyogtam.*”. Végtelen önuralom, igazi, angyal –győzelem. „*Akkor jöttem rá, hogy azt a világon kívüli világot, amelyet keresek, a hitem megkeresi nekem. S meglesz, meglelem.*” (172). De megbánás nélkül emlékezik vissza a két évvel azelőtti kijelentéseire, amikor kérdőre vonta anyját: „*Mit csinált maga az angyalával?*” Az anya egyáltalán nem érti a kérdést. „...-*Én magával többet nem beszélek – mondom ennek az asszonynak, aki a lepedő alól mered reám –, én magát megtagadom, eltemetem és elfelejtem...*” „*Engem nem maga szült, engem apám hozott a világra egyedül. Ez magához az utolsó szavam...*” „*Akiben haldoklik az angyal, s még csak észre sem veszi, gyereket sem érdemel*”. (174)

Anya – nők – asszonyok

Mindezek után a fejlődő gyerekember különös kificamodottsággal ítéli és éli meg a szexualitás létezését, kérdéseit. Sejtető módon tudhatunk arról, hogy a szomszéd bakfishoz fűződnek első nemi tapasztalatai. Ezt a lányt „*málészájúnak*” nevezi. Maga a nemiség egyszerre vonzza és taszítja. Lényegében szégyenletesnek, undorítóknak tartja... Bár korábban morfondírozik magában azon, - régi, ideális családi emlékei, szülei közös „ceremóniája” nyomán, hogy „...*az én apám hogyan tudta megdelejezni a magányos pillangókat,*” akik véletlenül mind bugyit viselnek. Akkor még azért sóhajtozik: „*jaj, istenem, mikor leszek már nagy?*” (28). Mégis, már a sorozás idejét élve, (vagyis, a meghatározó katasztrófa után, s az első nemi élmények után is) a férfi-nő kapcsolatnak a lényege számára annyit jelent: „*Újra és újra le akarom győzni a málészájút, noha győzelmekkel tele a tarsolyom, s mégis elfog gyakran a vágy, hogy feljegyezzem a málészájún aratott győzelmeim sorozatát*”. Különösen akkor, amikor „*álmatlanság gyötör az almafa miatt*”. Megelégedéssel tölti el az, hogy a „*málészájú*” mindig csak

vesztett, rendszerint velem szemben, néha még saját magával szemben is”. (28–29). Az ő oldaláról, (de csak az ő oldaláról!), bármi érzelem, – s főként holmi fölemelő érzelem – hiányzik ebből a kapcsolatból. Minden jel arra mutat, hogy viselkedése, véleménye igazságtalan, méltatlan. A „málészájú” ócsárlása, lenézése érthetetlen, oktalan. Hiszen ez a szomszéd lány az, akinek az ő apjára gondolva „mindkét szeméből ömlöttek a könnyek, s úgy nézett körül, mintha segítségért könyörögne.” Azt is csak a „málészájú” tudja, ő figyelte meg, hogy anyja a tragikus események után saját szüleivel együtt bezárkózott a nyári konyhába. Ő az is, aki az apa holttestét kiszabadítja az almafa ágai közül. Amikor mindez szóba kerül, a kérdezősködő emberek nagyon sajnálják az önzetlenül segítségre kész lányt. Majd „a beállott csendben óvatosan döccen a döbbenet, az ilyesmire rákérdezni nem nagyon lehet, egy ’miért’ elhangzik ugyan, de csak alig hallható szelíd angyalszárny-libbenés volt az asztal mögött.” (32, kiemelés: Sz. K.).

Mégis, a fiú gondolatai mintha gellert kapnának ennél a mozzanatnál is. Groteszk módon kegyetlenek. „A málészájú ellopta apámat az almafáról”. S amikor a lány gesztusai, sírása, olyan, mintha „segítségért könyörögne”, akkor a fiú (a fiatal szexuális partnere) belső monológja ez: „Ígéreteimet most azzal pótolhatnám, hogy a málészájút nem ölöm meg, pedig nagyon meg kellene ölni, de élni hagyom, mondjam, hogy egyelőre? na jó, egyelőre.”. Később is, „nyamvadt kis apatolvaj” –ként ejt szót róla. (32). Nem tiltakozik, amikor „Te, csótány!”-nak nevezi valaki, sziszegve. Akkor sem, amikor „málészájú” „olyan szánalmasan nézett ki, mint egy igencsak elkopott küszöb”, „amit sűrűn leszártak a szárnyasok”. S még hozzá is teszi: „Ezt a varangyos békát egyszerűen csak Málénak nevezem ezután”. (33).

Ez az első „nő”-kapcsolat, amely még a sorsfordító események idején (előtte-utána) történik. Vagyis egy 8-10 éves kisiskolás élményeiről, reagálásairól van szó. Ráadásul éppen a sokszerű, döbbenetes módon történő gyors, nyers „nemi fölvilágosítása” idején. Amikor úgy lesz először tanúja a nemi aktusnak, hogy éppen saját anyja a letepert nő. Ez a félelmesen durva, visszataszító, undorító élmény önmagában is kihat egész életére.

De később, felcseperedése, majd legénykora, férfikora éveiben, évtizedeiben is újabb visszataszító változatokban találkozik nő és férfi együttélésével. Mindennapi tapasztalata az, hogy a gyűlölt szomszéd a magához vett asszonyt rendszeresen, kegyetlenül veri, kínozza. „...nem titok, s nem ...tréfa - ,hogy csórén kergetőznek odaát, élve megnyúzott asszony sikít... a szomszéd megvadult kakasként üldözi a véresre korbácsolt testet” (74). Új meg új, válogatott gyötrelmeket, megalázásokat gondol ki, hogy perverz vágyainak eleget tegyen. A nőt bekergeti a szekrénybe, az ágy alá. Megtiltja, hogy engedelme nélkül akárcsak megmoccanjon. A legkíméletlenebb rabszolgasorban tartja, bármely állatnál jobban lealacsonyítja. A főszereplő fiú-férfi életében ez az asszony, majd a szomszéd következő, hasonló sorsú élettársa lesz fontos szereplő. (Ahogyan saját magának, úgy ezeknek a nőknek sincsen neve.)

Az „első asszony” az, akinek a megjelenésénél szájalom vezérli, sőt, a rokonszenv, az addig nem érzett egészséges férfivonzalom csírái is felbukkannak benne. A fent idézett jelenetet előbb ő maga is olyan bábész kíváncsisággal nézi, mint a kerítésnél összecődült falusiak. Holott olyan „*barbár gyülekezet*”-nek látja őket, mint akik „*felháborodásba oltott félelmet mímelnék*” (74). Még biztatják is a kegyetlenkedőt, aki fokozatosan már hóhérszerepre készül. „*Tapossa a sárba a ringyóját!*” (74) „*Ringyó! Mondtam én! – visít fel egy öreg szűz. Röhög a falu.*” „*A poloskák félnének magától a falon.*” tódítja egy másik (78). Eközben ő közelebb megy a kerítéshez, amikor a szomszéd hátraszalad, talán éppen a fejszéért. Közelebb lépésének indítéka akkor még az embertelen kívülállóé. Szemügyre akarja venni a véresre vert asszonyt. Akkor hökken csak meg, amikor az asszony „– *Jó napot*”-tal köszön neki. „*Engem nem nagyon lehet meghökkeníteni, mégis megdermedtem*”. Elképzeltetlenség tartja, hogy egy véresre vert nő ilyenkor átköszön a kerítésen. Olyan jól nevelten. Pedig csaknem teljesen meztelen, kezével szétmázolja testén a vért. (75). Akkor is meglepődik, amikor a nő szemében nem lát segélykérést. Nem is rimánkodik, – ahogyan ez várható lenne. Irtózik is attól, hogy könyörögni fog. Benne „*a rimánkodás s az ima összenőtt, amióta anyám a bőrkabátoshoz intézte a Miatyánkot*”. (76). S amikor a visszatérő szomszéd már lesújtásra emeli fel a fejszét, gyilkolásra készen, azt veszi észre, hogy kéjeleg. Mintha „*a párzási inger megzavarta volna az esze járását*”. Ekkor váratlanul közbelép. „*Birtokháborítás ide vagy oda, átnyúltam a kerítésen, s egy leszakított, vastagabb léccel megkereszteltem a szomszédot pontosan a homlokán. Aztán lábujjhegyre kellett állnom, hogy a csóré nőt megragadjam és áttemeljem a lécek fölött.*”. A falu népe mutatványként fogadja a váratlan fordulatot. (78). Szabadító hőssé vált vajon? Lehetne így is tekinteni. Különösen, ha egymás mellé illesztjük egy korábbi részlettel. Azzal a jelenetsorral, amikor a szomszéd távollétében átmegy, hogy szétszedje a küszöbét, leszerelje az ajtaját, a rég tervezett, elkezdett, folytatott megtorlás részeként, a kettejük közt folyó állandó háború egy újabb mozzanataként. Az asszony fogadja, s szívélyesen, teszi, pedig nyíltan megmondja, miért jött. Megkínálja, majd próbál a szemébe nézni „*aztán csak látom, hogy megindul a keze a fejem felé,*” „*...öt szétálló ujj sétál felfelé az arcmon, én meg a szájára hajolok*”. Meghitt érzelmek első érintései következnek? Ennek minden előfeltétele ott van. Kettejükben egyaránt. Csak éppen, kölcsönösen eltorzulva. Így a jelenet folytatása is a Sigmondra (úgy gondolom, csak rá) jellemző groteszk komikumra vált. A következő mondat elébb megfelel egy, már várt szerelmi fordulatnai. („*Szája meleg volt és puha, egy ideig csak harapdálta az ajkamat,*...”). De ez után a kezdet után a folytatás bizzar humorra alakul. „*...harapdálta az ajkamat, aztán csak érzem, hogy kalimpál bennem valami.*”

„- *Ez a nyelved, te? – kérdezem.*

Az – mondja,

Kalimpál erősen – mondom. Hol tanultad?
 Nem szereti?
 De – mondom.
 Akkor maga miért nem?
 Kalimpálunk. Aztán csak annyi történt, hogy egyre belefeledkezőbben kalimpáltunk.”

Hasonlóan, még magától értetődőbb humorral (egyedi humor, amely végigkíséri a leghorrorisztikusabb Sigmond írásokat is), folytatódik a párbeszéd. Az asszony kérdezi:

Másszak be?

Hová?

A szekrénybe.

Minek? Fogasnak? Micsoda hülyeség ez?

Nőnek. Asszonynak. Vagy aminek akarja.(47)

„Tulajdonképpen akkor szereztem tudomást a házi szokásokról” – teszi hozzá józan értetlenséggel a fiú. Nyilvánvaló, hogy két véglet találkozik. A gyakorlatilag tapasztalatlan fiatalember és a perverzításokkal agyongyötört asszony. Az ifjú teljes zavarában igyekszik visszatérni kezdeti szándékához: a küszöb, az ajtó leszereléséhez. Most már az asszony is segít, de közben igyekszik újra továbbszöni a kezdődő s félbeszakadt szexualitás fonalát. Persze, ezt ő csak az általa ismert módon tudja elképzelni. Felkínálkozik, majd bebújik a szekrénybe, s várja, hogy a férfiú nyissa ki az ajtót. Természetesen a fiú tanácstalan. A legellentétesebb benyomások, érzések, gondolatok kavarnak benne. Úgy érzi, úgy látja, hogy ennek az asszonynak soha „senki nem simogatta meg a testét, ...”. „Eddig...egyszerű szukának tudta magát, alteste volt, azt használták, egyéb nem kellett belőle...” Leteszi kezéből a szerszámokat „...megcsókoltam az egyik bim-báját. Aztán végigcirógattam bajuszommal a hasát, s tenyerem kelyhébe szorítottam a másik csecset.” Az asszony reagálása váratlan, mélyen megindító. „Kezet csókolt...” Mindkettejük gondolatai zavartan kavarnak az eddig ismert és a pillanatokban jelenlévő ismeretlen szélsőségek között. „Jézus Urunk, ne hagyj el, a szomszéd asszonya riherongy. Szűznek is elmenne, olyan ájtatosan fájdalmas a tekintete, s tessék!” (46-47). Amikor kinyitja a szekrényajtót, s ott egy meztelen, mosolygó asszonnyal néz szembe, úgy érzi: „...így mosolyogni asszonyt nem nagyon látni, áhítat volt benne, s a megaláztatottak szomorúsága is ott búsongott a szemében, képeket látni ilyet a templomfalon.” (48-49).

Amikor átviszi saját otthonába, joggal várhatja az olvasó, hogy normális, ideális együttélés következik. De nem így lesz. Lényegében váltakoznak a gyengéd érzelem ritka felbukkanásai a legdurvább fizikai gyötrésekkel. A durvaság, szadizmus a feltű-

nőbb. „...bekövetkezett az elkerülhetetlen: megvertem az asszonyt.”(5). – Máskor: „– Vedd le az ingedet – mondtam az asszonymnak –, szijat kell hasítanom a hátadból.” „– Térdre!”(10). Újabb alkalommal „...testébe markolok észveszejtve, talán a hetedik ütésnél repedt meg hátán a bőr; az egyik lapockája s a gerince között.”(12). De ezek a szomszédtól átvett „házi szokások” apránként átminősülnek. Már akkor megtorpan, amikor tanácstalan, öldöklő dühe csillapítására vadul, kíméletlenül, alaposan elveri a nőt, aki zokszó nélkül türi ezt. S csak néz rá várakozóan. Amikor megszólal, csak ennyit mond: „Mindennap imádkozom magáért...” (6). Később ritkán ütlegeli az asszonyt, s a testi bántalmazás fokozatosan más jelleget ölt. (16). A „szekrényből sem kell előráncigálnom soha, az ágy alá néha bemászik, „de tudja, hogy én is tudom, hogy hol lapul, a mozdulatokat alaposan begyakoroltuk az idők folyamán, megkapaszkodik a sodronyban alul”. Gyerekjátékhoz hasonló „bújócskához” kezd hasonlítani például ez az átvett szokás. A férfi behunyja a szemét, de úgy, hogy kiles a tenyere mögül, hogy észrevegye, „ha véletlenül be akarna mászni az ágy alá”. A nő önkéntesen teszi ezt. Mintegy kezdeményezően. „... valahogy jól érzi magát a sodrony alatt. Aztán húzhatom ki megint, s kezdődik előről minden.” Maradnak ugyan a rendkívül durva, kínzó mozzanatok: erőszakkal tépi ki sokszor, pofozza, - de mindezek után „sok szó nem esik, csak felnyársalom, kezdetben bikás vagyok, majd kutyusként aprítom”. Aztán „fekszünk mozdulatlanul, és mosolygunk...” A „mosolygás”, akár az asszony gyöttrése után a „röhögés”, inkább a férfi reagálása, a nő fizikai szenvedése valódi. Mégis, igen perverz, kegyetlen módon, de lényegében, „az idők során” kettejük tudatos szexuális előjátékává változnak át ” a „közösen begyakorolt mozdulatok”.(17. Kiemelések: Sz. K.).

Döntő fordulatnak tekinthető az, amikor és ahogyan élettársnőjét „beavatja” a reggel nyolcórás ceremóniába. Maximális erőszakkal kényszeríti a makacskodó nőt. Hájánál fogva vonszolja a fához, majd arra kényszeríti, hogy másszon fel, s hozzon le neki egy almát. „Felmászol az almafára – mondtam. – S leszedsz nekem egy almát. Amikor leszedted, lejöhetsz. Ha nem, ott maradsz”. (68.). Később halljuk csak, hogy részéről ez eltökélt próbatétel megvalósítása. „Ez a nő most ott van a fán. Az én asszonymnak nevezi magát. Ha leszüretel nekem egy piros almát, az marad. Ha nem, nem.” (78. Kiemelések: Sz.K.). A nő semmiképpen nem akar engedelmeskedni. „Kézzel is próbáltam noszogatni az asszonyt, de nem volt foganatja, benyúltam hát a szoknyája alá, megmarkoltam a combja tövében gömbölyödő húsdarabot, s addig szorongattam, amíg csatakos lett az arca”, „moccant is persze rögtön, én meg hagytam, hogy ruhástul maradjon az almafán.”(72–73).. Ott strázsál a fa alatt, miközben a „... fára kényszerült asszony úgy csüng odafent, mintha a teste vette volna át az esze szerepét,...ösz-tönök tartják a vékonyka ágak között, aztán már azok sem...” Titok marad a fa alatt várakozó számára, „...hogy az asszony miért költözött fel végleg az almafára...”.(75). A bábéskodók, köztük a szomszéd, új asszonyával, várakozóan kísérik figyelemmel az

estig, éjszakáig elhúzódó eseményt. Amikor fent felhangzik egy sikkantás, ágak recsegése, ruhaszakadás, sóhaj, csend, megszólal egy hang a sötétből: „– *Leesett?*”. „*Nem... - Fent maradt.*” – válaszolja. Megegyeznek abban, hogy nem könnyű fent maradni. Leszáll az éjszaka. Őmaga otthagyja őrhelyét, bemegy a házba. Rosszul van. Az ablakból néz ki és vár. Hajnalig. (63). Csak árnyékot lát, csak elképzelni tudja, hogy az asszony leereszkedik a fáról, s visszatér. Aztán megtörténik a csoda. Valaki kívülről nyitja a ház ajtaját. „*Az asszony. Az asszonyom. Átlépi a küszöböt. A szemembe néz. Kezében egy alma. Piros. Vannak pettyek is rajta.*” (80)

Ekkor megtörik a gonosz varázs? „– *Leszedtem – mondja, s leteszi az asztalra. Az asztal közepére. Semmi sem volt az asztalon. Most van. Egy alma...*” (81). A regény első mondataira kapunk választ? „*Nem lehet jó lenni, ha sosincs termés az almafán*”, „... *arra gondoltam, hogy az almafa bosszúból nem terem soha, attól kezdve, hogy akasztott embert lóbált rajta a szél*”. „...*megbünteti a világot, s a világ most én vagyok, ...és az asszony.* (5). Mindenképpen, mindezek után új lesz a párbeszéd. Új a viselkedés.

„– *Eszel?* – *kérdezem.*

–*Lefeküdnék – mondja.*

Megvetem az ágyat. Ruhástul fekszik a dunyha alá. Nem szólok érte. Betakarom. S csendesen járok, nehogy megzavarjam az álmaid.” (81).

A méltatlan, s oktalan, elfajult szadizmust felváltja végre az eredendő gyengédség? Az angyal?

Nem.

Igaz, kezdettől megtaláljuk azt az esélyt, hogy a férfi-nő kapcsolat kegyetlenséggel, megvetéssel, szadizmussal asszociálódása átadja helyét a gyengédségnek, az őszinte érzelmeknek. Találunk ilyen előjeleket, változó, lassan formálódó fokozatokban. Mégis, uralkodó marad a kettősség, s a következetlen, alapvetően ingadozó szélsőséges megítélés és bánásmód. Nemcsak az asszony, „az asszonya” esetében áll fenn ez, hanem általában, a „Nő”-vel szemben. Azokkal szemben, akikkel találkozott életében. (Elsősorban saját Édesanyjával, a bálványozottal, majd kíméletlenül megtagadottal.). De azokkal is, akikkel nem találkozott. A véleményalkotást s ennek szüntelen ingadozást is általános érvennyel kiterjeszti... Mintha maga a nő, az asszony, a nemi vonzalom, (hát még a nemi aktus) a tisztátalanság megtestesítője lenne. Amikor szemtanúja lesz a szomszéd udvarában zajló szadista jeleneteknek, akkor fogalmazódik csak meg benne az, amivel szemben az első nemi kapcsolatánál, szegény „Málészáj” esetében teljesen tanácstalan volt. „...*nekem...el kellene döntenem végre, hogy számomra tulajdonképpen mit jelent a győzelem,*” (maga a sikeres nemi aktus) „*amikor ez a posvány-ember odaát veri, hágja az asszonyokat sorban, én meg kirohanok*”. A regényben szereplő valamennyi nőre vonatkoztatható az, amit az első asszonyról mond: „– *Lehet, hogy szent vagy – mondom -, de az az igazság, hogy számomra kurva vagy. S a szemed-*

ben boszorkányok csillantják a hamis aranyakat. Háromszáz évvel ezelőtt elégettek volna a piacon.” (50). Az asszonyokra nem szabad visszanézni. „Az asszonyok nézésében vérmes bikák és haldokló nyuszik adnak egymásnak randevút.” (6).

Az asszony (az asszonya), amikor már vele együtt lakik és vetkőzik, „...közben az... arca is kifényesedett, hogy a teste világitott volna, erre nem mernék mérget venni, de nem csodálkoznék, ha az a képzeletbeli idegen szemlélő, aki természetesen most nincs jelen, elcsodálkozva tapasztalná, hogy ennek az asszonynak világit a teste...” (11). Amikor áttemeli a kerítésen, – megmenti a szomszéd fejszójétől, ütlegeitől, – a nő meztelen, s a ganédombon kell áttapicskolniok. A gané végigspriccel a meztelen női testen, térdétől nyakáig, „... lehetett volna sírni is rajta tulajdonképpen. Röhögtem...” Az asszony is nevet, s csodálkozik, hiszen sohasem nevetett ebben a házban. „Szép volt. Egy szép ganés asszony. A legjobb álmok ilyenek. Nekem megadatott.” (51). Amikor már ketten vannak saját otthonában, elmondja neki szülei ceremóniáját, a cipészüzletben elcsábított lány történetét. Az asszony megszólal: „Szeretem ezt a lányt” „Megengedi?” Ebben az új helyzetben ezek az első szavai. A fiú, a férfi zavarba jön. Csak áll a megszöktetett nő, de úgy érzi: „nem láttam még asszonyt állni így, hogy ennyire tevékenynek tűnjön, miközben semmit sem tesz, hogy lelke rezzenéseit az arcán viselje”, „hogy a szeretet, amiről beszélt, tett is legyen, ne csak érzelem.” Szinte önmaga számára is észrevétlenül befogadja, s a régi, a hajdan imádott anya helyére fogadja be. Oda ülteti, ahol az anya szokott ülni, s látja, hogy úgy jár, tesz-vesz otthonosan, mozdulatai, munkálkodása a ház körül, a konyhabútorok törölgetése is olyan, mint az anyjáié volt, - a katasztrófa előtt. Ennek az asszonynak „Furcsán rezdült meg a teste, ahogy elindult az ágytól az asztal felé,” úgy érzi, „nem vonaglás volt ez, nem is vonulás, valamiféle jó értelemben vett ceremónia, amikor nem az eltökéltség viszi a testet, hanem az áhítat s a megtiszteltetés...” S lát valamit az arcán, „amit mosolynak neveznek”, de ez a mosoly nem tartozott a közönséges mosolyok közé. Úgy érzi, ezt nem lehet mosolynak nevezni, „az arca mozdulatlan maradt, s a szemében láttam meg valamit, nem volt sem könny, sem csillogás, fény volt benne, igen, s a fényben benne voltak a holnapok, de szemében angyalt láttam, igazi angyalt, az anyám angyala volt, másé nem lehetett.” (88). (Kiemelések: Sz. K.).

Ez a fény, az angyal jelenléte az a fajta „ragyogás”, „megkétszereződött vacsoracsillog”, amelyet még gyerekként szülei szemében látott, amint fogták egymás kezét, saját nyáresti ceremóniájuk idején. Az a fény, amely „fűteni képes az embert, odabent”. (24). Mindennek a hiányát, elvesztését is ennek a kihunyásaként éli meg, amikor a megérőszakolási jelenet után úgy látja, hogy anyjában „megvakult a szentség” (120–121. – kéziratban: 13.). Az első asszony, akit „asszonyom”-ként fogad el, apránként a régi, a még meg nem tagadott anya emlékéét idézi, mintegy örökébe lép. Arra a székre ül, ahol az anya szokott ülni, az anya ruháit viseli, az ismerős illatot érzi rajta, úgy végzi a házi munkát, úgy törli a port, ahogy annakidején az anyja tette. (84, 69–70, stb.). Máskor is, amikor az asszony arcán megjelenik a derű, „szemében jól láthatóan inte-

get anyám angyala.” Ez is olyan bensőséges pillanat, amikor átéli: „*meghal bennem a gyanú. Felelni nem tudok ugyan, de érezni igen. S az érzés azt mondja, hogy ez az én asszonyom.*” (101).

A „második asszony”-nál más a helyzet. Ő is a szomszédtól menekül hozzá, de őt nem a férfi szökteti át önmagához. Egyszerre csak megjelenik. Utcanőként illegeti, kelletti magát. Egyértelműen arra törekszik, hogy elcsábítsa a férfit. Rivalizálni akar az első asszonnal, akiből ez, – érthetően, – szenvedélyes féltékenységet vált ki. Azt várja, elvárja, hogy a férfi mielőbb kiadja az útját, s újra kettesben maradjanak. Azt látja, hogy az újonnan érkezett nő csábítási kísérletei hiábavalóak. Nem is érti ezt az egyértelmű visszautasítást. „- *Miért nem kellek magának sohasem?*” – kérdezi és zokog. A válasz meglepő: „*Azért fogadtalak be, mert meg akarom tudni a titkodat...*”. „-*Miért jön ki a szomszéd minden reggel az almafához? Miért gyászol velem?*” A megfélemlített nő nem akar felelni, végső fenyegetésként a kerítés fölé emeli: ha nem árulja el a titkot, visszaadja régi gazdájának. Ezzel kicsikarja a választ. „- *Az a bőrkabátos ember a maga szomszédjának az apja volt.*” (152-154). Ez után nem kergeti el, de az első asszony tiltakozását is elhallgattatja. Elvárja, hogy békésen megférjenek egymással. A második asszony magatartása is megváltozik. „*Lefekvéskor a szomszéd második asszonya megcsókolta a kezemet.*” „... ez nem olyan csók volt... ez a csók hálából fakadt, ...benne az örök engedelmesség ígéretét lehetett érezni.” (157). Azért a férfi mégis óvatos. Úgy látja, szerencse, hogy „*a csók pillanatában az én asszonyom háttal állt nekünk...*” De ettől kezdve hármójuk együttélése alapvetően alakul át. Ettől kezdve a második asszony napközben is, „*ahányszor csak elment mellettem, megérintett.*” De ez a fajta testi közeledés távol áll már a kezdeti, szexuális felkínálkozásoktól. „*Ezeknek a simogatásnak is beillő, félszeg érintéseket*” látja, láthatja az első asszony is. Nem is háborodik fel, „... mert az érintésben ájtatottság volt, hódolat, bálványozás, vagy valami ilyesmi, ahogy megérintjük a templomban a padot, kézbe vesszük a zsoldáros könyvet.” Az író jellemző groteszk humor színeiben jelennek meg új életük képei. „*Egyikük az inget adta rám, a másik*” kalapját adja a kezébe, „*a nadrágot ketten húzogatták reám, már csak a sliccemen kellett begombolni a gombokat...*” Itt elkezdődne a versengés, de végül is ő erősíti meg az első asszony előjogát. „*Nem kellett beintennem, az alázat önmagát tereli kórusba, mióta a világ világ...*” A férfiú háta mögött suttogva hangzik el: „*Hátha tényleg maga az angyal.*” (157–159).

Most már hárman mennek az almafához, a reggel nyolcórai magánszertartásra. S míg ő behunyt szemmel a szokásos mozdulatokat végzi, az asszonyok „... egymás mellett állnak, szorosan a hátam mögött, a közelséggel is próbálják jelezni a velem való együvé tartozást”. „... arcukon a mennyasszonyok szűzi bája, kiket megejtett ugyan a gonosz, de lelkük szennytelen maradt...” Most a bámészkodó falu népe sem gyalazza őket. „... szemükben semmi sincsen, és senki sem beszél...” A szomszéd egyedül marad dühöngésével.

„ – *Ahogy feltépek magamnak egy elhasznált ribancot, ez a csókra éhes, pucás angyal áttemeli őket a kerítésen, és ahelyett, hogy kiélvezné őket, rögvest apácát csinál belőlük.*” – „...*Nézzék meg őket, ha nem hisznek nekem,... elfonnyadt rajtuk a hús, s az édes lyukakat imával tömködik reggel, délben, este.*” (164–165).

Vajon példás igazságtétel tanúi vagyunk? A ház körül összeseregülő emberek ünneplőben, „*arcukon ragyogás, s kezükben egy-egy akácfaágat lobogtattak felém, olajfaág gyanánt...*” Saját, személyes rituáléját immár az egész közösség áhítata övezi? A fiú mindennek az ellenkezőjét érzékeli. Huszonegy éve, naponta megy ki az almafához, hogy minden mást kizárva, csak az apjára gondoljon, hogy fején érezhesse apja kezének érintését, s most először, gyászát megzavarják. „*Ha most leborulnék, hogy átöleljem az almafa törzsét*”, bolondnak néznek. Így áll csak „*mozdulatlanul, szálfagyenesen*”. Most nem sikerül megidéznie apját. „... *apa sehol, nem látom az ágak között, s a tenyerét sem érzem a fejemen*” (160–162). Szertartásának áhítatát, magába szállását meggátolja a tömeg jelenléte, amelyet „*zűmmögés*”-ként észlel először. Kórusként hangzik a sokféle hang egybefonódása. De ő nem valóságos átszellemültséget hall ebben, hanem „*a fennköltség delíriumában való óbégatást*”. A falu népe fokozatosan, de éppen olyan egyetértéssel fordul a szomszéd ellen, mint ahogyan korábban a véresre vert asszony megbüntetésére biztatták, s ahogyan egymással vetélkedve gyalázták az áldozatot, mint „*ringyót*”. Ebben a csordaszellemben néznek most föl órá, tőle várva az irányítást. Mindez idegen számára, ellenszenves, taszító. Maga a tömeg egybegyűlt indulata diktálja a gyorsuló eseményeket. Alig lehet észrevenni, amikor egy apróra zsugorodott nyanya „*lehajol, s kezébe vesz egy öklömnyi követ a sánc széléről*” (156). Majd a „*közápornak senki és semmi nem állhatta útját...*” Maga „*a falu*” az, „*aki*” büntet. A „*hóhérmunka itt kegyelemnek számított*”. (166).

Ez a kiemelt részlet csak jellegzetes példája a többi, egymással szervesen összefüggő tömegjelenetnek. Egyúttal az adott regénynél, de Sigmond több művénél is karakterisztikus szerepet játszik.

III. Az életmű folytonossága

Az író, az ember kör- és kórképe korunkról

Az „*undor és röhejes blódlí*” műfajainak, kifejezési formáinak eredete, talaja Sigmond első írásaitól kezdve világunk lényegéről alkotott képe. Valamennyi írásából a *Félrevert harangok* szólnak. Ennek szolgálatában alakulnak ki a maga egyedüli műfajai az elbeszélés módjának az a „*maga alkotta*”, s csak az „*önmaga módján*” megnyilatkozható autentikus léte. S ez, a „*harangok félreverése*”, kongatása, az idők folyamán – társadalmi, politikai helyzetünknek megfelelően – egyre fülsér-

többé erősödik. Egyre újabb, erőteljesebb formációkat alkot, a saját mással össze-
teveszthetetlen hangnemeiben.

Sigmond egyetemes vonatkozású kor- és kórképe, amelyet mindig kis közössé-
gen belül, a legegyszerűbb (többnyire primitív) ember szemszögéből láttat. A torz
világ (néhol fizikailag is), de elsősorban lelkileg, erkölcsileg eltorzuló alakjaival
találkozunk nála. Igen sokszor előrevetíti a folyamat további növekedésének egyre
beszűkültebb, egyre kilátástalanabb „távlatait”. Mindezt felnagyítja, gyakran az
abszurdumig fokozva. A „jövőkép”, az elembertelenedés létezésének, továbbfoly-
tatódásának esélyeivel szembesít. Az írások arányrendszerében alig észlelhető ki-
sebbségbe szorul mindaz, ami emberi, ami jószág. Mégis, mindezek ellenében min-
dig jelen van mégis létezik az emberség; a mindenkivel veleszületett igazságérzet,
jóra vágyódás, álom, néha törekvés. Igaz, olyan apróra zsugorodva, mint egy csíra,
mint egy atom. Így többnyire láthatatlan, alig észrevehető, máskor komikus, sőt
nevetséges. Sigmond egészen egyedi tragikus, végletes iróniája, humora egyszerre
enyhíti és fokozza világ, az ember gyógyítható vagy gyógyíthatatlan? – dilemmá-
ját. Egyúttal minden egyes személy látszólag magától értetődően elhárítható, de
lényegében, kinek-kinek letagadhatatlan felelősségét. Annak az embernek is van
lelkiismerete, aki élete során, önmaga elől is elhallgatta. Elnémíthatja, megnyo-
moríthatja, de nem semmisítheti meg.

Kilépve az irodalmi kifejezés köréből, – mondhatnám, ezek kulisszái mögé pil-
lantva, – interjúban, „civil” megnyilatkozásaiban közvetlen megnyilatkozásként is
követhető, olvasható ez az ars poetica. Élőszóban is válaszol azokra az alapkérdé-
sekre, amelyek óhatatlanul felmerülnek írásai kapcsán. Miért kalauzolja az olvasót
újra és újra egy ennyire vigasztalan (vagy csaknem teljesen vigasztalan), undorító,
visszataszító, perverz, szörnyeteg világba? Történetei, teremtett szereplői, víziói
túlnyomó többségükben miért válnak Hyeronimus Bosch hátborzongató (egyben
komikumot is hordozó) látomásaihoz hasonlíthatóvá?

Hiszen kiváló íráskészsége, képzelete, humora bőségesen lehetővé tenné akár gu-
nyoros, ironikus változatban, de egyértelműen neveltető, szórakoztató írásokkal (vagy
legalább effélékkel is) megörvendeztesse olvasóit.

Erre és az ehhez hasonló kérdésekre adott válaszai a kérdezők számára, de önmaga
számára is könyörtelen.

Tudna ő „napfényes novellát” írni, de

*...ehhez nem most és nem ide kellett volna, hogy szülessek. Amíg megalkuvásban, esz-
telenségben, gyalázatban, kudarcokban, szegyenben, megadásban, bárgyúságban, bé-
nultságban nyafog a világ, amíg tűrnöm kell gerinctelen kuruzslók unalmas pofázását,
a roskatag döngyűzők, a becstelen, gógös, pökhendi, hibbant útonállók blabláját, amíg
a reményvesztett, apátiával, légszomjjal küzdő kuglibabák kővé dermedve hallgatják
a piperkőc csürhe becsületsértő, hetyke szónoklatait, amíg az émelegősségben tündök-*

lő eminens bandavezérek gátlástalan koholmányai tartják rettegésben a meghülyített csődületet, addig nem tudok napfényes novellát írni...”⁹

És tovább, és más oldalról is fölmutatja a szépítésre képtelen művész tükrét, például az eszményített nyugati civilizáció és kultúra elé is. A hajdani, idealizált, példakép-Európa, az, amelyik a második világháború után létrehozta a nürnbergi pert, „az emberiség elleni büntett” fogalmát és méltó büntetését – átadta helyét annak az Európai Uniónak, amelynek égíze alatt a brüsszeli nemzetközi bíróság, az égbekiáltó tömeggyilkosságok megtorlása reményének utolsó menedéke, évtizedekig húzza, vagy futni hagyja azokat, akik ártatlanok százezrei kiirtásának kétségtelen felelősei Európai Unió csak arcátlan képmutatással tekintheti (és tekinti!) himnuszának Beethoven Örömdaját.¹⁰

„... az álarcok ismét ott senyvednek az arcon. Mintha nem történt volna semmi. (...) – „... mikor lesz ebből örömda, kezét csókolom? Ahol csak kilenc parancsolat maradt érvényben, a kilencedik régen veszélyben van, a nyolcadik körül sátánok állnak körfalat, s az első heten már az anyák méhében is röhögnek a magzatok.”

A mögöttünk álló századokban is éltek utópiáknak bizonyuló remények. Harcoltak azért a jobb, egy igazságos világért, ahol „a bőség kosarából mindenki egyaránt vehet”. Még több mártír kövezte ki ama hajdani reményeknek az útját, mint a kereszténységét. Élve eltemetett munkások énekelték hittel az Internacionálét. Közelmúltunk, jelenkorunk cinikus vezetői ezekkel a nemes reményekkel éltek és élnek vissza, a legembertelenebb gátlástalansággal. S nemcsak a vezetőket, hanem kimondott vagy hallgatólagos kollaboránsaikat is terheli a megtagadott felelősség. Ezeknek a megcsalt reményeknek alapján és további megcsalások eszközeivel társadalmi rendek keletkeztek, majd omlottak össze. Ezekből a reményekből táplálkoznak a még meg nem csaltak, de a csalások előtt szemet hunyó önámítók is. Az „és nemzetközivé lesz holnapra a világ” álmából, az Internacionáléból agresszív nacionálék s a munkás-testvériség ábrándján vigyorgó globalizáció, a multik uralma jött létre.

„Káosz, gazság, áhítatot színlelő gengszterek cseles settenkedése, megfosztott eszmények, fejetlenség, émelység, bugrisok ricsaja, izgága kiskirályok székrekedéses dadogása, elbódított mandrók száználmas önteltsége. Ez mind, mind a miénk.”

Mintha napjaink Jeremiása fogalmazná meg elhallgathatatlan ítéletét.

⁹ *Kötetem kedvence*, IPM, 2000. ősz.

¹⁰ *Örömda*, Kvári Helikon. 1995. 11. sz. címloldal.

„...a pusztulás kavalkádja ránk szakasztja az eget: szeszély és felelőtlenség, butaság és immoralitás, gyalázás és önámítás, aljasság és álnokság, blöff és rettegés, átok és ricsaj, kudarc és narkózis, önkívület és hajsza, iszony és csőd – a történelem zálogházában szorongunk mindannyian.”¹¹

A vészjóslás – amelynek feszültségében létezünk mindahányan – kiegészül. Hiszen a legkézenfekvőbb az a fajta reakció, amely szerint egy-egy ember kisujját sem mozgathatja, semmiféle módja nincs arra, hogy bármit is tegyen mindezek ellenében. Tehetetlenségre ítéltünk? Vajon a feltárt, kegyetlenül fölrajzolt világnak áldozatai vagyunk csupán? Következményeit nyögjük, sarjadásának, gyökérzetének nem vagyunk részesei? Ha csak és főleg a reménytelen kiszolgáltatottságot hangsúlyozza bárki, az együttal fel is menti magát bármifajta felelősségtől. S akár tudatában van, akár nem: ezzel visszaigazolja és támogatja mindazokat az erőket, amelyek béklyóba verték. Elmozdult a cinikus vagy önámító konformizmus, kollaboráció felé. A felé az út felé fordul, amely (ritkábban): tudatosan aktív, – (gyakrabban) öntudatlanul passzív cinikossághoz vezet. Hiszen ha a tisztesség elé tornyosuló gátakat áttörhetetlennek látja, egyben el is fogadja. A (tagadhatatlan és mindig létező) belső gátakat hiábavalónak látja: egyben, előbb-utóbb magukat a gátlásokat is elhárítja. Megindul a gátlástalanság felé. József Attila Két hexameter-ének ál-dilemmája ez. („Mért legyenek én tisztességes? Kiterítenek úgyis! / Mért ne legyenek tisztességes! Kiterítenek úgyis.”) Senki nem képes, nem tehet egymagában (de még közösséggel sem, ahogy a mögöttünk lévő történelem során hitték), - semmi lényegeset azért, hogy megoldja, megoldják a világválság problémáit. De mindenki tehet (és csak ő, s csak egymagában tehet, ő dönt arról) hogy belső gátlásait, a lelki egészség őrzőit, elhallgattatja-e önmagában, avagy hű marad-e hozzájuk.¹² – Elhessegeti-e, vagy „keresi”-e a maga belső angyalát? Ebben a kérdésben senki más nem illetékes, senki más nem felelős, csak ő maga. Az egyedül lévő, egymagában, egy-magával vívódó ember. Sigmond István csupán azt a feladatot vallja, tudja magáénak, hogy kongassa a harangot, (műveinek egyik, hangsúlyos vezérmotívumát), s a maga írói adottságaival újra meg újra magasra emelje a tízparancsolatot, az ősi, jólismert kőtablákat.

¹¹ IPM i.h.

¹² *Te magad vagy a játszma, azt hiszem* egyik kitűnő novellájának címe is, egyben a gondolat más hangnemben való művészi megjelenítése. (*Keselyűcsók*, Cluj, 2003. Kritérium K. 223-233.) Hozzá kell tennem: igen érdekesnek és jellemzőnek találok, hogy pontos megfelelést látok Sigmond megfogalmazása és Fr. Kafka egyik, - szintén alapvető meggyőződését kifejező mondata között: „*Te magad vagy a felelősség.*” Kaunitz András fordítása.

Iancu Laura

Malmok

Éjfél utáni álmomban,
hamuban
sült pogácsát
tör ketté a gyermek.
Sok van hajnalig,
felém fordulhat még.

Ki nem mondott szavakat
ver a szív.

A szomszéd egén
már több a kék.

Olykor-olykor én is ennék
abból, mi másnak kijutott.
De, hiába hogy megfelezik.

Őrlő malomkerék lohol,
s acél órák mutatói.
A gyermek fogja, letépi,
kiissza vizem a pohárból.

Hágó

... érezhetően hűl a levegő.
Tikkadozik a sötét kormorán.
Utamba hull a hargitai kő.
Miért harangoznak ilyen korán...

A gyermek siralma

Megkezdett imákkal teli a szám.
Miért nem szállanak a kövek?
Minden út a mesékbe visz, anyám,
és mindenek lehetetlenek.

Érintsd meg, ágyad felett a kék ég.
Holnap már márciusba lépünk.
Indulj a következő nap, várj még,
tésztánk keletlen, nincs kenyérünk.

Messzi az út, messzi az érkezés.
Fekete erdőbe leteszél.
Elhantolt téli éjszakán a rés
szakad. Hová mégy fehér inggel?

Átok

Ma háttal áll nekik a csillag, és
már nem felel, ha van is Odaát
Ki fel-alá ballag, ahogy a fák
Tövében ők, a szerelmes rabok.

Bak Zsuzsanna

Haluka

Anyuka csak nem jön vissza. Az Anyukák már csak ilyenek. Ha egyszer elmennek, nem jönnek többé vissza. Csak egy óriási Haluka maradt itt helyette, aki hasonlít bár az eredetire, mégsem ugyanolyan. Egy Halott Anyuka ráadásul az idők során össze is megy. De ez még óriási, és mintha egyre csak nőne.

Olyan óriási, hogy a falu végéről is látni, ahogy a szomszéd házak fölé tornyosul a kert végében. A buszból is látni, ahogy visszatükröződik a távolból az ablaküvegen. Nem is érti, hogyan lehet ekkora. Amikor először meglátta, azt hitte el sem fog itt férni. Apa nyugtatta, hogy de, elfog. Most még nagy, de a végén olyan apró lesz, hogy elfér majd a tenyerében, maroknyi valami marad a Haluka. Apa csak tudja. Ő már egy csomó Halukát látott zsugorodni.

De mi lesz, ha nem fog összemenni, hanem egyre csak nő majd, és nem lesz elég neki a kert, bejön majd a házba, és elfoglalja a nappalit, és szétterpeszkedik a konyhában, a fürdőben, és az ő szobájában is, és befekszik az ágyába, kitérja onnan Haluka, mert neki is aludni kell valahol? És mi lesz ha már olyan nagy lesz, hogy el sem fér sehol sem, ezért felaprózódik, kis részecskékké formázza magát, és bebújik az iskolatáskájába is, meg az összes nadrágja összes zsebébe, és még a bőre alá is, és akkor mi lesz?

Apa arcán aggodalom ült. Szomorúan is nézett, mert beláthatta, hogy erre minden esély megvan, és igazán borzasztó lenne itt minden, még borzasztóbb, mint most. Ezért kiment a kertbe, éppen oda, ahol most Halukát zsugorítanak ők ketten, és kerítést állított oda, ahol az Élő Anyukát utoljára látták, mielőtt eltűnt volna, és most már mindenki biztonságban érezheti magát. És így Haluka ha mégis nőne még, csak felfelé nőhet, ahol senkit nem zavar.

Halandó Január

Február alakú
Téli tüdejéből
Fagyot fújt ma felénk
Szájával Január.

Hideg volt az este.
Az éjjel csak hidegebb.
Jéggé vált a szívem,
Amíg te aludtál.

Megrepedt jégtábla
A lepedő alattad,
Rajta a repedés
Dermedt korvonalad.

Kiszáradt a szád.
Csak dérbő merevséged
Kínálsz ma nekem
Előjáték gyanánt.

Megtörtem, s megtörtél.
Rajtad törtem ketté.
Fájó fagyhalálban
Olvadunk csak eggyé.

Győri Zsuzsanna

Hol van a liftben az illat mikor akarod?

Hol van a liftben az illat
hol amit nem is ígértél
hol van a jog, hogy ezt
mind kérdezzem.
hol van a szádról a felleg
hol amit soha nem csókolsz
hol van a szív, hogy még
szét nem robban.
hol van a tested, a szépség,
hol amit soha nem adtál
hol van a perc melynek
más nő áldoz.
hol van a csorda ilyenkor
hol amit soha nem bottal
mindig a szívemben
szóval gyilkolsz.

mikor akarod?
én biztos ott vagyok.
hogy mit vegyek kézbe,
te döntöd el.
A hajnalok
mint szent zárándokok
mutatják maguk, s mennek tovább.
Két szeráf láncon a menny kapuján –
holnap jöjtek,
vagy holnapután?
Aki csak próbál,
az mindig veszít.
Imádkozom, de
elomlik a hit,
porlad, mint testek
az auschwitzi földben.
Így élek én.
Ezt örököltem.

Születésnapodra

Mit mondjak még,
hogy vetkőző vágyam jobban értsed?
Odakint
rekedten peng
mint rozsdás élű kard,
amit idebent érzek.
A szavak csak
gyógyítható vérmérgezések.
Gondolkodom.
Nehéz keverni ezt a mérget.
Mennyit ér a képzelet,
ha már csak az van?
Tudnod kéne ezt
hisz egyre száradsz
pedig tavasz van.
Az én ujjam nem ér tovább a lombnál,
bár repülni vágyom
s repíteni Téged
de már elkéstem, látom.
Bocsáss meg ezért.
Én Érted fajzok,
s nem az életért.

Idő

Derekamban legördült egy kristály
-újabb csók, újabb sóhaj, mint az évek,
omlanak-
és éreztem, hogy élek
de haldoklom is már
mert a sors számolja örömeid
s Te mégsem töröd
csontomat.

Turai Laura

Jégkirálynő éneke

Megfagyok, mert hideg kék
tekinteted nem
melenget

Megfagyok, mert jeges
érintésed örökre
felenged

Megfagyok, mert heges
bánatod szíved gleccserébe
rejtéd

Megfagyok. Elcsúsznék
tested jéghegyén.
Enyém a lelked!

Ami marad

vizeskancsóról
lecsúszó pernyepillanat.
Olívaolaj álmatag indulása
tűrhetetlen pengepercek ellen.
Kikapcsolják övem ölelő
biztatását az ollóélú órák
tükrein áttörő üveghegyek.
Nem látni már csak szembe pattanó
szilánkok mikrokozmoszában
a hasunkba hasító lángnyelveket
(vagy tán a lenge homokcipőben
sétáló fehér perceket?)
Hogy tündököl a mázsányi fény a
test falára kínzott múlt ólomtüdejé-
ben!
De inkább csak nézd. Én nézem
ahogy a pocsolya drágakő-vizében
édesen megfordul
egy narancs.

Árny és árok

Zsoltnak

Várok rád.
Közben megebédelnék a fák
a fényt falják s zöldellő ág
neonként ragyogja át
a süllyedő Hajós utcát.
De nincs se bárka, se virág....
Van-e itt más, mint árok
amikor rád várok?

Lávamélyből pattan élém mint mecset
titokzatos földeket hömpölygető tűzmadár-szemed.

Mondd, meddig mered-meregeted
az utcád faláig fel-felcsapó sós vizet?
Füröszd benne bokád, s gyógyulj! Legyen a tied!
míg zsolttárcént a Nagykörúton mondogatom neved.

Adj a levegődből! S én vulkánéneket...
Cseneded lelkemből eltüntet
percről-percre egy életet
mint levél rajzát a betonon
ha új cipőd árnyán lépeget

Knapp Éva – Tüskés Gábor

Az ismeretlen Mikes¹

Kiállítás Mikes Kelemen halálának 250. évfordulóján az Egri Főegyházmegyei Könyvtárban és az ELTE Egyetemi Könyvtárában 2011. május 5-től október 13-ig

A 2011-es év egyik kiemelkedő irodalomtörténeti eseménye Mikes Kelemen halálának 250. évfordulója. Ebből az alkalomból az MTA Irodalomtudományi Intézetének XVIII. századi Osztálya átfogó szakmai és művelődési programot dolgozott ki, melynek része az ELTE Egyetemi Könyvtára és az Egri Főegyházmegyei Könyvtár együttműködésének keretében létrejött kettős kiállítás. A kiállítás gondolatát ösztönözte, hogy az Egri Főegyházmegyei Könyvtár őrzi a *Törökországi levelek* eredeti kéziratát, míg az első Mikes-fordítás, *Az ifjak kalauza* egyik szerzői kézírata az ELTE Egyetemi Könyvtárában található. Ehhez járult, hogy a két gyűjtemény eltérő adottságai más területeken is jól kiegészítik egymást. A „kettős kiállítás” fogalma itt azt jelenti, hogy a két helyszínen azonos koncepció szerint épül föl a bemutató, ugyanakkor egészen más, ám szorosan összetartozó anyag látható. A két rész egységet alkot, és kölcsönösen kiegészíti egymást.

Az előzmények közül megemlíthető, hogy a *Törökországi levelek* kézírata látható volt az 1896-os millenniumi kiállításon. 1962-ben a Petőfi Irodalmi Múzeumban Baróti Dezső hozott létre Mikes-kiállítást, 1994-ben a szombathelyi Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár és az MTA Irodalomtudományi Intézete rendezett Mikes-kiállítást és emlékülést a *Leveleskönyv* első kiadásának 200. évfordulója alkalmából. A levél műfaj volt az egyik központi témája a „Szolgáltatomat írom kegyelmednek” című, 2010 májusában Körmenden tartott irodalomtörténeti konferenciának és a Dr. Batthyány-Strattmann László Múzeum levéltárának anyagából a tanácskozáshoz kapcsolódóan rendezett, „Missilis” című kiállításnak.

¹ Tekintettel a Líceum épületének felújítási munkáira, a kiállítás egri részének megnyitási időpontja változhat. A kiállítás megtekinthető a két könyvtár nyitvatartási idejében. A kiállítás szorosan kapcsolódik a Mikes-évforduló további eseményeihez, így mindenekelőtt a „Literaturtransfer und Interkulturalität im Exil. Das Werk von Kelemen Mikes im Kontext der europäischen Aufklärung” c., a Magyar Tudományos Akadémián 2011. október 12–15. között rendezendő nemzetközi Mikes-tanácskozáshoz. A kiállítás és a katalógus előkészítésében nyújtott segítségért dr. Szögi Lászlónak, az ELTE Egyetemi Könyvtára főigazgatójának, dr. Löffler Erzsébetnek, az Egri Főegyházmegyei Könyvtár igazgatójának, valamint Szász Zoltánné és Pap Péter könyvtárosoknak mondunk köszönetet.

Az ELTE Egyetemi Könyvtára és az Egri Főegyházmegyei Könyvtár kiállításának fő célja, hogy az évforduló alkalmából a szélesebb közönség elé tárja az utóbbi évtizedek Mikes-kutatásainak néhány fontosabb eredményét, és ráirányítsa a figyelmet Mikes széles körű műveltségére. Célunk az is, hogy utaljunk a kutatás megoldatlan kérdéseire, s bepillantást nyújtsunk a két könyvtár állományának kevéssé ismert rétegeibe. A kiállítás további célja, hogy szemléltesse a 17. századi és 18. század eleji francia eszmeáramlatok magyarországi befogadását, felhívja a figyelmet a Rákóczi-szabadságharccal és a szabadságharc utóéletével kapcsolatos, részben feltáratlan dokumentumokra, s felvillantsa a *Törökországi levelek* kéziratát Egernek megszerző Bartakovics Béla egri érsek gyűjtői és mecénási tevékenységét.

A kiállítás hét tematikus részre tagolódik, melyből hat mindkét helyen megtekinthető, míg a hetedik, a Bartakovics Bélával kapcsolatos egység a helyi vonatkozások miatt csak Egerben látható. Igyekeztünk úgy válogatni az anyagból, hogy nagyjából azonos számú dokumentum képviselje a két gyűjteményt, s a részeken belül is hozzávetőlegesen azonos számú művet mutassunk be, tekintettel a két könyvtár eltérő adottságaira. A dokumentumok a részeken belül időrendben követik egymást; a művek első és korábbi kiadásait néhány más adattal együtt megjegyzésben tüntettük fel.

Az előkészítő munkában felhasználtuk Mikes Kelemen *Összes műveinek* Hopp Lajos által sajtó alá rendezett, 1966 és 1988 között megjelent kritikai kiadását. A „Mikes fordításainak forrásai” című részhez Hopp Lajos *A fordító Mikes Kelemen* című, 2002-ben megjelent monográfiája szolgált kiindulópontként, míg a „Művek a rodostói könyvtárból” című részben Zolnai Béla 1926-os rekonstrukciós kísérletét vettük alapul. Ezenkívül tekintetbe vettük az újabb kutatások, így elsősorban a 17–18. századi francia levélkultúrára és a levélírás korabeli elméletére vonatkozó vizsgálatok eredményeit. A hatodik és a hetedik rész anyagát a két könyvtár vonatkozó állományrészeiből válogattuk. A kiállítás címét R. Várkonyi Ágnes 1991-ben megjelent Mikes-tanulmányának címéből kölcsönöztük.

„A *Törökországi levelek* forrásai” című első részben kiállított művek arra a közelmúltban feltárt tényre hívják fel a figyelmet, hogy Mikes fő műve terjedelmének közel egy negyedét fordításbetétek teszik ki, amelyek nem kis mértékben hatottak a *Leveleskönyv* irodalmiságára. A szövegszerűen felhasznált források között megtalálhatók például elbeszélés- és levélgyűjtemények, történeti művek, útleírások és szótárak, s köztük van a kor egyik legjelentősebb erkölcsi folyóirata. Az olvasmányemlékek és fordításbetétek számának megnövekedése a levelekben az 1720-as évek közepétől szoros kapcsolatban áll Mikes írói élményanyagának fokozatos elszegényedésével. A történeti, néprajzi, mitológiai, természetrajzi, gazdasági vonatkozások jelentős részét Mikes olvasmányjaiból merítette, s ugyanide megy

vissza a különféle kispikái elbeszélések, nemzetközi vándortémák, históriák és kuriozitások többsége is.

„A Törökországi levelek műfaji mintái és környezete” című második részben 17. századi és 18. század eleji francia levélminta-gyűjtemények, levelező kézikönyvek, valószínű és fiktív levélgűjtemények, valamint levélregények láthatók, melyek a kor igen népszerű kiadványainak számítottak. Az ilyen típusú műveket Mikes jórészt franciaországi tartózkodása idején ismerhette meg, s ezek ösztönözhatték műfajválasztását. Ezek a kiadványok egyben jelzik a levélforma különböző változatait, s szemléltetik a *Leveleskönyv* tágabb eszmei, műfaji környezetét. Tízéves korától Mikes a kolozsvári jezsuitáknál tanult, ezért ugyanitt mutatunk be néhány, a magyarországi és erdélyi jezsuita oktatásban hosszú ideig használt, levélméleti részt tartalmazó retorikai kézikönyvet, episztolográfiát és levélminta-gyűjteményt. Mindezen munkák jelentőségét növeli, hogy nemcsak műfaji mintát kínáltak Mikesnek, hanem elősegítették a fiktív levelező helyzet hitelesítését szolgáló retorikai eszköztár, elbeszélő stratégia és gáláns beszédmód kialakulását, s hozzájárultak a szerzői önértelmezés formálódásához és a fiktív levelezőpartner alakjának megteremtéséhez.

Mikes franciából készített fordításait, melyek az életmű terjedelmileg nagyobbik részét teszik ki, a nagyközönség alig vagy egyáltalán nem ismeri. Ezért állítottunk a harmadik rész középpontjába néhány olyan művet, melyet Mikes teljes egészében vagy kivonatosan magyarra fordított. Az összesen tizenkét átültetett mű között van az erkölcsnevelő értekező próza körébe tartozó alkotás, rokokó novellaciklus, világias moralista párbeszéd, történeti munka, dialogizált vallásos elbeszélés és több, a didaktikus kegyességi próza műfajait képviselő összeállítás. A szerzők jórészt a 17. század második és a 18. század első felének jeles egyházi írói voltak, néhány közülük közel állt a janzenizmushoz vagy kifejezetten janzenista szellemiséget képviselt, sőt az egyik mű indexen volt. A *Mulatságos napok* eredetijének szerzője, Mme de Gomez a 18. század első és második harmadában igen népszerű írónőnek számított. A fordítások és adaptációk jelentőségét növeli, hogy szoros tárgyi, eszmei, írói-fordítói módszerbeli és intertextuális kapcsolat, tartalmi-motivikus átfedés, stílusbeli és műfaji kölcsönhatás áll fenn a *Törökországi levelek* és a fordítások között. Mikes nem kis mértékben fordítói munkája révén vált igényes nyelv- és stílusművésszé, gondolkodóvá és moralistává.

Mikes eszmei tájékozódásának fontos forrása volt II. Rákóczi Ferenc rodostói könyvtára, ezért a negyedik részben az egykor itt megtalálható, túlnyomórészt francia és latin nyelvű művek közül állítottunk ki néhányat. Ez a könyvtár, melynek további sorsa ma ismeretlen, a fejedelem halála után összeállított jegyzék szerint összesen 112 művet tartalmazott 290 kötetben. Ma már tudjuk azt is, hogy a jegyzéken található műveken kívül Rákóczi és Mikes más könyvekhez is hozzájutott Rodostóban. A jegyzéken rögzített anyagban szembevetendő az áhítati, teológiai,

exegetikai, egyháztörténeti könyvek – ezen belül a janzenista, kvietista, puritán és misztikus ihletésű munkák –, továbbá a történeti, jogi, politikai, természet-tudományos és praktikus ismereteket tartalmazó művek nagy száma, valamint a didaktikus és a morális irodalom hangsúlyos jelenléte. A könyvtárban található munkák egy részét Mikes forrásként használta, részleteket idézett belőlük a levelekben, s néhányat önállóan is lefordított közülük.

A „Mikes-kéziratok és korai kiadások” című ötödik részben kiemelt helyen állítottuk ki a *Törökországi levelek* és *Az ifjak kalauza* szerzői kéziratát. Mindkét kézirat teljes egészében Mikes írása. A *Leveleskönyv* kézirta a fogalmazványokról készített, nem végleges tisztázat, mely összesen tizenegy, nem egyenlő vastagságú papírkoncból áll. Keletkezésének ideje bizonytalan, s csupán annyi biztos, hogy nagyobb időközökben, több évtized alatt készült. A kézirat pontosan tükrözi Mikes helyesírását, írásmódjának változását, javításait és utólagos betoldásait. Az utolsó írott oldalon olvasható Rietaller Mátyás budai könyvcenzor 1792-ben kelt nyomtatási engedélye, mely feltétele volt a mű 1794. évi első megjelenésének.

Az ifjak kalauza Charles Gobinet először 1655-ben megjelent, számos kiadást megért, még a 19. század első felében is többször kiadott erkölcsnevelő munkájának fordítása. A kézirat jelentőségét elsősorban az adja, hogy ez volt Mikes első, hosszabb terjedelmű fordítása, s maga a mű egyik legkedveltebb olvasmánya. Az 1724-re datált kéziratot 1744-ben tovább bővítette és javította, majd 1751-ben újra lefordította a munkát. (Ezt a kéziratot a többi fordításkézirattal együtt – egy kivételével – az Országos Széchényi Könyvtár kézirtára őrzi.) A két kézirat összevetése jó lehetőséget kínál Mikes nyelvének, stílusának, helyesírásának és írásmódjának tanulmányozásához, fordítói gyakorlatának megértéséhez. Jelentőségét növeli, hogy a fordítás és a *Törökországi levelek* között több témabeli, motivikus, szemléleti és gondolati rokonság található. Az íveket a felület egynegyed részénél Mikes behajtotta, s az így keletkezett lapszélre írta a forráshivatkozásokat. Későbbi javításait áthúzással és az áthúzott szöveg fölé betoldott írással jelezte. A kézirat ismeretlen körülmények között jutott mai őrzési helyére; elsőként az 1850 körül készült kézirtos katalógus tartalmazza, a szerző/fordító megnevezése nélkül.

Ugyanitt látható a *Törökországi levelek* első nyomtatott kiadása, melyet Kulcsár István bocsátott sajtó alá 1794-ben, Mikes halála után több mint három évtizeddel. Ez a kiadás a cenzor törlése miatt csonka, szövege számos helyen hibás, hasonlóan a kézirat mellőzésével készült további kiadások szövegéhez. A *Törökországi levelek* első teljes kiadása az autográf kézirat alapján 1861-ben látott napvilágot. Mikes egyik szépprózai fordítása, az átírt formában, modern kiadásban is hozzáférhető *Mulatságos napok* 1879-ben jelent meg először, míg a *Törökországi levelek* szemelvényes válogatásainak sora 1882-ben indult. Ezekből ugyanitt látható néhány példány.

„A Rákóczi-szabadságharc dokumentumai” című részben többek között megtalálható a fejedelem néhány, a tájékoztatás, a reprezentáció és a propaganda céljait egyaránt szolgáló, kiállításon eddig még nem bemutatott kiáltványa, az események történetét különböző szempontból feldolgozó kéziratos és nyomtatott források csoportja, Rákóczi erkölcsi és politikai végrendeletének 1751-es kiadása, valamint az 1707. évi marosvásárhelyi „Propositio” magyar nyelvű változatának egri kiadása 1849-ből. E dokumentumok jelentőségét elsősorban az adja, hogy a szabadságharc történetének és utóéletének átfogó, korszerű feldolgozása lényegében máig hiányzik. Az ELTE Egyetemi Könyvtárának anyagából kiállított kéziratos források egyben jelzik két 18. századi jezsuita történész, Hevenesi Gábor és Kaprinai István módszeres forrásgyűjtő tevékenységét.

A kiállítás utolsó, csak Egerben látható egysége Bartakovics Béla (1791–1873), 1850-től egri érsek gyűjtő és mecénási tevékenységét szemlélteti. Bartakovics a széles látókörű, művelt, a művészeteket és a tudományokat egyaránt pártoló egri főpapok sorába tartozik, s ő volt az, aki 1867-ben – föltehetően adósságai elengedése fejében – megszerezte Toldy Ferenctől a *Törökországi levelek* kézirátát, a Béli- és a Pompéry-kódexekkel együtt. Eszterházy Károly után Bartakovics számít az Egri Főegyházmegyei Könyvtár „második alapítójának”: 1860-ban a több mint 6000 kötetes káptalani könyvtárat beolvasztotta az egyházmegyei gyűjteménybe, megszerezte Naidhart Antal jószágigazgató több mint 5000 kötetes könyvtárát, s életében összesen több mint 7000 kötetet ajándékozott a könyvtárnak. Ebben a részben látható több, általa támogatott vagy ösztönzött kiadvány, köztük pl. Szabó István két Homérosz-fordítása, Caesare Cantu világtörténetének fordítása, Tárkányi Béla Káldi György Ó- és Újszövetség-fordításának átdolgozása, valamint egy Bartakovicsnak ajánlott, az egri Érseki Nyomdában megjelent, francia nyelvű levél- és stílusminta-gyűjtemény.

A kiállítás összességében tanúsítja, hogy a korai felvilágosodás magyar irodalmának egyik fő műve és legmodernebb alkotása elválaszthatatlan részét alkotja az európai irodalmi örökségnek, s hogy a fordítások ebben az időszakban nélkülözhetetlen részei az írói életműveknek. A bemutatott művek és dokumentumok segítik megérteni a folyamatot, melynek során Mikes a jezsuita oktatás keretében elsajátott retorikai ismeretekre építve, hazájától távol élve kreatív módon asszimilálta és egyéni módon fejlesztette tovább a gáláns francia levélkultúrát és korszerű műveltséget, s a kor európai gondolkodásának színvonalán foglalkozott az ember, a társadalom és a világ kérdéseivel. Egyben magyarázatot adnak arra is, hogy bár Mikes több mint kétszáz éve foglalkoztatja a költőket, írókat és az irodalomtörténészeket, életműve és személyisége ma is megoldatlan kérdések sorát veti fel.

Csepcsányi Éva

Mira

– Ma este nem jó, itthon vannak az ikrek.

A fiú kíváncsian figyelte apja szavait, érzett valami nyugtalanító feszültséget benne, bár mint mindig, most is mérhetetlenül udvariasan beszélt. Épp üdítőért szeretett volna bemenni, de apja fojtott hangját hallva megtorpant, s bár tudta, hogy helytelenül cselekszik, mégis fülét hegyezve meglapult a nagy fenyőfa mögött.

– Túl sokat kérsz. Ne gyere megint ezzel, a múltkor megmondtam. Most meg mit szipogsz? A Zuglói birtok nem hullhat szét. Ahhoz túl sokat áldoztunk rá. Ne kezd ezt! Nem érdekel. Mira...

A hallgatózó váratlanul eltűszentette magát. Az apa azonnal kinyomta a telefont, és vigyorogva perdült meg saját tengelye körül:

– Á, Dénes, hát te itt vagy? Ezek a páciensek, látod, itthon sincs tőlük nyugta az embernek!

Dénes egy sötét pillantással fogadta az apa szavait, majd besietett a konyhába.

Dr. Zuglói Alfréd a környék legjobb szemorvosának számított. Magánrendelője mellett két vidéki faluba is kijárt, sokszor három napig sem kerülve haza. Nem érezte megterhelőnek ezt a feladatot, Mercedes G 55 AMG terepjárója a legmosztohább útviszonyok között se mondott csődöt. Még mindig fiatalos férfi, hangja olyan meleg és meggyőző, modora oly kifinomult, hogy egyenesen rajongtak érte az emberek, férfiak és nők egyaránt. Szakmai elismertsége mellett példás családapa és gavallér férj hírében is állt, aki még mindig szerette és csodálta Mirát, a feleségét.

De melyik férj ne csodálta volna azt a vonzó asszonyt? Tizennyolc évesen ment hozzá Alfrédhoz, miután kikerült a szigorú debreceni lánygimnáziumból. Leányként betegesen sovány csitrinek látszott, babaarca, hullámos fürtjei mégis különleges jelenséggé tették. A fiatal medikus nem tudott ellenállni bájos, szűzies varázsának. Asszonyként viszont egészen kivirágzott, akár egy jól termő, egészséges almafa. Megőrizte bőre hamvasságát, hatalmas kék szeme ragyogott, aranybarna haja pedig dús csigákban omlott formás csípőjére, derekára.

Megkapó külsején talán csak erényessége tett túl. Egy gyanús találka vagy félreérthető levélke sem vetett foltot kényesen őrzött becsületére. Vasárnaponként eljárt négy fiával misére, egy litániát, rorátét, rózsafüzért el nem mulasztott volna. A fiai sorba ministráltak, hol az egyik, hol a másik, épp a legkisebb maradt még ki, de ez évtől őt is az oltár mellé engedi a plébános. A környék papjai közül sokan a család legbensőségesebb barátai közé tartoztak, nem telt el úgy hét, hogy hol az egyik, hol a másik ne vacsorázott volna náluk.

A szüntelenül jóteknonykodó Mirát tisztelték és szerették a papok, a környék unat-

kozó, újjgazdag asszonyai viszont mérhetetlenül irigyelték, árgus szemmel lesték minden lépését, vajon mikor botlik el ő is. Ám erre soha nem került sor, Alfréd is tudta ezt, s a Pierre Cardin öltöny alatt keble dagadozott a büszkeségtől.

Esett aznap, amikor is a plébánost, a püspök urat és az ikrek egyik bencés pap-tanárát várták a szemorvos házába vacsorára. Az összejövetel előtt egy órával megcsörrent a telefon. Zuglóné vette föl.

– Dicsértessék a Jézus Krisztus!

– Mindörökké ámen! – felelte a zsongító asszonyhang.

– Mira, én vagyok az, Gellért atya. Nem szeretnék önöknek kellemetlenséget okozni, csak épp a délután érkezett meg az új káplánom. Derék fiatalember, gondoltam, elvinném bemutatni.

– Ó, kedves plébános úr, a legnagyobb örömmel látjuk az új káplánt! Tudja, mindig egy fővel többet számol a szakácsné az én kérésemre, sose lehet tudni, hogy a fiúk egyik barátja vagy férjem valamely kollégája mikor jelenik meg váratlanul.

– Köszönöm, Mira asszony, ön mindig nagyon kedves. Akkor sietünk, ahogy tudunk, bár van még néhány elintéznivaló, tudja, hogy mekkora a plébánia...

– Igen, jöjjenek csak, plébános úr. Addig is Isten áldja!

– Isten áldja!

A tágas étkezőben fehér abroszos asztal fogadta az érkezőket. Sültek, köretek, mártások, gyümölcsök gyönyörködtették az éhes vendégszemeket. A fiúk gondosan vasalt ingben, jól fésülten ültek sorban, a két kicsi néha huncutul lökdöste egymást, persze csak úgy, hogy az édesanyjuk észre ne vegye. Alfréd az asztalfőn foglalt helyet, még úgy öltönyösen, ahogy a munkából megérkezett. Az asztal másik végén Mira, egyszerű, de elegáns világoskék nyári ruhában. Jobbja felől a püspök, egy galambősz, szelíd tekintetű pátriákra, mellette a pisze orrú titkára, vele szembe pedig az ikrek szigorú, száraz matematikatanára, a szomszéd településről származó Julián atya.

Alfréd az órájára tekintett.

– Szerintem lássunk neki, mielőtt kihűl az étel, Gellért atyának valószínűleg sürgős teendői adódtak. Megkérjük püspök urat, áldásával szentelje meg a ma esti vacsorát.

A püspök egyetértően bólintott, majd lehajtott fejjel, egyszerű szavakkal elmondta az asztali áldást, amire mindenki egyszerre felelte: Ámen! Evőeszközök csörömpöltek, poharak koccantak, elkezdődött a várva várt evészet. Miután elteltek a hússal, lassan megindult itt is, ott is a beszélgetés.

– Asszonyom, büszkék lehetnek az ikrekre. Sok tehetséges fiú jár Pannonhalmára, de ők minden várakozást felülmúltak – kezdte a bencés páter, kényelmesen hátradőlve a faragott széken, kezét a hasán összekulcsolva.

Mira kedvesen mosolygott, enyhén el is pirult a fiait dicsérő szavaktól. A papnak láthatóan tetszett az asszony zavara:

– Latinból Dénes a legjobb az egész iskolában, Henrik pedig matematikából és fizikából jeleskedik, érdemes odafigyelni rá, zseniális fiú!

A kamaszok szemlesütve hallgatták a dicséretet, csodálkoztak kissé a szigorú tanár megnyilatkozásán, nem is sejtve, hogy azt édesanyjuk bájos arca inspirálta ilyen túlzó szavakra. Mira büszkén tekintett a két sötétbarna buksira, látta, hogy enyhe pír ömlik szét arcukon, ezt is tőle örökölték, akárcsak érzékeny természetüket.

– Nagyon kedves, Julián atya, egy anyának mindig öröm ilyen híreket hallania, ezek a gyerekek olyan szerények, hogy hangjuk sincs egész nap, hiába csak havonta jönnek haza, soha sem dicsekszenek eredményeikkel.

Julián atya sokat mondóan elmosolyodott, a nő akaratán kívül is visszaadta a dicséretet, a fiúk említett erényeinek kimunkálását legalábbis a bencés gimnázium számlájára írta.

– Igen, igyekszünk a keresztényi alázatot és jámborságot elültetni fiaink szívében.

– Azért csak tartsa őket szemmel, Julián atya, nehogy elbázzák magukat – vetette közbe Alfréd, aki bár kevés időt tudott tölteni fiaival, szeretett a szigorú apa szerepében tetszelegni.

Dénes apjára villantotta vádló tekintetét, látszott rajta, hogy mondana valamit, valami súlyosat és keményet, de csak szája szeglete rándult meg, mikor Henrik finoman oldalba bökte az asztal alatt.

– Természetesen, doktor úr, biztosíthatom, ha bármilyen probléma adódna, amit kétélek, az intézmény hagyományaihoz híven rögtön jeleznénk a szülők felé.

A püspök titkára megsajnálta a zavarban lévő fiúkat, s Julián atyához fordulva különféle egyházi ügyekről kezdett beszélgetni. A jóságos arcú püspök is csakhamar bekapcsolódott a társalgásba, miközben a szakácsné feltálalta a második fogást: rántott csirkecombot, töltött gombafejekkel, rizzsel, vegyes zöldséggel. A papok közötti áthelyezésekről, az új apát személyéről, kiugrott káplánokról, az egyházi médiáról, a kormány tarthatatlan magatartásáról, miegymásról esett szó. Alfréd fél füllel hallgatta a diskurzust, közbevetett időnként egy-két gondolatot, főként, amikor politikára fordult a szó.

– Nézze doktor úr, itt teljes lelki megújulás segíthet csak, erőszakkal, propagandával nem jutunk semmire. Acsarkodnak az egyház ellen, holott azt sem tudják, mi az egyház, sajnos még sokakban, a hívők közül is, a zsinat előtti kép él, pedig hol van már az! – csóválta fejét a püspök.

– Püspök úr, ezekkel csak keményen lehet bánni. Párbeszéd? Egyezkedés? Lepereg róluk minden, és elnézést, de röhögnek a markukba. Mindszenty sem ereszkedett le közéjük, nem engedett egy jottányit sem az igazából.

– Ah, Zuglós úr, Mindszenty egy lángelme volt, egy szent!

Kintről csengetés hallatszott. A szakácsné kisietett, mielőtt Mira állt volna fel az asztal mellől, majd egy fél perc múlva jelentette asszonyának:

– Mira asszony, a főosztelendő plébános úr érkezett meg másodmagával.

– Köszönöm, Erzsébet, kísérje be őket, vagy hagyja csak, inkább én, addig tegye be a mikróba az ételt, elhűlhetett azóta.

Mira kontyát igazgatva felállt, kisietett az előszobába, ahol két reverendás férfi álldogált. Kezet nyújtott az idős plébánosnak.

– Dicsértessék a Jézus Krisztus, Gellért atya! Igazán örülök, hogy megérkeztek!

– Jó estét, Mira. Sajnálom, hogy így alakult, nem akartam kellemetlenséget. Ha nem bánja, a garázsuk elé parkoltam, a ház előtt már nem volt több hely.

– Igen, mert itt van a püspök meg Julián is. De nem maradt le semmiről, még mindenki az asztalnál van, a férfiak egészen meglepedtek az ételről a beszélgetés hevében!

– Mira, engedje meg, hogy bemutassam új káplánomat, Budai Ákos atyát.

Az asszony érdeklődve fordult a plébános mellett szerényen meghúzódó fiatalember felé. A szégyenlős káplán cipője orrát bámulta. Magas, vállas férfi volt, bár kissé sápadtnak tűnt, mint az olyan emberek, akik több időt töltenek a négy fal között, mint kint a szabadban. Hibátlan ívű sasorra egy római patríciusra emlékeztette.

– Isten hozta Budai atyát, Zuglós Miralda vagyok, de kérem, szólítson egyszerűen csak Mirának – nyújtotta a férfi felé kecses, fehér kezét az asszony.

A társaság nagy örömmel fogadta az újonnan érkező papokat, egyszerűen az új káplán került az érdeklődés középpontjába. A püspök töviről-hegyire kikérdezte életútjáról, a szóke kis titkár eközben tűnődő szemmel méregette a férfit:

– Budai atya, nem találkoztunk mi már valahol?

– Nem tudom, nem hiszem, én a Központi Szemináriumban kezdtem, majd Rómába küldtek tovább tanulni – csendült kissé flegmán Ákos atya hangja.

– Ah, igen, negyedéves kispapokként egy hetet töltöttünk a Központiban, ott találkoztunk, csak akkor valami zűrös ügye miatt nem csatlakozhatott hozzánk...

– Na, hát igen, minden kispapnak meggyűlik időnként a baja az előljárókkal – nevetett föl erőltetett nyugalommal a fiatal káplán.

A püspök azonmód rokonszenvezett Budaival.

– Ó, bizony, még én is sokat álldogáltam kispapként a prefektus szobájában! Na, akkor senki sem hitte volna, hogy az Úr pont engem hív meg püspöknek az évfolyamról!

– Akkor talán én se vagyok egészen elveszve... – nevetgélt csendesen Budai. A kis titkár nyelt egy nagyot, s irigykedve nézte a római káplánka és a püspök cinkos pillantásait.

– Mira, el is felejtettem mondani, hogy mostantól Ákos veszi át a ministráns fog-

lalkozásokat. Nekem, vén szarvasnak ez igen nagy teherlevétel – döcögött a levest kanalazva Gellért atya. Mira meg sem hallotta a plébános szavait.

– Mit szólsz ehhez kedvesem? – kérdezte nyomatékosan, árnyalatnyi ingerültséggel a hangjában Alfréd.

– Hogy? Ó, igen, ez nagyszerű Gellért atya, ez tényleg nagyszerű!

– Fiúk, ti szoktatok ministrálni, ugye? – fordult az ikrek felé Ákos atya olyan közvetlenséggel, mintha csak az öccseihez szólna.

– Igen, Dénes is meg én is ministrálunk, amikor csak itthon vagyunk, de most, hogy itt a nyári szünet, egész nyáron megyünk, majdnem minden nap!

Ákos haverian mosolygott a fiú válaszára, míg Mira tekintete megakadt a férfi hússos, eperszínű száján.

– Én nagyon szeretek focizni, kirándulni, meg Honfoglalózni, ti is?

– Igen! – örült meg Dénes, hogy végre lesz egy kis élet a ministráns foglalkozásokon. Szegény öreg, beteges Gellért atya már nemigen tudott mit kezdeni a vad csikókkal.

Késő este távozott a társaság, az ajtóban még oda lépett Mirához a káplán:

– A ház asszonyának kijár a dicséret. Igazán jólesik, hogy az új helyen ilyen barátságosan fogadják az embert!

– Bármikor szívesen látjuk, a férjem is nagyon jól beszél olaszul, talán mindkettőjüknek jól jön egy kis szinten tartás időnként.

– Mindenképp, köszönöm, majd beszélünk a doktor úrral erről – felelte udvariasan a pap, és hipnotikus barna szemét az asszonyra nyitotta. Mirát enyhe szédülés fogta el, gyorsan elkapta tekintetét, és gyerekeihez fordult, zavartan dorgálva őket:

– Egy-kettő, még mindig itt vagytok? Legalább tíz perce mondtam már, hogy irány a hálószoba!

A kislányok összenéztek, nevetgéltek, anyjuk szigorát sosem tudták komolyan venni, de amikor apjuk korholó tekintetét is észrevették, mint a megszidott kölyökkutyák szaladtak fel egymás után az emeletre.

Miután Alfréd is lefeküdt, Mira úgy hálórúhában átnézett a fiaihoz. A kicsik már aludtak, az ikrek szobájából viszont halk beszélgetés szűrődött ki. Az asszony megállt az ajtó előtt, lélegzetvisszafojtva fülelt, vajon miről diskurálnak ilyen izgatottan a fiai. Henrik dühösen suttogott testvéréhez:

– Megörültél Dénes, hogy mondhatnánk ezt el anyukának... megszakadna a szíve.

– Miért, az jobb, ha hazudik neki... – hallatszott Dénes szomorú hangja az ajtó mögül.

– Nem, persze... de mit érnél vele? Apánk nem is tudom, mit tenne velünk...

– De ki lehetett az a nő, láttad az iwiw-en micsoda képei vannak fenn?

– Figyelj, Dini, én láttam azt is, ahogy csókolóztak, az csak kamu, hogy egy munkatársa... na persze, húszéves doktornő...

- Szegény, én nem értem apánkat.
- Nem hiába uszította ránk Juliánt...
- Én úgy érzem, megőrülök. Nem, ennek nem szabad kitudódnia, még csak az kellene, hogy összevessenek, vagy valami még rosszabb...
- De nem lenne jó apával beszélni a dolgról?
- Vele? Na, ne hülyéskedj, úgy is letagadna mindent, talán még egy-két taslit is kiosztana, utána meg jól leoltana, hogy rosszul láttuk az egészséget, mondaná, ismerhetnéd már.
- Igen, pár éve is mi volt...

Mira szeme könnyes lett, öklét a szájához szorította. Nesztelenül visszament a hálószobába, és háborgó szívvel feküdt le horkoló férje mellé. Gondolataiban Dénes és Henrik beszélgetése zakatolt: mit jelentsen ez?

Másnap Ákos atya tartotta a misét, Mira az ikrekkel ott ült az első padban, míg a két kisebb fiú ministrált. Az ifjú káplán sokszor feléjük tekintett a prédikáció alatt, az asszony ilyenkor úgy érezte, valami különös történik vele: remegés, nyelési inger és émelygés. Tanácsstalanságában sokszor a pad repedéseit figyelte. Mise után belementek a sekrestyébe. Ákos atya nagyon kedvesen elbeszélgetett a fiúkkal, biztatta őket, hogy jöjjenek minél többször ministrálni.

– Mira asszony, jól érzi magát, olyan sápadt – tekintett aggódva a fiatal pap a falfehér asszonyra, s kezét finoman a vállára tette.

– Köszönöm, jól vagyok, nincs semmi baj, talán egy kis fáradtság... tegnap éjjel nem aludtam túl jól.

Azzal elbúcsúztak Ákos atyától. Mira indokolatlanul tett-vett otthon, nem találta a helyét, kiült az erkélyre, a hegyek mögött alábukó napot figyelte. Alfréd valóban hűtlen lenne hozzá? Szegény fiai, látták az apjukat valami nővel... mi mehet most végbe bennük? De erre nem kérdezhet rá, talán ha Alfréddel beszélne... de hát nem is beszélnek már évek óta, mindig úton van, ő pedig nem kérdezi, minek kérdezze?

Ha menni akar, menjen csak, eddig megbízott benne, bár már hallott rosszmájú híreszteléseket az uráról, de ezeknek soha sem tulajdonított túl nagy jelentőséget. Jó, járja csak a maga útját, ő szült neki három egészséges fiút, hű volt hozzá mindig, itthon mindent ellátott rendesen.

Igazából soha nem is érzett emésztő szenvedélyt Alfréd iránt. Nem volt más lehetősége a történetek után... milyen felelőtlenül is viselkedett! Mindez már a feledés homályába merült, a szülei is rég megbocsátottak neki. Aztán próbált a férjére gondolni, a szemére, a hangjára... de azon kapta magát, hogy az új káplán sötét tekintét látja maga előtt. Ahogy hozzáért ma a vállához, milyen gyöngéd, a szavai, ahogy aggódva kérdezgette őt... ah, hisz alig huszonhét éves ez a fiatalember, ráadásul pap! Milyen lehet vajon a csókja?

Kipirult az arca, ahogy az időnként kesernyés félmosolyra húzódo ajkakra gondolt.

Bement a szobába. Úgy érezte, menten megfullad. Kisietett ismét az erkélyre. Elővette kicsi, gyöngyházzsínú olvasóját. Bár elterelné a gondolatait az imádkozás! Nem, csak a hangját akarja hallani, mondjon bármit is, azt a kölykös, nyers hangot, csak az arcát akarja nézni, azt a sápadt-komoly arcát. Aztán leült a laptopja elé, és beütötte a káplán nevét a keresőbe. Publikációk, előadások, néhány kép Rómából. Mindent lementett, mindent átolvasott. Mi történt vele? Hosszú évek óta nem fogta el ilyen érzés...

Le sem hunyta egész éjjel a szemét. Tollat, papírt ragadott, s zaklatott, ciradás beütőivel írt egy rövidke levelet. Ettől kissé megnyugodott, és álomba zuhant. Odakint már hajnalodott...

Így ment ez hetekig. Mint egy kísértet járt-kelt a nagy házban, még szerencse, hogy a kisebb gyerekeket nyári táborba küldték, nem bírna most foglalkozni velük. Akárhányszor találkozott Budai Ákossal, csak nőttön-nőtt benne a vágy, a rajongás. Minden alkalmat megragadott arra, hogy a férfi közelében lehessen. Egészen kifordult önmagából, minden örömteli és mámoros érzését keserű büntudat és önvád kísérte. Csöndesen hervadozott, senkinek sem beszélve titkáról.

Dénes és Henrik szorgalmasan jártak ministrálni, ez kapóra jött az asszonynak, hol ezt, hol azt kellett megbeszélnie a fiúkkal kapcsolatban a káplánnal. Sokat találkoztak tehát, annál is inkább, mert Dénesben tizennyolc éves kora ellenére már határozottan kezdett körvonalazódni a papi hivatás. Mira úgy érezte, hogy ürügyül használja a pap is a fiúkról való értekezést, meggyötört szíve ezért reményeket kezdett táplálni.

Egy alkalommal, amikor a plébánián beszélgettek, megragadta a férfi inas, hosszú ujjú kezét. Kék szeme különös lázban égett, arca olyan volt, mint egy szenvedő, középkori szenté. Ákos atya őszinte együttérzéssel tekintett a nőre:

– Mira asszony, nem szeretne gyónni esetleg? Kérem, bocsásson meg, de látom, hogy egy ideje gyötri önt valami, mintha titkos kór emésztene. Nem beteg? Vagy a lelkében érez zűrzavart? Szívesen szánok rá időt, hogy meghallgassam...

Mira forró homlokát a tenyerébe rejtette, letérdelt, összekulcsolt kezeit a pap ölébe ejtette:

– Ákos atya, segítsen rajtam! Kettős terhet cipelek, melyek összenyomnak, egészen felőrölnek. Se napom, se éjjelem, én, aki mindig nyugodt lelkiismerettel, elégedetten hajtottam álomra fejemet, most már csak árnyéka vagyok önmagamnak.

– Mondja, mondja!

– Ákos... megcsal a férjem, és mindezt a fiaimtól tudom... de ez nem érdekel, illetve csak a fiúk miatt aggódom. Hogyan tekintenek most az apjukra? De nem, nem is ezt akartam, itt ez a levél, nézze, olvassa el, Istenem, meghalok szégyenemben!

Fölpattant, ott hagyta a megdöbbszent férfit. Idő kellett hozzá, hogy a gyűrött kis levelet a káplán elkezdje fölbontani. Finom, dőlt betűs sorok, az asszony erdős illatú parfümjé egészen átjárta már a papírt.

Drága Ákos!

Kérem, ha van önben egy cöppnyi szánalom, kérje a dispozióját, ha önt is ugyanaz a bánat szorongatja, mint engem. . . én már a küzdelem földadásánál vagyok, miért is ismerem meg magát, pedig tudom – itt a papír többi része le volt tépve, s egy másik színű tollal aláírva:

Mira

Ákos letette a levelet, arca szigorúnak, keménynek látszott. A plébános kopogott az ajtaján.

– Igen?

– Fiam, mi történt azzal a jó asszonnyal? Kisírt szemmel rohant ki.

– Mira asszony? Gyónt, nagyon szíven találta egy-két jámbor idézet, tudja milyenek a nők...

– Ákos, én hosszú évek óta vagyok Mira gyóntatója. Különös, hogy most nem hozzám fordult.

Gellért atya csendesen betette maga mögött az ajtót, leült a fiatal férfival szembe. Nagyon öregnek és fáradtnak látszott.

– Nézd fiam, Zuglóné különleges asszony, tudom. Annak idején két káplánom is majd megveszett érte, persze az a derék asszony nem adott nekik okot semmiféle ábrándozásra, sőt, tapintatból kerülte is őket, mindig a férjét küldte a gyerekekért hittanra...

– Atya, csak nem gondolja, hogy én...

– Nem gondolok én semmit fiam, csak szeretném, hogy áttetsző légy előttem.

– Gellért atya, nekem semmi közöm ahhoz az asszonyhoz, nem akarok tőle semmit, gyónási titkot pedig nem árulhatok el, ahogy azt ön is tudja.

– Gyónási titkot nem is kérdeztem én, fiam. Csak tudd, mit csinálsz!

A fiatal pap meglepődött kissé a hideg feleleten, pár másodpercig kigúvadt szemmel tátogott, mint a hal, míg az öreg pap sokat mondóan, keményen nézett rá a szemöldöke mögül, majd nehézkesen fölemelkedett, s öregesen kicsoszogott a szobából.

Mira szobájában csöngött a telefon. Egész testében remegett, amikor felvette, érezte, hogy ő keresi.

– Zuglóné.

– Jó estét, Mira asszony. Kérni fogom az áthelyezésemet, és imádkozok magáért. Legyen erős, az ember hangulatai és érzelmei olyanok, mint a pelyva, reggelre már kifújja a szél a fejünkből. Szedje össze magát, legyen erős, maga derék asszony.

Mirát enyhe szédülés fogta el. Ezt mondja Ákos? Nem tudott mit szólni a halottakra, válasz nélkül csapta le a telefonkagylót. Úgy érezte, elszáll belőle minden

életerő. Hogy is lehetett ilyen balga? Mit várt, hogy egy ígéretes egyházi karrier előtt álló ambiciózus fiatal pap majd csak úgy eldob őrte mindent, vagy megkockáztatja, hogy hírbe hozzák? Hogy nézne akkor ő a fiai szemébe? Ő, a jámbor hívő... a családanya... örület, örület és rémálmom ez az egész. A párnájába zokogott.

– Anya?

– Dénes, nincs semmi baj, fiam, semmi baj, csak egy kis múló rosszullét.

Dénes arca falféher volt, borzadva nézett az anyjára, mélységes szánalom tükröződött tekintetében.

– Anya, valamit el kell mondanom. Nem tudtam, kinek... hogyan... de tovább nem tudom őrizgetni ezt a titkot. Gellért atyának nem mondhattam el, más papnak sem.

Mira aggódva nézett fiára. Mi lehet? Mi történhetett? Épp most? Nem, nem hagyhatja el magát, a fia kér tőle segítséget, mégpedig a legkedvesebb fia.

– Igen, hisz az édesanyád vagyok, drágám. Mondj el mindent, ami bánt, gyere, ül ide mellém.

– Anya, végtelenül szégyellem magam, úgy érzem, feje tetejére állt a világ, nem tudom, mit kellene tennem.

– Apátokkal van valami?

– Is.

– Mi történt, életem?

– Anya, pár napja már többször... – A fiú hangja remegett, arca megvonaglott a kínlódástól.

– Igen?

– Régen készültem erre a beszélgetésre. Tudnod kell, hogy apa megcsal. Bocsáss meg, de gyűlölöm azt az embert, nem bírom tovább vele egy fedél alatt. Vannak fényképeink is. Henrik le akart beszélni arról, hogy elmondjuk, de én nem bírom ezt tovább. A másik dolgot talán tudod már Ákostól.

– Mit?

A fiú habozni látszott, zavartan hordozta körül tekintetét a szobában, mintha menekülési útvonalat keresne. Az anya próbálta kiségiteni ebben a kényelmetlen helyzetben.

– Hogy kispap akarsz lenni? Tudom, tudom. Én ennek csak örülök, Dini, hidd el!

– Öö... igen, ezt mondta Ákos atya is?

– Ezt.

– Nem lepődtél meg?

– Nem. Ettől féltél ennyire?

Dénes tanácstalan tekintettel bámult maga elé, zavartan húzgálta pólóját.

– Haragszol, hogy elmondtam ezt apánkról? Ne haragudj, de nem bírtam tovább. Anya, ez az ember megőrjít! Te nem látod az egész hazug életét? Az álszentségét? Tudod te, hogy mennyi sérülést okozott már nekem életemben?

– Csak nem bántott?

– Mindegy, nem érdekel már, ősztől az esztergomi szemináriumba fogok járni. Ákos segít nekem mindenben...

– Jól van, fiam. Tudom, hogy nem könnyű. Apádat hagyjad, neki sem könnyű az élete, ne bántsd, amit tesz... azzal pedig úgyis magának kell elszámolnia.

Mirában félelmetes üresség nyílt meg, szégyene kiteljesült. A fia, íme, papi pályára akar lépni, s ő, a megcsalt, hervadó asszony fut a káplán után, aki Dénes útját egyengeti. Úgy érezte, mintha kilökték volna az ürbe, s ott lebegne kapaszkodó nélkül egy éktelen sebet rejtgetve magában.

Mikor is történt az egész? Az első pillanatban, nem, még az előtt. Próbált visszaemlékezni, igen, amikor fölhívta a plébános egy vacsora előtt, olyan furcsa, megmagyarázhatatlan idegesség, borzongás, halálfélelem futott végig a gerincén, akkor hallott először Ákosról. Aztán, a szakácsnő, bejött és jelentette, hogy megérkeztek, igen, ekkor érezte azt, ki kell ugrani az ablakon vagy bebújni az asztal alá, vagy ordítani, hogy az az ember menjen ki innen.

A kéznújtásnál pecsételődött meg végül minden. Akkor egy félelmetesen sötét, hideg szakadékba taszította a férjét és a gyerekeit, eladta lelkét a Sátánnak, igen, még arra is emlékszik, a káplán válla fölött a nagy falitükörbe nézett, s visszariadt saját tekintetétől, melyben az addig gyermekien tiszta vonásokra valami nehéz fátyol hullott, tompa, matt statikusságot adva pillantásának. Rendkívül fejlett intuíciója minden szálával ráfonódott a férfira.

El kell mennie, nem, nem tudja, mit csinál. Dispozíció? Nem, az nem lehet igaz, hogy ő nem érzi, hát lehet élni nélküle, harminchét évig lélegzett, evett, nevetett, ölelt, szült, álmodott nélküle? Meg kell, hogy értse. Alfréd? Nincs itthon, persze, a szeretőjével van, már nem veti meg érte. Bárcsak neki is lenne szeretője! Irgalom Istene ne hagyj el, vezess vissza a helyes útra! – Dadogta fennhangon – Beszélni kell vele, igen, most!

Hány óra lehet? Már kilenc óra, mit csinált ő délután hat óta? Aludt, igen, sírt, gondolkodott, Dénes közben elment. Arcára különleges maszkot rajzolt ez az izgatottság, ismeretlen erők kergették, hajsolták egész testét. Elmegy, beszél vele, bármi is legyen! Igen, ez az egyetlen megoldás! Normális, eszénél van, racionálisan meg kell beszélniük a problémákat, elnézést kér, ki kell adnia magából, nem lehet állandó elfojtottságban élni...

Törékeny sziluettje gyertyalángként remegett a plébánia fehér falán. Csengetni akart, de beszélgetést hallott az udvarról, a ház mögül. Ismerős a hang, ez a fia és a káplán! Gyorsan el innen, mit mond a fiának, ha itt találja az ajtóban? De Dénes mit csinál itt? Mi ez a puha csend? Fojtott nevetgélés. Csak nem isznak? Jönnek. Ennek a végére kell járni! Beállt egy nagy fa mögé, míg a fia és a káplán bementek az ajtón. A kis szobában fölkattant a villany. Állnak, beszélgetnek, nem érti, hogy mit, de

olyan furcsán zavart mind a kettő. Hosszasan nézik egymást. Ákos mosolyog, Dénes félszegen pillog rá, mintha egy vonzó lány állna előtte, éppen úgy, az általános iskolában látta így nézni, amikor a szomszéd kislánnyal játszottak.

Ákos egy lépést tesz feléje. Most nem reverenda van rajta, hanem egyszerű farmernadrág és fekete ing. Dénes most már állja a tekintetét. Miről beszélhetnek? Mirában kezd fölkúszni egy abszurd gondolat, melytől megszédül, tenyere nyirkossá válik.

Nem! Ellenkezik a tudat, de mégis oly biztosan jelez az ösztön, hogy nem borzad el, nem sikolt föl, nem veri be az ablakot, nem rohan el, amikor a fia egy elszánt mozdulattal szájon csókolja Ákost, s az állja, sőt, átöleli. Majd eszükbe jut a villanyfény. Mira még látja, hogy a pap kipirult arccal az ajtófélfá mellett lévő kapcsolóhoz lép. Aztán teljes sötétség borul a plébániára.

Másnap hajnalban a házuk küszöbén tért magához. Nem tudta, hogy került oda, az érkező szakácsnő kérdéseire képtelen volt érthető, összefüggő választ adni. Délután Henrik arra lett figyelmes, hogy az anyjuk mozdulatlanul áll az erkélyen görcsbe rándult ujjakkal, mintha valamit kaparna vagy markolna, s maga elé motyog értelmetlen szavakat, mindig valami fát, tobozt, fakérget emleget ködös tekintettel.

*

Alfréd másnap hazaérkezett egy hatalmas rózsacsokorral s egy pompás arany nyakékkal a kezében. Töredelmesen bevallott mindent a feleségének, miután Henrik az arcába vágta, hogy tud mindenki görbe útjairól. Elküldte a szeretőjét, nem akarja, hogy ez a békés családi élet összeomoljon egy múltó szeszély miatt. Kérte feleségét, bocsásson meg neki, s megígérte, hogy befizeti egy neves osztrák wellness központba, hisz oly megviseltnek és zavartnak látszik. Mira rezzentelen, üres tekintettel meredt maga elé, nem lehetett kitalálni, mire gondol.

Alfréd át akart menni az új káplánhoz gyónni, hisz olyan beleváló, megértő pap, neki ki tudná önteni a lelkét. Már nincs itt. Nincs itt? Döbönt meg a férfi, nem tudva, mire vélje a dolgot. Átkérte magát Esztergomba, a bazilika egyik káplánja lesz ezentúl, és egyházbiztos tanár a szemináriumban, ahová Dénes három hét múlva költözik, mint elsőéves kispap.

– Nahát, micsoda szerencse, legalább rögtön lesz egy kis protekciója a fiunknak!
– ragyogott elégedett mosollyal az arcán Alfréd, majd jégszoborszerű felesége nyakára csatolta az ékköves aranyláncot.

Posta Marianna

Esküdal

A szerelem ilyen korban,
perzselően szívre dobban:
összeforrunk ezer csókban,
nem elég, hogy szomjam oltsam,
összeforrunk ezer csókban,
nem elég, hogy szomjad oltsam.

Az egész világ, mind egy foltban,
szemeidben lángra lobban.
Tested pokla engem akar,
testem pokla téged takar.
Hol a világ, hol a vége?
Mikor érünk együtt révbe?

Hol a világ, hol a múlt van:
ott várlak én, ahol út van!
Hozzád vezet, tőlem indul,
hozzám vezet, tőled indul...
Álmunk határain túl,
végtelen út ölel körbe:
együtt leszünk mindörökre.

Égben szállunk, földre hullunk,
eggyé olvad minden csontunk:
oldalborda, szívbillentyű...
Életemmel leszek hű,
végzetemmel leszek hű!
Hozzád, soha máshoz,
Isten, legyen áldásod
ránk!

Végtelenül, soha jobban,
ahogy testünk a földbe csobban,
úgy leszek testetlen köd,
de veled örök, de veled örök...

Civilizációkritika

Ahol a vers üzlet,
onnan a sorok rímképletbe űznek.
Börtönöm a vers. Nem ismersz.

Ismeretlen József Attilák, Radnóti Miklósok ,
és még sorolhánám...

Utcák nevei őrzik a vers vértanúit,
de a sztárok médianeve mindent átmos.
Az átkos most van: az értékek purgatóriuma.
Tűzön tisztul ma, ami tiszta,
az eredendő bűn megússza,
átítatván a jövőt.

Költői vénán átzakatol valamennyi affixum, egy szó,
az eredet, de töve bekebelez:

a tartalom sekély vizére nem evez ma halandó.

Aki ír, vagy azért teszi,
mert benne valóban kristályos a szó,
vagy a való issza álmát,
vagy pénzért bárkit átvág.

Nyelvi bravúr, lelemény, hisz a remény nyereség.

Ismertnek lenni félsiker,
s a karrier, ma igazi családmodell.

„Sehonnai bitang ember”, ki most ha szól, nem helyesel.

Szemellenzős számár a világ, ha birodalma végét járja, környezetbarát.

Gyerek voltam még, mikor a gondolat testet öltött,
fel tudtam sorolni az összes igazi magyar költőt.

Aki ma gyerek, annak mind egyre megy!

„A távolságot, mint üveggolyót”...hordozod.

Álmodban felsejlik régen volt otthonod,
a határok között egy haza,

ami megtart ugyan, de nem tart sehova.

Bölcső és koporsó, termék a piacon.

Pedig „**ITT ÉLNED, HALNOD KELL**”

– mondjuk, de már nem hisszük el.

Szakolczay Lajos

Tájélatomás, együttgondolkodás

A XII. Nemzetközi Alkotótábor kiállítása a jászdózsai Közösségi Házban

Még a tizenkettedik évét ünneplő alkotótábor – hivatalos nevén: Dózsai Alkotótábor – kiállítása is szolgálhat meglepetéssel, jóllehet sok éve figyelem az időnként szerencsésen megújuló *társas együttlét* munkáját. A friss szellőt, bár nem lebecsülendő a vissza-visszajáró hazai művészek tevékenysége sem, a vendégművészek – ezúttal a Mexikóból és Németországból érkezett alkotók – pezsgő jelenléte, sokarcúsága hozta.

Ebben az eklektikus, minden karakter a saját (jól bevált?) fizimiskáját szidoló körképben megannyi irányzat együtt van. Egyik a másikat erősíti? Inkább azt mondanám, hogy színvonalas különtségével versenyre hívja. A jóízű, az esztétikum területén maradó mérkőzésben vannak összecsengő – elsőbben a stílus erejéből és a látásmód meghökkentő frissességéből fakadó – pólusok, és meglepő különbségek is.

F. Balogh Erzsébet modern enteriőrjeinek világa valamennyire rokon a müncheni akadémia festő-professorának, Simonyi Emőnek hallatlan intenzitású expresszív táj- és állatlátomásaival. F. Balogh szerkezetes, tárgyakból épített „csendéleteiben” a determinált világ (József Attila) részei dübörögnek. Míg Simonyi – látásmódjában és kifejezőképességében akarva-akaratlan visszanyúlván a Brücke-csoport drámai szín- és formakezeléséhez – a táj- és állattest mozzanatokban mutatja föl az egyetemesig feszülő magyar sajátosságokat (*Udvarlás; Tangó*).

A kissé bohémnak tetsző mexikói Miguel Perez Ramos performanszból induló fotósorozat-kísérlete – a más-más országban és különböző élethelyzetekben rögzített önarcképek dionüszoszi életélvezetről tanúskodnak – természetesen más érzékszervünket mozgatja meg, mint a szociofotó érzékenységű valóságot csaknem zenei harmóniába rendező Hézső Ferenc-festmény (*Vízjárta búzatábla*).

Ám ezekben a különbözőségekben érhető tetten – jászdózsai hangsúllyal – a hely és pillanat szülte élmény egyetemessé való (a világ más sarkaival összekacsintó) válása is. Adózván a *couleur locale* fenségességének, az csak természetes, hogy a dózsai motívumok megannyi művön föl-fölbukkannak. Buhály József elemi szépségű *Tájversei* – minő költői meghatározás – ezt éppúgy bizonyítják, mint Péczeli Bauer Margit különös szerkezetű *Jászdózsai mese I.* je vagy Bloch Olga *Öreg hídja* avagy Keresztes Zsuzsa élénk rongyképe (*Fényben, árnyékban*) és régi motívumok búvkörében élő tollrajza (*Dósa szemei*). S nem utolsósorban ebbe a vonulatba

sorolhatók a már említett Simonyi Emőnek a szürkemarhát és a baromfiudvart szinte létvizsgálattá emelő „tájébrázolatai” is.

De az idegen szem az ábrázolat összetettségét tekintve tovább megy: a magával hozott hazait – értsd a mexikói tájmotívumot – éppúgy fölhasználja látomásos tájépítésében, mint a jászdózsai tárgy-történelmet. Luz Elvira Toress két lehetőséggel festményével – a bensőből is építkező *Nyár* és a *Tél az A lélek erdeje* című sorozat jellegzetes darabja – már megmutatta, hogy érzelmvilágában a *kint* és a *bent* mennyire összetartozik. Varrott, ragasztott textilképén az elnyújtózkodó, és az ég felé lövellő tűzhányó (Popocatépetl, a működő vulkán) – robbanásaiban megpihenvén a jászdózsai Óreg hídon nyugszik, mintha – legalábbis a festőtábor rögtönzött hiedelme szerint – a világnak csak ez a két összefüggő sarka léteznék. Hogy tárgykulturájában, látványszépségében, műemlékarzenájában mennyire gazdag Cholula, arról Jose Miguel Diaz élénk színvilágú érzelm-kazettái (vaslemez, zománccfesték) vallanak.

Ha a művészre vetünk egy pillantást, a rajzi – vonalháló által megképzett – kifejezőerő gazdagságára, Ács István litográfiája – a körrajz életvalóság – a példa (*Archaikus torzó*). És a már jellemzett Buhály József-i *tükrös gomolygás*. Németi Judit mitológiai vértettségű akvarelljein (*Gaia XXI.; Gaia XXII.*) a folton belüli, a rézkarc vonalhálójára emlékeztető rovátkák unikumok. Burger Kornélia vegyes technikájú *Kolostorkertjén* a már-már szakrális érintettségű organikus világ elta- karja a „kőhalmazt”.

Hézső Ferenc festővilágának bölcs gazdagodását nézve – a *Lovak szabadon* című műve jóval több, mint hagyományos Alföld-ábrázolat – szólni kell az együttgondolkodás ösztönző erejéről is. Ezt a fiatalok – a német Stefan Geyer, Janosch Becker és a honi Fodor Tamás Fodzsza s Pokrócz Mária – ugyancsak meg fogják érezni. Fodor szerkezetes festménye (*Vontató*) a gépvilág alkatrészeinek tartópil- léreit teszteli, mint ahogyan a mese indíttatású Pokrócz is (*Értesítés*) áldoz egy fu- tamot a pörgő lét megérzékítésének (*Fogaskerek*). Geyer és Becker hagyományos portréi – s nemkülönben az utóbbi *Elektromos szekrény* című informel-táblája (olaj, farost) – kinyitották azt az utat, amely tehetséggel, szorgalommal, invenci- óval bejárható.

A látott művek újra csak az sugallják: ha az ösztönzés alkotóerővé válik, az ilyes- fajta együttléteknék-együttgondolkodásnak is megvan az eredménye.

Szakolczay Lajos

Természetlátcsó, benső és külső élménykörök

Csengery Béla kiállítása a József Attila Művelődési Központban

Van a lelkiületnek – hogy pontosítsak, az értelmi, érzelmi és erkölcsi jellemvonásoknak – egy olyan kiteljesedett formája (kifutópályája), mikor az alkotó, a művész a mindenséggel akar egyesülni. Ebben a vágyott, sokszor csak illúzióknak tetsző állapotban – elérhető-e a tökéletesség? – az ember túllép a meditáción (ám ez nem jelenti azt, hogy elveszítené meditációs képességét), és örömeinek-boldogságának foglyává válik. De ez a bilincs – Csengery Béla esetében bizonyos, a gondolkodásra is kiható érzelemfaktor – nem gátja a mozgásnak, sőt arra inspirálja a szépségnek fölkent „rabot”, hogy minél szabadabbá váljék.

Ennek a művészi, mindent a látványnak (még inkább az áradó önkifejezésnek) alávető magatartásformának számtalan variációját ismerjük. Durván leegyszerűsítve, változatai megtalálhatók a különféle irányzatokban, izmusokban. Csengery (nyilván belső késztetésből) ismeri ezeket a módozatokat. De rájuk sem hederít. Ugyan technikailag fölhasználja a pointillista hagyományt, de olajképein a pontszerű építkezés nem kizárólagos, hanem kiegészítője a megjelenési, az érzelemhullámot híven követő alakzatoknak. Ezért is festményein a finoman kezelt lazúrok által megvillantott pontok (szín-amőbák) csak haloványan utalnak az ősváltozatra. Villódzó megjelenésük mégis fontos: az így vagy úgy megbontott, majd újra összerakott „szépségkazamatákat” – a látvány összképét – teszik teljessé. (Egyes művein pedig – például az üvegablaktervnek is elmenő, ragyogó *Via crucison* (2003) – ezzel a fogással nem is él.)

A lassan kiteljesedő életmű szakrális vonzatai (*Angyali üdvözet* – 1990; *Feltámadás* – 1995; *Áldd meg!* – 2008) nemcsak bizonyos hitben fogant életeszményről tanúskodnak, de engedni láttatik – igaz, más-más módon – az emberiség bűnét önmagára vállaló személyiség *vox humanáját* is. A bibliai történet (Angyali üdvözet), noha egyetemessége letagadhatatlan, a hely viszonyaihoz kötődő – az utazás közbeni műveltségélménnyel fűszerezett – várostörténeti, politikatörténeti, művészettörténeti panorámává alakul.

Ezeken a jeruzsálemi élményt megjelenítő, sőt a hiedelemvilág révén a régmúltba (a mítosz aranyködébe?) visszatekintő olaj-kartonokon – a Békén és a színvilágában visszafogott, szinte „monokróm” fehérés szürke Paxon (mindkettő 2010) – a városképen, az emberiség panaszfalán kívül ott leledzik motívumok bőségével (Dávid aranyhárfája stb.) a széttört idő s nem utolsósorban a rendezetlen ma összes keserve. A némiképp konstruktív, Csengerynél nem annyira megszokott szerkezet lépcsője jól rendezzi a valóságos és csak a jelképtárból ismert motívumokat. A művek a kiterített városhomlokzat, a kívánt és a széttöredezett, ám mindkettő esetében valaminő kellemet nyújtó szép harmóniájával hatnak.

Eme párosnak is, mint ahogyan a számtalan metropolisz- vagy kisváros-ábrázolásnak a nyughatatlan utazásélmény az alapja. Ebben az euforikus, a vándorlások során a műveltségélményt igen csak kamatoztató turisztikai kalandban – a festőművész szívesen játszik egy-egy városrész, tárgy vagy organikus alakzat vízben megjelent tükröképével – repertoárjában Prága (2001) és Cetky Krumlov-Krumau (2010) éppúgy főszerepet tölt be, mint Szicília vagy Törökország némely helye (Agrigentói táj – 2008; Izniki zenészek – 2010), avagy vára révén a kárpátaljai Munkács. Az lehet, hogy ez utóbbi nekünk becses emlék nem ér föl a görög-római korból itt maradt épületmaradványokkal-oszlopokkal (Milétosz – 2009), de ebben a szemre szép műveltségétörténeti leltárban – a görögség itt is az egyik legfontosabb világító lámpás – a kellemmel húzott vonal, az archaikus rétegeket idéző felületmegdolgozás túllép az ábrázolt tárgyon.

Mint ahogyan Assos (2009) is attól erős – s nem szólva az ugyancsak a Bibliához kapcsolódó két Ír reliefről (Háromkirályok; Születés – mindkettő 2006), amelynek plasztikai játékát a művész festői módon adta vissza –, hogy a hajdani oszlopmaradványok nemcsak a különleges épületegyütteseket tartották, hanem az eget is. Ez a misztikus, a valót a különféle szimbólumokkal, hiedelemvilágokkal párosító összecsengés ad az ilyes jellegű képeknek valaminő értelmezéstöbbletet. Ha Zeusz temploma (2010), amelyet a faágak rajzolta organikus nézőkén (természetlátcsövön) keresztül látunk, romjaiban is él, hogyne mutatná – a drámai megsemmisülés után határozott erővel – a Száldobosi zsarátnok (2008), még tovább az összes fölégetett kárpátaljai fatemplom az újrakezdés hitét, a talpra állás (itt épp konstruktív szerkezettel sugallt) méltóságát.

Csengery Béla – festményeiből is kitűnik – csöndes, lírai alkat, aki a lazúros színrétegeken (stilizált időrétegeken) keresztül enged bensőjébe bepillantani. Meditációja – csöndként hallható csendje – valaminő benső utakra vezényelt, a kultúrát, a szépséget, az igazságot a legdurvább történelmi mozzanatokból is kihalló aktív józanság. Képein nem tűnik föl – csupán teremtményeivel van jelen – az ember, mintha ez a rejtezés korunk hasbeszélőinek bírálata is volna. Sokkal jobban hisz a kiismerhetetlent is áttörő fényben s az utána születendőben (Hajnali derengés – 2010), mint az emberkolosszusok csatájában. Finom, a leget létredökké emelő káprázatban adja tudunkra, hogy a természet sugallta szépség visszasugározhatik észlelőjére is (Pirkadat – Tisztelet F. I-nak – 2005; Folyópart – 2005; Ezüst erdőszél – 2008).

Benső utakat mutat meg akkor is, amikor ki akar törni. Ha legújabb, vagyis 2010-ben született műveit nézzük (olajjal fest vászonra, papírra, fára) a beszédes Aszklépiosz fája és a zenei élményeket is eszünkbe juttató Trió, valamint az Olajfák csipkeszerkezete éppúgy a természet oltárának egy-egy darabja, mint korábbi, e jegyben (eme dicsőítésben) készült munkái. A kitörést – de a harmonikus látványtengert egyáltalán szűkeséges-e megbolygatni? – a barackkompozíciók jelentik (Balószögi; Duó; Kvartett). Az ábrázolandó tárgy, az érett gyümölcs a kompozíció újszerűsége és a motívum nyerssége (erotikája) révén már kilépett a csendélet köréből, és a gyakori városképek, természetképek harmóniáján túl összetettebb élményvilágot közvetít. A festőművészt, még ha nem jövendölhető is meg a jövőkép, hasonló robbanásokra biztatnám.

Barabás Zoltán

Isten jobb keze...

Sötétben,
céltalanul
aluszak a fák
mint a holtak.

Fejükre nőtt
az ellehetetlenített város,
a festett arcú
bestia.

Felsikolt egy SMURD-mentő
és nem hagyja abba.
Valakit visznek,
talán a halálba.

Véletlen vagy predestináció:
vékony jégként rian
s alig hallhatóan
hasad a levegő.

Rövidesen egy fáradt csillag
lenyúl hozzánk
és megsimogatja
nyútt arcunkat.

Isten jobb keze egy időre
megpihen az ócska írógép billentyűin.
Vajon megírja ezt a történetet
vagy mégsem?

Megadjam-e a magam

A csönd
vállára
dőlnék
a hóterhes
fák.

Elnagyolt
vázlatként
látom őket
kihűlt
szobából.

Akárcsak
egy kihallgatólámpa
úgy vigyorog
felém egy
huszonötös égő.

Megadjam-e
magam
az üres,
öntelt
papírlapnak?

Áldatlan, eszelős éjszakán

Anyám álmában beszél.
Gyakran faggatja Istent,
majd a kiskacsákat félti.

Két horkantás között
homályos, derengős emlékezetből
idézi a Biblia egyik-másik igeversét.

Ha most reánk dőlni készülne az öreg ház
ezen az áldatlan, eszelős éjszakán,
pompejiként ki állna alá?

Torzó

A csönd az én köpönyegem.
Már fázni is elfelejtettem.
Most is anyám elárvelt kertjében bóklászok
kezemben fagyott rózsaszállal...

Bűnös voltam

Nagyvárad fáradt szíve fölé hajlik a fagy
és két vastos kezével markolássza.

Hova tovább a kised megalkuvásban?
A képzelet lassan hallucinogén anyaggá szilárdul.

Emlékképek vergődnek a valóság fölött.
Születtem. Éltem. Szerettem. Bűnös voltam.

Menekíts ki...

Egész éjszaka televinnyogják
Nagyváradot az ócska metóautók.
Ráérősen, vontatottan hajnalodna.

Az Eminescu utca
sarkáról még átcammog a fagy
és torkon ragadja az Apollo palotát.

A harmadik emeletről,
a harmadik emeletről
menekíts ki bennünket,

Uram.

Lipcsei Márta

Add Uram!

Add Uram! az ötdimenziós látást
s bízd rám a gyógyítást
élem tükröket tarts
hogy jósággá váljék a hiány

Add Uram! a kő bölcsességét
a semmit – sem tudást
meztelen lelkem fényben fürdését
s feleleteimben a mindent – tudást

hogy létra legyek ég és föld között
ha a bölcsesség már belém költözött.
Egy parancs van, a többi csak tanács

nem az időben rejlik az öröklét
a torzítatlan létben az igazság
hogy mindennek javára légy.

Belső spirális

A nincs világot miért sokszorozzam
rég feledett érzésviharokba hozzam
a távolságba szőtt tétlenné vált erő
ahol a kilátás már megmérgeződött

s ha rám mered az elmés végtelenség
védett világom zárt fala mint ellenség
távolságot sző, állhat változó, nemes
erő s a vesztes szomszédja kél ha érdemes

holttestem a született fátyoltengeren
mint fényessé csiszolt hiány meztelen
lebeg s hallgatja az égtájak robaját

hol az öngyilkos örvény falja föl magát
már pompázóbb vágyak karéján hever
rejtő leple elfogad, vágyat visszaver.

Térgörbületben

Ha mindenben azonos a létezés
túl – fut égitesteken a gondolat
az élet keletkező, pusztuló alakzat
membránnal zárt térben érik az ébredés

Névvel – rögzíthető változóban
az ember önmagába és
képelete igazi valóság
az ál – semmi csak kútforrás

Kékben játszik a képzelet
benne ezernyi foton remeg
változó alatt változatlan lebeg

Az éberség teljességre vágyik
eljutni a fényen túli ragyogásig
köszönteni a tagolatlan végtelent.

Csapidába csalogató!

Már csak a bizonytalanság éltet
Levetközném zöldes, édes ízét a létnek
Világteremtőként a felhőt, a hálát
Add Uram a mértékvesztés árát

Őszi akácban vércukorszint süllyed
Félelem, testi kín a tájra kiülhet
Novemberi nyarat mézes nap ha érlel
Fénye tüskékkel szememig ér el

Elöttem látom a lomb legyint
Most még egészben életem
De hull már szertesztét: a benti és e kint

A tavasz visszatér egy pillanatra
Minden mit elfeledtem, hogy megmutassa
Búcsúzóul, milyen lehetett volna

Pataki István

egyedül

a folyót
egyedül úsztam át
és úsztam fölfelé
vagy sodort az ár

a hegyen
egyedül keltem át
nem követtem senki lábnyomát
s nem is követett senki

egyedül tanultam lenni
egyedül érintett isten
egyedül értem tetten

egyedül vagyunk
egyedül
ketten

egyszeregy

nem számolom
mi a sok
mi a kevés
mi a több
és mi a kevesebb
lesz-e kenyerem levesem

nem számolom
nyaram telem
számoljanak
kik számolnak
velem

kilátás

meszes almás dézsás
utcáinkat járva
jó projektet készített
monitorizálva

ökörnyálon mint a pók
vándorlunk a mában
globa liza mosolya
hív a láthatárba

fesztív

mindenkit meghívtak
mindenki ott volt
mindenki beszélt
mindenki tapsolt
mindenki evett
mindenki ivott

csak isten hiányzott

tűnő

kicsapódunk mint a pára
isten kegyelmére várva

felszáradunk mint a könny
lesz belőlünk égi rög

felszívódunk mint a harmat
istennek szánt égi gyarmat

válasz

nekem nem sűg az isten
a sűgás istentelen
emberi felelet
miert puskázna az
ki az ismeretlenben
ő maga az ismeret

az összefogásról

van aki kezet szorít
van aki nyakat
van aki kedvest ölel
anyát gyermeket
van aki földhöz teremt

van aki botot kést szorongat
van aki sarokba szorít
mindenik fog valamit
élve az emberi joggal
kéjjel vagy összeszorított foggal

a nagy fogás mindig más
a nagy fogás mindig a másik
összefogunk a feltámadásig

valami nincs

(XXI. századi profán kesergő)

valami nincs rendjén velünk
harcok nélkül is elveszünk
valami nincs rendjén velünk
többen halunk mint születünk
valami nincs rendjén velünk
nem szeret minket az Isten
vagy talán rosszul szeretünk
valami nincs rendjén velünk
nem tanulunk csak feledünk
valami nincs rendjén velünk
nem ölünk és nem ölelünk
valami nincs rendjén velünk
se ellenünk se testvérünk
valami nincs rendjén velünk
gyomokat terem a kertünk
valami nincs rendjén velünk
jóllakottan is éhezünk
valami nincs rendjén velünk
nem parázslunk nincsen tüzünk
valami nincs rendjén velünk
átok és áldás elvegyül
valami nincs rendjén velünk
némán tátogjuk énekünk
valami nincs rendjén velünk
pokoljárás az édenünk
valami nincs rendjén velünk
várjuk hogy ránkszakad egünk
valami nincs rendjén velünk
harcok nélkül is elveszünk
valami nincs rendjén velünk
nem szeret minket az Isten
vagy talán rosszul szeretjük
valami nincs rendjén velünk

Csatáné Barta Irénke

Kányádi – köszöntő

Ácsoltál „igékből várat”
 faragtál
 helyzetdalt
 dísztelen dalt
 megkésett
 esti dalt
 szerencsés embereknek
 reggeli rapszodiát
 köszöntőt
 vén diákoknak
 öreg alma maternek
 dilidalt
 dedikálást
 nem kérőknek
 hattyúdalt
 pályatársaknak
 invocációt
 prológust
 epilógust
 hegylakóknak
 csupaszív
 vidéki embereknek
 Küküllő – cantátát
 jófülűeknek
 főleg Kis-
 és Nagyküküllő
 mentieknek
 s rovásírást értőknek
 románcot
 városlakóknak
 balladát
 távoli rokonoknak
 féltestvéreknek
 mostohatestvéreknek

Körmöltél körömverset
 két körömre
 háromra
 négyre
 haikukat hajkurásztál
 énekeltél rekedtségig
 viseltes szókkal
 énekeltél indián éneket
 székely kesergőt
 balladát
 sírverset
 Írtál diólevélre
 szürke szonettet
 kopjafára
 sírkövekre
 pergamentekercsekre
 áprilisi óra
 engesztelő vigaszt
 dachauai képeslapra
 májusi etűdöt
 pacsirta dallamra
 kakukk – fuvolára
 szemerkélő esőre
 nyárialmafára
 szemfedőnek
 két öreg cserfára

Isten háta mögé
 is eljuttattad a szót
 a tiszta csengésűt
 a mindenhatót
 üzentél
 minden naplementével
 fölkelő holddal
 visszafojtott szóval
 dühös harangokkal
 ágyúdörejrel
 tengermorajjal
 csendesen ringó
 bölcsődallal
 üzentél
 jeremiádokkal,
 égő szekértábor – füsttel
 vad égzengésben
 tiszta csönddel
 galamb szárnyára
 rovott jelekkel
 jópásztorként
 lármafás hittel

tömegsír - verseid
 kibontott zászlók
 bujdosni se tudó
 szegénylegény – énekek
 lélekbe faragott
 kopjafák
 haldokló öregek
 utolsó fohásza
 összekulcsolt kezek
 hálójában vergődő
 lélek fölött
 a harmadik
 harangszó után
 fölcsendülő
 földit az égivel
 összekötő
 vigasztaló
 engesztelő
 XC. Zsoltár.

*Eger, 2010. március 17- én
 a Kányádi-est emlékére.*

Elmondta mindent,
 amit elmondhattál
 álmaidat mélyhűtötted
 ha majd keresik
 találják meg az utódok
 krónikás énekeidet
 történelemórán
 magyarórán
 kirándulók
 a Kökösi hídnál
 legyenek
 érveid az érveik
 a hatalom
 tébolya ellen
 sorsverseid
 könyomatai
 csángó passiók

Bertha Zoltán

A drámaíró Kányádi

„Tekintete: tiszta, inkább szelídnek, békésnek mondható. De hegyi tóra emlékeztető szeme sarkában az öröm mellett a nyugtalanság, a konokság ráncai jelzik: szemmel tartja a világot, a pásztortüzek füstjét és az atombombáét egyaránt.” Az erdélyi magyar költészet egészéről vallja ezt Kányádi Sándor, de a sugallatos jelképiségével együtt pontos és lényeglátó jellemzésbe mintha az önarcképét is belerajtette volna. Mert ő, a kortárs erdélyi és egyetemes magyar líra kiemelkedő mestere, írói-emberi habitusában és életművében csakugyan szinte megtestesíti ezeket a jellegzetességeket. Azokat a szemléleti vonásokat hordozva, amelyek a kisebbségi helyzetbe taszított nemzetrészsorsos öntudatát és keserű léttapasztalatokkal teli önértelmezését az embersors és a mindenség univerzális horizontja felé tágítják: az erdélyiséget (Áprily Lajos érzékletesen szép kifejezése szerint) „világfigyelőtétővé” emelik. A varázslatos transzszilván tájakon kiteljesedett archaikus és történelmi értékgyománnyok emberi mélységeit és szellemi magaslatait, a sajátos közösségiség, a „provincia” összes gondját-kínját és kultúrateremtő azonosságjegyét vállalva – messze távol bármiféle „szemhatárszűkítő provincializmustól”. És a különleges értékbirodalom minőségmegtartó erejével figyelmeztetve a méltó humán létezését bárhol és bármikor fenyegető, sértő veszedelmekre.

Kányádi Sándor ma az egész magyar nyelvterületen, a legszélesebb olvasókörzönség körében (de idegen nyelvekre fordított verseinek nagyszámú kötete révén sok más országban) is kétségtelenül az egyik legközismertebb, legnépszerűbb, kivételesen szeretett és klasszikusként megbecsült alakja irodalmunknak. Lírája olyan vallomásos sorsköltészetként is értékelhető, amelyben a személyiség élményi, hangulati változásai katartikus erővel sűrítik magukba és sugározzák át a karakteres székelyföldi, erdélyi és romániai (és általában az elszakított) magyar kisebbségi, sőt a teljes Kárpát-medencei és összmagyar nemzeti közösségi-történelmi életérzések legmeghatározóbb fajtáit. Amely a kollektív lelki- és önismeret lenyűgözően gazdag tárházát felépítve ébreszt rá identitásunk alapvető érvénytartalmaira – szuverén esztétikai világképének felkavaró mélységperspektíváin keresztül. Feltárva és teremtő poézisba foglalva mindazt, amit ez a nép megélni, megszenvedni és elviselni kényszerült megpróbáltatásai során, az utóbbi félszázad korvalóságában. Krónikási és konfeszionális hitelesség egyesül Kányádi verseiben, midőn az egyéniség szubjektív érzelemszféráiban és morális-gondolati üzeneteiben megrendítő szuggesztivitással szólal meg a közös sorstudat – az azonosulásban megnyilatkozó képviselő vagy a helyzetkritikai rámutatásban kifejeződő küldetés hangja.

Felemelő volt mindennek jegyében az az ünneplés, amely két esztendeje a nyolcvanéves költő születésnapját övezte. A barátok, az írókollégák és a versszerető nagyközönség körében elhangzott köszöntések mind ezt a rendkívüli megbecsülést szolgáltatták meg; például 2009. április 20-án Budapesten a Petőfi Irodalmi Múzeumban a több száz lelkes érdeklődő figyelmével kísért laudációk is a kivételes életműnek kijáró bensőséges tiszteletéről tanúskodtak. A jeles alkalomból a nagyváradi Partium Írótabor díjával is kitüntetett alkotót köszöntve többek között Kődöbocz Gábor – a költő első monográfusa – úgy fogalmazta meg érvényesen összegző értékelését, hogy a mester „személyesség és egyetemesség, tradíció és modernség szintézisére ügyelve hozza létre korszakos jelentőségű életművét” (AGRIA, 2009/2.). Az ünnepség legmegrendítőbb mozzanatát jelentette, amikor a költő elcsukló hangon emlékezett meg előző napon elhalálozott nagyszerű barátjáról, az erdélyi költészet ugyancsak kiemelkedő alakjáról, Lászlóffy Aladár-ról – aki a másnapi Kányádi-köszöntésre készülve, miután megírta felzaklatón elbűvölő versét, az esti órákban tragikus váratlansággal és tragikus körülmények között elhunyt. A születésnap öröme és a rettentő fájdalom egyszerre hatotta át egész irodalmi életünket. A *Kányádi-nap* című Lászlóffy-vers pedig, amely tehát szerzője szájából már nem hangozhatott el, s a *Helikon* 2009/9. számában látott napvilágot, így szól: „Ma egész nap csak rád gondolhatok. / Mi mindent gyűjt köréd a te napod! / Szabályok, küllők, Küküllők, Szamos... / Most Duna-partod tengerpartja mos. // Megvénülsz te is, márványtengeres / szikár, szigorú leszel, mint Mikes, / s lesznek vidékek, ahol összeáll / egy szülőhelyet megáldó szabály. // Vannak vidékek, mint a te falud, / hol madártan és szabály elaludt, / a golya nem, őt más szabály vigyázta / és uszította minden székely házra. // Ellopták tőled Kolozsvárt? Talán / jóvátette a dolgok hajnalán / a szülőföldre bízott nagy kaland. / Így költött kicsi kányát Nagyalamb.”

De ezen az eseményen adták át a költőnek a róla készült reprezentatív kötetet: a „*meggyötörtén is gyönyörű*” – *Képek és tények Kányádi Sándor életéből* című impozáns albumot is. A színes élet- és pályarajzot, hasznos, eligazító bibliográfiákat, sok-sok beszélgetés- és vallomásrészletet, fényképek százait tartalmazó könyvet Pécsi Györgyi – Kányádi Sándor másik monográfusa – írta-szerkesztette, s a *Helikon* Kiadó jelentette meg. „Hommage à Kányádi Sándor – állhatna a cím helyén/ után, hiszen az életmű méltó elismerése a díszkiadvány”; és „kiemelkedik a monográfiák sorából: paradox módon tárgyilagosságában ünnepélyesebb, és kivitelezésében, képi anyagának gazdagsága révén is külön figyelmet érdemel” – szögezi le róla Pieldner Judit (*Székelyföld*, 2010/3.). A címbe emelt idézet egyébként az *Előhang*ból való, amely a magyar költészet egyik legszebb és legmegrázóbb hitvallása a szülőföldi ragaszkodásról: „szavak kapaszkodnak szavak / véremmel rokon a patak / szívémben csörgedez csobog / télen hogy védjem befagyok (...) tavaszok

nyarak őszeim / maradékaim s őseim / vannak vidékek viselem / akár a bőrt a testemen / meggyötörten is gyönyörű / tájak ahol a keserű / számban édessé ízesül / vannak vidékek legbelül”. A megható pillanatokot a jubileumi programok mellett azután tovább szaporították az írásbeli megnyilatkozások – hiszen számos folyóirat is köszöntötte a költőt, Erdélytől Budapestig, a szűkebb szülőhazától az egyetemes magyar irodalom legtágabb övezeteiig. A *Hitel*, a *Székelyföld*, a *Magyar Napló* és más lapok összeállításainak mindmegannyi megszólalója és megszólaltatója kortárs irodalmunk klasszikus életművéként értékeli Kányádi Sándor teljesítményét; „Kányádi Sándor költői meg líratechnikai programja mögött a magyar költészet s a világlíra egyik legszebb poézisében gyönyörködhetünk” – állítja példának okáért a világlépe- és stíluselmélet a recepciótörténeti számvetéssel együtt remekbe szabott tömörséggel elvégző Cs. Nagy Ibolya (*Helikon*, 2009/9.). Ekler Andrea szerint ez az oeuvre „eltávolít a szűk provinciától, hogy egyetemességének ontológiai súlyát megtapasztalva, visszatérhessen a pillanathoz, a gyökerekhez” (*Bárka*, 2009/2.), s Pomogáts Béla pedig szintén azt hangsúlyozza, hogy e „költészet nagy ereje ugyanis talán éppen abban rejlik, hogy leginkább tragikus szólama sem a mélységbe taszít, inkább felemel” (*Nyelvünk és Kultúránk*, 2009/2.).

Ködöböcz Gábor (2002), Pécsi Györgyi (2003), Murvai Olga (2005) monografikus értelmezései, valamint a Márkus Béla szerkesztette *Tanulmányok Kányádi Sándorról*-kötet (2004) után Vörös Lászlónak a *Tiszatáj Könyvek* sorozatban kiadott posztumusz Kányádi-könyve (*Kányádi Sándor – Egy monográfia töredékei*) ugyancsak 2009-ben gyarapította a szakirodalmi anyagot, s folytatódott a budapesti Helikon Kiadónál 2007-ben indult, Tarján Tamás szerkesztette új életműsorozat folyama is, az *Egyberostált versek és műfordítások* három kötetének a megjelentetéséig jutva el (*Tűnődés csillagok alatt*, 2007; *Isten háta mögött*, 2008; *Éjfél utáni nyelv*, 2009). Ezek után, 2010-ben látott napvilágot ebben a sorozatban az *Ünnepek háza – Két dráma és két forgatókönyv* című könyv (szintén Tarján Tamás szöveggondozásában), a drámaíró költő kevésbé közismert műveit foglalva magába. (Voltaképpen a bővített – egy filmadaptáció szöveggönyvével gazdagított – kiadása ez az ugyanezen a címen a Magyar Napló Kiadónál 2004-ben megjelent, s a drámai műveket ilyen formában egybefogva először publikáló kötetnek.) És remélhetjük a mihamarabbi folytatást: a cikkek, vallomások, jegyzetek, esszék és egyéb prózai munkák javát felölelő gyűjtemény közreadását is.

*

Az *Ünnepek háza* címet viselő mostani kötet tehát két tulajdonképpeni drámát és két irodalmi filmforgatókönyvet tartalmaz. A címadó darab 1970-ben készült – ekkor a szatmárnémeti színház be is mutatta –, kapcsolódva az erdélyi társadalmi színművek (Páskándi Géza, Sütő András, Székely János, Deák Tamás, Kocsis István, Lászlóffy Csaba és mások révén) akkoriban megéledő, modernizálódó

– egyszersmind „vérátömlesztő” hatású – vonulatához. (Folyóiratban a *Korunk* /1970/12./, majd később a *Szivárvány* /1996/2./ közölte.) A korra jellemző lelki-morális roncsolódás jelenségeit híven leképező és ezzel a hipokrita illúziókat szertefoszlatozó családi tragédia egyfajta bizarr haláltáncvízióba sűríti a generációkra kiterjedő romlás kavalkádját. A szocialista rendszerben magas, vezéregazgatói pozíciót betöltő apát a várt kitüntetés mellett hirtelen-dicstelen nyugdíjazzák, a hazugságon alapuló ünnepi estély azonban folytatódik, gyermekei és az aranyifjak féktelen bulizásává, végül pedig egyfajta groteszk „danse macabre”-ra fajulva: amikor az egyetemista lány bejelenti, hogy állapotos az apa és a család legjobb házibarátjától, az öregedését most is kakaskodással leplező keresztapától, amire viszont az amúgy is csalódott, megfáradt apa szörnyethal. Az állandó tivornyázásra, vagy legalábbis kiüresedő, önáltató mulatozásra berendezkedett ál-idilli „ünneppek háza” így valójában lealacsonyító „bolondok háza” lesz; s a nemzedékeket behálózó züllöttség lélektani-erkölcsi hínárjából csak egyik-másik egészségesebb ösztönű fiú igyekszik kiszabadulni. A helyzetkomikum tarka sokrétűsége a személyes és társadalmi képmutatás végzetessé erjedését példázza a forгатagos történelmi időkben. (A haláltánc-motívum egyébként hasonló szerepet tölt be több más erdélyi drámában, például Sütő András burleszkszerű, a későbbi korszakot, a nyolcvanas éveket megjelenítő *Balkáni gerléjében* is.) Átfogó, monografikus drámatörténeti munkájában (*Fejezetek a romániai magyar dráma történetéből*, Kolozsvár, 1976) Kötő József a „realista szimbólumteremtés” módozatait emelte ki, rámutatva a társadalmi drámákra általában jellemző gondolatiság, a „gondolat poénja”, illetve az „elszórt replikákból” szövődő ún. „poén-dramaturgia” közötti birkózás mibenlétére. A műnek egy másik korabeli kritikusa, Páll Árpád pedig még inkább a hagyományos és az új dramaturgia ötvözésének organikus teljességét – „gondolati mélység és magasság” együtthatását – dicsérte (*Utunk*, 1971/13.; és uő: *A szó és a látvány – Nézőtéri jegyzetek*, Marosvásárhely, 1995). Azt nyomatékosítva, hogy a színes, változatos figurák felvonultatása, a jellemfestés árnyalatai meg a szerteágazó párbeszéddek mögött „valami nagy szöveg alatti áramlás” érzékelhető: a szavak, mondatok, dialógusok által tételesen ki nem mondott, „de csalhatatlan biztonsággal észlelhető életérzés, filozófiai elv vagy szempont” sugallata. Ezt pedig a hazug ábrándok, a képzelgések, a vágyak és a valóságtények keveredése adja, miként Csehovnál is, akitől szerkesztésben, ábrázolásmódban, cselekménybonyolításban Kányádi talán a legtöbbet tanulta. És *Faltól falig* című tanulmányában Ablonczy László (*Alföld*, 1979/5., és in: *Tanulmányok Kányádi Sándorról*, szerk. Márkus Béla, Debrecen, 2004) is éppen arra világít rá, hogy a darab a parabolisztikus tendenciák mellett vagy helyett leginkább „a megrendülés, a megrendítés csehovi dramaturgiáját követi”.

Az erkölcsi önvizsgálat kíméletlensége mellett a korszituáció lényegének – a

realitás abszurdumának és az abszurd realitásának – a katartikus megragadása markírozza a közép- vagy kelet-európai abszurd-groteszk, tragikomikus színjáték úttörő jelentőségű remekként értékelhető és értelmezhető *Kétszemélyes tragédiát* is. Ez az 1968–69-ben írott drámamű Romániában 1990-ig meg sem jelenhetett (Magyarországon közölte először az *Alföld* /1979/5./), s kisebb amatőr társulatok kezdeményezései után a színházi bemutatására is csak ekkor, a fordulat után kerülhetett sor Temesvárott; illetve némileg módosított újraközlésére a marosvásárhelyi *Látóban* (1990/9.). Újabban pedig a debreceni KonzervArtaudrium színtársulata játszotta nagy szakmai sikerrel. Aktualitása ma is megrázóan elevenné avatja, mint amilyen revelációszerűen tapintotta és vetítette ki keletkezése idején is a köznapi, kisemberi félelem lélektanát. A besúgórendszer, a tomboló diktatúra fondorlatos módszereitől rettegő házaspár az emberlét teljhatalmi megnyomorítottságának példázatát jeleníti meg – olyan légmentes idézve fel, mint Illyés korszakos poémája, „egy mondata” a zsarnokságról. A végletekig fokozódó negatív sorstapasztalat élményvalósága így a történelmi veszedelmek örök fenyegetését képletezi: a lélektipró megaláztatások terror-mechanizmusának bármikori eluralkodását. A darab a legmagasabb művészi szinten kapcsolódik az abszurd (és „abszurdoid”) dráma korabeli irányzataihoz (nemkülönböztetve az erdélyi magyar drámaírás – Kántor Lajos szavát idézve – „nagykorúsodásához”), a nyugati inspirációkat szervesen ötvözve a kelet-, közép- vagy közép-kelet-európai groteszk (Mrozek, Rózewicz, Havel, illetve Örkény István, Páskándi Géza, Szócs Géza és mások képviselte) szemléleti tendenciával, miáltal az általános emberi elnyomorodás metafizikai összetevői közé a konkrét társadalmi körülmények vonatkozásait, illetve képtelenségeit is bevonja. („Samuel Beckett színdarabjában Vladimir és Estragon Godot-ra vár. De hol? Akárhon. És mikor? Nem érdekes. Bármikor és a föld bármely pontján. Vladimir és Estragon absztrakció, nincs más dolguk, mint az, hogy várjanak, valahol a térben”; „mi viszont jobban szeretjük drámáinkat konkrétan és pontosan elhelyezni az időben és a térben”; „mi nem érezzük jól magunkat a semmiben, nekünk meg kell érintenünk a földet, hogy erőt merítsünk belőle”; mert „az életért, a nemzet megmaradásáért vívott állandó küzdelem bizonyos szorongást fejlesztett ki bennünk” – fejtegeti Örkény István.) Az egyetemes (képletalkotó-parabolisztikus) modellalkotás, a filozófiai tételesség, az elvonatkoztató, példázatos látomásosság itt a negatív léttapasztalat szélsőségességére épül: a félelem, a szorongás, a rettegés, a zsigerekig hatoló riadalom mindennapi valóságára. (A „nem rögzíthető félelem, az ismétlődések, a bizonytalanság paroxizmusig fokozódó mindenhatóságának” inszenírozása során „Kányádi megőrzi a hagyományos drámából a feszültség állandó fokozásának élvét, s a környezetrajzban is nagyobb pontosságra törekszik, mint a ‘tiszta’ abszurd képviselői” – szögezi le összefoglaló irodalomtörténetében /*Romániai magyar irodalom 1944–1970*, Bukarest, 1973/ Kántor Lajos és Láng

Gusztáv.) A fiatal, gyermekét váró (és az általánosító-egyetemesítő jelentés hangsúlyozásaképpen: név nélküli) házaspár minden, legintimebb szerelmes szavát is egyenesben közvetíti a lakásukban elhelyezett lehallgatókészülék a titkosrendőrség számára. A legtipikusabb élethelyzet volt ez a romániai diktatúrában szenvedő magyar kisebbségi értelmiségiek körében – amint az ebben az otthon bensőséges légkörét is totálisan megmérgező közegben az éber önkorlátozással vegyes örökös rémüldözés viselkedésformája: a rabság, a megalázottság, a kiszolgáltatottság megszokhatatlan megszokása is. A hatalmi terror kialakította tudatállapot, a bekerítettség, a körülszorítottság pszichózisa, a pszichikai börtönlét nyomora, nyomasztó légköre, amely minden kimondott szó, minden lélegzet meggondolására, a személytelen, rejtélyes, titkos felügyelet, ellenőrzés jelenlétének folytonos számításba vételére kényszerít. („Hol zsarnokság van, / ott zsarnokság van”; „mert álmaidban / sem vagy magadban, / ott van a nászí ágyban, / előtte már a vágyban”; „hidegben és homályban, / szabadban és szobádban” – Illyés említett versét idézve; „Számon tarthatják, mit telefonoztam / s mikor, miért, kinek. / Akába írják, miről álmodoztam, / s azt is, ki érti meg” – József Attila szavaival, a darabban is felidézett soraival szólva.) A férj és a feleség egyfolytában keresi, vadássza a „poloskát”, a gyanús telefonkészüléket megpróbálják eldugni, az ablakba kitenni, bebugyolálni, hangos magnózene mögé akarják saját szavaikat bújtatni, és ezernyi más csellel, manőverrel (például magnófelvételek segítségével elvégzett hangerőpróbával, hangerő-beállítással) kiiktatni a megfigyelés technikai eszközét (rádöbbenve közben, hogy még akár éppen lehallgatott kísérletezésükből is bajuk származhat – hiszen a rabnak tiltva van akármit is tudni feljebbvalói, rabtartói szándékairól, tilos akár lélekben is leleplezni őket). Mert egyébként szakadatlan az ijedelem, hogy ki mit beszél, szünet nélküli a lelket és az elmét beteggé torzító elővigyázatosság, a vendégek, a barátok minden mondatát utólag is szinte tébolyult gyanakvással elemző rágódás: hogy miből és miképpen lehet baj. Mert ebben a világban valóban bárkit bárhogyan értelmezhető lehallgatott vagy besúgott szaváért elvihetnek, eltüntethetnek, likvidálhatnak – s még a lelkiismeretfurdalás is gyötörheti a házigazdákat, hogy például gyanútlan, ártatlan vendégeiket is az ő házukban hallgatták le. (Nem mondhatják nekik – mintha „leprások” volnának –, hogy kerüljék őket; mert „ez olyan dolog, hogy még közhírré sem lehet tenni”.) A rémuralom kínzó atmoszféráját csak a megszületett gyermek oldja valamelyest – egyszerre valóságosan és jelképesen –, miközben marad a rögzült, beidegződött félelem, s a keserű-fanyar önjellemzés: „a ló s az eb beledöglenék, az ember beleszokik”. S a villódzó többértelműségek, asszociációk, sorsmetaforák tömkelegét sűrítő, a groteszk komédia millió humorforrását kiaknázó párbeszéd, nyelvi és létértelmező szójátékok, akasztófahumoros szócickek, metaforikus utalások, áthallások, hátborzongató bohóctréfák özöne: a jelentésses bizarréria színes

és sziporkázó szöttesét alakítja ki, az irónia, a bohózatos önirónia, a tragifarce köntösében a legsúlyosabb egzisztenciális (történelmi, lélektani, erkölcsi) gondolatiságot emeli az érzékletesen egyetemes létvízió magasába. Amely látomás az ember hatalmi tönkretételének, lét- és identitásvesztésének állandóan fenyegető veszélyéről szól különleges művészi erővel – hangsúlyosan a Páskándi-féle „abszurdoid” kategóriájával illelhető drámapoétikai alakzathoz tartozó esztétikai karakterjegyekkel (Pécsi Györgyi /*Kányádi Sándor*, Pozsony, 2003/ szerint.) Az „újkori emberiség olykor már tapasztalt rettegésének hiteles lélektanával” – amikor a groteszk „a realitásból fogan”, s a József Attila-i félelem kozmikus technikai rettenetbe fordul, mert „szalagra rögzítik, hogy miről álmodom” – amint idézett tanulmányában Ablonczy László írja róla. És „ebben a fajta groteszkben nem a kozmikus egyedüllét és szétbomlás, hanem a hatalmi manipuláció hozza létre az abszurd jelenségeket”; „a megfigyelés alatt tartott embernek összes energiáját a félelem elleni küzdelemre kell fordítania, ahogyan a redukálódott életminőség, a félelem, a gyanakvás interiorizálódása megkeseríti és ellehetetleníti a személyes, bensőséges kapcsolatokat” – ahogyan pedig Bertha Csilla is megállapította az említett debreceni előadás kapcsán (*SZÍN-KÖRET*, 2000/1.).

„Nem lehet így élni” – tör ki egyszer a férfi; „csak így lehet élni”; „és élni kell” – vágja rá az asszony, mintegy felidézve az erdélyi irodalomban a harmincas évek második felében lezajlott nevezetes „non possumus”-vitát – vagyis az ontikus létparadoxonná sűrűsödő erkölcsi problematikát akörül, hogy tehát végtére is lehet-e vagy sem –, amelyben Makkai Sándor azt állította, hogy kisebbségi nyomorúságban emberként élni nem lehet, Reményik Sándor válasza viszont az volt, hogy „lehet, mert kell”, s úgy, „ahogy lehet”. S a lehetőségek és a körülmények fölé kerekedés magasrendű odüsszeuszi, robinsoni intelligenciájának szintén megvan Erdélyben is a világjelentőségű mesei-mitikus megtestesülése: mégpedig Tamási Áron halhatatlan székely picaro figurájában, Ábelben. A mitikus horizontú kalandregény, a mesei realizmus egyik világirodalmi hatósugarú huszadik századi csúcsteljesítménye – a valóban székely robinzonádként számon tartott *Ábel a rengetegben*, amelynek ifjú hőse „világbíró hős” (Féja Géza), „mítosz és zsáner egyszerre” (Babits Mihály) – két évtizede tévé- és mozifilmen is nagy sikert aratott. Az örökbecsű Tamási-mű forgatókönyv-változatát Kányádi Sándor készítette el, s ez itt, most olvasható először. A pikareszk hagyományt a folklorisztikus elbeszélésmóddal oly varázslatosan szintetizáló regény az átírásban is megőrzi lebilincselő humorát, báját, természetes igazságérvényét. A pergő jelenetek és párbeszédék élénken tükrözik a székelység, a székelymagyar karakter legjobb, legvonzóbb és legautentikusabb archetipikus tulajdonságaival felvértezett furfangos legényke csillogó észjárását, nyelvi intelligenciáját, minden viszontagságos körülményeken felülemelkedő tiszta életrealitáságát és humanitását. Mert „amiképpen az állatnak

a körmével és a fogával kell harcolnia, azonképpen az embernek az eszével” – hangzik a tényleges tapasztalatot a mesei-metafizikai igazsággal szuggesztív-érzékletesen egybejátszó szentencia, ez a legjobb értelemben vett naiv őstudásból származó bölcsesség, amely, ha úgy tetszik, a mai kulturális antropológia egyes axiómáinak a bizonyítására is alkalmas lehet. Nemkülönb a kisebbségi, transzszilván létszámélet megmaradásetikájának az a közmondásszerű tétele, miszerint „nekik fegyverük van, nekünk eszünk legyen”.

Ugyancsak Tamási Áron egyik (1964-es) lírai-balladisztikus novelláját – felgazdagított dialógusokkal dolgozza át dramatikus „tévéballadává” a *Gyökér és vadvirág*. Gyűlöletből szerelmi egymásratalálás: ez a szépséges lányunoka sorsa benne; farkasok általi szétmarcangoltatás: ez pedig a kiúttalan ötvenes évek elején (az erőszakolt kollektivizálás csapdái között vergődő) elszegényedő parasztember-nagyapa fátuma. Lélek és természet, vitalitás és halál, szerelem és pusztulás sugallatos lírai szenvedéllyel izzó összefüggései és sejtelmes ellenpontjai feszítik a történet ívét. Vad érzékiség és szörnyű végzettragikum: az izgalmas elbeszélés alaphangulatában viharosan torlódik egybe – „a romantikus vágy ütközik össze a valóság törvényszerűségeivel ebben a rejtett erotikával fűszerezett, az emberi jellemeket és társadalmi gondokat hitelesen és nagy erővel tükröző történetben” (Taxner-Tóth Ernő: *Tamási Áron*, Bp., 1973), amelynek végső kicsengése szerint „a világ kínban és fájdalomban lesz tökéletesebb, teljesebb, igazabb” (Izsák József: *Tamási Áron*, Bukarest, 1969; Toronto, 1999). S ezt élénkíti tovább Kányádi a nyolcvanas évek végén megszövegezett „tévé-balladája”, amely tulajdonképpen az eredeti mű átírása, filmadaptációja, tévéfilm-forgatókönyve, s a megőrzött szuggesztív Tamási-atmoszférának a bizonyos fokig feldúsított, mennyiségileg megnövelt párbeszédekkel való megelevenítése, sőt fokozása, egyfajta kiterjesztése.

Talán ennyiből is kitűnik: ez az esztétikai élvezetességében és filológiai értékében egyaránt kiemelkedő kötet – amely rendkívüli formaváltozatosság, egyszersmind markáns szemléleti karakter megnyilatkozása a gondolati mélység és magasság szféráiban – nem egyszerűen a Kányádi-oeuvre kevésbé ismert vagy méltányolt dimenzióira enged rálátni; hanem olyan műveket tár elénk, amelyek újra és újra biztos sikerre számító előadásra, színpadra vagy filmvászonra kíváncznak.

Farkas Gábor

Megtartó irgalom

Szagrális és profán józanság Kányádi Sándor költészetében

A kárpát-medencei, országhatáron túli magyar irodalomnak fontos szerepe van az identitásválság krízisének feloldásában, vagyis abban, hogy erősítse a magyarságban – és nem csak a szlovákiai, kárpátaljai, romániai és vajdasági magyarságban – az összetartozás adta erkölcsi erőt. Kányádi Sándor (1929) költészetében az identitás válságának és keresésének témája meghatározó jelentőségű. A második világháború utáni nemzedékhez tartozó költő eddigi életművében folyamatosan jelen volt ez a téma hol közösségi (*Krónikás ének*), hol személyes (*Fától fáig*), hol vallásos aspektusban (*Valaki jár a fák hegyén*). Mindhárom megközelítésben a költő közösségi szemlélete és példázatossága a közös tényező.

A *Fától fáig* verskompozícióban és a tematikus szempontból hozzá köthető költeményekben (*Álom; Elszabadult, fut a lovam; Sörény és koponya*) az ábrázolt élmény adaptációjától jut el a közösséget érintő erkölcsi konzekvencia meghatározásáig, mintegy példázattá emelve mondanivalóját. Az 1968-as *Fától fáig* „a személyes helytállás és küzdés önként vállalt morálját és az elviselt tragikus élmények feloldását fejezi ki.”¹ Főszereplője egy névtelen gyermek, akinek személye jelképes (általában a gyermeklétet, az elhagyatottságot kifejező), de lehet a költő lírai alteregója is, mint Babits *Jónása*. A kompozícióban a lovait kereső kisfiú számít, elgondol, tervekre redukálja a beláthatatlant, amely így kézzel foghatóvá, elérhetővé válik. A vers kezdeti perspektívájában a reményét eleinte őrző, majd azt fokozatosan elvesztő gyermeké a főszerep, és a narráció csak keretet ad a történetnek. Később azonban a veresszubsjektum válik főszereplővé, amely a lovait kereső kisfiúval, a reményvesztettséggel az érett felnőttkort, a kitartó szívósságot állítja szembe.

„Elszisszent az út alólad
Nyárfák félelme ülepült
homlokod pólusaira
De csak tovább fától fáig”

Kányádi Sándornak a ló-gyermek-erdő-keresés-félelem motívumkörrel „van bátorsága minden rettenettel illúziótlanul szembenézni. *Fától fáig* című kompozíciójának

¹ *Új magyar irodalmi lexikon*. Szerk. Péter László. Budapest, 1994.

gondolati mélységét éppen ez a szembenéző bátorság teremti meg.”² Kétségek gyötrik, de képes ezeken felülemelkedve küzdeni még az 1980-as évek legnagyobb diktatúrájában is. Ha a lovait kereső kisfiú kilátástalan helyzetétől (*Fától fáig*) az 1981-es *Sörény és koponya* című versig tartó eszmei ívet vázoljuk, láthatóvá válik a közösséget megtartó identitásba vetett hit válsága. A *fától fáig*ban megfogalmazott anyatejből ecetté lett illúziótlan józanság a meg nem talált, elhullott ló tetemének képében, az identitásvesztés szimbólumaként fogalmazódik meg újra az 1981-es versben. Itt már a kereső gyermek, a lírai alany háttérbe szorul átadva helyét az elhullott állat naturalis ábrázolásának.

*„harmadnapon már csak sörény és koponya
lerágott bordák s a karambolozott csigolya
egymásra futott véres kis vagonjai
el sem kellett már takarítani
harmadnapon már csak a dögszag s a belek
széttaposott sarából torozó legyek
s a szakadék szélén sebtében kirakott
zabálás sürgette anyagcsere-nyomok”*

A versben többször ismételt archaikus időhatározó az Evangéliumokban egyértelműen Krisztus feltámadására utal, itt azonban a tetem elhullásának idejét érzékelteti, tehát szó sincs feltámadásról, az elmúlás visszafordíthatatlan. A vers zárása teszi csak egyértelművé, hogy ugyanaz a motívumrendszer (az elveszett lovait kereső kisfiú) a költemény alapja, mint a *Fától fáig* verskompozíciónak:

*„mint akire önnön halála alkonyul
úgy állok olyan vigasztalanul
s a dögre settenkedő farkasok
szájuk szélét nyalva lesik hogy zokogok”*

Nem az állat elhullása, hanem a biztonság, az identitás elvesztése itt a megrendítő, ez váltja ki a zokogást. A *„dögre settenkedő farkasok”* pedig egyértelműen a közösségi és személyes sors ellen irányuló veszélyt jelképezik. Az 1980-as évek diktatórikus viszonyaira reflektáló vers – ha figyelembe vesszük a ló és a zokogó lírai alany (a kisfiú) szimbolikus jelentésrétegeit – a közösségi identitás válságával párhuzamba állítja a személyes identitás elvesztésének lehetőségét. Ebből a lélektani-hitbeli válságból jut el a lírai szubjektum az 1990-es évek elejére a remény, a megtartó irgalom megfogalmazásáig.

² *Kisebbségi magyar irodalmak (1945–1990)*. Görömbei András. Debrecen, 1997.

Pedig nem múlik a Kányádi-versekben sem a kétség, sem a küzdelem, csak az 1994-es *Valaki jár a fák hegyén* című kötetben a lovait kereső kisfiú misztikus, népi hagyományokra is épülő jelképrendszerét felváltja a szakrális jellegű szimbólumok sora.

Kányádi Sándor kilencvenes évekbeli költészetében a személyes identitás kérdése összekapcsolódik a vallásos önazonosság vállalásával. Olyan jelentős versekben ad hangot e gondolatoknak, mint a *Valaki jár a fák hegyén*, vagy a *Szelíd fohász*. A költő vallásos lírájának elemzésekor az egyszerű etikai, dogmatikus axiómák letételét szokás kiemelni (Pécsi Györgyi például így ír erről: verseiben „bizonyos értékek alapvetőek és nem kérdőjelezhetők meg – és ez a mélyen gyökerező, nagyon stabil belső bizonyosság sugárzik szét egész költészetében”³), ugyanakkor az értelmezésekben kevesebb hangsúly helyeződik a hitvallás adta közösségi és személyes, individuális identitás kifejezésének vizsgálatára. Kányádi istenképe egy rejtőzködő, kiismerhetetlen, de irgalmas Istent feltételez, akinek a közösséget megtartó ereje a közösség tagjainak hozzá fűződő viszonyában gyökeredzik⁴. Vagyis számára a vallás nem gyötrelmes lelki út eredménye, hanem egy közösséget meghatározó evidencia.

*„valaki jár a fák hegyén
mondják úr minden porszemen
mondják hogy maga a remény
mondják maga a félelem”*

A *Valaki jár a fák hegyén* utolsó versszaka összegezve fejezi ki mindezt: *valaki* – tehát egy ismeretlen úr, akit mégis mindenki ismer, hiszen *mondják* róla (az általánosító kifejezés a közösség minden tagjára utal), hogy mi minden jellemzi személyét. A függő beszéd háromszori ismétlése nagyon meghatározó, mivel nyomatékositja, hogy ez az ismeret mindenki számára egyértelmű.

Az út, ami e „dogmák” kimondásáig vezeti Kányádit, természetesen nem mentes a kétségektől. A szintén 1994-ben írt *Aztán* egyszerű dal formájában az elmúlás végérvényességének eszmeisége rejlik szemérmetlenül kifejezve az individuum elhagyatottságát a földi élet végéhez közeledve.

*„lassan az árnyak nőni kezdnek
fehéren mint valami nyírfák
végéhez közelít a kezdet
ahogy azt már régen megírták”*

³ „Nem volt ahová mennem”. Az elrejtőzködött Isten Kányádi Sándor költészetében. Pécsi Györgyi. In: *Tiszatáj*. 2002. április

⁴ vö: A szakrális és a profán érintkezése Kányádi Sándor költészetében. Ködöböcz Gábor. In: *Nemzetiségi magyar irodalmak az ezredvégen*. Szerk. Görömbei András. Debrecen, 2000.

A vers kezdő sorai egyszerre fejezik ki a profánt és a szakrálist. A versszak elejének általános megfogalmazása utalhat a közösségi és a személyes sorsra egyaránt, de a záró sorok – és főleg az utolsó két szó – egyértelműen a *Passiót* jelenítik meg, mely által a személyes sors válik mindenkire érthetővé. Hasonlóan keveredik a profán és a szakrális a *Nagycsütörtökön* című versben is. A vers befejezése szemléletesen fogalmazza meg a huszadik század végének megváltozott közösségi struktúráját, melyben a tradíciók feloldódnak a mindennapi rohanásban, a közösségi összetartozás fontossága helyett pedig az individuális kiteljesedés válik fontossá.

*„húsvét után
locsolkodni ugyan már kinek van ebben a mai
rohanó világban divatjamúlt a folklór
a föltámadást hétfőtől kezdve mindenki már
csak magának reméli”*

A vers reflexióként is értelmezhető Dsida Jenő *Nagycsütörtök* című versére, melyben épp a személyes elhagyatottság kifejezése mutatja meg a közösség fontosságát a hit megélésében.

*„Szerettem volna
néhány szót váltani jó, meghitt emberekkel,
de nyirkos éj volt, és hideg sötét volt...
Péter aludt, János aludt, Jakab aludt,
Máté aludt, és mind aludtak....”*

Kányádi Sándor költészete az összegzés időszakába érkezett a kétezres évtizedben. A *Felemás őszi versek* című 2004-es kötet versei azonban még mindig több kétséget fogalmaznak meg, mint beletörődést. A *Szelíd fohász* szavai nyugtalanítóan kérdeznak rá az isteni kegyelem erejére, ezáltal arra, hogy mit és mennyit tehet az ember saját üdvözüléséért.

*„de eljut-e az én fohászom
eljuthat-e vajon tehozzád
útjaidat úton útfélen
szertartások barikádozzák
nem marad-e sziklára hullt
magokként vajon terméketlen
mit egy hosszú életen át
a jövődönnek elvettem”*

Önmagában a kérdező magatartás is bizonytalanságot sugall, de az *eljut* ige cselekvő és megengedő (ható)képzős változatának párhuzamba állítása egymást követő sorokban olyan mértékben kérdőjelezi meg a hitet, hogy ezáltal a szakrális kifejezés válik profánná a befogadó számára. Az ezt követő versszak bibliai motívuma (terméketlen mag) ezért inkább a művészi, esztétikai erőre, mintsem a személyes és örökíthető hitre vonatkozik.

De nem újszerű ez a látásmód – Kányádi korábbi vallásos verseiben is felfedezhető a megtartó reményt kifejező fohászkodással összekapcsolt elérhetetlen, kiismerhetetlen, pascali Istenkép: „Sohasem lobogó, sohasem kiküzdött remény a Kányádié. Inkább vigasztaló, semmint bizonyosságból fakadó. Ködbe, sötétedésbe, szürkületbe takart remény ez.”⁵ Ködbe, sötétedésbe, szürkületbe takart Istent feltételez Kányádi Istenképe – fűzhetjük hozzá Márkus Béla gondolatához. A reménykedő magatartás a Kányádi-versekben nemcsak az isteni irgalom elérhetőségével, hanem a hitközösség megtartó erejével, általában a közösségi identitástudat meglétével vagy megkérdőjelezésével együtt jelenik meg – legintenzívebben, összegző jelleggel például a már fentebb említett 1994-es *Valaki jár a fák hegyén* című költeményben. Amennyiben elfogadjuk e vers összefoglaló erejét, felmerülhet a kérdés, hogy Kányádi Sándor újabb szakrális érintő műveiben hogyan, merre lép tovább. A *Felemás őszi versek* kötetben (2002) ugyanaz a – bár kétségek övezte, mégis – rendíthetetlen remény fejeződik ki, mint a lovait kereső, kényszerű, józan felnőtt létbe vetett kislány képében, vagy a fák hegyéről minden uralkodó, de megismerhetetlen Istent idéző versekben. A különbség csak annyi, hogy a közösségi küldetéstudat pátoszát felváltja a személyes érdekeltség attitűdje.

*„már csak magamat benned és
magamban téged óvlak
ameddig célja volna még
velünk a fennvalónak”
(Felemás őszi ének)*

A közösség helyébe a társ lép, a megtartó erő, a remény pedig az egymásrautaltság érzetében realizálódik. Az isteni irgalomba vetett hit azonban nem változik, mivel az emberi létet továbbra is a „fennvaló” céljainak rendeli alá a versszubjektum.

Két toposz, két lírai én jellemez több évtizedes költészetet: az egyik a lovait kereső kislány története, melyből a felnőtté válás elkerülhetetlensége vezethető le.

⁵ *Bot és batyu – Kányádi Sándor: Szürkület.* Márkus Béla. In: *Tanulmányok Kányádi Sándorról.* Debrecen, 2004.

Ezt a képet tágítja, összegezi, értelmezi az életműben több költemény is: *Üzenet pásztortűzhöz estéli szállásra* (1956), *Elszabadult, fut a lovam* (1958), *Gyermekkor* (1959), *Álom* (1962), *Sörény és koponya* (1981). A másik a kiismerhetetlen Úr, aki a hitért cserébe a magára talált és sorsát elfogadó józanságot, a megtartó irgalmat adja. A teljesség igénye nélkül felsorolva ezt a témát fejtik ki a következő Kányádi-versek: *Húsvéti bárány* (1965), *Föltámadás után* (1972), *Noé bárkája felé* (1973), *Halottak napja Bécsben* (1978), *Ahogy* (1994), *Szelíd fohász* (2001).

A sorsközösség, más szavakkal az egyéni sorsviselés közösségi megélése és összekapcsolása az isteni irgalomba vetett feltétlen hittel Dsida Jenő óta az erdélyi poézis sajátossága.⁶ Ez a hagyomány természetesen nem csak Kányádi Sándor lírájában fedezhető fel, de ő az, aki vallásos verseiben a hit transzcendenciáját mindig összekapcsolja a mindennapi élet, a József Attila által megfogalmazott „meglett” ember tartásával, józanságával.

⁶ vö. „Valaki jár a fák hegyén”. Egy Kányádi-versremek és környéke. Bertha Zoltán. In: *Parnasszus*. 2000/4.

Kis Pál István

Az ihlet

Múlással törékeny tánc ez a pillanat,
mi járjuk rajongva, vétlenül,
s míg lent a mélység
hullásunk lesve ül,
ha fogja is kezünk az égi társ,
végtelen jegén az olvadás
kihül egy lázas perc alatt.

Mennyire esendő sóhaj e furcsa dal,
mi fújuk dúdolva, édesen,
s míg csendje mélynek
átüt az éneken,
ha jut is a sebére újra gyalcs,
s engedi szólni a néma sors,
végül, ha győz is, belehal.

Múlhat-e őseim porán a győzelem,
mi enyém, csak ringató ölelés,
s míg benn a kétség
éles, mint künn a kés,
addig, ha jön, s azt mondja, jó neki,
termékeny asszony ki engedi,
jövömmel áldva ölelem.

Metruma mérhető időmmel múlik el,
gondos egy rőfös a végtelen,
míg nekem mérték,
mérje azt énekem,
ha úgy kell, hát zárja le könny, a tor,
csitítsa csenddé a csók s a bor,
s hulljon, ha hullni kell.

A borvers-műves balladája

Legyen bár kitöltve száz meszely,
nem duhaj, csak dúdol szelíden,
ahogy, mint bölcs öreg, ünnepel
egy pohár nedűn, a Boristen...
Ilyennek mutatna a hírem,
lobogó hajam és szakállam?
Külsőség ez, ahogyan minden,
mit eddig versengve danásztam...

lenézve nyekergő Márszüaszt,
rajongva Orpheuszt, s Apollót,
nem hallva dalukból soha mást,
csak azt, hogy poéták s hasonlók,
s ha járt is a dalhoz könnyű csók,
ne kérd azt számon az arcomon,
ugyan a hírnévhez nem valók,
helyette ott ég a sok pofon...

bizony a költő, az mind hamis,
zengheti borhoz a himnuszát,
ha nem lel kedvéhez társat is,
fején csak gízgáz a mirtuszág,
főként, ha elszállt az ifjuság,
s gyötrik a szelek, a görcsök,
combján a nadrágja újra tág,
nőszni se hajtja már az ördög...

Herceg, ha vigaszul inni kell,
csak hírem vedelhet pad alá,
de ha még versem is érdekel,
üzenj, s én itt vagyok! Voilá!

Baán Tibor

Szindbád

Szindbádot követtem, lába nyomát,
 Döccenő, kanyargóutcákon át.
 Lépteim ezrede követte őt,
 A hosszan, szelíden elmerengőt.
 Lobogott, ragyogott fehér inge.
 Megállt egy ház előtt...én is kicsit,
 Éppannyi időre, mennyire ő.
 Nem tudtam, mit gondolt, amíg ott állt,
 Csak azt, hogy én bennem lelke zihált.
 Zihálólelke, mint tengeri szél
 Fújta egy szépasszony sötét haját.
 Megfújta azután fölgyorsított,
 Árnyéka házfalon iramodott,
 Felkúszott, lecsúszott s újra megállt.
 Vén szíve, gondoltam, pihenni vágy.
 S valóban: szívembe belenyilalt
 Valami régi csönd, nyilazónyár,
 Aranyos randevú, fehér abrosz,
 Elillant évszázad, utolsótánc.
 Szindbád egy dúslombúfa alatt állt.

Lapszéli jegyzet

Képzeletem,
 Mint
 Üvegen
 Átnéz
 Csukott
 Életeken.
 Átnéz
 S a
 Szürke
 Nevek
Porhamuból
 Fölkerengnek.
 Valami
 Bál,
 Furcsa
 Éden:
 Rózsaillat
 Üvegcsében
 Árad szét
 Mily
 Vakmerően!
 Képzelt
 Kert a
 Levegőben.

Király Farkas

(félút felé félúton)

Egyenutcák keresztjében mindigkérdés:
ugyanbiza, ha erre/arra mennék?
Követnék a kocsit szitakötők?
Nyomában lopóznának medvék?

Persze egyenreggelente
mindig egyenbalra el.
Állat csak olyan gázpedálnyomó van;
meg az elrothadhatatlan, ezertüskéjű,
lapos, döglött sünök. Hmm.

Mígnem egyszer túl sok lesz a fúgapont,
nem tudni majd, mi merre megyen,
és békánézet s madártávlat egymásba fordul.

Lehúzzuk akkor a perspektívát
gyorsan egy mélyfekete lyukon.
S azzal eljön a boldog lebegés ideje,
a minden-egyszerre-összirányúságé,
közelség és távolság nélkül,
horizont és meridián nélkül.

Az lesz ám a jó – mi több, a maximum:
fent lesz a lent és bent a kint.

Miközben mindenhonnan alánéz
az Isten, s fejünkbe mélyen bekacsint.

(vissza, néha)

„Hol van az arcod, hol?
Szivárvány-szemed, botfüled?
Hol van az arcod, hol? Hol?”

Eltakarta a por. A por.
Az eső – ígéret csupán, nem több.
Semmi több.

Fent, fentebb dögevő angyalok
köröznek folyékony kötelékben.
Csillag talán egy, ha maradt
az alig vonzózó égből.

Kell kis nyugalom, alom.
S hogy néha rükvercbe tegyem az életet.
Majd eligazít tolatóradarom.
Annak puttyogása.
S a..., s a...

Bene Zoltán

hét

Virágnak

az első egy márciusi szürkületben, egy tömegben, rám roskadó magányomban én vagyok
Te elsuhanó szoknya vagy, heves szívdobogás, kiszáradó torok
tenyeremben új árkokba vándorolnak a vonalak

a második a szemembe világító reflektor körében még mindig pusztán én vagyok
arcod ikon – tágul a pupillám, akár a világegyetem: Te
végül vágyakozás, a bőröm alá bújva valóságfölötti vonzalom

a harmadik egy zajban, egy pislákoló reményben reszkető én vagyok
Te megejtő álom vagy – illanó, csendteremtő, reményfosztó
valahol veszteség, valahol végtelenség

a negyedik egy észrevétlen oldódó tömegmagányban még mindig csak én vagyok
az arcod ikon – áldón oszt oldást tömegmagányomnak
ujjaid hegyén hegyi kristályt forgatsz tisztán

az ötödik egy buszmegállóban az elsuhanó busz után báván bámuló én vagyok
Te a buszon lebegő szoknya vagy, reménytelenségbe fulladó szavam árnyéka kísér
valahol veszteség, valahol végtelenség

a hatodik egy elektronikus levél: páros magány, távlatok
tenyeremben a végleges árkaikba beköltözött vonalak felizzanak
hunyt szemhéjamon az arcod ikon – tágul a létem, akár a világegyetem: Te

a hetedik egy esdeklőn kinyújtott tenyér, bőrén örök árkaikba vackolódott vonalak
a tenyéren az életem reszket, alatta én vagyok, fölötte Te
arcod ikon – tágul a pupillám, akár a világegyetem: Mi

Kusper Judit

Lidércnyomásos vízió

Demeter Szilárd: Lidércnyomás

Kistarisznya iskolaévei. Akár ezen a nyomon is elindulhat a felkínált lehetőségekkel élő olvasó, miután az első fejezetből kiderül, hogy itt bizony – részben-egészben – klasszikus nyomvonalat követve, az *Iskola a határonhoz* vagy a *Törless iskolaévei*hez hasonlóan iskolaregényt olvashatunk, fiú főszereplővel. Csakhogy ez a (hősnek alig nevezhető) hős lányiskolába kerül, legalábbis a konvenció felől olvasva lányiskolának tekinthetjük a Patinás Középfokú Angyalút, a tanítóképzőt, melyben alig több mint húsz fiú lézeng, ők (és a fiúhangú és –tudású narrátor) kínálják fel nekünk e világ fölöttébb különös értelmezési lehetőségét, tizenöt éves énjük sokszor hihetetlen, sokszor elképesztő kivetülését.

Mielőtt hőseinkkel belépnénk az iskola kapuján, részesei lehetünk egy *Előjáték*-nak, melyben megtudjuk, hogy Tündérországot „nagy idő”, „vérzivatar” tépázta, melynek során mesénk hősei megfosztattak nevüktől, miközben az elbeszélő, Tündérország tisztajkú fia, a névadás isteni beavatkozására várakozik. E mesei-tündéri kontextus világába csöppen bele a referenciális hivatkozás, a névadás megköszönése, s ezáltal a szereplők megteremtése, nevesítése. Hajdúsógorok és lüderckék lepik el a világot, ha máshol nem, hát Tündérországbán. Már itt nyilvánvalóvá válik, hogy egy játék részesei lehetünk. Mesét nem mondanék, hiába hivatkozik e műfajra a szöveg, itt bizony nyoma sem lesz mesehősnek, se mesei szüzsének, viszont a nyelvi lelemények játékra invitálnak bennünket: képzeljünk a hajdúsógorok mögé fiúkat, a lüderckék mögé lányokat, persze mindig másmitlyent, hiszen „egyik Nő nem hasonlít a másik Nőre. Nem olyan.” (6.) E nyelvi lelemény válik a kötet fő szervezőelvévé, a játékos nyelvrontás, szóvicc, szóteremtés olyan világot teremt, melybe belépve elfogadhatjuk, hogy minden máshogyan szól, minden sajátta tehető, ahogyan a szereplők saját maguk által teremtett szavai is képesek sajátta tenni a szavak által jelölt személyeket, dolgokat. Erre szükség is van, hiszen, akarva-akaratlanul, a tizenéves fiúk elszakadási, beilleszkedési, önkeresési problémái is szervezik a szöveget, s éppen a nyelv teszi lehetővé, hogy hőseink ne az elmagányosodás iskolapéldájává váljanak.

Viszont ez a nyelv a (jelen esetben női) olvasó számára amellest, hogy összeköt, el is választ, hiszen logikáját és kifejezéseit tekintve igencsak férfinyelv. Persze izgalmas dolog belépni a tizenéves fiúk nyelvi világába, látni, hogyan formálódik meg általa a világ, viszont egy idő után funkciótlanná és értelmetlenné válik a szleng folytonos jelenléte, a szexuális tematika mindent átható ereje. A mű elején

felvázolt rendhez szigorúan és szorgalmasan illeszkednek a szereplők, Kistarisznya és Roppant Hauer már az iskola kezdete előtt részese e kétosztatú világnak: „Legyenek hőseink hajdúsógorok (haj, de sok góré, haj, de sógorok), páros lábbal ugráljanak a lüderckék hasán, legyen, ne legyen, *szívből, igazán*, kit érdekelnek a lüderckék?! Szóval ezek hajdúsógorok vitték a virágot a lüderckéknek, bizony, hogy érdekelték őket a lüderckék. / Aliglüderckék voltak, lüderék később lettek.” (8.) Világuk fizikai valójában is lényegében két részre esik szét: a Palipalotára, melyet a fiúk laknak, és a lüderckék kollégiumára. A nemek ilyenén szétválasztása természetesen az állandó vágyakozást generálja, nyelvükben és gondolataikban állandóan jelen vannak a „puha csöcsű” lüderckék, akik bizony hatszázán koptatják a Patinás Középfokú Angyalú padjait. Nem tudom, hogy a számbeli fölény generálja-e, vagy eleve minden út és megoldás csak ide vezethet, de még egy kisregényi terjedelemben is túl sok ennyi, lüdercke után (pontosabban: lüdercnyomás után) sóvárgó hajdúsógor, a történet kissé szegényes voltát nem helyettesítik a hol jobb, hol gyengébb nyelvjátékok vagy akár a diákszleng igencsak naturalista átvétele.

Mert miről is van szó mindvégig? Egy fiatal fiú, Kistarisznya elkezd tanítóképzős éveit, kollégiumba kerül, lakótársai beavatják (természetesen szó sincs szakrális beavatásról, inkább arra a – legtöbbször megalázó és céltalan – szertartásra gondoljon az olvasó, amikor a nagyobb fiúk a kisebbeket úgy jó istenesen elverik...), csajozni kezd (majd folytatja és folytatja...), fiúkórust alapítanak, iskolaújságot szerkesztenek, diáktanácsot működtetnek, csak közben nem tudjuk, hogy mindez miért érdemi meg, hogy regény váljon belőle.

Lehet, hogy nagyon naiv (vagy legalábbis jóhiszemű) olvasó vagyok, amikor azt képzelem, hogy az itt megjelenő, obszcén szavakban bővelkedő nyelvhasználat nem igazán humoros. Kissé túljutottunk már azon, amikor pusztán a csúnya szavak (dömpingszerű) áradata revelációt idézhet elő, még akkor is így gondolom, ha látom azt, hogy a hősök nyelvhasználata generálja az elbeszélő nyelvét is. Ez még rendben is lenne, ha valóban funkcióval bírna mindez. No, itt következhet a revans: miért kellene mindennek, különösen a posztmodern idején, funkcióval bírni? Miért keresi a recenzens az irodalmi szövegben a nyelvi logikát, ne adj isten magát a történetet? Egyrészt szeretnék irodalmi szöveget keresni, s nem biztos, hogy a szartak-ittak-basztak kontextusban erre bukkanunk. Nincsenek nagy konfliktusok, sem emberek között, sem hőseink belső világában, holott ebből a szituációból (iskolakezdő diákok, megaláztatások, nem értik a másik nemet stb.), problémafelvetésből nem keveset lehetett volna kihozni. Másrészt nem feltétlenül a realista nagyregények szüzséjét keresem (sőt!), azt sem várom el, hogy a hős valóban hősszerű legyen, körvonalazódjon valamiféle cselekvés, akarat, érzés, eszme-futtatás, filozófia, pszichológia, esztétika stb. hozzá kapcsolódóan, bármi, ami arra hívná fel a figyelmünket, hogy érdemes róla olvasni. Ilyet nem igazán

találtam, szegény Kistarisznya nem egy magával ragadó hős, sem negatív, sem pozitív hősi státuszt nem tölt be. Rendben, legyen egy regényszerű, kisszerű hős, ilyenekkel is találkozunk a világirodalomban – de még egy Oblomovhoz sem tudnám hasonlítani. Nem csak az a probléma, hogy nem szimpatikus, hanem az is, hogy egyáltalán nem érthető, miért ő lett a diákújságíró, a diákvezér (ő képviselte a hatszáz lányt?), a szép Gyöngyömvérem titkos szerelme. Persze, ne keressünk mindenhol logikát, sokszor épp annak ellenkezője vezethet minket a megértéshez, csak attól félek, más úton sem jutunk el az élményhez.

És az a vég! Midőn Kistarisznya szeme végre (kis segítséggel) kinyílik, ráeszmél igaz szerelme (?) valódi kilétére, rögtön elhatározza, hogy a már hazatért lányt felkeresi, elindul stoppal vagy bárhogy is, de mindenképp találkozni akar vele. Így hát, nyájas olvasó, lemaradtál a happy endről, annak csupán az ígérete maradt meg, vizionálhatunk egy nagy utazást, szerte Tündérországbán, midőn hősünk kedvese után lohol. Benne van ebben a vízióban a folytatás ígérete is – bízunk benne, hogy vagy vízió marad, vagy sokkal jobban megkomponálva lát napvilágot.

(Erdélyi Híradó Kiadó, Előretolt Helyőrség Szépirodalmi Páholy, Kolozsvár – Ráció Kiadó, Budapest, 2010)

Kaló Béla

Tűnt idők mítoszai

Kaiser László filmes könyvéről

Az elmúlt évszázad filmsztárjai, de nagy rendező egyéniségei is a mítoszok megtestesítői, akik nemcsak a filmtörténethez, de a társadalomtörténethez is hozzátartoznak. Hiszen generációk ízlését, magatartását, sőt talán erkölcsét is befolyásolták. Mintegy tükörképei saját koruknak, s rajtuk keresztül mérhető le egy korszak kultúrtörténete és érdeklődési köre.

A dramaturg végzettségű Kaiser László új kötete, az *Egyéniségek és filmművészet* három színész: Greta Garbo, Marylin Monroe és Mensáros László, illetve négy rendező: Szóts István, Ranódy László, François Truffaut és Bódy Gábor portréját tartalmazza. Azért is hiánypótló munka ez a kötet, mert napjainkban sokan – főleg a fiatalabb nemzedékből – már nem ismerik, nem ismerhetik ezeket a sztárokat, alkotókat; akik a nemzetközi és hazai filmvilág csúcán járva a maiaknak valóban mítoszian nagy elődjei voltak.

Greta Garbo és Marylin Monroe a huszadik század első és második felében fogalom volt a filmművészetben. Garbo rövid, de állandó feszültségekkel és fordulatokkal teli pályafutásában éppoly érdekes, mint Marylin Monroe sorsa, a filmipar első „bombaranjé”, akit önpusztító, önsorsrontó élete rokoníthat például Bódy Gáboréval, ki a közelmúlt magyar filmművészetének egyik torzóban maradt, mégis zseniális alakja volt (a *Nárcisz és Psyché* megközelítőleg olyan autentikus alkotás, mint Huszárik Zoltán *Szindbádja*, mely a korszak alapfilmjének számított).

A színpadi színészként is nagyszerű Mensáros László a hatvanas, hetvenes évek egyik meghatározó karaktere a filmvásznon, a hetvenes évek közepéig Latinovits Zoltán mellett az egyik legkeresettebb férfiszínésze a magyar mozgóképeknek.

Szóts István életműve ugyancsak torzónak tűnhet, pedig ha csak az *Emberk a havasont* készíti el, akkor is beírta volna magát az európai filmtörténetbe.

Ranódy László túlságosan is „magyar mítosz” volt, többnyire irodalmi adaptációkat csinált, az *Árvácska*, a *Légy jó mindhalálig*, a *Pacsirta*, az *Aranysárkány* mindmáig nézhető, élvezhető mozik.

François Truffaut – a francia új hullám zsenije – európai rendező, vad entellektüel, hiszen létezik európai művészet és közös nyelve par excellence az európai film. Truffaut a képek üres kakofóniájában volt képes megőrizni a méltóságot és az erkölcsöt, s el tudta feledtetni a képek lassú inflálódását.

Kaiser László esszéisztikus portréi a filmtörténet egy-egy szakaszának állócsillagait mutatják be. Ez egy rövid történetű művészet – a film még alig több mint

száztíz éves –, amely ma is a változások korát éli. A digitális elektronikus kép korszakának kezdete előtt ezeknél az alkotóknál a mozi még próbálta összeszedni minden erejét, hogy azt tegye, amire kitalálták: a huszadik század emberét szembesítse önnön képével.

Garbo a húszas-harmincas évek, Monroe az ötvenes évek valósága, mitikus alakja volt, Mensáros az ébredő, kiteljesedő magyar film sztárja és művésze; s a megismert rendezők hasonló „szórásban” a negyvenes évektől a hetvenes évekig bezárólag tágították és nemesítették a mozinézők élményvilágát.

A tűnt idők filmjeinek még volt kapacitásuk arra, hogy másfél-két órában meséljenek el mozitörténeteket. A világ változik, de azok a színészek, azok a rendezők még ma is élvezhető filmeket gyártottak. Talán csak a ritmus, a „filmidő” tűnik lassúbbnak itt-ott, de a portrék szereplőinek mozgóképei letörülhetetlenek a filmtörténet lapjairól.

Valahol mind a heten megegyeznek valamiben. S ez nem más, mint életútjuk egyenetlensége, kvalitásaik, elismertségük, sorsaik diszharmóniája. Garbo korán befejezte a filmezést, Monroe és Bódy öngyilkos lett, Mensárost politikai előélete tette különlegessé saját korában, Szótsöt kései elismertsége dacára sem igazán fogadta be és el a szakma, Truffaut élete és pályája sajnálatosan korán véget ért, míg Ranódy a viszonylagosan egyenletes ívű pályafutás ellenére sem számíthatott a nagy formabontó rendezők, az újítók közé. Ettől függetlenül a világhír, esetleg a nemzetközi ismertség vagy éppen a hazai legendárium jutott nekik osztályrészül, sorsuk és földrajzi terük szerint.

A szerző – egyébként Nemeskürty István tanítványa volt, s nem véletlenül ajánlja neki könyvét – vallja, hogy a hét portréban olyan magyar és külföldi filmesnek örökítette meg életét és pályáját, akik nem csupán művészként voltak jelentősek. Kaiser szerint: „a művészetben, így a filmművészetben is a nagy alkotó általában súlyos egyéniség”. Súlyos és jelentős személyiségekről esik tehát szó, s érdemes a gondolkodásmódjukra, életükre is odafigyelni, figyelmeztetnek az írások. A könyv azt is vizsgálja: alkatuk hogyan függ össze a munkával, a színészettel, a rendezéssel. A kötet élvezetes portréi ismereteket adnak, egyben tanulságul szolgálnak...

Kaiser László új kötete hasznos olvasmány lehet a filmkultúra értékeire kíváncsi és a filmművészetre fogékony néző és olvasó számára. És persze mindenki számára, hiszen a filmtörténet kultúrtörténet is.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2010.)

Demeter József

Mágnes és gravitáció avagy ó, tempora...

Turai Laura: Mágnesangyal

Turai Laura kemény, férfias-mély és mégis kivételesen érzékeny, gyönyörű, modern lírája úgy kötődik a valláshoz, akárcsak a konzervatív filozófusok eszmetörténeti gondolkodásmódja a nemzeti kultúrához, kultúrfilozófiához, de! Ő sem tekinti ezt – minden esetben,

közvetlenül – támpontnak. Viszont! Érzelmi gazdagságában, metaforikus, elvont gondolati lírájának mélységét, strukturális értelemben ez a kapcsolat igenis meghatározza. Nyomatékosítja. Akár posztmodern miszticizmusnak is nevezhető – költői attitűdje. Atmoszférateremtő varázsa. Lírai szentélye vers-tabernáculum. Szakrális fényesség. A „semmi-tűz” és a „keresztárny”-i okság megjelenítésével a legmélyebb gondolatiságig hatol. A *Neon* című művében például.

Versei „ütősek”, mint ahogy ezt Turczy István találóan megjegyezte.

Az első kötetes Turai Laura konkrét életképei-érzései az elvont, fogalmi gondolkodásmóddal

való ütköztetése, avagy! Ezek párhuzama – egyaránt megrendítő. A leglíraibb kép is mély, drámai feszültséget kelt: „por szeméből felszálló/ délibáb!”, „ kicsiny bogárka szárítja szárnyát/ partot ér bokámon”, „Nincs már szavam, igába vont az éden”, „töviseimbe édes balzsamot szúrj”, „s én rózsaként meghalok vele”, „ahogy tavi hal szeméből áll ki a horog...”, „mint nagyítólcse késhegynyt kacsint”, „Galériosz árnyát kardhegyen forgatja/ húséges csontjaid aranymarkolatja.”, „a verset keresed?/ fűszálak hegyén ne!” stb. Általuk a mélylélektani emberi-szép érzelmek, rejtett, kifinomultan kezelt intimitás-moduljai nagyon felértékelődnek. Mint! A fehér-fekete, fekete-fehér grafikában, két egyszerű vonal vagy mértani idom találkozása egy bizonyos, sarkított metszési szögben.

Csakhogy!

Turai Laura, a képzőművészetben – többnyire színes grafikával dolgozik, mert! Képzőművész is. Ebben az esetben a feszültségteremtés sokkal nehezebb, lévén, hogy! A szín még ha hideg is, több líraiságot hordoz, mint a fehér-fekete. A nagyon fejlett, kolorisztikus számítógép-technikás világban a fotóművészek nem véletlenül térnek vissza – elég gyakran – a hajdani rudimentáris(abb) fehér-fekete, fekete-fehér megoldáshoz. Mondanivalójukat a kontrasztok ütköztetésével tonásítják... Az esetleges árnyalatok sejtelmességfokozók. Dinamizálják a hatást.

A könyvborítón a szerző elvont, színes grafikája látható. Egyéni kiállításon is szerepelt – Kecskeméten, az Ifjúsági Otthon galériájában. Miklós Árpád – neves

festőművész – mutatta be a közönségnek. Színes grafikái, vonalkonstellációi igen figyelemre méltóak.

„Kötetében rendkívül magas hőfokú szenvedély izzik” – írja a *Mágnasangyal* fülszövegében – a költőt méltató – Dobozi Eszter. Hát igen! A nyelvi viszonyokat – a versek jelentéstartalmát hangalakban, dallamosságban és a többletjelentés érzeteivel úgy fokozza, mint! Az egyszerre több húron játszó hegedűművész (a szerző hegedülni is tanult). Összhangzattani referencia(ként). A tartalmi intonáció a lírai és a drámai felhang egyszerű egybecsengése plusz értelmi jelentéstoldalékot, affixum-hatást ér el. Sajátos, többszólamú létszemlélet(et). Mondhatni: egyetemes vers-létkomplexumot teremt. A poétikai funkció egyszerű hangalakzatokkal, fonológiai láncolatok többértékű kontrasztját, az egyszerűséget nagyszerűséggé nemesíti, és! Viszont. A drámai feszültség jussán.

Ez pedig nagy szó!

A szóhangsúlyok líraisága, finom lejt-viszonya, esetenként a metrumok egymásra „rétegződése”, a marginálisnak tűnő elemeket is felerősíti. Filozófikussá mélyítik az egyszerű(bb) szerelmes verset, vallomást úgyszintén. Kevés szóval is nagyon erős a szintaktikai hangsúly hatása. „Csak a kivételes érzékenységgel megáldottak képesek meglátni a jelentéktelenben, a semmiségben is a lényegit”, írja ugyancsak D. E. a már említett fülszövegben, és mondandóját a következő idézettel láttatja példaként a költőné szemével: „ a sötét dongó árnyát fénylő vadvirágon”.

Érdemes lenne mélyebb verstani elemzéssel vizsgálni a rímek, belső rímek-alliterációk szintaktikai funkcióit, a nyelvtani szerkezetek közötti összefüggéseket – főleg a legszebb, legütősebb verseknél, a tartalmi fajsúlyuk miatt. Mindezt persze csak egy hosszabb tanulmányban lehetne kivitelezni. Főleg a rezignált tartalmi mélységeket.

Gerard Manley Hopkins írja – ide kívánczozóan, elégedjünk meg most ennyivel: „ A szépségnek, melyet az értelem a rímben talál, két eleme van, a hangzás hasonlósága vagy azonossága, és a jelentés eltérése vagy különbözősége.”

„ S újra ott voltam
egy leheletnyi térben
barackvirágszirmok
álmával térdemen.
Az idegek városa lázát
hiába kérdeztem, hogy
mi van velem,” –

írja Turai Laura az *OTT..* című versében. Még akkor is ezt idézem, ha a „térben” és a „térdemen” nem teljes rím a hagyományos felfogás szerint. Csakhogy! Ez nem

hagyományos, de! a „térben” és a szakasz végi „velem” igenis: visszacsengő rím... Amúgy, nem is ez a legfontosabb, hanem! A tartalmi értelem...

A leheletnyi tér – ilyen szépség-környezetben – egyetemessé fokozódván, a szírmok álma többlettöltéssel poétizálódik. Éthosszá... Misztikusan. Úgy, hogy mégis földönjáró-intim marad. Holott! Analogizálván: angyali hálóing ez, melyen nem is a finom, selymes idomok, nem is a fantázia-kép-előhívó körvonalak, hanem! A fohászoló test szerelem-éhes vágya sejlik át. Zsong, mint a tavaszok tavasza. Nem véletlenül. És ez az erő, ami egyszerre a gyöngeség szublimálója is – kapaszkodik egymásba – mágneselesen. Spontánul. Legyőzve a racionalizált művéség gravitációját, könnyedén. Hatásvadászmentesen. Új érzelmi térgörbületet eredményezvén.

A kötet címe nem verscím. Egy négyszavas sorból kiemelt telitalalat. Mágnes. Pontosabban: olyan ez a Mágnes(angyal), aki/amely magához vonz. Mint! Ujjbegynyi elektromágnes, de! Óriási erővel bír. Magához kattint egy kulcsot, kulcscsomót, nagy ajtó vagy kapukulcsot. Legyőzve a tér görbületét, hisz! El-felszipantja előle a már említett tárgyat.

Törékeny költőné – súlyos szerző. Egyedi. Nem hasonlítom. Néhol átélt Pilinszky-reminiszcenciák...

E költői markánság és érzékenység megnyilvánulásaként nem nehéz jóslásokba bocsátkozni: kormeghatározó tehetség Turai Laura. Új erőterhullámokat gerjeszt(het) szépnem-szerzős irodalmunkban.

A négysoros SAKÁL című versét idézem:

„Mikor a sakál megálmodja
 hogy fölzabálja az őzgidát
 hatvan pulzáló kígyótorok
 angyalt röpít a falon át” –

a tárgyi és fogalmi versvilág egybesiklása, ugyanakkori szétfeszülése – sakál, őzgida, kígyó, angyal „szereplőkkel”, vagyis maga a költői esemény megrendítő. E miniatűrben az éhkoros világ és a hit úgy egészíti ki és mond ellent egymásnak, hogy a fizikai lét nem zárja ki a metafizikait, ahogy! Az igazi tudomány sem a hitet és, fordítva...

Uraim! A Sakál mi magunk vagyunk. Áttételesen: a mások által elejtett préda megkaparintói. Az angyal átröpítése a falon pedig a feloldozás... Az álom-hazug ismerősből az igazi ismeretlenbe. A megsemmisülés élete ez, mint az elvetett magrothadás! Őzgidadráma, angyali líra. Krisztusi feltámadás. Mindössze négy sorban. Erre szokás vagy nem szokás mondani, hogy! Itt kezdődik az igazi versfunkció. Konkrétan, és! Mégis rejtjelezve. Az egy szólam sokszólamúsága. Ambivalens mélység. Ennek tételes elhallgatásával. Ereinkben fortyogó lávaként. Testrészeink tektonikus lemeztétegei közt...

Olyan vers ez, mint az az elvont festmény, mely teremtő erőt sugároz, szétfeszíti a ráját. Robban...A falon át, túl. Az Istenhit felé. Lévén, hogy minden igaz művészet

éber álom. Isten dicsőítése.

A Sátán (Sakál) ellenében, mert! A hit a földi fal fölött: égi gravitáció. Akárhány dimenziót, Naprendszert is fedezzen fel az ember, az Isten mindig egygel odébb lesz.

A kötet négy ciklusra tagolt: 1. Nápolyi canzonetták, 2. Ott... 3. Csak, 4. Lélek napló. A ciklusok első verseinek egy-két sorát idézem.

1. „ájulás előtt káprázni pipacságyban”

2. „A tulipán/ kitérte belsejét./ Forró szirmain/ még haldoklott a nyári reggel pár nedves szava”

3. „Veszteségeid csillagokon csüngnek/ így világít át az éjszaka.”

4. „Meg akartál ölni// Olyan volt minden szavad/ mint angolnanyál a/ Loc Ness-i tóban/ s a titkos szörny te magad.”

Egybeolvasva őket: külön vers. Visszafelé olvasva – úgyszintén. Még ha! Ez a megállapítás rendhagyóan önkényes töltetű is – a magam részéről. A négy ciklust – Szentmártoni János által nagyszerűen szerkesztett – pillér-ívek fogják össze kápráztató-szivárványkönnyedséggel. A súlyos verseket! A tartalom ragyogását, a ragyogás tartalmát egyféle bölcsélet-mély plótinoszi, Hamvas Béla-i, Molnár Tamás-i transzcendens gondolatsugárzás, metaforikus világszemléleti szintézis garantálja. Mágnesangyalként. A Pilinszky-jangbeli jint... a maga női egyediségében. Akár posztmodern miszticizmusnak is nevezhető Turai Laura lírikusi szentélye... A misztika és a művészet rokonságáról így vall Pilinszky János: „Valójában a kettő úgy egy, hogy tökéletes ellentéte egymásnak.” (Közismerten: „Az ellentétek vonzzák egymást”, nem de?)

A *Polip* című verse – nagyon erős, szellemes, napjaink sok-sok semmitmondó, „le art, pour le art” ellenében – külön figyelmet követel. Idézem :

Polip volt ebédre

nem moccant nyolc ostora

ó, két kar is elég, csak az a kettő, hova...

hatot belőle lenyeltem

S most már ő öl-el bent engem.

A nápolyi egyetemi menzán valóban lehet kapni polipot. Nápolyban van a legnagyobb polipakvárium, óriás polipokkal. A szerelmesek szoros ölelése – halálos

is lehet. Ennek az ölelésnek az ellankadása még „halálosabb”. Formailag a nyolcmoccan néma percenése ébreszti ezt az érzékenységet. Midőn teljesen foghatóvá és emberivé vált a réműletes szerelmi katasztrófa, egy nagyon finom „hova...” épp, hogy jelzi a vesztes roppant erejét. Így tudja lenyelni –, ha nem is a varangyot, de! A polipot. Legalábbis háromnegyed részben. Így válik a negyedik sora mindhárom fenti külsődlegesség – elementárisan bensővé. A láthatatlan benső és! A látható külső harmonikus disszonanciája ambivalensen eredményezi: remekké.

Nem akarok ünneprontó lenni, de! Képtelen vagyok lenyelni a „varangyot”, hogy ezt az ős-tiszta most doktoráló, nagyon erős tehetséget nem a helyi irodalmi (*Forrás*) folyóirat fedezte fel, hanem! A budapesti *Magyar Napló*, személyesen Szentmártoni János, aki azóta már a Magyar Írószövetség legfiatalabb, 2010. decemberében megválasztott elnöke. Ő állította Turai Laurát irodalmi pályára. Oláh János főszerkesztő jó szemű igazgatásával. A kecskeméti irodalmi folyóirat; melyet hajdanában a megboldogult Hatvany Dániel főszerkesztett, példaértékű, nemzeti, karakteres érzülettel, szociografikus mélységgel. A *Forrás*nak, mely tudtommal nem magántulajdon, elsődleges szerepe (Hatvany óta nagyon más lett, önkényesen úgymond: országosították) a Bács-Kiskun megyében élő fiatal tehetségek felfedezése kéne hogy legyen. Ideológiai vagy hozzá nem értés miatt; (a – közvetlen vagy közvetett személyi oko(ka)t zárjuk ki...) sokáig mellőzte Turai Laurát. Verseit visszadobta. Nem vonzotta... A *Magyar Naplót* követően – miután 4-5 komoly folyóirat is közölte verseit, országos antológiában megjelent – méltóztatott kegyet gyakorolni a kecskeméti szerzővel, a zavaros, nem a rendeltetésének megfelelő medrében szűkülő, ide-oda csordogáló, homokhátsági *Forrás*. Ó, tempora...

(*Magyar Napló, Bp. 2010.*)

Kovácsné Somogyi Mónika

Eger mint „láthatatlan fonál...”

Egri séták nemcsak egrieknek

(Szerkesztette: Renn Oszkár)

„Valami láthatatlan fonál köti egyik-másik embert egybe, ha nem is ismerik egymást. A fonál lehet mérföldekre nyúló, de egy napon, amikor találkoznak, csomót köt rá az égi kéz, s azt a csomót el nem oldhatja többé tán még a halál se.”

(Gárdonyi Géza)

A könyv, amelyről írok, több száz ember, hallgató, résztvevő élményanyagából táplálkozik. Olvastam, hallottam az Egri Lokálpatrióta Egylet által hirdett sétákról, melyek szép lassan rendszeres, örömteli programmá váltak az egri emberek számára.

Annak idején, főiskolás koromban kaptam egy feladatot. Házi dolgozatként lakóhelyünkön található utcanevek, illetve épületek eredetének kellett utánanézniük. Eleinte nem tűnt túl izgalmasnak a feladat. Ám, amikor belemerültem a kutakodásba, hihetetlen érdekessé vált. Helytörténeti anyagok kerültek elő, s azon kaptam magam, hogy már rég a város másik szegletén lévő utcanevekről olvasgatok. Igazi csemege volt. Kutatómunka. Akár a régészé, minél mélyebbre ás, annál több titkot talál.

Nem vagyok tősgyökeres egri, főiskolás koromban kerültem ide. Első perctől éreztem a város pulzálását, az utcák, szobrok, kandeláberek titkot rejtő „vibrálásait”. Ideköltözésem első hetében megértettem, miért tudtak órákon át mesélni a felmenőim az egri főiskolás évekről, a Széchenyi utcai kollégiumról, a hatalmas kitömött bálnáról a piacon, a remeteként élő Gárdonyit körülvevő legendákról, a Vörös Rák étterem rántott békacombjáról, a macskaköves utcákról ...

Itt ragadtam. Családot alapítottam s mosolyogva konstátálom, hogy a hétéves fiammal rendszeresen a Fazola-kapuzhoz kell biciklizniük, hogy megcsodálja a kovácsoltvas munkát (aztán le is rajzolja) és, hogy a kisebb fiam milyen aranyosan átkeresztelte „vidám templommá” a Nagyboldogasszony templomot. Talán ez is bizonyítékul szolgál arra, hogy Eger „tud valamit”. Titkokat rejt és ez életkortól, nemzeti hovatartozástól függetlenül mindenki érzi. Hiába, láthatatlan a fonál...

Renn Oszkár igazi házigazdaként szervezte, terelgette a találkozókat, sétákat. Ezen alkalmak néhány kiragadott előadását fűzték kötetbe, mert ugye a szó elszáll...

Változatos képet adnak az írások tartalmukban, stílusukban és terjedelmükben is. Muzeológusok, régészek, történészek, művészettörténészek soraiból kiderül, hogy 100 esztendő is a Dobó-szobor, és hogy mennyi egri ismert személyiség nyugszik a sokak által nem ismert Gróber temetőben. Megismerkedhetünk a bazilika „titkokat rejtő” zegzugaival, egy történettel, mely a Szt. Korona Egerbe kerülését ecseteli. Egy következő írás a ma más összefüggésben emlegetett, hányatott sorsú Markhot Ferenc Kórház elődjével ismerteti meg az olvasót.

A könyv olvasásakor észrevétlenül időutazás részeseivé válunk. Furcsa érzés. Nem hasonlítható a történelemkönyvek böngészése közbeni információszerzéshez. Inkább a pszichológiából ismert ráismerésélmény jellemzi az olvasása közbeni és utáni katarzist. Rájövünk ok-okozati összefüggésekre, miközben sok-sok korábbi kérdésünkre is kielégítő választ kapunk.

A fotók pedig élményszerűbbé, színesebbé teszik az olykor részletesen, aprólékosan leírt tényeket, történeteket. Külső borítója stílusos, ötletes, esztétikus. Fedlapján a múlt, hátlapján a jelen.

A gondosan szerkesztett és szépen illusztrált kötet rangját az avatott szerzők (Ludányi Gabriella, Löffler Erzsébet, H. Szilasi Ágota, Kiss Péter, Tóth Sándor) mellett az is emeli, hogy a város polgármestere, Habis László írt hozzá köszöntőt, Renn Oszkár pedig ajánlást.

A kötet kétféleképpen is olvasható. Az idelátogatók számára útikalauzként szolgál, a helyieknek pedig egyfajta iránytű, amely az identitástudatunkat és idetartozásunkat erősítheti. Olvasása után a beavatottak tudásával látogathatjuk újra és újra a bazilikát, sétálhatunk az Érsekkertben, imádkozhatunk a minorita templomban. Csodáljuk, óvjuk, védjük Eger szépségét! Büszkén tolmácsoljuk, meséljük az ide látogató vendégeknek jófajta egri borok mellett városunk titkait. A könyvből megtudott érdekességet sugunk a Líceum freskóját csodáló gyerekünk fülébe. Egerről. A mi Egerünkről. Hogy az Övék is lehessen...

(Egri Lokálpatrióta Egylet, Eger, 2010)

Verók Attila

Egri helyi értékek a megfelelő helyi értéken?

(Az egri hóstyák. Szerkesztették: Guszmanné Nagy Ágnes, Miskolczi László, Petercsák Tivadar)

Manapság, amikor – talán a kimagasló szellemi potenciált leszámítva – Európa lassan már semmi olyat nem tud felmutatni a világ számára, amit másutt ne tudnának megalkotni, egyetlen, elvitathatatlanul saját hagyományokra felépülő tényező marad csupán, amellyel az öreg kontinens még büszkélkedhet: egyedi és megismételhetetlen kulturális múltja! A jelenben ehhez a múlthoz kapcsolódik eltéphetetlen szálak végláthatatlan sorával a nyikorgó vázszerkezetű Európai Unió összes tagállama és az azon kívül maradó országok egyaránt. Ez a múlt az, amely a 20. században az európai országok mesterségesen létrehozott politikai-gazdasági tömörülései előtt évszázadokkal már megteremtette a második legkisebb földrészen élők koherens, organikus kulturális egységét – persze a maga lenyűgöző sokszínűségével. Amit a múlt és a jelen század politikusai sok erőszak és kompromisszum árán valósítottak meg, az korábban természetes, önszerveződő módon formálódott ki. A nagy világgépek azonban mintha kitörölték volna a politikai vezetők emlékezetéből ennek a szervesen összeállt, mégis virtuális képződménynek az ismeretét. Pedig az alapvető struktúrák mit sem változtak a közvetlenül elmúlt időszakig. A társadalom legszélesebb, az éltető kultúrát velejéig ismerő és napi szinten gyakorló rétege sokáig nem feledte azt a kovászt, amely folyamatosan kelesztette, és állandó alakulásban tartotta a tradíciókból, régi szokásokból és beidegződésekből, a természet alapvető ritmusainak ismeretéből, valamint az azokhoz való alkalmazkodási mechanizmusok rendszeréből összeszövődő jelenséghálózatot, amelyet ma összefoglaló néven kulturális örökségnek szoktunk nevezni.

A kulturális örökség – és ez már napjainkban is igen erőteljesen érzékelhető – a jövőben egyre inkább fel fog értékelődni. Ennek egyik oka, hogy vagyoni értékkel rendelkezik, közösségi, illetve egyéni birtoklása anyagi előnyökkel is jár(hat). Még erőteljesebb okként azonban az hozható fel, amit a fentebbi sorokban már röviden érintettünk. Éppen ezért nem mindegy tehát, hogy az egyes nemzetek kulturális öröksége a nemzetközi párbeszédben milyen mértékig tud jelen lenni, érdeklődést keltő hatást kifejteni. Különösen igaz ez a magyar kulturális örökségre, amelynek a sorsát nem pusztán a nemzetközi porondon való állandó jelenlét fenntartása, hanem egyéb körülmények is nehezítik. Itt elsősorban arra a felemás helyzetre gondolok, hogy a magyar kulturális örökség magyar marad(hat)-e, vagy pedig a trianoni és párizsi békerendezések után kialakult utódállamok teljes mértékben elbirtokolják azt,

és mint szlovák, román, szerb stb. örökség jelenik meg a későbbiekben. Amennyiben ez utóbbi eshetőség valósulna meg, úgy a magyarság évszázadok alatt felhalmozódott és elraktározott anyagi-szellemi-kulturális értékei jelentősen veszítenének változottságukból, tartalmukból és komplexitásukból. Ha bármelyik szelet is kiszakadna az egészből, az a teljes vertikumban hiátust okozna, megbontva az organikus egységet.

Félreértés ne essék, szó sincs arról, hogy bármiféle uszító, éles kritikai hangot üt-nék meg a környező országok kulturális politikájával szemben. Távol álljon tőlem! Csupán arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy ügyeljünk jobban saját kulturális értékeinkre, menedzseljük jobban a magyarság kulturális örökségének kérdését. Kezeljük azt mindenkor a megfelelő helyi értéken, és ne hagyjuk, hogy a minket jogosan megilletőt bárki is elvitathassa tőlünk. Mindezt pedig tegyük harag és irigység nélkül, kölcsönösen elismerve egymás tárgyi-szellemi örökségét.

Egy-egy nemzet kulturális öröksége nem egységes egészként, homogén entitásként képzelhető el. Sok apró helyi kulturális hagyományból, regionális szokásrendszerből, nagyobb földrajzi tájegységek többé-kevésbé hasonló szellemi-tárgyi mozaikképéből tevődik össze. És itt a hangsúly a legkisebb egységeken van. A családi tradíciókból összefonódó, egy-egy településre és vonzáskörzetére jellemző hagyományegyüttes a táptalaja a nemzeti kulturális örökségnek. A paletta tehát színek végtelen sorából, igazi színkavalkádból áll. Ez teszi olyan ellenállhatatlanul vonzóvá akár a saját, akár idegen ország lakosságának szemében. Továbbá az a tudat, hogy a gyökereit veszített nemzetnek a jelene kiüresedett, a jövője pedig legalábbis bizonytalan. Emlékeinkben meg kell őriznünk tehát, és amennyire lehetőségeink engedik, rendületlenül ápolnunk kell kulturális hagyományainkat. Ennek többféle formája képzelhető el, például a népszokások életben tartása hagyományőrző csoportok tevékenysége nyomán, állandó és időszakos helytörténeti kiállítások rendezése, informatív előadások és vetítések tartása, a témával kapcsolatban folyamatos adekvát jelenlét az interneten, helyismereti jellegű konferenciák lebonyolítása és hasonló tematikájú kötetek, kisebb kiadványok megjelentetése stb.

A legutóbb említett variációra szolgál kiváló példaként az alábbiakban bemutatandó kötet, amely *Az egri hóstyák* címet viseli. A könyv a második világháborút követően már elhalványuló, a rendszerváltozás után pedig szinte teljesen eltűnő, korábban hosszú ideig fennálló és élő helyi kulturális örökség emlékeiről készült pillanatfelvétel. Talán az utolsó percben sikerült még megörökíteni egy megszűnő korszak néprajzi hagyományait, és azokról – a levéltári dokumentumok adatai mellett, azok kiegészítéseként – a még élő utolsó szemtanúk elmondásai, visszaemlékezései alapján megbízható feljegyzéseket készíteni. Ezekből szeretnék most érdekességeket szemezgetni, egy csokorra való hasznos ismeretet összeválogatni.

A szóban forgó tanulmánygyűjtemény információban olyan gazdag, hogy még fejezetek és alfejezetek szintjén is nehéz lenne az érintett témákat felsorolni. Most

a teljesség igénye nélkül álljon itt néhány központi probléma a könyv tartalmából: az egeri hóstyák kialakulása és története; művelődés és oktatás; a hóstyákra jellemző népi lakóházak és berendezésük bemutatása; szőlőművelés, borkultúra, kertgazdálkodás; hóstyai népviselet és népszokások; a búcsújárás; útmenti kereszték és szobrok a hóstyákon; az egeri hóstyák nyelvhasználata; régi mesterségek még élő mesteremberek elmondásai alapján. Az említett kérdéskörök további kisebb mozaikdarabokra tagolódnak, amelyekből a hóstyákhoz kapcsolódó számtalan érdekes, máshonnan nem tudható adatra, ismeretre, összefüggésre derül fény. Élve azzal a recenzens számára fennálló lehetőséggel, amely a kiválasztott művet ismertető személyt nem kötelezi a bemutatandó opus tartalmának referátumszerű leképezésére, a gazdag tematikai kínálatból pusztán néhány elemet domborítok ki. Ezek segítségével szeretném az érdeklődő olvasók figyelmét felkelteni a könyv kézbe vételére és gondos tanulmányozására.

Talán nem tévedek túlságosan, ha azt feltételezem, hogy a címben foglalt *hóstya* szó némi magyarázatra szorul. Mivel a kifejezést magát még a *Magyar értelmező kéziszótár* sem ismeri (kivéve annak régies, a regionális köznyelvre jellemző, tévesen többes számú főnévnek hitt *hóstát* alakját), így a felfejtéshez érdemes a kötet etimológiai magyarázatait segítségül hívni. A tudomány mai állása szerint *hóstya* szavunk a közép-felnémet *Hochstadt* 'felsőváros' kifejezésből ered, melynek konkrét jelentése: (falon kívüli) külváros, előváros. Másik elképzelés szerint a szó a szintén a német *Hofstad(t)* főnévből származtatható, melyen a régiségben a külvárosokban fekvő szérűskerteket értették, azaz majorságoknak vagy gazdasági udvaroknak azt a (sokszor bekerített) részét, ahol a szalmát és a szálás takarmányt tárolták. Véleményem szerint az összetett etimológia feltárása során érdemes lenne figyelembe venni a *Hofstaat* 'udvar(tartás), valaminek/valakinek az udvara' és a *Hofstatt* 'majorság' jelentésű német szavakat is, hiszen ezek szemantikai mezeje tovább árnyal(hat)ja a magyar megnevezés tartalmát.

A fentebbi rövid ismertetőből is kitűnik, hogy a magyar *éger(fa)* szóból eredeztethető, kétségt kívül az Eger-patak földrajzi névből levezethető Eger városnév mellett a közvetlen környék megnevezésére német terminust használtak, ami számottevő német ajkú lakosság meglétére enged következtetni már a középkortól, még inkább azonban a korai újkortól, konkrétan a város 1687-ben bekövetkezett török uralom alóli felszabadulását követően. Ekkor ugyanis vegyes nációbeliek (magyarok, németek, szerbek, görögök stb.) települtek a városba a kisszámú ott maradó török lakosság mellé. A beköltözés azonban folyamatos maradt egészen a 19. század közepéig. A német kulturális befolyást jól érzékeltetik a kötet tanulmányaiban rendre felbukkanó, német eredetire visszavezethető fogalmak. A jelenség teljesen természetes, és egyértelműen összhangban áll a történeti Magyarországra jellemző művelődéstörténeti viszonyok, jelen esetben a német–magyar kapcsolatok immár ezer évnél is régebbi

alakulásával. Persze ezzel nem mondok újdonságot, hiszen köztudott az a tény, hogy a Kárpát-medence népeinek kultúrtörténetét legaktívabban a német kultúrkörből érkező politikai-gazdasági impulzusok, illetve szellemi áramlatok befolyásolták és formálták az elmúlt évezredben.

Bár régisége és ismertsége révén ide kíváncozna, mégsem tárgyalom most részletesen az eгри szőlőtermesztéshez és borkultúrához kapcsolódó részeket a könyvből (pl. 23–28., 61–72., 195–200., 227–228. o.), és nem ismertetem az eгри borok Mek-kájaként sokak által látogatott Szépasszony-völgyhöz kapcsolódó hiedelmeket, elképzeléseket vagy érdekes történeteket sem. Azt hiszem, mindenki számára világos, hogy Egert a Lengyelország felé irányuló borkereskedelem indította el a polgárosodás útján még a 14. században, és azóta is a borászathoz kapcsolódó tevékenységkör teszi ismertté nevét máig az országhatárokon belül és kívül egyaránt.

Figyelmemet a borok helyett most inkább a sokatmondóan csak „*magyar Athén*”-ként (vö. 45. o.) titulált város egyéb kulturális érdekességei felvillantásának szentelem. Itt elsősorban a korabeli hóstyai mikrotársadalom mindennapi életviteléhez hozzátartozó egyik jelenséget, az olvasókörök meglétét és célját szeretném kiemelni. Nem titkolt szándékom, hogy mindezt – természetesen a mai viszonyokra adaptált és értelmezett, azaz nem anakronisztikus képzelgésnek szánt – példaként tüntessem fel. A Hatvani hóstya egyik olvasókörének 1886. évi alapszabályából megtudjuk, hogy a szervezet célja a közművelődés és a kultúra hatékony előmozdítása, egyúttal az emberek eltántorítása a kocsmázástól, és családias együttlét keretében tanítani és nevelni őket. „*Konkrétan megfogalmazva: a kör célja az illedelmes társalgás, hasznos olvasás, a törvényileg nem tiltott mulatóságos időtöltés, az erkölcsiség és az értelmiség előmozdítása.*” (Vö. 36. o.) Ha ezt a gondolatot még továbbvisszük, akkor az olvasókörök működésének tagadhatatlan kulturális indíttatását az alábbi sommás meghatározással igazolhatjuk: a polgárok körében „*a politika teljes kizárásával az összetartozás érzetének és az erkölcsi életüknek élesztése és ápolása*” (vö. 37. o.). A helyi lakosok összetartozás-érezetének túlzásoktól mentes karbantartása pedig elősegíti az egészséges nemzeti öntudat ápolását, fenntartását is! Ezen a gondolatmeneten mutatható be igazán, miként is képzelhető el a helyi értékek megfelelő helyi értéken történő elhelyezése a teljes nemzet kulturális örökségét magában foglaló szellemi palettán. Az a benyomás, manapság társadalmunk széles rétege nincs tisztában ennek a közösségképző folyamatnak a fontosságával, nemzetmegtartó jelentőségével. Az arra lehetőséget kapó személyeknek minden fórumon hangoztatniuk kellene ezt a tényt, valamint azon kellene munkálkodniuk, hogy az egyre silányuló állapotok közepette ne jusunk el addig a pontig, ahonnan a visszafordulás már reménytelen.

Egészen más aspektusból vizsgálva a hóstyával kapcsolatos jelenségeket, a kötet egyik szerzője az előbbivel rokon megállapításra jut. Mellőzve minden interpretáci-

ót és esetleges belemagyarozást, álljon itt egy beszédes idézet az ismertett könyv szellemi hagyatékából, melyet kiemelten fontosnak tartok: „*A mi normatív nyelvváltozatunk (köznyelv, irodalmi nyelv) eltérően minden más európai nyelvtől, ahol egy nyelvjárás emelkedett fel erre a szintre, a nyelvjárásaink ötvözetéből alakult ki. Benne vannak a táltosok, a kolostorok, a hitvitázók, a Károlyi-biblia, Szenczi Molnár Albert zsoldárai, Sylvester János, Gelei Katona István, Kazinczy, a nyelvújítók, a reformkor írói, akik bőven merítettek a nyelvjárásokból, benne van az egész magyar történelem. Éppen ezért óriási a nemzeti összetartó szerepe. Élünk-e vele? A normatív nyelvváltozatot mindenkinek el kell sajátítania, de nem a nyelvjárása ellenében, hanem amellet, arra támaszkodva. Nálunk nem becsülik a nyelvjárásokat, buta, műveletlen embereknek tartják a nyelvjárásban beszélőket. Ebben is egyedülállóak vagyunk Európában. Ott tisztelik, becsülik, ápolják a gyökereket. Ebben a kérdésben – enyhén szólva – az iskolák sem állnak feladatuk magaslatán.*” (Vö. 147. o.)

Nem túlragozva ezt a kérdést, azzal zárom írásomat, hogy aki többet kíván megtudni például a „*tetem*”-ekről, azaz a „*viaszofferek*”-ről (121. o.), az egykori egri vásárokon tapasztalható simlisségekről (180. o.), a 72 százalékos „*Egri Víz*”-ről (229. o.), az egri „*virtuskodás*”-ról (244. o.), a „*halcsík*”-ről (249., 261. o.) vagy netán a „*csipogó zsemle*”-ről (263. o.), annak őszinte szívvel ajánlom ezt a kötetet elolvasásra. Belőle átfogó képet kap az egri hóstyákhoz fűződő legtöbb kérdéskörrel. Két pontot hiányolok, amelyeket – megítélésem szerint – érdemes lett volna még körüljárni ebben a kitűnő összefoglalásban: az Egerben és környékén élő nemzetiségek, továbbá az ugyancsak ott megtelepedő szerzetesrendek, illetve bármilyen kulturális-művelődési hatást kifejtő felekezetek tevékenységének bemutatását.

Összefoglaló megjegyzésként nyugodtan kijelenthetjük, hogy Eger vonatkozásában van létjogosultsága a hóstyák meghatározó szerepéről beszélni, hiszen a 18. század végén az itteni lakosságnak már a kétharmad része a külvárosokban élt (vö. 22. o.). Nem véletlen, hogy az egykor jellemző településforma elnevezései (Hatvani, Rác, Cifra és Maklári hóstya) máig megmaradtak az egriek emlékezetében, és a térképek felirataival mellett a városban szétszórva elhelyezett hagyományőrző névtáblák is segítenek a helyi értékek fenntartásában. Nagyon fontos momentum ez a magyar kulturális emlékezet, a szellemi és épített örökség ápolása szempontjából. Ehhez pedig példaértékűen járul hozzá a fentebb bemutatott kötet a maga szerkesztői koncepciójával, szerzőinek és közreműködőinek tartalmas írásaival, valamint a meg- és így továbbörökített egykori és modern metszetek, képek, fotók segítségével – egyáltalán azzal a mentális munícióval, amely meggyőzően igazolja, hogy a helyi értékek megfelelően kezelve milyen hatékonyan járulhatnak hozzá a magyarság kulturális örökségének kívánatos teaurálásához.

(Eger, Eger Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala, Művészetek Háza, 2007.)

Ködöböcz Gábor

„vers születik behunyt szemeim mögött”

Lipcsei Márta: Hullámszünet

A Nagyváradon élő Lipcsei Márta nevét az utóbbi másfél évtizedben sorjázó kötetek (*Csillagközi utazás, Vertikális álmotterek, Virtuális világ, Életgyakorlatok, Belső dialógus, Életdicséret*) tették ismertté. Az alkotói törekvések egyfajta szintéziseként csatlakozik a felsoroltakhoz az idén megjelent *Hullámszünet* című kötet. A szerves és tudatos építkezésre valló verseskönyvek egy kivétellel a csíkszeredai Pallas-Akadémia Könyvkiadónál jelentek meg. Ez a tény már önmagában igen figyelemreméltó, hiszen a Tözsér József vezette kiadónál Kozma Mária főszerkesztő éberrel ügyel a minőségre; az ő rostáján talmi holmi nemigen mehet át.

Régi esztétikai tapasztalat, hogy az alkotásfolyamat, a költői létforma hullám-mozgásként, sajátos hullámvasútként fogható föl. Ilyen aspektusból nézve a kötet cím hullámvölgyektől és hullámhegyektől mentes harmonikus kiegyensúlyozottságot és egyenletes színvonalon megszólaló műélményt ígér. A *Hullámszünet* keltette olvasói várakozást a szerző korábbi kötetek is messzemenőig alátámasztják. Ezek tanúsága szerint Lipcsei Márta művészi-emberi portréját elsősorban nem a szélsőségeknek teret engedő kedélyhullámozgás, sokkal inkább a fegyelem és rendigény által motivált belső egyensúly kontemplatív nyugalma határozza meg. Ez a sajátosság a költői világképet tükröző értékjelképekben és az esztétikai létmódot (ha úgy tetszik: „a költői lakozást”) kifejező formarendben is tetten érhető.

A 2008-ban megjelent *Életdicséret* méltatásakor a lényeglátó pontosságot, a gondolathoz mért maximális tömörséget s a létteljességet megcélzó művészi-emberi igényességet emeltem ki. A karakterjegyek kapcsán pedig az eddigi életműre kiterjedő érvénnyel hangsúlyoztam a következőt: „A Lipcsei-féle látás- és kifejezés mód egyediségét az adja, hogy a költő a filmfelvevő optikájának metszően éles objektivitását egyesíti a lírai részvételre hajló emberi szem szeretetteljes szubjektivitásával, és a kétféle nézőpont ötvözésével radikálisan újszerű minőséget hoz létre. Versei tükrében Lipcsei Márta nemcsak figyelmesen/érzékenyen néző és látó ember, hanem a kozmikus pillantás képességével megáldott költő, aki tanulhatatlan talentumaival teremt újra és varázsolja elénk a sajátos szemszögből láttatott világ káprázatos ornamentikájú, szivárványos színekben tündöklő szötteését.” Ez a látélet jelen kötet olvasásakor is helytállónak látszik, de néhány újabb reflexióval egészül ki.

A négy ciklusra tagolt, izlésesen illusztrált, nagyjából újabb verseket tartalmazó kötet darabjaiban az írás ritmusa és lélegzetvétele, az egyes opusok atmosz-

férája és belső arányrendje, a lírai algoritmusoknak/átváltozásoknak a létezés léktetését leképező érzékletessége, a poetissa lényegösszefüggésekre fókuszáló, őstudást recitáló szemléletmódja egyaránt versben gondolkodó és versben létező, a formát otthonosan kitöltő szövegalanyra utal. A létrontást és világlomlást illúziótlanul konstatáló szövegszubjektum számára a versbeli valóságselemek és életvonatkozások egy tágasabb és lakhatóbb univerzum halovány visszfényei, melyek nemegyszer asszociációs bázisként szolgálnak a messze fényekig ellátó látomásokhoz, kozmikus személyes fantáziaképekhez, a kollektív amnéziával dacoló vágy- és célképzetekhez.

Lipcsei Márta számára 20. századi líránk erkölcsi, szellemi kihívást jelentő klasszikusai (József Attila, Dsida Jenő, Szabó Lőrinc, Radnóti Miklós) szolgálnak a művészi világteremtés kiteljesedését segítő, megvilágosító erejű ösztönzéssel. Az élményszerű dialógus nem a szokványos és rutinszerű intertextualitásra épül, hiszen a négy géniusztól kölcsönvett referencia- és vendégszövegekben, emblematikus módon kiugratott idézetekben, ikonikus versszelvényekben, motivikus érintkezésekben és gondolatpárhuzamokban a lírai alany legteljesebb egzisztenciális érintettsége és érdekelttsége nyilvánul meg.

A kötet egyik szellemi izgalmát az adja, hogy nemcsak a lírai alany folytat párbeszédet a megidézett költőkkel, hanem azok egymással is interakcióba kerülnek. A *Hullámszünet* szövegterében zajló rendkívül intenzív dialógus voltaképpen a geometriai progresszió elve szerint írható le. Mindenféle előzetes elméleti megfontolás és programszerűség nélkül, ám a biztos értékválasztáson alapuló dialógus leírhatatlan igényével, a szemlélet tárgyához/alanyához közel hajoló szeretetteljes meditációval születik meg az inter-, a transz- és hipertextualitás sokféle élmény- és érzékenységformát vegyítő gazdagsága s a jelentésrétegek szinte kifogyhatatlan bősége.

Lipcsei Márta esztétikai magatartása és létérzékelése számos érintkezést mutat a megidézett költőkkel. Leginkább talán az életszépségek és életörömök tisztelete, a természet s az emberi világ kínálta életértékek feltétlen megbecsülése kap hangot a tárgyiasságot gondolatossággal, a létfilozófiai dilemmákat szenzualitással, olykor pedig egészséges érzékiséggel vegyítő költeményekben. Ennek megfelelően az évszakokhoz, a szerelemhez, az időhöz, az elmúláshoz, a térhez, a tájhoz s gyakran Váradhoz kapcsolódó képzetkörök és motívumok uralják a versek világát. A „globális vihar” s a „gazdasági szélfúvás” közepette a régi Váradhoz kötődő kedves emlékek és helyszínek (a Körös tiszta vízében rajokban úszó halak, a hangosan peracet áruló Roth, a hívogató Bémer tér és Kövesudvar, a Pável utcai gesztenyefák) nemcsak a hajdanvolt s mindig csodákat ígérő, boldog gyermekkort idézik, de még ma is bebalzsamozzák a lelket.

Lipcsei Márta valóságviszonyáról, egész létbeli pozíciójáról expresszív érzék-

tességgel, a virrasztó költőket idéző éberséggel beszél a *Vészes sirálysikoly* című vers, amely a létrontás okozta pusztulást, s a katasztrófákat követő szenvedést a Radnótitól kölcsönzött gondolat („sikoltanak akik meghalnak valahol...”) jegyében a mikro- és makrovilág szintjén, globális méretekben fejezi ki. „Havas a föld/ fehér takaró alatt a piszok/ meztelen fák ágai havasan/ merednek az ég felé/ és egyre feketébbek/ e gazdasági szélfúvásban,/ becsukom szemem/ mellemre fekszik/ a globális vihar/ s félálomban/ a szenvedések szigetén/ porló pillanatok/ csapódnak a közöny sebeire,/ az összeomlott csarnok/ teteje is havas/ csak egy ember/ halál-hörgése/ hallatszik a hó alól/ s a Körös felől/ vészes sirálysikoly!”

Ezzel rokon létélmény és valóságvízió más versekben (*Fekete rigó; Túl sok itt az autó; Borús napló; Országos felhőszakadás; Az emberek; Már azt gondolom...; Kesserű*) is többször megjelenik. Eközben persze egy pillanatra sem feledve az „ember szépbe szőtt hitét”, soha föl nem adva a szerzőre olyannyira jellemző értékóvó, életet magasztaló s jövőt vigyázó magatartást. Ez a vox humana által motivált, örök emberi értékeknek elkötelezett attitűd nemcsak a korábbi kompozíciók (*Belső dialógus, Életdícséret*) sajátja, hanem az újabb művekben (*Érik a fény; Zsuzsannának; Körös-part; Hangok, képek; Kövesudvar; Kéküveg nyár; Májust köszöntő*) is hangsúlyosan van jelen. A költői értékvilág egyik áttetszően szép példajaként az utolsóként említett verset idézem teljes egészében. „Ablakom előtt gesztenye/ májust köszöntő gyertyavirág/ tavaszt kiáltó sejtvarázs/ borzongó, reszkető, nyíló világ.// Zöldellő szerelemillatú fák/ nap szemébe néző csillanó fények/ versten-gerben hullámzó felébredések/ isteneknek kiáltó létezés vágy.// Tavasz hajnal derengj fel/ készítsd a dúsgyümölcsű fákat/ tarka halmait az árvaságnak/ ünneplőbe vond, jöjjön a szép vasárnap.”

(*Májust köszöntő*).

Lipcsei Márta legjobb váradi hagyományokhoz méltó, fényhozó, fényimádó költészetében a természettudományos kifejezés-kincs, ha úgy tetszik a reáliákra alapozott frazeológia az egyik legszembeötlőbb vonás. A lírai létérzékelés, a költői világkép természetéről is beszédesen vallanak az olyasféle szövegelemek/szószerkezetek, mint például *fénysziréna, röntgen-szem, radioaktivitás, atommag, haláldagály, a szépség hullámhosszai, a szeretet frekvenciái, szilícium fészke-viskóm, hullámzó fények sugárzó uja, membrán univerzum, a sejtek csipkebokra, fénymadár, kerge galaxis, atombomba, égi mértan, szmogriadó, tavaszt kiáltó sejtvarázs*, amelyek az atmoszférateremtésben és a szemantikum-képzésben is igen fontos szerepet töltenek be. Ebben a szemléletet tágító és távlatosító lírai paradigmában világnézet és világ nézet azonos súllyal és egyszerre van jelen. (Itt jegyzem meg, hogy a versvilág alapvetően elégikusnak és komornak tűnik, de a játékos, derűs, ironikus partitúra is több helyütt felbukkan.)

Akárcsak a korábbi verseskönyvek emlékezetes szépségű költeményeiben, a

Hullámszünet verseiben is egy különleges tehetséggel megáldott, finom és érzékeny lélek szokatlan éberségű meditációjának és kontemplációjának lehetünk tanúi. A napjainkban már-már unikumszámba menő érzékenységforma és alakító erő révén nemcsak az időtlen dereng át az időbeli világba, de – csöppnyi örökléttel kigyöngyözve – talán saját elveszettnek hitt belső végtelenjeink is fölsejlenek. Mintha csak azt üzennék Lipcsei Márta versei, hogy tengerek és óceánok rejtőznek/ringanak bennünk. És ezek a tengerek – minthogy „a nyugalomban van a működés s a működésben van a nyugalom” – akkor is léteznek és akkor is munkálnak bennünk, amikor éppen „hullámszünet” van. Meglehet, az értékteremtő magány lélekmélyre vájt, kerek csöndjében megszülető szép és fontos verseskönyv is ennek köszönheti létét.

Babitscsal szólva azt szoktuk mondani, hogy „mindenik embernek a lelkében dal van”, ám a dallamhoz illő formát és szöveget csak a kiválasztott kevesek, az elhívottak és elhivatottak találhatják meg. Jelen kötet szerzője bizonyosan a kiválasztottak között foglal helyet. Lipcsei Márta *Hullámszünet* című kötetét jószívvel ajánlom a versre fogékony, törekvő, épülésre és szépülésre vágyó olvasók figyelmébe.

(Pallas-Akadémia Kiadó, Csíkszereda, 2010)

Borbély László

Vakvilág

Hernádi Gyula emlékének

Elsötétített szobámban, magányosan töprengve végérvényesen rászántam magam az utazásra. El kellett hagynom a fővárost, legalább néhány hétre, de az is lehet, hogy örökre. Vágyaim és imáim hajszoltak el onnét, minden útkereszteződésben vártak rám, kegyetlen korbácsaikkal könyörtelenül belecsaptak álszent arcvonásaimba. Kívántam a rideg hajnalokat, eltéphetetlen papírlapokra írott mondataimból akartam építeni magamnak új otthont. Nem hagyhattam tovább, hogy teremtményeim árván álldogáljanak egymagukban a nemlét küszöbén, nélkülem sohasem jönnének világra, indulnának el és érkeznének meg vaksorsuk kitágított síkjaira. Féltettem őket, nehogy eltévedjenek a környékbeli erdők égisz alá oszlopai között. Szükségem van rájuk, általuk ordítom bele a mindennapokba magam, örökbe akarom fogadni őket, test nélküli álmaimmal együtt.

Főorvos barátom év elején felajánlotta faházát, hogy nyugodt körülmények között írni tudjak. Dr. Bertalan Imre szülész-nőgyógyász öt évvel idősebb nálam, Gyöngyösön él családjával. „Lelkes irodalmár”. A folyóiratokban rendszeresen közöl tanulmányokat, interjúkat készít kortárs szerzőkkel. Több kötete van, az utolsó műve nyáron jelent meg.

Emlékszem, a mankóimra támaszkodva araszoltam előre az ünnepi könyvhét emberforgatagában. Sajnos elkerülhetetlen volt, hogy néha egy-egy lábra is rálépjek, így sűrűn kellett bocsánatot kérnem, míg célomat elértem. Mikor megláttam a napernyő árnyékában ülő barátomat és a dedikálásra várakozó olvasókat, mesziről kiabálni kezdtem:

Egy kis helyet az invalidusnak!

Nagyot nyögve lehuppantam Imre mellé, és pofátlanul azon nyomban eltulajdonítottam egy példányt az asztalra tett új kötetek közül. A könyvkiadó munkatársa, „egy nyafogós kékharsnya” ezt zokon vette, mire megkértem, hogy segítsen felvenni a földről a mankóimat, melyeket hiába támasztottam az asztalnak, mert az egyik olvasó fellökte mind a kettőt.

Bocsánat, hogy ennyi gondot okozok, csak tudják friss a műtét, a sebem néha nagyon fáj, de én mindenképpen jelen akartam lenni ezen a szép napon, kiszöktem a kórházból.

Imre egészen eddig a pillanatig megállta nevetés nélkül. Alapjában véve derűs természetű ember, „magánszámom” csak fokozta jókedvét.

Miket beszélsz itt össze-vissza? Ha nem tudnád, komoly emberek is várnak a sorukra. Honnan szerezted a mankóidat?

Óránként kétszázötven forintért bérltem, feleltem. Zakóm belső zsebéből lapos üveget vettem elő és töltöttem némi rumot két papírpohárba. Különben nem mindegy? Belerokkantam abba, amit elkövéttél ellenem.

Erre nem mondott semmit, folytatta a dedikálást. Addigra már nemcsak a közéletben éreztem feleslegesnek magam, hanem mindenütt, ahol felbukkantam.

Gyöngyös felé elaludtam a buszon. Álmodtam. A felhők alatt angyallal repültem, erősen kapaszkodtam belé, azt akartam, hogy bármerre jár, mindig vigyen magával. A tengerparton leterítettük a homokra szakadt télikabátomat. Azon kuporogtunk mind a ketten. Néha elhamvadt remény, máskor korai öröm, majd lángható seb volt az arca. Meg akartam tudni tőle, minek vagyok a világon. Kinevetett érte. Ő sem tudta a választ. Hamarabb léptem a létbe, mint az angyal: belőlem fogant. Mikor kinyitottam a szemem, jól esett volna egy barna sör.

A barátom már várt rám a hófedte buszpályaudvaron. Úgy beszéltek meg, hogy terepjáróval visz fel Mátrafüredre. Előtte még megvacsoráztunk az üdülőhely valamelyik hangulatos éttermében. Utána a magam ura vagyok hetekig, hónapokig, míg el nem készülök a munkámmal.

Mind a ketten vörösboros vaddisznópörköltet rendeltünk. Evés közben Imre váratlanul megkérdezte:

Mi van Évával?

Mi lenne? A műtét után visszament Bolognába.

És?

Egy angyallal több vagy kevesebb, nem mindegy ez most már?

Írtál neki?

Egyszer válaszolt. Megírta, hogy erre a világra nem szabad gyereket csinálni. Nekem különösképpen nem.

Ne haragudj rám.

Nem haragszom, tetted a dolgod.

Nekem is fáj.

Erre most mit mondjak? Olyan ez, mintha az én testemből is kikapartál volna egy icipici darabkát.

Tudtam, hogy ő akarja rendezni a számlát, mintha ezzel lelkiismeret-furdalását enyhíthetné valamelyest. Az jutott az eszembe, hogy úgy teszek, mintha a mosdóba kellene mennem, és majd észrevétlenül kifizetem a pincérnek a vacsorát. Felálltam, hogy kimenjek a mosdóba, ahogyan azt az imént kigondoltam, mire barátom mosolyogva megjegyezte.

Mehetsz, ha annyira akarsz, de a számla miatt ne fáraszd magad. Már szóltam a pincéreknek, hogy tőled ne fogadjanak el pénzt.

Bosszankodva ültem vissza a helyemre, és töltöttem magamnak még egy pohárral az abasári fehér borból. Legszívesebben kiittam volna egy hajtásra a maradékot az üvegből.

A ház úgy nézett ki, ahogyan elképzeltem. Elárvulva aludta téli álmát a fenyves közepén. Kiterjedt békéjét csak madarak csicsergése és harkályok, mókusok vagy a távolabbról figyelő vadak neszezése környékezte meg. Süvöltve fújt a szél, bekapaszkodott az idegrendszerembe, beleférközött a faház repedéseibe, egyértelművé tette súlytalanságom határait.

A fiam tegnap már járt itt, befűtött, hogy ne érezd magad jégveremben, míg átmelegszenek a falak, magyarázta Imre a házban. A kamrában találsz kolbászt meg konzerveket, vásároltunk kenyeret, tejet, a közelben van egy tiszta vizű forrás. Szóval néhány napig nem lesz gondod semmire. Ha valamire szükséged van, gyalog egy óra alatt Mátrafüredre érsz, az utat már jól ismered. Telefonálj bátran, bármi kell, majd a fiam elhozza, ha én nem érnék rá.

Tűnődve nézte, hogyan pakolom ki szép komótosan a könyveimet és a jegyzeteimet az ablak előtt álló íróasztalra.

A címét elárulod – kérdezte.

Vakvilág.

El sem tudod képzelni, mennyire irigyellek. Szerintem holnap még ne dolgozz, tanácsolta. Inkább sétálj el Bene várának romjaihoz meg a sástói kilátóhoz. Várd meg, míg kitisztul belőled a városi káosz, aztán majd meglesz az elbeszélés, meglátod.

Valaki bátortalanul kopogott az ajtón.

– Ki az ördög jár erre ilyenkor – csodálkozott Imre. Senki sem tudja, hogy itt vagyok.

Kisírt szemű, testes asszony állt az ajtóban. A fejére tarka kendőt kötött.

Drága doktor úr, de jó, hogy itt van... Mátrafüredre igyekeztem éppen telefonálni, amikor láttam, hogy ég a villany... könyörgök, segítsen rajtunk...

Mi van Rozália? Megint az ura?

A lányunk... Gyün a gyerek...

A barátom kapkodva öltötte magára télikabátját, intett, hogy öltözzem én is hamar.

Nem szóltam, hogy időben vigyék be a kórházba? – tett szemrehányást az asszonynak.

Mondta... ja, persze... na de a hátamon csak nem hurcolhatom azt a szerencsétlent a kórházig... mintha nem tudná, hogy a párom állandóan részeg.

Az asszony mögöttem ült, nem értettem, hogy mit motyog, talán imádkozott, hogy enyhítse a szorongás kérérlhetetlenségét. Mikor belenéztem a visszapillantó tükörbe, tetovált, izmos vasmarok szorította a nyakát. Sóhajtozása félelemmel telítette meg a gépkocsit.

A terepjáró fényszórója egyre nagyobb íveket hasított ki a sötétbe burkolózott távolságból. Folyosók nyíltak meg előttem, elvakította szemeimet az izzó türelmetlenség. Féltem, hogy eltévedek halott gondolataim tetemei között. Szédültem.

Szerettem volna, ha megállunk néhány percre, de a sötétség egyre gyorsabban vágatott mellettünk.

Imre felfelé hajtott a meredek, kanyargós hegyi úton, ahonnét egy keskeny ösvényen haladtunk tovább a tanyáig. Hamar kitaláltam, hogy a barátom nem először jár itt, könnyedén tájékozódott, ismerte jól a környéket.

Az édesanya, aki alig lehetett több tizenhat évesnél, egy lepedő nélküli, átázott sezlonon vajúdott. A szobából nyíló konyha padlóján egy nyugdíjas férfi horkolt. Kénytelenek voltunk átlépni rajta.

Imre megmosta a kezét, közben ellentmondást nem tűrő hangon intézkedett, az asszonytól tiszta lepedőt, törülközőt és forró vizet kért. Hamar kipakolta eszközeit a táskájából. Beadta a fájdalomcsillapítót. Ránk szólt, hogy fogjuk erősen a lányt.

Nincs idő kórházba vinni, itt kell megszülnie a babát, mondta.

A sezlon felett volt egy régi, kiszínezett szentkép, olyasféle amely naiv ábrázolásmódja ellenére mindig is tetszett nekem: azt a pillanatot örökítette meg, amikor Jézus – talán éppen az utolsó vacsora előtt - egy kertből letekint Jeruzsálemre. Észrevettem, amikor az asszony a képre pillantva halk imát rebegett, majd keresztet vetett.

A lány vajúdására felébredt az öreg férfi, aki felháborodva vette tudomásul, hogy nem aludhat tovább a konyha hideg kövén. Dühtől szikrázó szemmel rontott be a szobába, ordítózni kezdett előbb az asszonnyal, utána elmondta mindennek a lányát. Fogatlan szájából csak úgy dőlt a pálinka szaga és a rengeteg ocsmányság. Bódult tudata azt sugallta neki, hogy bizonyára az orvos vagy én lehetek a gyerek apja. Imre kiküldte a szobából, de az idős ember nem tágított. Imbolyogva dülöngélt jobbra-balra, majd hirtelen mozdulattal leverte a szentképet a falról.

Az én pujám ne eztet lássa meg először, ha kigyün az anyjából!

Ettől kissé megnyugodhatott, mert utána rögtön kiment az udvarra cigarettázni. Elkészt szökevénynek tűnt, aki a következő pillanatban kővé dermed a hidegben. Kiüresedett tekintete visszaverte szavaimat, gondolataim szikrái rideg talajra hullottak és kialudtak némán. Nem volt kíváncsi sem rám, sem a mondanivalómra. Csak inni akart, más nem érdekelt. Ingujiban nézett szembe a múltjával, a párás erdei ösvények hamar elnyelték csonttá soványodott alakját.

A lány többször felsikoltott. Fájdalmainak hatványai tömjénillattal töltötték meg a szobát. Hóvirágok bújtak ki a mocskos parketta résein keresztül. A mezők-ké simult falak helyén friss vizű patakok csörgedeztek. Szekerek érkeztek a rétre, szorgos kezek építettek sátrat a régóta várt művészek.

Istennek nem volt fontos, hogy hol vagyunk; cirkuszi mutatványokkal ejtett ámulatba minket, lengett a trapézon, megcsinálta a hármasszaltót, majd leült a pöntök lépcsőire, és hegedülni kezdett. A fájdalommal teli zeneszó kimosta lel-

künk szennyését, foltot varrt a rettenet kényszerzubbonyára, enni adott a kiéhezett koldusoknak, akikről már majdnem lefagyott a hús a hidegben, és felnevelte az összes sírdogáló árvát, a csonkán maradtakat koronákkal ékesítette. Mialatt hegedült, kalapot tett maga elé, és csak a lyukas garasokat tartotta meg. A többit szétszórta közöttünk. Meghajolt, meg sem várta a tapsot, sietve távozott. Intett, hogy kövessük őt.

Másnap délután telefonáltam a kórházba, hogy érdeklődjem az újszülött és édesanyja állapotáról.

Az anya teljesen rendben van, mondta Imre, majd elhallgatott. Nagy levegőt vett, mielőtt folytatta volna: A kisfiú vakon született.

A telefonvonal másik végén mélységes csönd nyílt. Azután Imre szólalt meg először:

– Délben itt járt nálam a nagymama, elhozta a szentképet a falról, a lánya neked küldi, észrevette, hogy állandóan azt nézed.

Elköszöntem a barátomtól, letettem a telefont, odamentem az ablak elé és némán figyeltem, ahogyan az égből tiszta, kövér pelyhekben hull a hó. Álltam a csend könnyű kosarában, és hiábavalónak hitt áldozataink titkos értelmén töprengtem. Később lefeküdtem, és engedtem, hogy az éjszaka betakarjon bizonytalan mozdulataival. Elképzeltem, ahogyan a hold felfalja a vaksötétséget, és megszüli a fényt. Kiüresedett álmaim ládái pedig színültig telnek ragyogással, és teremtményeim kinevetik az elmúlást.

Pomogáts Béla

Nagy László lírai forradalma

– *A nap jegyese című kötet versei* –

A két évtizede mögöttünk maradt, hol „keményebb”, hol „lágyabb” diktatúrával terhes korszaknak volt egyfajta belső dinamikája: a kérlelhetetlen politikai és rendőri erőszakot mutató rendszer ciklikusan egyszer brutálisabban, máskor engedékenyebben működött. 1948 és 1953 között, 1955 tavasza és 1956 tavasza között, a magyarországi forradalom leverését követő években, az 1968-as csehszlovákiai válság után például szigorúbb, 1953 nyarától 1955 őszéig, 1956 tavaszától novemberig, a hatvanas évek második felében az irodalom engedékenyebb irányítási rendszerrel találta magát szembe. Ez a „ciklusváltozás” az uralmi szisztema lényeges tulajdonságai közé tartozott, a politikai brutalitást mutató időszakok éppúgy a kérlelhetetlen kormányzás érvényesülését szolgálták, mint a politikai engedékenységet – a hatalom monopóliuma mindvégig töretlen maradt.

Az enyhülés első időszaka, miként ez közzismert, Nagy Imre 1953 júniusi kormányra kerülésével köszöntött be, néhány hónap múltán már az irodalompolitikában, az irodalmi életben is érzékelti lehetett ennek jeleit. Nem csak az írószövetség megélénkülő vitáiban és az irodalmi sajtóban, mindenekelőtt az *Irodalmi Újság*s az *Új Hang*, illetve néhány vidéki folyóirat, így a pécsi *Dunántúl*, a debreceni *Alföld*, a szegedi *Tiszatáj* közleményeiben, hanem a könyvkiadás megélénkülésében és mindenekelőtt a megjelenő művek világában. Új szemléletmód, új költői kifejezés és mögöttük új valóságismeret: az országos tapasztalatok iránt tanúsított elkötelezettebb, egyszersmind kritikai érdeklődés érvényesült. Mindenekelőtt az 1948-ban beköszöntött politikai fordulatot korábban őszinte hittel képviselő és szolgáló fiatal nemzedék körében. 1953-ban került az olvasók elé Juhász Ferenc *Óda a repüléshez* című köteté, benne olyan versek, mint az *Óda a repüléshez*, a *Betyárok sírja*, a *Templom Bulgáriában* – egy korábban merőben szokatlan, drámai jellegű történelemértelmezés jeleiként, 1954-ben jelent meg *A tékozló ország*, ezt már egyértelműen a történelmi úttévesztés szorongató élménye hatotta át. 1953-ban került az olvasó kezébe Csanádi Imre *Esztendők terhével*, 1955-ben Simon István *Nem elég* és Fodor András *Hazafelé* című verseskönyve és egy esztendővel korábban, 1954 könyvnapjára Nagy László harmadik verseskötete, *A nap jegyese*. (Csak az érdekesség kedvéért jegyzem meg, hogy a könyv akkor hét forint ötven fillérbe került.)

Valamennyien újszerű (azaz hagyományos és természetes) költői látásmódról és magatartásról tanúskodtak: számot vetettek a költő egyéni és közösségi tapasztalásokról.

talataival, és a zaklató élményeket a magyar költészetben hagyományos nyelven a népköltészettől, a régi magyar irodalomtól, a népi irodalomtól, például Illyés Gyula költészetétől vagy éppen a Nyugat költőitől ösztönzött előadásban fejezték ki, megújítva így, miként erre leginkább Juhász Ferenc és Nagy László akkori versei adtak példát, magának a költészetnek a kifejezőmódját, formavilágát is, elutasítva azt a fűrészpörizű sematikus és retorikus nyelvezetet, amelyet a sztálinista irodalompolitika kényszerített rá költőinkre, mármint azokra, akik ennek a kényszernek engedtek.

Nagy László verseskönyve, az 1949-es *Tűnj el fájás* és az 1951-es (tulajdonképpen „zsákutcának” bizonyult) *A tűzér és a rozs* után valójában a költő magára találását is mutatta, azt, hogy a már korábban is elismeréssel találkozó ifjú költő tulajdonképpen önmagára, saját hangjára talált. Nagy Lászlót korábban is az új magyar líra nagy ígéretként fogadta az irodalmi közvélemény, érdemes megemlíteni, hogy Sötér István 1948 szeptemberében közre adott *Négy nemzedék* című antológiája már felfigyelt tehetségére, a kötet összeállítója a következőkben adott magyarázatot szerepeltetésére: „Nagy László a fiatal nemzedék talán legkészebb, leginkább atmoszférát teremtő, kifejezési eszközeiben a legváltozatosabb és legfelszabadultabb, áttörően konkrét költője, akinek jövője még rendkívüli eredményekkel kecsegtet.” Sötérnek teljesen igaza volt, jóllehet az igazi Nagy László-költészet még ezután született meg. Különben a magyar irodalom történetében nem volt ritka jelenség az, hogy a pályájára lépő költő igazán csak első vagy második verseskönyve után talál rá a saját hangjára – gondoljunk Adyra, József Attilára, Illyésre, Radnótira – akár Juhász Ferencre és Nagy Lászlóra.

Az ifjú költő lázadóként élte meg a háborút követő esztendőket, a népi felemelkedés élménye, később mindinkább illúziója alakította világképét, akár politikai állásfoglalását. A tárulkozó (vagy annak látszó) világ az ő számára is otthont, közösséget és feladatot kínált, a kis dunántúli faluból a fővárosba került ifjú gyorsan egybeforrott ezzel a közösséggel, őszinte hittel vállalta a felkínált feladatot. Egy népi kollégiumban talált otthonra és társakra (például Juhász Ferencre és Szécsi Margitira, aki hamarosan a felesége lett). Kezdetben festőnek készült, majd irodalmi stúdiumokkal foglalkozott, később hosszabb időre ösztöndíjasként Bulgáriába került, otthonosságot talált az ottani tájban, az ott élő emberek között. Megérintette a bolgár történelem és kultúra mitikus világa, erről tanúskodik *Bolgár tánc* című költeménye, a tánc szenvedélyét és ethoszát kevesen foglalták olyan érzékelhetően és hitelesen versbe, mint ő: „Bojánna iszonyú történelmet táncol, / szakadnak szívek, mint ősszel a meggyfalevél, / főlsháll a vérgőz a Balkán havasára, / Bojánna járja, ő jatagántól se fél. [...] Táncolva felrobog évezredes éjből, / ó-pénzek rajban sírnak a nyaka körén: / zsinórra felfűzött szultánok s királyok / sínylik e táncot, tátognak most is felém”.

Bulgáriában magával ragadta a magashegyí táj (a Rodope-hegységben megbúvó Szmolján nevű kisvárosban élt), a népi kultúra és az emberi kapcsolatoknak az a hagyományos közvetlensége, amely akkor is csupán Európa néhány, a civilizatórikus folyamatoktól szerencsés módon elkerült táján maradt fenn. Hazatérve azután nagyot kellett csalódnia, itthon daltalan táj, elkomorult világ, szótlan emberek fogadták: a reménykedés és a csalódás váltakozó áramlatai. Főként a csalódottság, a verseskönyv hangsúlyos darabjai tanúskodnak erről: „Szinte már ríkat / szülőhelyemnek szótlan konoksága” – írta *Bolyongó* című versében, ekkor döbbsent rá arra, hogy szülőföldjén valami megváltozott. A falu sokasodó gondjai, az önkényeskedés példái felhőköt vontak a hazatérés öröme fölé. Nagy László hosszú távollét után tért vissza övéihez, ezért kétszeres érzékenységgel s döbbsennel figyelte a bekövetkezett változásokat. „Akár a tenger, mormol a nagyobb család. / Napommal, éjammal követel engem. / Nem elég már a múltbeli zivatarát / ezerszer átélve magamba vennem” – szólalt meg a *Rapszódia*, felfedezve a jelen gondjait. A tegnapi öröm dalosára rásújtott a csalódottság, eszményeinek tragikus megcsúfolását látva reménytelenül állt, erejével sem tudott mit kezdeni. „Kezedben a rózsa lefejezve, / tövises szára az, amit szorítasz” – foglalta össze *Születésnapra* című versében tömör és érzékletes képekben közérzetét.

Az ötvenes évek első felének drámai fejleményei között Nagy László a csalódottság és a reménykedés küzdelmét élte át, először a maga köznapi tapasztalatai nyomán, ezeket megszólaltatva, mint *Esti képe*, *Téli krónika*, *Fagyok jönnek*, *Most gyenge vagyok*, *Rapszódia* és még jónéhány verse tanúsítja, riadalommal és elkeseredve döbbsent rá arra, hogy a hatalom miként csalta meg az ő és nemzedéke reményeit. „Emberek, mivé lettem! / Örömet elvesztettem. / Mikor mosolygok újra, / ki tudja, haj ki tudja?” – olvasom például *Virágének* című versében. Nem valamiféle általános, a férfikor beköszöntésével szinte mindenkit zavarba ejtő érzés volt ez, a rossz közérzetnek, mondhatnám, politikai értelemben is azonosítható háttere volt: az a csalódottság, keserűség, nem egyszer szorongás, amit a zsarnoki korszakban szerzett tapasztalatok okoztak. *Víg esztendőre szomjas* című 1954 Szilveszterén írott versében olvasom a következőket: „Nagy temető ez, hallgat gép és ember és állat, / csak a befödött vágyak élnek, fölkiabálnak! / Igricek: rongy-ingüek, poéták: csoda-nyelvek / ivadékuknak jajos versekkel fölnevelnek.”

A köznapi tapasztalat radikálisan átalakította a költő világképét: az ötvenes évek Nagy Lászlója mindegyre a csalódottság és az (olykor mintegy önmagára kényszerített) reménykedés küzdelmét élte át, mindinkább emeltebb szinten, kezdetben a napi tapasztalatok világában, később kitágítva a kört, az emberi élet, az emberi lény, a történelem és világegyetem titkos értelmét keresve. Az élményt alakította életbölcseletté, mintegy életfilozófiai felismeréssé – azt lehetne mondani, hogy az ötvenes évek első felének közéleti csalódásai csupán katalizátort jelentet-

tek, szerepük bizonyára túlmutatott önmagukon. Igen karakteres alkotáslélektani folyamatnak a tanúi lehetünk: az emberi létezés alapkérdései kapnak megfogalmazást, a költő a kortól az időtlenhez fordult, hogy azután felvértezze magát azzal a bölcsességgel és elszántsággal, amit ebben a küzdelemben megszerezhetett, ismét saját korához fordulva emelje fel tiszta eszményeit, és állítson fel morális követelményeket. Nagy László első nagyszabású költői mítoszára: a *Gyöngyszoknyára* gondolok. Ennek a „hosszú vers”-nek a hatalmas látomása az életet elsorvasztó jeges viharról kozmikus méretűvé tágítja azt a tragikus képet, amely a költő csüggesztő tapasztalatai nyomán kialakult.

A nagyívű költemény egymásra épülő, szinte mitikus értelmű képekben, mondhatnám: látomásokban idézi meg a pusztító jégverést és ad ennek jelképes: a félelmetes történelmi, közéleti tapasztalatokra utaló jelentést. A pusztító természeti jelenség mind hatalmasabb méretekben bontakozik ki a vers olvasója előtt, a kezdetben a tájat feldúló pusztítás eléri az emberi világot, megkérdőjelezi a civilizáció eredményeit, egyáltalán az emberi tevékenység értelmét, olyannyira, hogy a tragikus képek ereje tovább már nem fokozható, és a költeményben kifejezésre jutó kétségbeesésnek, reménytelenségnek önmaga ellentétébe kell átbillennie. Ez az érzelmi dialektika nem ismeretlen a költészetben és kivált a magyar költészetben, olyan távolabbi művekre gondolok, mint Vörösmartyé *A vén cigány* és olyan közlebbiekre, mint Juhász Ferencé *A tékozló ország*. Nagy László is a minden gonosz tapasztalattal és kiábrándító felismeréssel szembeszegülő „csak azért is” bizalmat fejezi ki a mitikus látomás záró soraiban: „mégis: amiket a szív s ész gyönyörűn eregettek, / ábrándok, tervek sárba lesújtva nem lehetnek! / Áll az ember a tájban, vassá mered a lába, / főséges fejét bánat, bitangóság fölé vágja - / s látja: az újabb harcok zöld arénája megnyílt, / mellébe levegőt vesz, tartja – egeket zendít.”

Az 1954-ben közreadott verseskötet a háború utáni magyar költészet megújulásának, egyszersmind a költői őszinteség győzelmének dokumentuma volt. Ennek a kettős szellemi és erkölcsi vállalkozásnak a nyomán alakult a kritikai recepció, amely igen kevés kivétellel nem értette meg (vagy nem akarta megérteni) a költő rossz érzéseinek, kiábrándultságának valódi, tehát közéleti, történelmi indítékait. *A nap jegyese* kritikussai (kérdés, hogy meggyőződésből avagy magukra kényszerített fegyelemből) általában tartották magukat a hivatalos ideológia előírásaihoz, és rendre nehezményezték Nagy László keserűségét, az akkoriban elitélő fogalomként használt „pesszimizmusát”. Így Pándi Pál, akit utólag sem, a magyar irodalom ellen elkövetett vétkeinek az ismeretében sem lehet megvádolni azzal, hogy ne lett volna fogékony az igazi költői értékek iránt, ugyan elismeréssel beszélt a kötet stílári és nyelvi értékeiről, ugyanakkor egyértelműen elutasította a benne megnyilatkozó világképet. „Nagy László új versei – olvasom Pándi bírálatát az *Irodalmi Újság* 1954 szeptemberi számában – sok tekintetben fejlődést

mutatnak, megnöttek nyelvi és formai szépségben. De problematikussá, elvonttá vált ez a költészet eszmeileg. Ez az elvontság nemcsak abból adódik, hogy Nagy László költői látásának sajátossága bizonyos hátrálás a közvetlen valóságtól [...] más természetű elvontságáról is szó van itten. Ez a nyelvében, képeiben és formáiban oly érzékletes költészet korántsem ilyen határozott a valósághoz kapcsolódó gondolatokban. Elmosódó ezeknek a gondolatoknak körvonala; helyel-közzel az az érzése az olvasónak, hogy a költőben szinte csak absztrakt képzetek élnek az eleven életnek.” Ez a gondolatmenet igen jellemző volt a korra, amelyben kifejezésre jutott: minél közelebb került egy költő a valóságos élethez, annál inkább meg lehetett vádolni azzal, hogy ettől eltávolodott. Holott csak a valóságról összemesterkedett művi (magyarán: hazug) konstrukcióknak fordított hátat.

A kötet igazán hiteles ismertetése Déry Tibortól való, aki 1954-ben a *Szabad Ifjúság* (a DISZ lapja!) című napilapban közre adott, szinte ünnepi hangot megütő írásában lelkes szavakkal köszöntötte ifjabb pályatársának munkáját. Először az irodalom és általában a verseskötetek iránt megnyilvánuló közönyről ejtett szót, majd így beszélt: „A közönynek erre az országos asztalára teszem le ezeket a sorokat. Közvetítse tiszteletteljes, gyöngéd üdvözlémet egy fiatal költő címére.” Végezetül számos példának választott idézet után a következő olvasható: „Ne mulasszuk el a figyelmeztetést: itt a szerénység megható csendjében alighanem egy nagy mű készül.” Van abban valami figyelemre méltó, mi több, példázatos, hogy egy ifjú költő tehetségére egy idősebb és már szinte világszerte ismert pályatárs hívja fel az olvasók és a kritikusok figyelmét. Mondhatnám irodalmunk régi és szép hagyománya ez: így támogatta, igazából „fedezte fel” valamikor Petőfi Sándor a költői pályára lépő Arany Jánost, később Babits Mihály Illyés Gyulát és Szabó Lőrincet, Juhász Gyula József Attilát, Rónay György Pilinszky Jánost, Hatvany Lajos Juhász Ferencet és Déry Tibor Nagy Lászlót, majd néhány évtized múltán a *Költők egymás közt* című antológiában Juhász Ferenc Kiss Benedek és Nagy László Kiss Anna pályakezdését. Az írói érdeklődésnek és szolidaritásnak ez a hagyománya irodalmunk erkölcsiségének rokonszenves velejárója volt.

Lukáts János

Embercsapda, országcsapda...

Galgóczi Erzsébet: Vidravas

Néhány körülmény, amely nem fontos, de eligazít az íróról, a korról. A *Vidravas* Galgóczi Erzsébet utolsó regénye, 1984-ben jelent meg. Az írónk ekkor – 1981 és 1985 között – parlamenti képviselő. Mielőtt a kor viszonyaiban járatlan, ifjú olvasó megkérdezné, hogy melyik párt képviselőjeként került be Galgóczi Erzsébet a magyar országgyűlésbe, bocsássuk előre, hogy *A Párt* tagjaként és képviselőjeként, Magyarországon 1949 és 1989 között ugyanis csak egyetlen párt létezett.

Könyvében Galgóczi Erzsébet a magyarországi szocializmus korai éveinek egyik legnagyobb szabású gazdasági-politikai peréről ír, az úgynevezett MAORT-perről, a per anyaga és a kapcsolódó dokumentumok egészen a rendszerváltásig szigorúan bizalmas irománynak számítottak, amihez még ő, a parlamenti képviselő sem férhetett volna hozzá. Az ismert és elismert író, aki korábban bátor riporterként szerzett megbecsülést (és kellő számú ellenséget), ekkor Fock Jenőhöz fordult. Fock Jenő korábban, 1967 és 1975 között Magyarország miniszterelnöke, 1980 előtt a párt Központi Bizottságának tagja, 1980 után pedig a Magyar Tudományos Egyesületek Szövetségének az elnöke (a METESZ-nek). Fock engedélyezi (parkoló pályára állítása miatt talán dachból is!), hogy Galgóczi betekintsen a MAORT-per aktáiba, és hozzájusson a fővádlott, Papp Simon önéletrajzi kéziratához is. *Betekintsen* az iratokba,... jegyzetelnie azonban tilos, Galgóczi a „betekintések” után siet a gyorsíróhoz, és emlékezetből lediktálja az olvasottakat.

A *Vidravasban* bemutatott ország képe riasztó, a regény hangneme kemény, szemlélete komor. Olyan riasztó és olyan komor, amire a magyarországi szocializmus évei alatt valószínűleg nem volt példa. Mivel azonban a pártvezetés is tudta, hogy Galgóczi a volt miniszterelnök engedélyével jutott az iratok közelébe, mivel a MAORT-per az 1980-as évekre már némiképp idejélmúlt eseménynek számított, amelynek okaitól és végrehajtóitól el lehetett határolódni, és mivel a regényben ábrázolt események 1956 nyarán befejeződnek, ezért – mintegy meghaladott előtörténetként – tudomásul vette és elfogadta a *Vidravas* megírását és megjelenését.

*

Történelmi regény-e a *Vidravas*, vagy társadalmi regény? Regény-e egyáltalán, vagy hosszúra nyúlt riport, politikai krimi, egy elvetélésre ítélt nemzedék vagy társadalmi osztály felszámolásának forgatókönyve? Hol kezdődik a történet, lehet-e és érdemes-e az eredet szálait kibogozni, van-e a történetnek befejezése, ha

nem is megnyugtató és igazságtevő, de legalább a továbblépés irányát felvillantó? Csupa kérdés, amelyekre a regény többnyire nem ad választ, legfőképpen azért, mert nem is adhat egyértelmű választ. A kérdések is egymásba kapcsolódnak és szétválaszthatatlanok, a válaszok is fél válaszok (fél igazságok) volnának, ha bármelyiket egyedül-érvényesnek neveznék ki a többi hátrányára.

A *Vidravas* természetesen regény, olyan történeti regény, amelynek a történetisége sem Galgóczi Erzsébet (és Fock Jenő) évtizedéig nem fejeződött be, sem a rendszerváltozás után nem érezhetjük szellemét és következményeit oka fogyottnak. Mondhatná valaki (például a kor viszonyaiban járatlan, ifjú olvasó!), hogy a *Vidravas*ban felvázolt társadalmi-politikai ellentétek, anomáliák, kataklizmák (nevezhetnék még egy sor egyéb, kifejező néven!) mára eltűntek, kifulladás, a múltból idesötétlő, komor díszletté váltak. Téved, aki így gondolja, – vagy szándékosan torzítja el a múlt váltoállításainak a következményeit: a magyar parasztság szándékos elvadítását a földtől, a kényszerszövetkezetesítés brutális végrehajtását, ember százazrek elgyökértelenítését, nemzeti hagyományok és értékek meghurcolását és elpusztítását, az értelmiségbe (az értelemben, a tudásba) vetett hit megrendítését, a szellemi-gazdasági-kulturális lefelé-nivellálás nemzetpusztító tevékenységét, a hatalomtól való lelki és fizikai félelem szabadjára engedését, a személyes és osztályalapú bosszúállás érvényesülését, a családi és magántulajdon országos méretű elorzását és felpredálását, a kényszerlakhelyre utalást, büntetőtáborok létesítését, működtetését, aztán letagadását, a színlelés és a hazugság, a bizalmatlanság és a vakhit, a hazudás és hazudtatás „közös bűnét” (ez a fogalom is ott szerepel Galgóczi könyvcímei között). Mindez ott élt és hatott, oldott és kötött évtizedek magyarországi szocialista gyakorlatában. És soha, senki a kiagyalók és a végrehajtók közül felelősen nem fordult szembe ezzel a gyalázatos, szellem-, ember- és nemzetellenes gyakorlattal, amely az újrakezdésnek, a megtisztulásnak az első lépése lett volna.

Vidravas: a vidravas falusi házakban használt, csapdaféle szerkezet, kistestű ragadozók foglyul ejtésére, elpusztítására (görény, menyét, róka, vidra). Az emberen is maradandó sérülést okozhat.

Rév Orsolya magán viseli Galgóczi Erzsébet életrajzának számos jegyét, de valójában egy kor és egy társadalmi osztály részletes és árnyalt látéletét adja. Sorsán változtatni akaró, feltörekvő parasztlány, aki a hagyományos falusi világból a művészértelmiség soraiba készül, a főiskoláról azonban egy év után eltávolítják, mert szüleit közben kuláklistára tették. Rév Kálmánék, Orsolya szülei nem kulákok, vagyonuk, földjük alapján középparasztnak is alig mondhatók, de nem is nincstelen zsellérek. A földhöz értő, abból megélni akaró népek, paraszti öntudattal, szívóssággal és bizalmatlansággal. Fiukat mint „kulákcsemetét” nem katonának, hanem munkaszolgálatosnak viszik, Orsolyát megfosztják a továbbtanulás lehe-

tőségétől. Mindezt azok teszik, akik a korábban „elnyomott” osztályok védelmét, fölemelkedését hirdetik. Orsolya kommunistának vallja magát, de az ő politikai-ideológiai hite valamiféle ideális társadalmi igazságot kíván, az egyéni képességek kibontakozásának lehetőségét, a kapott és a szerzett föld felvirágoztatásának reményét, a társadalmi-vagyoni igazságtalanságok megszüntetését. Mindezt a segítő, a koordináló állam támogatásával, amely fölszabadítja, maga mellé állítja a demokratikus energiákat. Orsolya a koalíciós években hiszi és várja egy ilyen szervezésű, kommunista Magyarország kifomálódását.

Mindeközben maga is haraggal, sőt gyűlölettel tekint a volt „kizsákmányoló” osztályokra, a közösségekre is, és azok egyes tagjaira is. Hogy pontosan ki a kizsákmányoló, ezt a marxista terminológia szerint fogja fel, így – a regény kezdetén, és még sokáig – a kizsákmányolók közé számítja Simon Pál mérnök-professzort, a világhírű tudós-tanár-geológust is, a magyarországi és közép-kelet-európai olajkutatás megteremtőjét és máig legnagyobb alakját (Simon Pál személyében Galgóczi Erzsébet Papp Simon mérnököt, a MAORT-per főváltottját formázza meg). Valóságnak fogadja el a szabotálás és hazaárulás vádját, indokoltnak a halálos (majd életfogytiglanra enyhített) ítéletet, a feleség kényszerlakhelyre utalását és a vagyoneklobzást.

Simon Pál kitelepített felesége – hosszas Canossa-járás és vesszőfutás után – a Rév-portán kap szállást (korábban Rév Kálmánnéval felületesen ismerték egymást), az ő falujukból könnyebben látogathatja meg férjét a börtönben. Révné együttérzéssel fogadja az egyedül maradt, idős asszonyt, Orsolya azonban dühödt acsarkodással tekint a politikailag és emberileg egyaránt ellenségnek érzett Simonnéra. A Rév-porta a három asszony életének, vitáinak a színhelye lesz. A három különböző sorsú nő szembenállása, párbeszédei nemcsak nemzedékek és társadalmi osztályok összeütközésének a részét képviselik, hanem a tisztázódás, az értékek felismerésének a folyamatát is megindítják. Rév Kálmánné mindvégig a sorsába beletörődő, a hagyományokhoz ragaszkodó, idősödő, dolgos parasztasszony, akinek kevés a tételesen megfogalmazott gondolata a társadalmi-politikai viszonyokról, de kozmikus félelem és elutasítás munkál benne a „rendszerrel” és megtestesítőivel szemben. És a félelem lányáért, fiáért, a felelősség csökkent értékű férjéért, a szárnyai alá menekült Simonnéért, - vagyis a hagyományos vidéki anyaszerepet öntudatlanul, de következetesen valósítja meg. Személye szürke, ám biztos háttérét – de csak háttérét – jelenti a cselekménynek.

A regény valódi konfliktusa Rév Orsolya és Simon Pálné között feszül. Az ellentét nem tettekben mutatkozik meg (azokban is!), az elveket is inkább Orsolya emlegeti föl, Simonné többnyire csak férje ártatlanságát hangoztatja. Orsolyát – a kommunista parasztlányt – irritálja, és gyűlöletében elmélyíti mindaz, amit Simonné (és személyén, elbeszélésein keresztül Simon mérnök is!) képvisel: a nyelvtudás,

a világban való jártasság, a szépség meglátásának érzéke, az értéket jelentő tárgyak felhalmozása és élvezete. Simonné kiszolgáltatott és megalázott helyzetében is ragaszkodik a korábbi nagypolgári világot idéző ruhadarabjaihoz, ékszereihez, értékes, apró berendezési tárgyaihoz. Orsolya (és érezhetően az író, Galgóczi Erzsébet is!) elfogadhatatlannak tartja, hogy ez a gyökereitől megfosztott, bűnösnek (de legalább is bűnösök cimborájának) érzett asszony teljes kiszolgáltatottságában is képes erőt meríteni az évtizedekkel korábban látott tájak szépségéből, távoli városok emlékéből, ezüst cukortartót és olyan tárgyak tömegét használja, amelyek rendeltetéséről Orsolyának jószereivel fogalma sincs. A kitelepített úriasszony – Orsolya (Galgóczi) szerint – egész nap papucsban pasziánszkártyát rak, és szipkából cigarettát szív. 1984-ben keletkezett a *Vidravas*, ez magyarázza (?), hogy egy sor sztereotípiá került a regénybe (vagy maradt benne), amelyek a szocialista közmegegyezés szerint a burzsoá osztályokat jellemzik. Galgóczi is megmarad ebben a gondolat- és gesztuskörben, nem tud, vagy talán nem is akar túllépni rajta. Igaz: Simonné idős, beteglábú, tárgyait pedig sorra eladogatja, hogy némi pénzhez jusson. De azért: a faluban-tévesztésben végzett valamiféle munka nélkül, kizárólag értéktárgyai eladásából képtelen volna akár csak szűkös anyagi háttérrel is teremteni magának. És a tárgyak: a kitelepítéskor engedélyezett 80 kilót messze túllépi az a tárgymennyiség, amelyet Orsolya Simonnének tulajdonít.

Orsolya nem vitázik, nem érvel, valójában inkább indulatai vannak, mintsem összefüggő érvkészlete. Egy-egy ideológiai fordulatot, „lenini tézist” vet oda Simonnének, majd megvetően elfordul, az asszony kitér a viták elől, mást nem is igen tehet.

Orsolya és Simonné (idővel: Emma néni) kapcsolata azonban később megváltozik: tartalmasabb és harmonikusabb lesz. A művészi érzékű (és művészi törekvéseitől éppen a saját politikai elvtársai által eltiltott) lány a tárgyakon keresztül talál kapcsolatot a sokat tapasztalt asszonnyal. A hasznosan leélt, gazdag élet irigység tárgyából idővel vonzó távlattá formálódik Orsolya számára, érdeklődéssel hallgatja Simonné beszámolóit a világ nagy múzeumairól, távoli népek életmódjáról, viseletéről. Simon Pál személye (a felesége elbeszélésében) új megvilágításba kerül: a geológus (földrajztudós, olajkutató) személye köré a felhalmozott tudás és kutatás, a sikeres felfedezői tevékenység társul, a nagypolgáriság és a kizsákmányolás fogalma egyre kevésbé lesz értelmezhető és alkalmazható Simon Pál személyére. Különösen pedig a szabotázs és a kémkedés vádja. Orsolyát kezdi lenyűgözni a magyarföldi és a világ számos helyén végzett eredményes olajkutató munka, valójában a szellemi alkotás diadala. Különösen zavarba ejti, hogy ezt a szellemi kincset és tevékenységet nem, hogy valós társadalmi értékén nem becsüli meg a fennálló hatalom, de egyenesen a kutató, a tudós rosszhiszemű lejáratására és fizikai megsemmisítésére törnek.

Nyomorúságos és megalázó „beszélőn” látja viszont férjét Simonné, a formális találkozás azonban megsejteti vele, hogy férje életét megóvják, és „keze állapota” is azt mutatja, hogy nem földtúró vagy kőbányai munkát végez az életfogytiglani börtönre ítélt rab. Simonné testi állapota (érszükülete) azonban romlik, orvosi kezelésre szorulna, egykori orvosa azonban a távolból (a budapesti klinikáról) olyan gyógyszert ír fel neki, ami Magyarországon nem kapható. Az átélt zaklatásokat, betegségét és sorsa kilátástalanságát Simonné, Emma néni nem viseli sokáig, ott hal meg a Rév család kisszobájában, mialatt Orsolya a Simon család egykori orvosát keresi fel, segítségét kérve.

A regény második része inkább oknyomozó óriásriportnak nevezhető, bár szervesen kapcsolódik az első részhez. Gyetvaiék révén (a Simon család korábbi házi- orvosa, egyetemi tanár, klinikai professzor) betekintést nyerhetünk a korszak másik nagy politikai perébe (vagy inkább: persorozatába!): az orvosok perébe. A magyarországi orvosperek 1952-ben kezdődtek, a Szovjetunióban lefolytatott orvosperek mintájára. Az orvosokat mindkét országban a kommunista vezetők megölésének kísérletével vádolták, külföldi hatalmak javára végzett kémkedéssel, arany- és valutaüzérkedéssel és hasonló közbűntényekkel. Az orvos (az egyetemi tanár, a kórházi-klinikai professzor) ugyanúgy problémás társadalmi helyzetű személynék (állásnak) számított a szocialista ideológia korabeli értelmezése szerint, mint a tudós, a szociológus, a jogász, az ügyvéd, a tanár, mint a legtöbb vezető értelmiségi. A „tanult ember” (általában) képes önálló véleményalkotására, véleményét nem a párthatalom és a napi politikai propaganda szerint változtatja. Társadalmi helyzete, kultúrája, életmódja és vagyoni kondíciója is más, mint a szocialista ideológiában a legmagasabbra értékelt munkásosztálynak. Még az orvostársadalomnak (és általában az értelmiségnek) a párthatalomhoz kapcsolódó tagjai iránt is fel-fellobban(t) a bizalmatlanság, az értelmiség a marxista terminológia szerint sem osztály nem volt (mint a munkásság), sem réteg (mint a „dolgozó paraszt”), hanem csoport, de azon belül is csak a „haladó értelmiség” bírta a rendszer kegyeit. Hogy ki a „haladó”, és meddig bírhatóak a kegyek, ezt a párthatalom napi véleménye döntötte el. Az értelmiség egyes csoportjai és tagjai ellen lefolytatott hajtóvadászatok végigkísérik a szocializmus évtizedeit, mind a Szovjetunióban, mind a többi szocialista országban, Magyarországon is.

Emma néni halála után a Rév portán új vendég köszönt be: az államvédelmi hatóság (az ávéhá). Smukk (később: Sóvári), az ambiciózus egykori parasztfiú szép nyomozói karriernek néz elébe. Kettős cél vezeti Rév Orsolya felé: látszólag udvarol neki (udvarol is!), de az udvarlás csak „fedő-tevékenység” Smukk részéről, valójában ráveszi Orsolyát, hogy – közügyességét latba vetve – folytasson levelezést a halott feleség nevében a börtönbüntetését töltő Simon Pállal. Orsolyát elkápráztatja a fess egyenruha (?), a hízelgő-fenyegető szavak, a kellő titokzatoskodás, meg

a „szent célra” hivatkozás: vállalja a hamis levelek írását. A mérnök így nem szerez tudomást felesége haláláról, a börtönben dolgoztatják, mégpedig azon az olajkutatási munkán, ami miatt első fokon halálra ítélték. Orsolya önként lesz részese a hazug hatalmi mechanizmusnak, néhány szép szóért. Amint Simon kiszabadul (1955 nyarán, amnesztia és rehabilitálás nélkül), Smukk-Sóvári el is tűnik a lány életéből.

Orsolya fölkeresi a börtönből kiengedett Simon mérnököt, részben a feleségétől Révéknél maradt hagyatékot szolgáltatja vissza, részben a kíváncsiság hajtja a sokat emlegetett tudós felé, részben pedig valamiféle lelkipurdalás sarkallja a találkozásra. Simon megismerteti a lányt a per, a börtön és általában a magyarországi szocialista igazságszolgáltatás elveivel és gyakorlatával. És mással is: Simon kegyelmi kérvényét tíz akadémikus támogatta aláírásával, ekképp saját szabadságukat és karrierjüket is kockáztatták.

1956 nyarán Simon Pál is meghal, a meghurcoltatás, a börtön, a brutális bánásmód, a kilátástalanság, - mindez aláássa egészségét, de még inkább életösztonét. Felesége halálhíre – amiről, persze, csak a kiszabadulás után értesül! – meggyorsítja ezt a folyamatot. Halála és temetése napjaiban Budapest népe, elsősorban az egyetemi ifúság már a változtatni akarás lázában ég. A politikai ellenzék kritikus tömege már nem állítható meg. Orsolyában azonban nem annyira a továbblépés igénye munkál, mint inkább a keserűség érzése az elveszett értékek fölött, az elkövetett bűnök és a mintául szolgáló precedensek miatt. (Papp Simon valójában nem 1956 tavaszán, hanem 1970-ben hunyt el.)

Komor és tragikus színezetű regény a *Vidravas*, egy politikai formáció jelképe, csapda és gyilkoló eszköz kisebb és nagyobb élőlények, ártók és ártatlanok ellen. Fegyver, amely bárki ellen, akármiért és bármikor bevethető. Amely alkalmas életek és értékek elpusztítására, akaratok és parancsok érvényesítésére. Egyes személyek, egész embercsoportok – s ha kell – egy egész ország ellen.

A *Vidravas* című Galgóczi-regényt kötelező olvasmányként kellene forgatnia tanárnak és diáknak, történésznek és olajkutatónak, a közhivatalok munkatársainak, orvosoknak és rendőröknek. Mindazoknak, akik a regényben szerepelnek, akár a hatalom végrehajtóiként, akár áldozataiként. Összefügg életük és tevékenységük: áldozat nincs gyilkosok nélkül, gyilkos sem áldozat nélkül. Ma még közöttünk élnek a regény szereplői közül sokan, s ha nem személy szerint ők, akkor gyermekeik, tanítványaik, a következő nemzedék. Akik alig tudják, s akiknek éppen ezért tudniuk kell, mi történt, mi történhetett meg ebben az országban, s főként, hogy Magyarországon se személyekre, se embercsoportokra soha többet ne vicssorogjon vidravas!

Szabó Bogár Imre

A harc vége

Most már hiába harcolok,
ez a sok ránc az arcomon
elárul engem.

Győzelem?

A kétség kínja jön velem.

Babérok helyett csak a seb.
Testemen mintha stigma volna!
Kívül maradtam, mint egy eb,
a gazda megy a boltba!

A Szép Nagy Élet már oda!
Néha még jön egy pár sora,
üdvözöl, régi szeretőt.
Én hagytam volna cserben őt?

Veled is így lesz, kedvesem!
Senkinek nem lesz kedve sem
elbúcsúzni csendesen.

Csak
nézlek majd, ahogy távolodsz,
s a múltba érve fellobogsz,
mint mikor egyszer réges-rég
tőlünk izzott az őszi ég.

Hőkölve hátrálnál

Hőkölve hátrálnál nyaradba vissza,
de utadat állja már az ősz.
Jó lenne tudni, véredet mi issza,
sorvad a tested, fogy az erőd.

Megállsz a pompás, dérütötte réten,
lerogysz egy ősbálvány-tölgy alá.
Ez a tölgy susogta füledbe régen:
élet lesz, szerelem, s nincs halál.

A puszták mélyéről langy szellők kelnek,
s indulnak hosszú, végtelen útnak.
Valami szépet most is hazudnak.

Hátadat veted az ősbálvány tölgynek,
jól tudod, innen nincs tovább.
Jön egy kis fuvallat, hallgasd, ne törd meg,
életről suttog,
elaltat,
s úgy öl meg.

Csontos Márta

Egy megsebzett ház elégiája

Csak a szél egyensúlyoz
romokba bomlott testemen,
s a sötét üres ölében
meghúzza magát a csend.

Régi lábnyomok hideg
peremén surran az emlék,
s a múltba tárt ablakokon
megfáradt fény kereng.

Cspadát állít a komód,
vak sparhelt les a szögleten,
a visszhangot nyelt zongorán
anyám kísért odabent.

Merre bujkál az idő?
Kényszerszünet a napokon.
elnémult bennem a kérdés,
a magány oly eleven.

Feldúlt fészek a torony,
hallgatás ritmusa ketyeg,
s én, a megvénült gyermekarc,
régim mosolyom keresem.

Fekete zongora

Fekete zongora üregében
érted jajdul a húr, anyám,
dallamba mártott ujjad jel,
örök üzenet az idő falán.

Megcsonkított vázlat a múlt,
laza ajkad kőbe véste a tél,
utolsó órad hidegén
titkod sebzett magzatként elvetél.

Áve Mariát dúdol az erdő,
mozdul a csend billentyűje.
Arcod dombjára ül a hang,
lettél Hádész néma szeretője.

Hirtelen ellök a futam, szétszórt
ütemek közt állsz, kifosztva.
A semmi folyosójáról
torzód felköltözött a magasba.

Fekete zongora zsákmánya vagy,
fogoly lettél letakarva.
Érted szentelt virradatban
szorongok nélkülöd, elátkozva.

Oláh András

tőled loptam

kifosztottál – tested éget –
titkos vágyunk így ért véget
törekenyen és kopottan
– bár mindenem tőled loptam

gyűrött múltam – aki voltam –
kiterítve fekszik holtan
gyilkos vádak: rossz a képlet
– ma Isten is félrelépett...

crescendo

az idő kiostálta mellőled
a régi szereplőket
a fogasról elhordtak minden kabátot
elnyűttek berozsdásodtak a záruk
csak a preparált hajnalok maradtak
hogy szikkadtan fordulhass a fénybe
ha az álmok üres fiókjába
a hazugságok belenéznek

mióta elengedtelek

a szurdokban kis patak csörgedezett
egymáshoz simuló arcunkat
néztük meztelen vizében
minden olyan hibátlannak
tűnt akkor és egyszerűnek
– csak azóta kuszálódtak össze
a dolgok mióta elengedtelek
s mióta az a suta be sem fejezett
mondat – mint az abroszon szétfolyó
bor – benned foltot hagyott

Standovár Ágota

Nő a lámpák mögül

– részlet –

lepecsételve

mint elhagyott ház
a piszkos ablakon
lesnék át én is
de megállítom
a rebbenő kezét
törölni nem hagyom

bulímia

hiába indultam a fény felé
minden láblendítéssel
saját árnyékomra lépek
a hold kerekedik én sorvadok
gyomromra tett kézzel
ész nélkül habzsolom szavaidat
mégis amint nem figyelsz
befogadott mondataid
egyszerűen visszaöklendezem

Kettős benn

Mint kelesztőben a tészta, úgy dagad a csend.
Oldalának feszül most két ember.
Eggyé lágyítja őket a kovász.
Lassan körbeölel.
Fojt.
Kéz és láb.
Mozdulna.
Nem talál utat.

Pőrén

Fejtetőre érkeznek a vízcseppek.
Átváltom a kart. Erősödik a nyomás.
Gerincoszlopom mentén
ujjaidra emlékeznek
a csomóba rándult izmok.
Arcomba zubog a hideg sugár.
Apró tūzcseppek. Tūzcseppek,
ahogy mellemre érkeznek.
Hiányzik a szád.

Bertha Zoltán

„fejét a vers nem hajtja le”

A Bella István-díjjal kitüntetett Király Farkas köszöntése

Évről évre szokássá vált Érden a magyar Kultúra Napjához kötődően a fiatal írókat kitüntető Bella István-díj átadása. Eddig olyan kiválóságok részesültek e megtisztelő jutalomban, mint Zsille Gábor, Nagy Gábor és Iancu Laura. Az idei díjazott Király Farkas, a Kolozsvárról származó neves alkotó – egyébként a nagy erdélyi író-poéta, Király László egyik fia; a másik, Király Zoltán is jeles költő, őt pedig a Tokaji Író-tábor tüntette ki a tavalyi évben.

Nagy idők érlelték és indították pályáján a fiatal kolozsvári költőt. A Ceaușescu-szörnydiktatúra véres végjátékának idején töltötte kényszerkatonaságát a román hadseregben, s így élte át 1989 telének, karácsonyának a terror borzalmától a szabadulás eufóriáig sodró történelmi fordulatát. A kolozsvári irodalmi lap „Fiatalkok antológiája” alcímmel megjelenő utolsó kiadványa – a névváltoztatást is feltüntető *Utunk–Helikon Évkönyv 1989–90* (merthogy *Helikon*ra változott a folyóirat neve) – „Decemberi krónika” jelzettel közölt összeállítását emblematikus első helyen hozza Király Farkas megrendítő élményekről tudósító verseit; „és minden óra / megszűnt ketyegni // fegyverek zenéjére / csak egy tánc létezik // halál nőtt fegyveremből / nem virág // hős vagyok talán // de a holtak / örökre holtak // vér csorog a piros könyveken // fehér csendben ott aludtam / géppisztolyok közt a hóban” – morajlanak a keserű szavak az Aradon 1990. január 10-én keltezett költeményből. (Visszhangot így verve egy későbbi szuggesztív emlékező-balladás darabban: „fegyver ugatja a csillagot / lángot köpköd az égre / baka fekszik a híd előtt / aszfaltot fest a vére // nem alszik senki odakinn / ezertorkú az éjjel / átkot vagy áldást osztogat / sötétség táncol a mélyel”; „bánat azóta december / karácsony hogyha eljő / olajillatú tenyerem / lőporszagú a felhő”.) És innen ível azután az a költői út, amely természetszerűleg, de rögtön szuverén hanghordozással kapcsolódik először a kilencvenes években színre lépő tehetséges ifjú erdélyi lírikusok törekvéseihez: a friss, előítéletmentes, dezideologizált irodalom- és nyelvfelfogás szemléleti tágasságához, a nyelvjátékos új szenzibilitás megszólalásmódjához, a *Helikon* folyóirat *Serény Múmia* rovatában vagy az *Előretolt Helyőrség*, a *Jelenlét*, a *Zabhegyező* és más periodikumok hasábjain jelentkező, önmagát olykor „transzközépnék” aposztrofáló nemzedék vagy csoportosulás lendületesen kísérletező vonulatához. A karakteres újszerűségében kiforró intonáció mértékadó tanúbizonyosságával szolgált később a *Higanymadár* című bemutatkozó verseskötet is a Kriterion Könyvkiadónál, amely 2002-ben méltán nyerte

el a Kolozsvári Írók Társasága rangos debüt-díját. A leginkább központosítás nélkül áramló, mívesen cizellált, erős képiséggel építkező verssorok felkavaró lét-, lélek-, szerelem- és emberismereti mélységeket tárnak föl, miközben ez a tömör érzéketesség és klasszikus-modern érzékenység az elvont és szürreális képzettség felé is igézetes távlatokat képes felnyitni („táncolok vállamon csorog a holdfény / tüzet raktak belőlem a fák / átbújok kopott húsdarálón / megyek hozzád háttal mint a rák”; „hát itt vagyok / nézd itt vagyok / alattam mélység / és semmi más // elrepülő / verseimre / nem ihatok már / áldomást // és itt folyik / nézd itt folyik / fekete lelkem / a fehér papíron”). De ugyancsak lebilincselővé válik a később az erdélyi és a magyarországi lapokban, különféle antológiákban közreadott verseket, lírai kisprózákat, vallomásokat, humoros-mesés elbeszéléseket, fabulisztikus karcolatokat, fanyar hangulatú tárcanovellákat, telitalálatos paródiákat vagy hiteles műfordításokat jellemző alkotói sokoldalúság, formai-gondolati változatoság is. A morális és esztétikai jelentésértékekkel egyre gazdagodó eddigi életmű aztán 2002-től már a költő Magyarországra települése után bontakozik tovább, a lapszerkesztői, publicisztikai tevékenység, egyebek közt a *Napút* folyóiratnál betöltött rovatvezetői tisztség ellátása mellett. S az újabb verskötetek (*Hosszú árnyékok földje*, Bp., Napkút Kiadó – Fiala Írók Szövetsége, 2004; *f. versek*, Bp., Napkút Kiadó, 2005; *Szósav*, Bp., Napkút Kiadó, 2007; Ioan Buteanu magyarra fordított versei *álmodtól összezavarva*, Kolozsvár, Kriterion Könyvkiadó, 2005/) pedig valóban mind izgalmasan új vonásokkal és színárnyalatokkal lephetnek meg. Szellemes kép- és tárgyversek, mélyértelmű vizuális költemények, lettrista-posztavantgárd gegek, ironikus szócickek, groteszk fintorok, bökversek és blöddlik („epe-grammák”) tarkítják ezt a világszínpontú sokszínűséget, benne a depoetizáló ön-reflexió számtalan gesztusnyelvi ötletességével (például a „kritikusokhoz” szólva, hogy: „engem ez mind nem érdekel / betűt itt nem az érdek ell / fejét a vers nem hajtja le / s mindenki őszintén kapja...”), vagy a szövegközi áthallások és bizarr parafrázisok szarkasztikus-frivol derűjével (mondjuk József Attila altatójára utalva imígyen: „Bankár leszel és úrhajós! / Maffiózó és hírhedt kém! / Látod, tökrészeg apuka – / aludj el szépen, kisöcsém”). Kielesednek a vándorlás, az ingázás, az idegenségérzet, az átmenetiség, az otthonkeresés motívumai is – „az átutazások / bokáig érő / hajnalai”-val, a Szamos-parti emlékekkel („jó lenne / ha a helyemen lehetnék / vagy itt lenne a helyem // de”), az örökös „tranzit”-állapot és a szintén szellemes szójátékkal jelölt „emigrán”-helyzet Kárpát-medencei nyúgeivel („kolozsvár budapest kolozsvár budapest / vonatos éjszakád arcomra ráncot fest”; „elporlanak gyökereim / szétomló temetőben”; „A holdra nézek. Majd fejem lehajtom. / Tűnődöm: lesz-e valaha otthonom”; „kicsia házam / kicsia zajtája / nemférbe rajta / boldog ság”; „emberarcú árnyak vodkát isznak tisztán / sötétségben úszik egész balkanisztán”) –, akár aforisztikus haikukban is („kincses

kolozsvár. / ahol minden lépésem / egy zarándoklat”; vagy: „mátyásnak budán, / a kántornak cinkotán. / nekem vajon hol?”). És mindezzel együtt markánsan kirajzolódik az a parodisztikus társadalomrajzos, társadalomkritikai láttelelet, amely a stílustravesztiák, a nézőpont-átvetítések, a regiszterkeverések többszörösen megretegezett (egyszersmind szándékoltan megrongált) nyelvi alakzataival mutat rá korunk százalmasan degenerálódó életviszonyaira: „mi lesz tesvér mondd mi lesz velünk / ha bedöglük a távirányító / pótolhatatlan nem mint a sörnyitó / akkor lesz majd a végünk nekünk // mi lesz ha minden gombnyomáshoz / fel kell állni mint a homo erectus / nem pihenhet békén a segg a rectus / és minden perc csak fáradást hoz // ha meghal a távirányító mi lesz / mert a tévé nélkül nincsen élet / a tévék kövér aranyakat érnek / mert a szaros életből a tévé kivesz // minket némi kis kevés időre / hogy ejtsünk néhány sűrű könnyet / mert mit nekünk a hitvány könyvek / azoknak manapság ki dől be // és mert a gombokat ha megnyomom / megtudom mért vernek öten egyet / s honnan kapunk majd H5N1-et / döglés közben a puha sezlonyon // mondd meg mi lesz velünk tesvér / ha a távirányító kipurcan / belem folyton a tévéhez húzzam / meg is szakad bennem a rest vér // hát mondd meg nekem / hogy mi is lesz velünk...”

Az egyszerre karikatúraszerű pontossággal diagnosztizáló és harsány-csúfondárosan kifigurázó kedély ezekben a versekben azonban rendre összekeveredik a rezignáció bölcseleti ihletettségével is. S az eszmélet, a lírai én (az „álmhatárok” közt járó „időutas”) nemcsak a lélek és az univerzum kozmikus összefüggéseit sejteti („tőlem magamig – / csak egy pont // – egy pont vagy / egy végtelen – // tőlem magamig – / pont egy végtelen”), hanem a szubjektum, a külvilág, a környezet jelenségein keresztül magának a poézisnek, a versírásnak a materializált jelyelvi misztériumát is élénken faggatja, egyben a szellem korokon átugró, jövőbeli sorsát firtatva: egymásra hulló-rakódó „betűk szavak / mondatok az időtlenségből”, „szavak amőbamozgása / mint a műhó a kis hógömbben / kavarnak a cseppfolyóssá préselt időben”, s jövőbeli korok régészei pedig vizslatva nézik majd a tárgyiasult írásműveket: „mi az a sok firka / a cellulózlapon / kik voltak azok a primitívek / akiknek nem volt elég / a kép film hologram / hogy megértsenek mindent / felfogják a dolgok lényegét // hogy a fejlődés / miféle vicce voltak”.

Mi mégis hittel hihetjük: a költészet általában – és természetesen a Király Farkasé is – valami többhöz köt minket, mint amit akár az értő vagy értetlen, méltó vagy méltatlan utókor szolgáltathat.

Suhai Pál

A „placcon”

Baán Tibor legújabb köteteiről

Kedves Tibor! Úgy jártam, mint a leopárd, amelyik beszabadult a gazellák ketrecébe – azt se tudja, melyik után kapjon. Én is így vagyok könyveiddel és írásaiddal. A *Konstellációt* (Hét Krajcár Kiadó, 2009) persze már tegnap elolvastam, s nagy örömmel konstatáltam vérbeli haikuidat (amelyekből néha kisciklust, máskor önálló strófikus verset vagy weöresi „egyszótagos” szavakból állót csinálsz). Persze e formai bravúroknál, látom, többről is szó van itt: a tizenhét szótag nem pusztá hangulatrögzítés, nem is filozófiai traktátus, hanem a pillanat költészete. A tiszta, én nélküli alanyiságé, vagy ami ugyanaz: a szubsztancia nélküli valóságé. Hogy ez a kettő verseidben (és a jó haikuban) egybeér, az természetes, de (ha jól van megcsinálva – márpedig Te értesz hozzá) az mindig meglepő és elgondolkodtató. Koan. Mint valami zen-mester váratlan kokija. És mindez az egyszerű szemlélet keretei között vagy módján, úgy, hogy e fejbeverés gyönyörűséget okozzon, a megvilágosodás gyönyörűségét (az olvasónak legalábbis).

Ma esszéidet kezdtem el kergetni (*Nagylátószög*, Hét Krajcár Kiadó, 2010). Hátralról előre és összevissza. Már tegnap észrevettem az *Emlékkönnyről* írottakat. Azért is fölfigyeltem rá, mert Deák László könyvéről én is írtam. Most ötlött csak föl bennem a címválasztásban rejlő utalás Nagy Gáspár *Évkönnyre*. Csakhogy Deáknál (itt) az egész élet kerül mérlegre, s nem egy versben, hanem egy egész kötetben.

Könyved *Értékváltozatok* fejezetét már teljes egészében is elolvastam, s rokonszenvvel tapasztaltam benne a sokféle értékre való nyitottságot, terjedelmes empátiás készletet, s ugyanakkor szilárd erkölcsi alapozását szemléletednek, vagyis a morális igényt, amelyet támasztasz esszéid „tárgyával”, a költőkkel-írókkal (pontosabban alkotásaikkal) szemben. Nyilván ez határozza meg tárgyválasztásodat is. Ha úgy tetszik, ez az egyetlen (de nélkülözhetetlen) preconcepciód (jó, megengedem: „preconcepciód”). Hogy ez nem kirekesztő, az Nicolaus Cusanusra (meg a Vas István-i tágkeblűségre) gondolva magától értetődik. Te is a *coincidentia oppositorum* alapján állsz, eleve nyitottsággal és érdeklődéssel minden egyes virágszál iránt. S hajlik is a derekad előttük kellőképpen. (De csak ilyenek előtt.) Mégsem forgácsolódsz szét a sokféleségben, semmi eklektikus lazaság, úgy látom, benned is mindent egybefog az értéktudat és az (irodalmi) univerzum egységének hite (most látom, ezzel máris kettőre, sőt talán háromra is szaporodik előzetes feltevéseid száma). (Báthori Csaba szép és vaskos esszékötetének – *A hangsúly*

keresése, Napkút Kiadó, 2010) – summáját szintén e szavakkal összegezi Radnóti Sándor kitűnő ÉS-beli recenziójában – 2010. szeptember 24. – tőle loptam az ötletet.) S csak azzal polemizálsz, aki ezt az (eredendő?, vágyott?) egységet valamiféle értékrelativizmus, divat, akolérdek vagy akármi jegyében bomlasztja vagy aláaknázza.

Remekműnek vélem Hárs Ernő verseskötetéről, a *Füstáldozatról* írottakat. Ihlett, szép írás, igazi mélységekkel. Gyönyörűen tudod egybekapcsolni gondolatfutamideidet. Tulajdonképpen az egész esszét szívesen idézném, persze csak szálakat kaphatok ki. Ahogy pl. a Ferenc József-i *retrót* mai kontextusba állítod, s egyúttal a századvégi (a 19. század végi) díszletes homlok mögül (s a versből – Hárs Ernő külön bravúrjából) a tragikus mélységet előhívod. Vagy másutt a versforma, a bimetrikus futamú tizenkettes finom elemzésével a múlt időt, a „nosztalgia fény- és árnyjátékát” földidézni tudod. És milyen remek a zárás, Gottfried Benn *Anemonájának* (Hárs Ernő Gottfried Benn-*Anemonájának*) erre a költészetre való idézése. Telitalálat. (Zárójelben jegyzem meg, hogy Hárs Ernőt, a műfordítót, Deák László s Király Erzsébet jóvoltából is, évekkal ezelőtt én is fölfedeztem magamnak, s kilencedikes tankönyvcsaládom szöveggyűjteményébe Tassójából, *A megszábadított Jeruzsálemből* terjedelmes részt, több tucat oldalt idéztem – de úgy, hogy sem Arany János, sem a sárospataki fordító nem kellett.)

Verseidbe (*Után*, Hét Krajcár Kiadó, 2010) éppen csak belelapozni tudtam. Erről ne várj most részletes kritikát, majd az *Után* után. Egyelőre csak annyit: feltűnt, milyen sok hangod van, s mindegyiken milyen következetesen (külön ciklusban) játszol. Különösen tetszettek az ősköltészet-imitációk, a *Tóba esett csillagok* (persze ennél azért többek ezek!), és kassákos versed, a *Korszakváltó* (amelyet én túlságosan is jól értek: sajnos – a jövő generációknak azonban már komoly apparátusra lesz szükségük az értelmezéséhez). Tehát az eleje és a vége (no meg, persze, a közepé!) tetszett. Ide kívánczok, hogy találtam korábbi köteted, a *Papírmozi* (Hét Krajcár Kiadó, 2007) *Gyerekkor, 1955*-je és Bertók László egyik újabb pillanatképe – *Ez a (mi ez) se-nem*-szonett – között is rokonságot. Te azt írod: „fel- / gyorsulok. A világmindenség / hegytetejéről már pataksebesen... / annál is sebesebben: fény- / sebesen száguldok - // hullok alá”. Bertók Lászlóban (*Pénteken vasárnap*, Magvető Kiadó, 2010) ezt olvasom: „hova ez a csonka, repedt / gör a szűk placcon oda-vissza, / a szívveréshez igazodva, / és mi viszi, a lejtmenet?” Talán zuhanás, talán szárnyalás, de az is lehet, hogy e kettő egy. (Meggjegyzem, én is írtam valamikor valami hasonlót, de illetlenség lenne idéznem.) Elég az idézetből, Tiborkám, a dicséretből viszont (ebben az esetben, könyveidről szólván) ennyi talán még nem is elég. Majd folytatom, ha folytatod.

Bozók Ferenc

Geoteológia

Kusza földtani csonkok,
leszakadt horizontok.
Jön a part, fogy a nincsen.
Hova léphetek innen?
Jön a Van, fogy a semmi.
Hogy akarsz odamenni?

Isten a versrovatot viszi

Isten a versrovatot viszi, és
küldi a hóba a kis verebet.
Szökken a gyors, kicsi láb a havon,
s ázsia-rajzolatú, puha vers
így születik, sok ezer haiku.
Majd beteríti az új havazás,
s szűnik a vers, meg a költő.

Virradat

A ráncteli föld kisimítja magát, s szól:
húzd ki magad, recsegős derekú tölgy,
újra meleg napokat hoz a május,
sóhajod ébredező levegőként
értse a hajnali rét, s a madárhad.

Magyarország szűk

Magyarország szűk, kicsi tér.
A szobám sarkába befér.
Csupa seb, fáslit, köteget
pakolok rá rengeteget.
Cipelek rá friss levegőt.
Tavaszi-illat védje meg őt.

Casanova

Mondtam lányom, százszor is átver,
hűvös mandzsettája leányfej.
Hamvas bőrű szűzre vadászik,
hosszú hajfürtön citerázik.

Nyilas Atilla

Családmesék

Szőrapa

Hajnali fél öt körül hárman a franciaágyban:
hitvesem, leányunk – és a dublőr,
hogy a kisasszony le ne essen az én felemen.

Amikor kapta, jóval nagyobb volt nála.
Immár Móci a magasabb,
de testesebb maradt és maradjon még a Panda.

Meg is fenyegettem a jövevényt,
hogy ha félne tőle a gyerek,
könyörtelenül számúzom, de szeretettel fogadta.

A sárga mackó meg akkora lehetett, mint én,
és később, kilopódván otthonról,
mintha ott feküdnék, tettem a paplan alá.

Egy ízben elszámítottam magam,
s a csavargásból nem értem haza időben –
hasztalan ébresztgette az édesanyám.

Most fölkeltem a Pandát, magam.
Úgy látszik, szőrös játékmedvefélék
könnyen alakítják az én szerepem.

Hajnali fél öt körül hárman a franciaágyban:
hitvesem, leányunk – és a dublőr,
hogy a kisasszony le ne essen az én felemen.

Kisstadion '80

Meghallottam... „Egyszer a nap
úgy elfáradt, elaludt mély...”
Tudod mit csinállok, hogyha elkezdődik
ez az ének? Úgy megbánom,

hogy nem éltem akkor, amikor te
elmentél erre a koncertre, hogy
úgy megbánom, hogy kicsordul
a könnyem. – Nem baj, lesz talán még

Omega-koncert Budapesten,
és akkor lehet, hogy téged is
elviszlek magammal. „... lá-lálá-lá,
lá-lálállálá...” Az tetszik benne,

hogy él egy gyöngyhajú lány,
és gyöngyhaja van! „... lá-lá-lál-lá lá!”
Vége? Akkor most a Trombitás Frédit.
Apa, tegyed be a trombitás férfit!

Gyermekre

Te tiszta vagy,
látom,
tiszta és büntelen.

Legyél ilyen
tiszta
mindig és büntelen.

Maradj tiszta,
mindig
tiszta és büntelen.

Ilyen maradsz,
tiszta,
látom, és büntelen.

Farkas Gábor

Bújócska

elmege a tél
várd ki csak
elmege hamar
virágnak

színeknek
illatoknak
elmege a tél
tavasznak

Téli tánc

Látod, csupa jégcsap a táj,
tó jege roppan,
hópihe száll.

Cammog a hóban a csizma –
fagy nem fogná,
jaj, de szaladna!

Táncol a tél, ropja a tél:
zúzmara libben,
pattog a dér.

Rét

Gyere, nézd, ez a rét:
csupa zöld, csupa kék,
piros is kicsikét.

Szeme kéknefelejcs,
pipacs-ajkaival
mosolyog, haja fű.

Mit rejt e rét?
Lóherét, lóherét!
Négylevelű lóhere,
abban van a szerencse.

Mit látsz még ott?
Pipacsot, pipacsot,
mint tűzpiros takarót,
ilyened még sose volt!

Az ősz beszél

Hull most, hull most
a sok levél –
színes takaró,
ha földet ér.

Tüskés házú
barna legény –
gesztenye arcon
koppan a fény.

Bordó, sárga,
barna levél –
susogó hangon
az ősz beszél.

Csomós Szabolcs

Bebarnul az idő

Gesztenye szimatol,
megérett az idő.
Megrepedt a burok-
születni, szülni jó.

Ezért a csodáért
gyertyát gyújt tavasszal,
piciny sündisznócskák
védik éjjel, nappal.

Tüskéit levedli,
önmagát mutatja,
lelke letisztult. Már
óvodás kutatja.

Óvodás vagy angyal
vinné mennybe lelkem,
tüskéim meresztem
sebzetten sebeztem.

Bántottak, bántottam.
Bocsánatért esdtem.
bebarnul az idő
szép lassan felettem.

A kereszt

Kitárt karral, háttal egymásnak,
köztünk a kereszt.
Szemben is állnak ellent az árnak,
köztük is kereszt.
Micsoda fája ez a világnak,
hogyan el nem ereszt?
Világ világa leszel az ágnak
ha nagyon szeretsz.

Bényei József

Búcsú Nádudvari Nagy Jánostól

Megrendült lélekkel állok itt Nádudvari Nagy János bátyánk, barátunk, íróársunk koporsója mellett, hogy a Magyar Írók Szövetsége, a népi írók baráti társasága és a debreceni írók nevében búcsút vegyek tőle, az alkotó, termékeny, eszményeket hordozó, azokért szót emelő költőtől, a szövetség aktív tagjától. Keresve a búcsúszavakat, mindig Sinka István egy búcsúverse jutott az eszembe. Idézem: „Dús András juhász volt, / már fekete a képe. / Leásták pihenni, / le a fák tövébe. // Fiatal volt, mégis / görbe volt a háta. / Istenem, magyar volt! / Szóljon, aki látta.” Tudom, János bátyám nem volt juhász, legfeljebb kanász fiatal korában, és nem volt görbe a háta, és mégis olyan volt ő, mint Dús András: magyar azok közül, akik falvak szélső házaiból röppentek a világba, hogy elmondják bánatukat, örömeiket. Egy volt ő a huszadik század nagy magyar szellemi mozdulásának, a népi íróknak a közösségéből, ha kissé megkésett is. Igaz, neki nem fúttá meg a vihar a száját, mint a fekete bojtárnak, nem akasztott tengelyt a szegényekért, nem akart a béresek vezére lenni, mint Erdélyi József, ő csak csöndesen dalolta sorsukat, mint legközelebbi rokona, a Sárrétudvariban élt Költő Nagy Imre. Versei is csöndes szomorúságúak, akár a szegénység csillagától sebes homlokát mutatja fel, akár a sokak sorsát, akár a templomi áhítat meleg biztonságát. Ő még azok közül való volt, akik ismerték a csillagok járását, a dűlőutak porát, az érő gabona ízét, a tűzön sült krumpli és kukorica édességét. Ő még azok közül való volt, akik ismerték és betartották a szeretet törvényeit, akik kívülről tudják a hegyi beszédet, akit szűkebb és tágabb környezete is János bátyámnak szólított, ahogy Veres Pétert bácsinak. Kortársa, sorstársa, barátja volt Sinka épp úgy mint Szabó Pál vagy Veres Péter, akit János bátyánk így búcsúztatott: „Most már elmentél mindörökre, / s hiába fut a perc, az óra: / többé már nem mehetek hozzád / soha egy új találkozóra.” És most mi mondjuk János bátyánk koporsójánál: nem mehetünk többet hozzád a Hattyú utcába, csodálni könyvtárad kincseit, hallgatni bölcs szavaid, érezni az otthon melegségét. Igen, te voltál az utolsó népi író, aki nem csupán a származás törvényei szerint vállalta ezt, hanem szellemében, gondolataiban, abban, ahogyan például szülőfaluját szerette, akkor is, amikor már város lett. Mit hagyott ránk, íróársakra, gyászolókra, szegénységükben is a lélek szavára hallgató magyarokra? Hagyta a föld, a falu, az emberek, a szegények szeretetét, hagyta azt a reményt, hogy lehetne, lehet jobban, szebben, igazabban élni. Hagyta a falu népe iránt érzett tiszteletet, megbecsülést, úgy ahogyan ő maga írta: „Mert én mindig értük szóltam, / kiűzött miattuk voltam. / Egy a sok-sok millióból, / kapa-kasza forgatóból; / Egy megrugdalt Veres Péter, / ki már semeddig se ért el; / ott maradt a falu

szélén, / s nem okultak szíve fényén.” Pedig nem temette el a nádtetős csönd, kezünkben vannak versei, könyvei, amelyekben nem csak a falu népét, sorsát ábrázolja, de tanít élni is, vigyázva őrzi a tisztesség, szeretet törvényeit, és azt szeretné, ha mi is megtartanánk azokat. És őrzi a hit törvényeit, számára az Isten, Krisztus, a templom nem jelkép volt csupán, hanem életelv, ez is ott van a verseiben. Meg tudta őrizni minden időben, mert ezt érezte az élet igazi alapjának. Megtanulhatják tőle a magyar írók is, hogy az emberség, az egymás megbecsülése olyan fontos része életünknek, mint az imára vagy temetésre hívó harangszó. Ezt tanulhatták és tanulhatják tőle a magyar írók és a magyar emberek.

Kedves János bátyám! Te már szembenéztél a végtelennel, de nem voltál és nem leszel egyedül soha, amíg lesznek akik kezükbe veszik szép könyveid. Eljutottál ahhoz, akihez egyik legszebb versed írtad: „Itt állok lemeztelenülve, / hamuvá omló húsruhában. / Nálad nélkül nem bízom én már / se a jövőben, se a mában. / Az életben sem, amely lassan / örök anyjához folyik végül: / Hozzád Uram, ős élettenger, / s lassanként mindennel megbékül.” Az örök békesség sorsa már a tied és mi szorongó lélekkel arra kérünk, segíts az örökkévalónak odafent, őrizni a levélnesszezést, a csillagok járását, a suhogó eperfákat, a döngicsélő és édességet teremtő méheket és a segítségre vágyó embereket. Isten veled, János bátyám!

(Elhangzott 2011. január 25-én a nádudvari temetőben)

Cseh Károly

Kertek alatt jár a tavasz

Vetésbe bújó nyulak füleként
hegyesedik a fű már,
aztán burjánzón mindent beborít.

Ágakon, ágak hegyén
fehérre izzó szenvedéllyel
harsannak lassan a rügyek.

Dioptriák gyűrűin át
hunyorogva kotorásznak
elejtett szálak után

tudós elmék –
igyekeznek kétségbeesetten
egybeöltögetni időt, eseményt,

melyek sehogysem
simulnak össze
történelemmé.

Fehér(k)edünk

Már
napok óta
forralta április:
túlcsorbult habja mind a kökénynek,
hevüket hűteni pedig, hajnalra
visszalebbent a téli fehér,
s látod, vakítva ragyogja
egymást, és olyan most
mindegyik, akár mi:
bokron virág
s tövén
a hó.

Kelemen Erzsébet

Jelek

hiller transz – olvasom az úton,
egy jelet a szöveg nélküli tájban,
utánanézek az ablakból tompán,
a kamion egyre fut, robog,
kapaszkodik a vonat után,
plakáttá nyúlva versenyez vele:
transz, szállítás, mögött, keresztül, át,
valahol túl
álomszerű önkívület, elragadtatás,
de ugyan ki az, mi az a hiller? –
a jeleket kutatom, olvasom újra
a betűsor azonban lemarad,
szétpereg valahol,
belepecsételődik talán a tájba,
s már a tájék nyelve, teste van jelen,
mentális képek,
kopárló bokrok, fák,
szürke villanypóznák,
rajzolatá nyúló szántóföldek,
s a messzeségből kibomlanak,
megnőnek, majd elmaradnak
a filmkockává szelídülő
tokaji hegyek

az elhagyott síkság
a szívemben egyre nő...

nem, nem akarlak olvasni tovább! –
médiumpént a médiumról
gyorsan becsukom szemem...,
de hiába, jelen vagy így is
a vonatkattogásban
üzenek, üzensz a burjánzó homályban,
s újra a szántókra nyílik a szemem
az őszi kopár föld testére

fekszik, fekszem meztelen,
és kizöldül köröttem a rög,
az út menti barázda...

szeretlek –
rajzoló az ablaküvegre,
akár egy kislány: ujjam a pennám
szeretlek
szeretlek
szeretlek
fut végig parcellán,
fatörzsön, házfalán,
ráíródik egy újabb transz
betűvilágára
– talán megint egy hiller? mindegy –
fut, robog a kamion a vonat után,
plakáttá nyúlva versenyez vele:
szeretlek –
olvasom az oldalán,
szeretlek, szeretlek
ismétlem újra,
szeretlek
kapaszkodik a kocszi az IC után,
a betűsor azonban leválik róla,
s állandó jelként a változékonyságban,
mint örök lenyomat
csak velem fut tovább

Bárdos József

A nagytiszteletű Lao Ce mester gondolatai, bimbózó leánytanítványa láttán

Rád ha nézek:
„Ki törődik fényben az esttel!”
Rám ha nézel:
„Megöregszik mind, mire mester?”

Rád ha nézek:
„Sziromernyőd tán betakar ma!”
Rám ha nézel:
„Ez a vénség, jaj, mit akarna?”

Rád ha nézek:
„Fiatallá válhat a lélek?”
Rám ha nézel:
„Szomorú, hogy múlik az élet.”

Shakespeare utolsóutáni szonettje

Mi vonz felém? Ki tudja. Tán a gének.
Ha hangod hallom, már elönt a kéj.
Még ujjaid is forrva erogének.
Te vagy nekem a végsőszenvedély.
Mit látsz te bennem? Holmi törpe medvét?
Én jól tudom, hogy benned égek el.
Te azt remélnéd, medvéd körme megvéd?
Én hittem, nékem már csak béke kell.
S most falnám melled, illatod, s az ízed.
Ágyéköd izzik, rajtad ég a pír.
Virágzó ág: felém kitérve mézed...
(Folytatnám: elpirulna a papír.)
Nevünk egykor kihull az égi rostán.
De őrzi tébolyunk e papiros tán.

Lengyel János

Kedves fiatal barátom!

Miért is írom neked ezt a levelet? Talán mert némileg hasonló a sorsunk. Te sem találsz a helyedet a világban, pedig mindenhol otthon vagy benne. Biztosan megérted rövid eszmefuttatásom lényegét. A lényeg mindig az ember, de ezt hajlamosak vagyunk elfelejteni.

Mikor Érd határában megpillantottam a Dunamenti Erőmű három robusztus kéményét, a három öreget, ahogy magamban elneveztem őket, vegyes érzelmek kavargtak fel bennem. Egy éve jártam itt utoljára. A Százhalombattán eltöltött három év feljogosít rá, hogy úgy érezzem, ismét hazatértem. 1997-ben így írtam a Pest megyei iparvároskáról. Most, 2008-ban, amikor öt év elmúltával visszatértem egykori munkahelyemre, ezernyi vegyes emlék rohanta meg agyamat, s bizony egy láthatatlan kéz igencsak megfacsarta a szívemet. Hellyel-közel mégiscsak itt töltöttem fiatalságom legszebb tíz évét. De hogy szép volt-e? Az emlékezés sok mindent megszépít.

Egy angol farfika szerint: „Az otthon ott van, ahol a tv.” Nos, nekem nem mindig volt tv-m, de tíz esztendőn át ezt a rosszlevegőjű, tipikusan szocreál arculatú városkát mondhattam otthonomnak. Ez jelentette számomra a megélhetést, a második hazát.

Haza. Milyen cinikus ez a szó. Hiszen hol lehet otthona a magamfélének? A szülővárosban eltöltött téli hónapok a papírok ügyintézésével, ideges várakozással. Vagy a munkásszállók idillinek nem nevezhető légköre. A váltakozó művezetők váltakozó szeszélyei. A munkatársak kicsinyes áskálódásai. Otthon? Nem, az otthon az valami más. Ezeket a mondatokat akár ma is írhatnám. Csak a részletek változtak.

A Magyarországon eltöltött évek csak azt eredményezték, hogy már egyik helyen sem érzem igazán jól magam. Beregszász, a jólismert kopott kisváros, ahol pár éve még azt hittem, boldog vagyok? Ugyan. A boldogság az valami más. Most még inkább hazátlannak érzem magamat. Otthontalan földönfutónak, akit gyökerét veszítve hol ide, hol oda vet a sors pillanatnyi szeszélye. Elrepültek nehéz és könnyű évek, de sehol sem tudtam igazi otthont teremteni.

A Franciaországból nemrég Budapestre visszaérkezett barátom kérdezte, hogy mi lesz a magyar állampolgársággal? Megpróbálom-e elintézni, hogy végre teljes jogú budapesti lakos legyek? Szerinte úgy gondolkodom, hogy én egy ideiglenesen Kárpátalján élő magyar állampolgár vagyok. Érdekes gondolat. 1994 őszéig meg sem fordult a fejemben, hogy valaha Magyarországon fogok dolgozni, vagy éppen tanulni. Ha a megélhetésem biztosított lett volna odahaza, valószínűleg sosem

hagyom el Beregszászt. A barátom útja is onnét indult. Azt hiszem félreértette, mit jelent a nemzeti érzelem, de mit várjon az ember egy kozmopolitától?

Most éppen Budapest, Erzsébetváros létezésem színhelye, de ki tudja, mit hoz majd a holnap. Valahol én is kozmopolita vagyok. Számos helyen éltem már, de mindig az egykori Magyarország területén.

Miért rémísztt meg a gondolat, hogy egyszer mégis haza kell költöznöm Kárpátjára? A tizenhat év távollét meglazította a kapcsolatokat, sok szál végleg elszakadt. Nem találok a helyemet. Semmilyen jövőképet nem tudok kialakítani szülővárosommal kapcsolatban. Idegen lettem egy idegen városban. Hogyan is érezhetném magamat otthon, ha sokszor megesik, hogy a családom körében is kívülállónak érzem magam? De miért is értenének meg mások, amikor sokszor én sem értem, mit miért teszek?

De most befejezem az írást, mielőtt még teljesen uralma alá hajtana a létbizonytalanság komor serege.

Üdvözlettel. Egy barátod a múltból

Százhalombatta, valamikor a XXI. század elején

Soltész Márton

Hazamegyek a falumba

*„Inkább tartottam célravezetőnek az akkori,
önkényen és erőszakon alapuló hatalommal szemben
történő mindennemű ütközést, mint akármifajta
kompromisszum keresését.”*

(Bertha Zoltán. Holnap, 1992/12. sz., 42. o.)

Amint a szigetmonostori oldalt a fiatal zsámolyozó révész int nekem, motorke-rékpárommal óvatosan a palló szélire hajtok, s csak lépésben dökögök ki a szá-razföldre.

Már nem intek hátra, nincs kinek, pedig hajdan Guszti bácsi, gyerekkori paj-tásom édesapja volt a révész, s bizony neki mindig visszaintettem; ha ráértem, még kezét is fogtunk, egy-egy cigarettát is elszíttunk. No meg, ha nem is értem rá kimondottan, de azért mégiscsak boldogan megállottam, s megállott velem az idő is, hiszen nem volt már hová sietnem: hazaértem.

A hazatéréstől most is izgatott vagyok, mint mindig; várom az első földit, akivel szólhatnék egy pár szót; mohón lesem, nem áll-e a plebános a monostori templom előtt – az mindig jó szívvel fogad, ha lát. Persze, mert ritka itt az ilyen félvárosi-félvidéki ember, olyan, aki „tudja a verseket is” – amint ő mondja rólam –, s aki mégiscsak hazai, nem olyan szótalán exvárosi nevesincsen, mint amilyenből egyre több akad errefelé.

De mert nincs künn a jó Gellért atya, kifordulok Pócsmegyer-Surány felé. Öt-vennel szépen duruzsol öreg gépem, s a szikrázó napsütésben úgy sietnek felém ölelőn a sárgálló búzamezők, akár a jó szerető. Madarak szállanak rajban e védett, szép szigeten – szabadok is, oltalomban is vannak, bizony, boldog otthon ez. Már messziről csillog a bányató vize, hívogat magához, s belém idézi sok régi nyaram képét, az estvéli fürdőzések emlékét, lángosízű gyermekcsókjaim.

Visszakapcsolok, fölmegek a Mély úton, aztán le a surányi kápolnához. A be-tonútról letérve sárgás futóhomok mindenütt, a harangláb előtt óriás, árnyatadó fák; odahajtok, ott állok meg végre.

Amint lezárom a zajgó kétüteműt, dongó, ciripelő, tiszta csönd fogad. Leülök egy görbe padra, s ahogy kibújok a kabátból, s látom a kis kápolna tünpanonján az elkínzott, régi Krisztust, úgy születik az imádság most is az ajkamon, mint a drága Mamánál a tisztaszobában, száz gyertyafényes gyermekkori estén.

Tünődik bennem az ember – mit ér, kinek használ, mire is jó végtire, amit csi-nálok; hány száját etetek vele vagy hány éhes szívet? Miért írok, miért olvasok

ennyit; miért csak leírom s csodálom e drága földeket, ahelyett hogy szántanám, vetném, aratnám őket? Csoóri Sanyi bátyámra gondolok – most lett nyolcvanéves az idén. Magam is írtam róla – tízoldalas, nagy, elemző munkát –, de minek? Akit a szívünkkel szeretünk, kell-e azt a szavunkkal is szeretnünk, s kell-e egyáltalán még a szavunk?

Nem tudom.

De azt tudom: szeretnék, kisgyermekkorom óta szeretnék egy iskolát itt a Szent-endrei-szigeten. Hogy a népi irodalmat végre virágok s fák között tanítsam, hogy a drága Németh László „Kert-Magyarországaról” saját kertemben adjak elő. Talán jobban megértenének, s közelebb volnék a földhöz is – mely felnevelt –, mely adta hogy szóljak, s beszéltetett, melynek ügyén remegve írok, és amelyről annyi dal született, annyi szép rege, mit felsorolni se bírnék...

A magyar szak után – szerkesztőségek, s az idén ráadásul temetések közt rohangálva – Pesten kultúratudományt hallgatok. Elnézem a versenyt, a gyűlöletet, elnézem a magyar emberek egymás ellen való, nem szűnő, csak jobban keseredő harcát, s mindannyiszor elszomorodom. Engem is gyűlölnék, talán én is gyűlölök. Hogy ki jut majd a jobbik helyhöz, ki üti ki a nyeregből a másikat – ez ma az egyetemi élet, s én innét ösztönből menekülök. Menekülök olvasásba, írásba vagy csak összeszorított szájú hallgatásba. Ilyenkor gondolatban hazamegyek a falumba...

Horváth Ödön
Álarcosbál

Farsang idő. Sokan lejtjük a táncot.
Egymással szemben, egymást átölelve.
Színompás álarcok. Nézem, miközben
az én maszkom beleragad arcomba.

Fenn a karzaton új szentély kontúrja
rajzolódik ki egyre fényesebben.
A látomás szinte lebeg. Halványkék
színe a mennyel egymásba mosódik.

Közel vagyunk hozzá, mégis oly távol
áll, mintha sóvár lelkünk égi üdve
tükröződne benne, valótlan képek

gyűjtőhelye volna: vak képzelődés,
idegen varázslat, ismeretlen tér,
ahová egyikünk se térhet vissza.

Éjfél körül

Az Isten szeret. Ő mindig szeret.
Csak fülelnünk kell; mily szelíden buzdít.
Éjfél körül, amikor csönd van, új hit
erősít; fogjuk az égi jelet.

Amikor Istent megneszeljük; könnyű
borzongás fut át rajtunk s tisztelet.
Az egyre halványabb emlékezet
ismét előjön bennünk, és a szörnyű

ránk rakódott maszk földre hullik rólunk.
Színeket ölt a már megszürkült élet.
Attól kezdve a gonosztól irtózunk.

Arcunk mély barázdáin sűrű könny
csorog, és látunk: kigyúlnak a fények,
szívünk burkáról hámlik a közöny.

Bakó Endre

Kiss Tamás lírai vallomásai a vers születéséről

Alain Bosquet francia költő 1961-ben megjelent *Szó és szédület* című könyvében azt írta: „A modern költő, mint minden alkotó, az állandó fogékonyság állapotában van. Nem hisz a témákban, inkább úgy véli, a költészet egyetlen igazi témája maga a költészet, illetve azok a változások, amelyeket a költészet kényszerít a világra.”¹ A jelenkori irodalmi diskurzusban is találkozunk olyan vélekedéssel, hogy az irodalmi szöveg legméltóbb témája az alkotási folyamat reflektálása. Ez olyan szűkítő teória, amely abszolutizálva az irodalom kiszikkadásához vezetne. Tagadhatatlan azonban, hogy az alkotási folyamat titkaiba való beavatás, az alkotói állapotról, helyzettudatról való önelemző tudósítás mindig érdeklődésre tart számot. Itt van Kiss Tamásnak egy korai kis remeke: a *Cantus brevis*, amely még a régi költői felfogás terméke, azaz a költeményt egyfajta megfontolt, megtervezett szellemi erőfeszítés eredményének aposztrofálja:

Herceg, szépívű ódák kedvelője,
ne haragudj, most többre nem tellett.
Tudod, sokminden, mint a lehelet
elfullad, mire szó lenne belőle.

Bennünk minden csak megfűroszti magát,
illattá bomlik széjjel, mint mikor
tüdőre szívjuk le a rózsák szagát,
vagy mintha tejben olvad a cukor:
mire leírnánk, már elhal az ige,
mint az ujjaim alatt e versike.

Eszerint az irodalmi alkotás folyamata küzdelem a nyelvvel, a kifejezéssel. Ahogy Bahtyin írja: „Annak a megfeszített küzdelemnek, amelyet a költő a nyelvvel vív, mindig a nyelv legyőzése a célja. (...) a művész nem úgy szabadul meg a nyelvészeti meghatározottságában vett nyelvtől, hogy azt tagadja, hanem úgy, hogy immanens úton tökéletesíti...”² A költő az érzés, a gondolat adekvát nyelvi-materiális formáját keresi, de előfordul, hogy nem találja meg, illetve az ellenőrző tudat nincs minden részlettel vagy olykor az egészszel megelégedve. A metaforikusan

¹ Bosquet: *A költő írja költeményét; a költemény írja költőjét*. In: *A líra ma*. Bp. 1968. 63–75.

² Bahtyin: *A szó esztétikájához*. In: *A szó esztétikája*. Válogatott tanulmányok. Bp. 1976. 27.

küzdelemnek aposztrófált alkotási folyamatra példa egy 1956-ban született valomása is:

:

Mint szülőasszonynak a kínok,
úgy fáj a vers nekem.
Örömeim között is sírok,
dajkálva énekelem.

Elgondolom, ugyan ki vert meg
s gyötör, ha dalra hív?
Ki adott nekem olyan nyelvet,
mi fáj, ha szól a szív?

Asszonyok kemény nyoszolyákon,
ezt csak ti értitek,
Szomjúhozó cserepes szánkon
ezt a konok hitet.
(...)
(Ezt csak ti értitek)

Világirodalmi toposz, hogy költők, alkotók szívesen nevezték műveiket gyermekeiknek, magzatjaiknak. Itt az eredetiség a megformáltságban, a versszöveg sajátos stilisztikumában van. Az eszméssel, érzelmekkel megtermékenyült költő kínok között hozza világra szülöttét. Az ének a költő bensőjéből fakad, forrása a szív. A szülőasszonyokkal vállalt közösség egyben a demokratikus, plebejus kötődés gesztusa, a költő önmagát mint társadalmi lényt definiálja, nem kis mértékben a korszellem hatására. Ezt azért hangsúlyozom, mert Kiss Tamás később, az 1960-as évek végétől teljesen más magyarázatát adta az alkotás ontológiájának. Ez a változás része az ő visszatérésének az intellektuális szemlélethez és hangnemhez, ha tetszik, végleges kiszakadás a korszellem szorításából:

1.
Nem várom én
Ő les reám,
Úgy jön a vers,
Szerelmesen,
Mint a leány.

2.

Máskor pedig
Mint a veder
Kövek között
Ha csepre lel
És megtelik

3.

Ha hallgatok,
Ő tette bír,
Hisz vers vagyok,
De úgy leszek
Ha ő megír.
(Versek születése)

Jól ismerte, és nemcsak szerette, de értette is Nadányi Zoltánt. Már 1944-ben írott kisesszéjében felfigyelt Nadányi paradoxonára, mely Ady ars poeticájával ellentétben a verset hirdette úrnak, s a költőt szolgának, másképpen szólva a vers a cselekvő alany, a költő csupán engedelmeskedő médium:

A vers, ha tudnád ... azt nem én csinálom,
az megvan. A költő, ahogy neveznek,
a költő senki, semmi. Csak fogadja
a verseket, akik hozzá eveznek.
Honnan is jönnek? Örökkévalóság
hajósai ők. (...)
(A versek nem hiszik)

Kiss Tamás így értelmezi a költeményt: „A vers arra használja fel a költőt, hogy fogadja őt. Megbocsájthatatlan vétek, ha a költő elébe áll, saját szavaival, mondanivalójával akadályozza érkezését.” S emlékeztet rá, hogy már Babits azt tartotta, „Nem az énekes szüli a dalt, / a dal szüli énekesét”³ E paradoxon létrejöttéhez szükséges volt egyrészt azokra a mélylélektani kutatási eredményekre, melyek Freud és tanítványai nevéhez fűződnek, másrészt arra a másik szellemi kalandra, mely a költészet újraértelmezését eredményezte. Azaz a modern költészet nem sorolható mechanikusan a megismerés kategóriájába, mert nem az igazságkritérium próbája, hanem egy világérzés hatékonysága. Babits érzékeny felismerése igazolásra talált C.

³ Kiss Tamás: Nadányi Zoltán: *Gyertek, énekeljünk*. In: *Árkádiában éltünk*. Bp. 1975. 296.

G. Jungnál, a nagy svájci lélekbúvárnál, aki hasonló megállapítást tett: „Nem Goethe alkotja a Faustot, hanem a Faust, mint lelki komponens alkotja Goethét.” Ezzel azt állítja, hogy az alkotás folyamatában nem az író *egész* egyénisége, csak *írói* egyénisége vesz részt.⁴ Vagyis az ének maga a lét, az egzisztencia: *Gesang ist Dasein*.⁵ Ahogy Hölderlin vélekedett: „A vers a lét alapja: jelenlévővé teszi a létet.”⁶

De idézzük tovább Bosquet-t: „A modern költő voltaképpen nem is érzi, hogy ő írja a költeményt; ellenkezőleg, alighanem inkább úgy érzi, a költemény írja őt. Nem ura annak a különös tárgynak, - annak a furcsa lénynek, ami a költeménye, - éppen fordítva: (...) alá van vetve a szavának és engedelmeskedik minden szélsőének. (...) Gyönyörrel adja át magát ennek a lényét alakító formálásnak, (...) tudja, hogy költeménye végére teljesen át fog alakulni, hogy valóban megváltozik a természete”.⁷ E gondolatfutamnak részben mintegy illusztrációja Kiss Tamás szentenciája:

Nem ismerem a versemet,
ha már megírtam.
Mintha álomból serkenek
és nem tudom,
nevettem-e vagy sírtam.
(Nem ismerem)

A művészi tudat sajátos működése van itt gnómába foglalva, azzal a tanulással, hogy a költészet, a vers nem csupán a valósággal szembesülő szubjektivitás. Az ihlet lázában, azaz „versfokon”, ahogy Kiss Tamás nevezte az intuíció kegyelmi állapotát, álom, látomás, absztrakt gondolat kavargó, s ha a költő felszínre hozza tudat alatti vagy félig tudatos ösztönélményeit, rejtett vízióit, előérzeteinek foszlányait, ezek az adott pillanatban hitelesebben fejezik ki lelkiállapotát, mintha elfojtotta volna az automatizmusokat, melyek nélkül más szöveg született volna. A logikai kontroll során megesik, hogy magát az alkotót is meglepi az eredmény, mert sikerült megragadnia és felszínre hoznia énjének azokat a tartalmi mélységeit, amelyek nélkül más személyiség manifesztálódott volna. Mindez arra figyelmeztet, hogy a művészt műveiből kiindulva kell értelmezni, nem pedig életrajzi adatok alapján karakterizálni. Továbbá: az ember személyes léte heterogén, az egyén élete során nem egyetlen koherens lelki struktúra. A megszüntetve megőrzés dialektikája oldódik lírává a következő sorokban:

⁴ Idézi Max Wehrli: *Általános irodalomtudomány*. Bp. 1966. 152.

⁵ uo. 155.

⁶ uo.

⁷ Bosquet u. o.

Tudom, az is elsápad egyszer,
ami ragyog; habár
tisztítsa tűz, sikálja vegyszer...
Aki voltam ma már
bizony, nem az vagyok.
De várj... - *az is* vagyok
(Aki voltam)

Felvetődik a kérdés, nincs itt valami túlmisztifikálva, irracionális síkra terelve? Az a titokzatos külső készlet, „az isteni sugallat”, „a Múzsza látogatása”, melyet hol ihletnek, hol intuíciónak, másutt kinyilatkoztatásnak, élményáradatnak neveznek a különböző esztétikák, mégiscsak az alkotó személyiség elektromos terében lép fel, nem független a szubjektumtól, realitást csak a művész Én-je által kap. Az eszköznek, például egy zeneszerszámnak nincs saját alakító képessége. De a költő ember, tudatos lény tudja, hogy a műalkotás megformált tartalom, és igenis, rendeznie, kontrollálnia kell – hogy melyik fázisban, ez szuverén joga - a tudatán átfutó eszmei-emotív tartalmakat, mert az automatikus írás lehet érdekes tudatjáték, de nem művészet. Kiss Tamás kiegyensúlyozott művészalkat, arányt és mértéket tisztelő poéta volt. Találkozott az eredendő, titokzatos ösztönzéssel, észlelte, mint az idézett példák bizonyítják, az alkotás által teremtett metamorfózist, de sohasem kapcsolta ki az értelem működését, azaz nem engedett az automatikus kényszernek, mely formátlan és logikátlan szöveget hozott volna létre. Csokonai költészete egyik értékének is a rációt tartotta. „A ráció tehát világosságot jelent, mégpedig nem a költői mű természetéhez tartozó benső homállyal, hanem az értelmetlenséggel szemben.”⁸ Fontos szellemi mozzanat itt *a vers természetéhez tartozó benső homály* elismerése, ami mind esztétikai, mind alkotáslélektani értelemben továbblépés a szűkkeblűen felfogott realista alkotómódszertől egy modernebb versértelmezés irányába. Költőnk sokáig hitt a költészet valóságformáló hatalmában, bár ez a hite az évek során egyre fogyatkozott. Pályájának delelőjén többször is visszatért szerző és mű dialektikus kapcsolatához, ennek szintézise *A vers fölöttünk* című darabja, amely főmotívumát tekintve Csokonainak a poézisről vallott felfogását oldja lírai formába:

⁸ *A költő és a ráció.* In: *Árkádiában éltünk.* 329

A vers fölöttünk levegőben lépked,
ha jelen van, árnyék az ég alatt,
keres valakit, pillanatra vár,
ismeretlen utcákat bejárt,
egy szám után kutat,
hozzánk is becsenget,
jó, ha otthon vagyunk.

De nem zárja ki a szellem aktivitását, a költő kezdeményezőképességét sem. A vers így folytatódik: „Persze, az is lehet, hogy őt keressük, / egy sok felületen éppen alakuló / vibráló lapon...” Ám az alkotás ekkor sem csupán akart, eltervezett alkalmisággal elvégzendő penzum, hanem ismeretlen kaland, amely magában rejt nem várt fordulatokat.

Eszméletében a vers nem tárgy, objektiváció volt csupán, hanem élő organizmus, ami nem enyészik el, ráadásul a valóságnak valamely magasabb rendű állapota nyilvánul meg benne. Ahogy ő írta Csokonairól szólva: „... a vers olyan valóság, (...) amelyben nemcsak a mű áll elő, hanem a világ maga.”⁹ A világ pedig végtelen térben és időben. A költő meghalhat, de versei által készen áll a visszatérés fenomenológiai szertartására:

Versek, őrizők, napom fogytán
rám egy pillantást vessetek,
ha eltűnnék, keressetek,
nyomozzatok, találjatok rám.
(Versek)

⁹ u. o.. 330.

Vitéz Ferenc

Egy szerelmes erdő

(Részlet a *Babonakörök* című, készülő regényből)

Az első rész megjelent a szerző *Néző • Pont* című folyóiratának 2011/február-márciusi kötetében)

1.

Miután (magam sem tudom miért, de oly természetesen) összekapcsoltuk egymással a fikciót és a szimbolikus önkielégítést, Bertalan elővett egy másik fénykép-albumot. A kezembe adta, de nem szólt semmit, hagyta, hogy egy ideig csöndben nézegessem a felvételeket. Kíváncsi volt rá, hogy mikor veszem észre a szelektálás és csoportosítás szempontját. Nem kellett sokáig várnia.

Az album első felének egyik képe sem ábrázolt arcot. Ezt meg is jegyeztem, mivel azonban Bertalan nem válaszolt, ebből arra következtettem, hogy a képeknek ezzel a közös, ám közönséges jegyén nyugvó összeolvasási lehetőségével még nem elégedett.

Erősebben összpontosítottam, keresve a módszer és a rendszer közötti összefüggést. A tudományos megközelítésben ezt a kettőt a hipotézis, az előfeltevés is összekapcsolhatja. Az előfeltevés amúgy már önmagában is felismerés, csak éppen bizonyításra váró felismerés. Eredményezheti ezt a véletlen rácsodálkozás – ilyenkor rohan végig meztelenül az utcán Archimédesz, és tapogatja feje búbját a rápottyant alma miatt Newton. Aztán a bizonyításhoz kialakít az ember egy módszert, végül pedig, kellő adat birtokában, felépíti a rendszert.

Bertalan vajon milyen felismerés bizonyításához fényképezte a női fenekeket és járásokat?

A nők itt csupán deréktól lefelé látszottak, ám szinte soha nem álló helyzetben – a férfi mindegyik felvételt járás közben készítette. Előbb a fenekék formáját tanulmányoztam, a feszülő nadrágokat, a csípőíveket, a combokat, az elmozdulásokat. Aztán a pillanatot, ahogy a láb a földre érkezik, vagy éppen elemelkedik onnan.

Már az ötödik vagy hatodik oldalon feltűnt, hogy a képeket valamilyen, sokszor csak alig észrevehető testi hiba kapcsolja össze. Észrevettem a kelleténél kicsit jobban megroggyott térdeket, ami akár arra is utalhat, hogy az egyik láb rövidebb, mint a másik. Járás közben, kisebb vagy nagyobb mértékben, befelé fordított lábfejet; születéssel szerzett vagy gyermekkorban kialakult csípőficamot; a combfej kóros elmozdulását, aztán az egyenetlen terhelés miatti sántítást...

„Nos, nem vagyunk tökéletesek. Tudta, hogy egyes vélekedések szerint az embereknek több mint a fele járás hibás?” – kérdeztem Bertalant.

„A csámpás nők soha nem vonzóttak” – mondta, és arról kezdett beszélni, hogy vannak olyan járások, melyek az igénytelenségről tanúskodnak.

„A hiba itt a jellem széteséséről árulkodik, nem pedig arról, hogy járás közben szembesül valaki a saját sorsával. Viszont egy enyhe ficam... – rengeteg báj bontakozik ki az ilyen járásból. A sérülékenység bája. Látja itt ezt a fiatal nőt?”

Bertalan elmondta, alighogy meglátta, azonnal érezte, hogy le kell fényképeznie. Szemből nem is volt alkalma megfigyelni. Követte a nőt, miközben elővette a mobilt. S alig várta, hogy elkészüljön a nagyítás. Volt egy egész sorozata erről a járásról.

Elképzelte a nő életét, kislánykorától kezdve. Hogy talán csúfolták is. Hogy ő is szeretett volna úgy kinézni, mint a többiek. Aztán, amikor rájön az ember, hogy nem tud változtatni rajta, megpróbál erényt kovácsolni a hibájából. Áthelyezi a hangsúlyokat, ezzel megteremti az egyensúlyt. Mert éppen a hibával való szembesülés tesz képessé bennünket arra, hogy aszimmetriáinkból létrehozzuk a szépséget.

Bizonyára ennek a fiatal nőnek is meg kellett tapasztalnia a férfiak kétféle viselkedését. Az egyik típus prédát lát abban, akinek jól látható hiányossága van. Mert azt gondolja, hogy könnyebben megszerezhető. A másik viszont a hibájával együtt akarja elfogadni.

Bertalan szerint a járás hibás nők általában szebbek, mint azok, akiket nem korlátoz nőiességük kibontakoztatásában egy csípőficam vagy egy rosszul fejlődött ízület. Azt mondta, tanulmányozta a keleti szokásokat is, már ami a járást illeti. A gésáknak például gyakorolniuk kell, hogyan csúsztassák finoman, enyhén elfordított lábtartással, kissé hajlított térdrel az egyik lábukat a másik elé, hogyan hajlítsák vállukat s tartsák elegánsan karjukat a testük mellett járás közben.

Az úgynevezett lábkötözés pedig igen elterjedt szokás volt Kínában, egy egész évezreden keresztül tartott. Már a 10. században divatba jött, és csak mostanára tűntek el a törpe lábfejekkel tipegő hölgyek. A lábzsugorítás szokása állítólag úgy terjedt el, mesélte Bertalan, hogy a császár egyik ágyasának egy alkalommal összekötözött lábbal kellett táncolnia. Kínában persze a császárkori léhaság jelképe is volt a tíz centisre zsugorított lábfej, nemcsak az erotikus megjelenéséért.

A kicsinyre kötözött láb a gazdagságot sugározta, hiszen az ilyen nők semmilyen hasznos munkára nem voltak foghatók. A kislányok lábujjait hároméves korukban, a nagylábujj kivételével, eltörték, szorosan elkötözték, és így megakadályozták további növekedést.

A 16. századi kínai regény, a *Szép asszonyok egy gazdag házban* is beszámol a törpe lábú kéjnők életéről. A dologtalan ágyasok abban is vetélkedtek, kinek mekkora a lábfeje. Az volt a legérzékibb, akinek a legkisebb topán is ráillett a lábára. A nagyobb távolságokat gyaloghintón tették meg. Feljegyezték, hogy a férj olyan különös

nevekkel becézte a női lábfejeket, mint békácska és aranyliliom. Külön élvezet volt bort inni a piciny női cipőkből.

„S itt van a Hamupipőke mesénk is” – vetettem közbe.

Bertalan tiltakozott. Nem a párhuzam helyessége, hanem a tulajdonlás miatt. „A Hamupipőke nem a mi mesénk” – mondta.

Állítólag négyszáznál is több ismert változata van. Első nyomai még az ókorban, Egyiptomban tűnnek fel. Aztán megjelent Rómában, illetve a 9. századi Kínában is. Mi a francia Perrault vagy a Grimm testvérek változatát ismertük meg. A páratlanul kicsiny láb elhagyott cipellőbe bujtatása végső soron nem más, mint szexuális jelkép. Ha úgy tetszik, szimbolikus cselekvés.

A mesében azonban megnemesedett a jelentés. A lány nem a léhaságot testesíti meg, hanem épp ellenkezőleg: a szorgalmat, az engedelmességet vagy a kiszolgáltatottságában is megőrzött erényt.

Tulajdonképpen ő az, aki tökéletes feleségnek való: törekeny, ennek ellenére dolgozó, szép és engedelmes, noha a mostohát kijátszva, varázslat segítségével jut el a bálba. Igéző és titokzatos eltűnése, átváltozása ugyanúgy lehet tündéri, mint boszorkányos tett. No, és a cipellőbe illő kicsiny láb – a királyfi számára ez tudat alatt is azt jelenti, hogy beteljesülhetnek szexuális vágyai.

„Ezek szerint a járások fényképezése mégis szexuális pót cselekvés lenne?”

Bertalan gondolkodóba esett.

„Évek óta nem fényképeztem senkit. Rozália volt az utolsó nő. De a kinyomtatott fényképen neki sem maradt nyoma. Rozália nyoma itt van bennem.”

2.

Néhány percig hallgattunk. Hirtelen nagyon furcsa érzés ragadott meg, s ettől szaporábban kezdett dobogni a szívem. Igazán még körbe sem néztem a lakásban, a falak lassanként, mint egy felforrósodott abroncs szorultak a testem köré. Megpróbáltam oldalt lesni, úgy tenni, mintha gondolkodnék a látottakon és hallottakon.

Itt ülök egy ismeretlen férfivel, aki úgy beszél nekem legszemélyesebb dolgairól, mint egy régi jó barát. S magam is úgy viszonyulok hozzá beszélgetés közben, mintha barátok lennénk mi ketten: a lehető legnagyobb természetességgel szembesítem olyan, a lelki viselkedést faggató kérdésekkel, melyek többnyire a tabu kategóriájában szerepelnek, és ha egy férfi egy ismeretlennel vitatja meg azokat, annak az ismeretlennel legalábbis pszichológusnak vagy pszichiáternek kell lennie.

Még mindig nem értettem, miért fordult hozzám. Ez a boszorkányhistoria nem-hogy megvilágosodott volna előttem, hanem egyre inkább ködfátyol ereszkedett rá. Nem tűnt kielégítőnek az indok, hogy én lennék az egyetlen, aki megérti. Ráadásul ezt egy régi kritikámból szűrte le, amit én időközben el is felejtettem.

Nem akartam elárulni neki, hogy tulajdonképpen nem miatta, a művész miatt

fogadtam el az invitálást, hanem a regénytéma, illetve annak hiánya sürgetett. Általában megelégedtem azzal, hogy a festmények, a rajzok vagy a szobrok alapján rajzolom meg a karaktert a művésztől. S az ember ismerete sok esetben gátolt is abban, hogy egy viszonylag – legalábbis a magam számára – autentikus képet tudjak alkotni. Szigorú voltam ebben a tekintetben: nekem ne az ember beszéljen a műről, hanem a mű szóljon az emberről.

Bevallhatom, egyre kényelmetlenebbül, szinte már feszélyező zavarban éreztem magam ebben a csöndben. Azt viszont olcsó menekülésnek tartottam volna, ha továbbra is a fényképalbumok lapozgatásába merülök, esetleg az elgondolkodó együttérző szerepét öltöm magamra. Becsuktam tehát a kezemben tartott mappát, elhatároztam, hogy szenvtelenül Bertalanra szegezem tekintetem.

De Bertalan éppen nem foglalkozott velem. Az ablak felé fordult, nekem háttal állva, kicsit meggörnyedt, úgy, mint az állat, aki egy nála erősebbel szemben összehúzza magát, így jelezve megadását.

S mintha észrevette volna, hogy figyelem, lassan megfordult. Egészen sápadt volt és izzadt. A szeme is elveszítette korábbi csillogását, halvány okker árnyalatú kártyák jelentek meg alatta. Csapzott haja egészen keseszínűnek látszott a fényben. Az ajka lila volt, remegett. Úgy tűnt, mintha egy beteg ember nézett volna vissza rám.

„Magára hagyhatom egy kis időre? Ugye nem veszi faragatlanságnak? Talál sört a hűtőben, vagy keverhet egy kávét magának.”

Ennyit mondott, aztán bement a fürdőszobába. Hallottam, hogy belülről elfordítja a kulcsot.

Na tessék! – csóváltam meg a fejem. Bertalan tényleg úgy viselkedik velem, mint egy közeli baráttal vagy egy családtaggal, akivel szemben nem kell szigorúan tartania magát a vendégeknek kijáró udvariassági formákhoz.

Igen, a hűtőt megtalálom, ha éppen egy sörre volna kedvem, de nem élek vele. Majdnem egy év szigorú önmegtartóztatással sikerült megszabadulnom a sörpocaktól. S nem éreztem olthatatlan vágyat a forró csapvízre és a mükávéra sem. Viszont jólesett felállni a műbőr kanapéről, már egészen hozzáizzadt a hátam.

Odaléptem az ablakhoz, ahol az imént Bertalan állt. Próbáltam megfejtetni, mit láthatott, mit nézhetett olyan hosszan, ami egészen átváltoztatta az arckifejezését. Egy parkra nyílt kilátás, ahol éppen semmi nem történt. Az egyik padon egy hajléktalan aludt, s a kavicsos út végén éppen kilépett a látóképből egy kismama, aki gyerekkocsit tolt maga előtt.

Nem sejthettem, Bertalan mennyi időt fog tölteni a fürdőszobában. Hazudnék, ha azt mondanám, meg sem fordult a fejemben, hogy miért mehetett be. Talán rosszul lett, amit nem is tartottam elképzelhetetlennek, hiszen riasztóan sápadt volt, fölöttebb meggyötörtnek tűnt az arca, olyan, mint annak az embernek, aki már nem bír tovább uralkodni fájdalom fölött.

3.

Mivel általában nagyon nehezem viselem a tétlenséget, körbejártam a szobát, hátha találok valami olvasnivalót magamnak. Azonban az alaposabb szemle sem hozott más eredményt, mint az első benyomás: tényleg nem volt egyetlen könyv vagy újság sem a lakásban. Ez még akkor is meglepett volna, ha nem egy művész otthonában vagyok. Az nem változtat alapvetően a megítélésen, ha történetesen az otthon csupán egy átmeneti albérletnek lehet tekinteni. Hiszen még mindig nem sikerült megtudnom, hogy Bertalan milyen minőségben van a lakásban: a sajátja-e vagy bérlő, esetleg kölcsön kapta egy kis időre valamelyik barátjától vagy ismerőstől.

Nem azt mondom, hogy mindenhová könyvet kell magával cipelnie az embernek. Saját, a betűkhöz való szinte mániákus ragaszkodásomból adódó gyakorlatomat nem tekinthetem tipikusnak, hiszen ha úgy indulok reggel útnak, hogy ha pusztán az esélye fölmerül a várakozásnak, én már a gondolattól is rosszul érzem magam. Ilyenkor legalább egy novelláskötetet vagy folyóiratot a hónom alá csapok. Még ha egész nap ki sem nyitom, a tudat, hogy bármikor az olvasáshoz menekülhetek, biztosságot ad.

Persze, az tényleg nevetséges lenne, ha mindenki egy könyvvel vagy más olvasnivalóval kezében rohángalna az utcákon. Az viszont még a könyvek hiányánál is jobban meglepett, mint már említettem, hogy Bertalan szobraiból sem láttam egyetlenegy munkát a lakásban.

Talán szakított a művészettel? – Nem tudom miért, de ez a lehetőség aggasztani kezdett. Igaz, nem példa nélküli eset a művészet történetében, hogy valaki csak úgy abbahagyja az alkotást, és hiába ígéri a géniusz a robbanást, mégis elmegy rabszolga-kereskedőnek, esetleg beáll hivatalnoknak. Ez olyan, mintha a feladás pillanatában meg is halt volna.

Hirtelen ötlettől vezérelve elővettem farzsebemből kis jegyzetfüzetemet és a belecsúsztatott rövid tollat. Papír és toll mindig van nálam, utóbbiból rendszerint nem is csak egy. A legolcsóbb tollakat használom, gyakran megesik, hogy naponta többet is elhagyok.

Néha még a járókelő tömeg közepén is megállok, mert eszembe jut egy jó szó, egy meglepő összefüggés lehetősége, melynek majd utána kell járnom, egy ötlet, és ha nem rögzítem azonnal, akkor gyakran elfelejtem.

Egy időben rendszeresen elhatároztam, hogy leírom, amit álmodtam. Egészen pontosan, nem az álmot, hanem azt jegyzem föl, ami az álmról eszembe jutott. A „rendszeres elhatározás” egyébként arról árulkodik, hogy nem írtam le az ilyen gondolatokat, mert akkor nem kellett volna újra és újra elhatároznom.

Hogy végül teljesen feladtam az ötletet, annak az volt az oka, hogy egyszer mégis leírtam az álom utáni, álmatlan gondolatot. Bizony, ez kellett ahhoz, hogy ne ter-

heljem magam tovább egy illúzióval. A feljegyzésem teljesen hasznavehetetlennek bizonyult.

Nem azért, mintha nem tudtam volna elolvasni saját írásomat, éppen ellenkezőleg. Tiszta fejjel átláttam, hogy ami természetesnek és logikusnak tűnt az álom hatása alatt, annak semmi értelme vagy haszna nincsen nappal, amikor az ember nem álmodik.

Félreértés ne essék, ezzel nem azt mondom, hogy nem kell az álmokkal foglalkozni. De az álmok csak úgy érnek valamit, ha a tudatos elképzelés ellenőrzi azokat. Nem az álom alakítja a valóságot, hanem éppen fordítva. Igaz, a filozófusok más-képp gondolkodnak erről.

Bevallom azonban, az ideák világa csak abból a szempontból érdekel, hogy két ember épp azért nem lehet egyforma, mert ugyanarról a dologról soha nem képzelhetik ugyanazt. Nemcsak végtelen, de végtelenül unalmas lenne a világ, ha mindenki számára egyforma lenne.

4.

Nem ültem le, hanem ott, az ablak előtt állva, körmöltem a noteszbe. Végül is azért vagyok itt, hogy anyagot gyűjtsek az új regényhez. Noha sok ötletszikra fölvilant, még mindig nem tudtam, miről fog szólni. Ez elsősorban attól függ, hogy mit mesél majd Bertalan.

Hangsúlyozom, hogy elsősorban, ám nem kizárólag. Az író ugyanis beépíti a történetbe a valóságos elemeket, de a regénye nem a valóságban megtörtént esetet meséli el. Hiába mondja azt, hogy „ez így történt”, sokkal inkább azt írja meg, „ahogyan történhetett volna”. És ha jól végzi a dolgát, a fikció önállítása végül fölébe kerekedik a valóság tényállításainak.

Gondolom, meglepődnek, hogy ezt éppen egy matematikustól kell hallaniuk, aki a tudománytörténet világában barangol. Ne feledkezzenek meg azonban arról, hogy a kedvenc kirándulóhelyeim közé tartoznak a művészet vadregényes erdői is. Ott pedig azonnal kiderül, hogy a valóságos és az elképzelt fákat szinte lehetetlen megkülönböztetni egymástól.

A fikciónak csupán azért van szüksége a valóságra, hogy tisztában legyen azzal, mit kell legyőznie. Az erdőnek ugyanúgy kell kinéznie, mint egy igazinak. Még a madárcsicsergés vagy a szellő, az avar illata, a mélység neszezése, a magas lombokon áttörő fény vibráló tánca is ott kell, hogy legyen az önmagát elképzelő erdőben.

S ne hökkenjenek meg az „önmagát elképzelő erdő” kifejezésen sem. Amikor az író elültet egy fát – tessék ez alatt azt érteni, hogy megnevez egy szereplőt a regényben, s azt bizonyos adottságokkal, alaptulajdonságokkal ruházza föl, úgymint domboldalon nőtt akác, folyóparti fűz, hegyi fenyő... –, onnantól kezdve már az a fa fogja benépesíteni a környezetét.

Megmondja, milyen nagy legyen az erdő, milyen állatai legyenek, milyen titkai legyenek, sőt, még azt is megszabja, hogy ki léphet be az erdőbe, meddig lehet ott, mit cselekedhet. Az írónak tehát minden erejével és tehetségével azt kell figyelnie és megéreznie, hogy mit akar az általa ültetett fa.

Ha úgy döntök, hogy ezt a fát Bertalannak nevezzék, föltéve, ha egyáltalán regénybe ültetem őt, el kell döntenem, hogy mikor hagyom magára. Ez mindössze azt jelenti, hogy mikor mondom azt, most már nem is vagyok kíváncsi arra, mi történt vele a valóságban. Hagyom tehát, hogy a szerint viselkedjen, mintha „valóban az történt volna vele”, amit megkíván az erdő növekedése.

Az eddig hallottak (vagy megsejtettek) számos ötlet lehetőségét hordozták, de még nem tudtam, hogy Bertalan alkalmas-e fának.

Egy szobrász, aki találkozott egy boszorkánnyal, és ettől kezdve művészetét is a sötét erők szolgálatába állította? Egy szobrász, aki az általa megformázott különböző testrészekből összerakott magának egy nőt, akiről azt képzelte, hogy boszorkány? Egy szobrász, aki alkotói és magánéleti válságba jutott, és azt a személyt, aki ezt a válságot előidézte, elnevezte boszorkánynak?

Esetleg fordítsam meg a folyamatot: írjak egy férfiről, aki találkozott egy boszorkánnyal, és e mágikus élmény hatására kezdett el szobrokat készíteni?

Vagy tegyem föl inkább azt a kérdést, hogyan lesz valakiből boszorkány? És nem is kell az erdőbe semmiféle szobrász, elég egy férfi és egy nő? És ha már van egy férfi és egy nő, mi másról is szólhatna a regény, mint a mindig egyszerűnek tűnő, végül mindig kiismerhetetlennek bizonyuló szerelemről?

De ennyi igazán eredeti és bosszantóan unalmas história után vajon szüksége van még egy szerelmes erdőre az irodalomnak?

Olyan gyorsan sorjázta bennem a kérdések, hogy az egyiket még végig sem tudtam gondolni, már ott toporgott a másik, és zsongani kezdett a fejem. Arra gyorsan rájöttem, a kérdések és a rájuk adható, lehetséges válaszok alapos elemzése nélkül is, hogy mindaddig, míg nem ismerem meg Rozáliát, nem tudok dönteni a regényírásnak nevezett „erdőtelepítésről”.

Lehet, hogy nem is Bertalant, hanem Rozáliát kellene első faként elültetnem az erdőhöz?

Meg kell várnom, míg Bertalan visszatér a fürdőszobából. S addig is, hogy tényleg minél több megmaradhasson az elhangzott szavakból, gyors emlékeztetőt írtam a beszélgetésről.

5.

Vannak nehéz járások. Hiába kicsi a fenék, akár egy közepesnél nem nagyobb férfitenyér, mégis megereszkedik. Szinte érezni lehet a rothadó puhaságot a húsban, pedig meg sem érinti az ember.

A nehéz járású nőnek nincsen kialakult elképzelése arról, hogy mit szeretne az életében. Pedig ránézésre úgy tűnik, mintha sokat gondolkodna rajta. Legalábbis, sokat ül egy helyben, és amikor lépkedni kezd, akkor is olyan hatása van a járásának, mintha ülne.

Ráadásul a gondolkodást (vagy nevezhetjük tervezésnek is) roppant egzisztenciális távolságok választják el az ábrándozástól. Az ábrándozás, ha a tudományos definíciókat mellőzve, egyszerűen határozzuk meg fogalmat, nem más, mint a gondolkodás feladása.

A gondolkodás ugyanakkor nem jelenti azt, hogy valaki megfosztaná magát az ábránd képességétől. És mivel a tervező ember nagyon is jól tudja, miként, mely hiánycélokat helyettesítve működik az ábránd, ő mindig felhasználja mások illúzióit saját tervei valóra váltásához.

Nos, ez a szivacsos, nehéz járás azt az állapotot tükrözi, amikor egy nő már a magányos ábrándozásában sem hisz. Már a valóság és az illúzió sem ígér neki semmit, és beletompul abba, hogy él. Ahogyan él. A járás nem a fenék formája vagy a nagysága miatt lesz nehéz, hanem azért, mert az ilyen nőnek lomha még a nézése is.

Bertalan szerint elég egy nő arcára nézni, megfigyelni, hogyan néz, azonnal lehet következtetni belőle arra, hogy milyen a járás. És ez fordítva is igaz: egy lány járásából tudni lehet, hogy milyen a tekintete. Van valamilyen ősi, titokzatos, szerves összefüggés a járás és a nézés között.

Vannak továbbá kényes járások. Első pillantásra még óvatosnak is tűnhetne, mint a macskajáras. De nem. Az ember beleszagol a levegőbe, amit fölényesen maga után hagy egy ilyen kényes járású asszony, és azonnal megérzi benne, hogy mindaz, amit az imént még hétköznapi óvatosságnak hitt, nem más, mint undor.

A kényes járású nők szükséges rossznak vélik az összes többi ember létezését. S meglehetősen gyűlöletet éreznek irántuk, amiért ők is ugyanazon a járdán lépkednek, melyen neki is el kell haladnia. Ha tehetné, külön járdát foglalna le magának, külön éttermet, ahol csak ő ehet, és külön üzletet, ahol csak ő vásárolhatna.

„De elárulok magának valamit – mondta Bertalan. – A kényes járás, a kényes tekintet rögtön megváltozik a kék pillanatában. Egyenesen arra vár, hogy megalázzák. Ez a mérhetetlen és vad kéjvágy, amit a nő igyekszik eltitkolni, ez teszi kényessé. Olyannak mutatja magát, mint aki a test pusztá látványától is undorodik, nemhogy hozzáérjen egy másik testhez, de a szeméremgyilkos kielégülés közben egyszerre tör elő belőle minden szenny, amitől oly kínosan igyekezett távol tartani magát.”

Ezt nem tudtam megítélni, viszont semmi okom nem volt kétségbe vonni Bertalan ilyen irányú tapasztalatait, noha magam mindaddig azt feltételeztem inkább, hogy a kényes nők képtelenek a kielégülésre. Engem a kényesség, amit nevezhetnék kékharisnyságnak is, eleve visszariasztott attól, hogy közelebbi ismeretségbe kerüljek azzal, akiben ennek nyomait nemcsak a zavarba ejtetségek miatt, hanem tartósan véltem felfedezni.

S hogy folytassam a nők járás szerinti osztályozását, à la Bertalan: vannak tipegő, szopora és lágy járások. S ott vannak aztán a szűk járások. Bertalan az ilyen járást hasonlította a manökenekéhez.

(Az imént már kiderülhetett, hogy megpróbáltam néhány beszélgetésrészletet szó szerint is lejegyezni. Most Bertalan hol elrédődő, máskor izgatottan lelkesült szavait szedtem csokorba.)

„A manökeneknek egyébként – köszönhetően, de csak idézőjelben mondvá: a kifutón fölvelt fölényes lendületnek is –, miközben egy képzeletbeli egyenesen kell végighaladniuk, egyszerre szűk és slampos a járásuk. Elképzelni sem tudom, kinek volt az ötlete, hogy a manökeneket ezzel a természetellenesen kötél-táncos lépkedés-sel direkt járáshibásnak neveljék át.”

„Minden járásnak íze van, barátom, mint ahogy a bornak teste van. Néhány járás erősen el van sózva, mások csipősek, de vannak olyanok is, melyek egy ropogós sültre emlékeztetnek leginkább. Találkoztam olyan járással, amelynek füstölt csülkös bableves íze volt. Legjobban az érett cseresznye ízű járásokat szerettem.”

„Aztán a járásokat az állatokéhoz is tudnám hasonlítani. Azt hiszem, nincs szükség rá, hogy hosszan magyarázzam a leopárd és az elefánt járása közti különbségeket... S annyit még hadd jegyezsek meg, hogy a legérdekesebb, egyúttal a leginkább szájalomra méltó az olyan járás, mint egy nagy testű ragadozó madaré. Észre lehet venni, ha valaki inkább repülni szeretne, mégis arra van kényszerítve, hogy a földön járjon. Természetesen vannak olyan járások is, melyek valóban inkább röppenésnek tűnnek. Nagyon kevés nő tud így járni.”

„Nincsenek fürdőruhás felvételek?” – kérdeztem.

„Hogy képzeled?! – háborodott föl Bertalan. – Kell a ruha. Kell a titok. Egy strandon nincs túl sok, különösebben megfejtetni való egy nőben. Készen kapjuk a hibát, az esetlegességet. Legföljebb az foglalkoztathatja az embert, hogy milyen a fanszőrzete, vagy hogy borotvált-e. Nem is értem igazán, miért vannak a közös fürdők. Egy fürdőruhás nő az ismeretlen tekintetek számára végső soron nem más, mint egy női tárgy.”

Ez tehát mégsem az a típusú leleskedés, állapítottam meg, mint amilyenre azok gondolhatnak, akik számára meglesni valakit egyenlő a kukkolással.

„De nem is kérdezett az imént olyan nagy ostobaságot – mondta –, a fürdőruhának ugyanis, pontosabban, a fürdőnek, mint olyannak, van egy határozott előnye. Mégpedig az, hogy a nők itt jellemzően mezítláb járnak. Nem mindig, ám tekint-sünk most el attól, amikor a strandpapucs is magas sarkú...”

Bertalan azt kezdte panaszkodni, hogy az ortopéd divat és a klasszikus magas sarok nem engedi meg, hogy úgy járjon, mint amilyen a természete. A cipő megváltoztatja a járást, így a viselkedését is. Pontos következtetéseket csak akkor tud levonni, ha a nő lapos sarkú cipőt hord. A legjobban egyébként annak örülne, ha az emberek mezítláb járnának.

Mindössze idáig jutottam, amikor meghallottam, hogy a fürdőszoba ajtajában megfordul a kulcs. Annyit azért gyorsan még följegyeztem magamnak, hogy ne felejtsem el megnézni Moraviát, az impresszionista és a pointilista festőket. Előbbit a leselkedő miatt, utóbbit azért, mert a legtöbb kép – noha akadtak sorozatok is – csupán egyetlen pillanatot rögzített. A festészet tanulságai is segíthetnek abban, hogyan tudja egyetlen mozdulat, egy állókép, felidézni a mozgást, a folyamatot.

Meghallottam Bertalan lépteit, de most már mindegy, s fölösleges is lenne eltitkolnom, hogy jegyzeteltem. Ezért még azt is a lap aljára írtam, hogy el kell gondolkodnom az emlékezet és a képzelet egymáshoz való viszonyáról.

„Látom, már el is kezdte írni” – szólalt meg a férfi mögöttem. „Mármint a regényt. Ne zavartassa magát, örülök. Ezért is van itt, nemcsak azért, hogy hallgasson.”

Becsuktam a noteszt, fölnéztem. Nehéz szavakba öntenem a látványt és az érzést. Bertalan öt percet tölthetett a fürdőszobában, s ez idő alatt különös, megfeszíthetetlen átváltozáson ment keresztül.

Előbb meg is rémültem egy pillanatra, de rábeszéltem magam, hogy maradjak nyugodt. Néha nehéz elképzelni, de mindenre kell lennie egy logikus magyarázatnak.

6.

Nemcsak az arcszíne változott meg, és nemcsak a foltok tűntek el a bőréről, a karikák a szeme alól, hanem megváltozott a szeme színe is. A szomorú, barna tekintet helyett acélosan fénylő türkizkék szempár szegeződött rám. Vékony szálú gesztenyehaja sűrű fekete lett.

S mintha legalább fél fejjel magasabbnak tűnt volna, mint akkor, amikor magamra hagyott. Az ablaknál állva, úgy nézett ki, mint akit az ereje hirtelen elhagyott volna, s most pedig majd kicsattant az egészségtől. A hangja is ércesen csengett, míg az előbbi beszélgetés alatt fátyolossá vált, majd szinte egészen elrekedt.

Csak most tudatosult bennem, hogy előző nap, amikor a galériában találkoztunk, már észrevettem, hogy az eltelt hét esztendő semmi nyomot nem hagyott rajta. Ezzel szemben, amikor ajtót nyitott, olyan ember hatását keltette, mint aki az egész éjszakát átmulatta. S a beszélgetés közben is egyre tovább romlott az állapota, csak épp semmi jelentőséget nem tulajdonítottam ennek, míg úgy tűnt, végképp kimerült.

„Nem csodálkozom, ha meglepődött. Még mielőtt megkérdeznéd, nem sminkeltem magam. Habár, miért is ne? Úgy is fölfogható, mint szépségpakolás.”

Nevetett, majd ismét szigorúbb lett a hangja:

„Ez is Rozália miatt van. Időről időre, attól függően, hogy mennyit foglalkozom a múlttal, a testem nem engedelmeskedik az akaratomnak. Illetve, nem jól mondtam, mert nem a múlttal foglalkozom. Az idő számomra egy örökös jelen.”

Kikerekedett a szemem, de megszólalni még nem tudtam. Bergson jutott az eszembe, aki a folyamatos jelenről beszélt. Nem hittem volna, hogy iménti följegyzésem az emlékezet és a képzelet egymáshoz való viszonyáról máris aktuális lesz.

„Az élet lényege az emlékezet” – mondtam ki végre, s nem túl meggyőzően. Rögtön szégyenkeztem is kicsit az egyáltalán nem eredeti gondolat miatt. Sőt, egy irtózatosan nagy közhelyet sikerült kiböknöm, de arra nem számítottam, hogy kiváltom vele Bertalan felháborodását.

„Emlékezet! Emlékezet! – ismételte egyszerre gúnyosan és elkeseredetten, másodsorra meg is nyújtva a szótagokat. – Nekem nincsen szabad emlékezetem! Azt is mondhatnám, hogy nem vagyok ura az emlékezetemnek. Ha nem maradtak volna meg ezek a fényképek, egyáltalán nem tudnám irányítani az emlékeket. Rozália varázslata még ebben is elkísér. Ő az egyetlen, akiről nincsen olyan fénykép, melyet magammal vihetnék, mégis ő válik minden dolog kezdetévé és végévé.”

Mondhattam volna, hogy Bergson az emlékezetről úgy is írt, mint mechanikus (öntudatlan) folyamatról, illetve a „szabad emlékezet” értelemben. Babits, mikor Bergson filozófiájának alapvetéseit magyarázta, a múltba történő tudatos visszanezés mozzanatát emelte ki.

A múltunk képei közül leginkább azok vannak jelen, melyek valamilyen összefüggésben állnak jelenlegi észleléseinkkel, melyek cselekedeteinkre hatnak, választásainkat befolyásolhatják. Mindazonáltal nem törlődnek ki azok az emlékek sem, amelyek az adott pillanatban nincsenek jelen.

De nem mondtam. Utólag viszont leírtam az idézetet: „Éppen ebben áll a teremő idő, hogy a múlt nem semmisül meg, hanem folyton gazdagodva, a jellel állandóan hat a jövőre.” Az emléket annak virtuális hatása, választást befolyásoló ereje teszi tudatossá. Az is igaz ellenben, hogy a tudatosnál mindig sokkal több a tudattalan, távollévő percepció és emlék. Ha nem hívjuk elő szándékosan, akkor is, bármelyik pillanatban, hatása lehet a jelenben.

A hosszú értelmezés helyett csak ennyit mondtam:

„Kedves Barátom – s nem igazán tudom, miért szólítottam barátomnak Bertalant, elképzelhető, hogy öntudatlan félelmet éreztem átváltozása miatt –, úgy vélem, az emlékezés nem visszatérés a múltba, »hanem a múlt minduntalan betolakodása a jelenbe. A múlt a lélek, a jelen a test: az emlékezés a lélek hatása a testre«.”

„És ezt melyik nagyokos találta ki?” – kérdezte.

„Bergson egzisztenciális filozófiájának egyik meghatározó képletét idéztem.”

„Egyébként nem is mondott ostobaságot.”

Bertalan leült, és engem is helytel kínált megint, mert még mindig az ablak előtt álltunk. Mielőtt visszaléptem volna a műbőr kanapéhoz, még kinéztem az abla-

kon. A gyerekocsit toló kismama újra megjelent az úton, s nagy ívben kikerülte a padon fekvő hajléktalant.

„Ez az én nagy bajom is – folytatta. – Az előbb úgy fogalmaztam, hogy az idő számomra örökös jelen. Az ön franciája azt mondta, hogy a múlt betolakszik a jelenbe, és ezt hívta emlékezésnek. Az én esetemben erről nem beszélhetünk. Az elmúlt hét évet, amióta megismerkedtem Rozáliával, nem lehet múltnak tekinteni. Ha van is emlékezetem, az csak arra vonatkozik, ami előtte történt. És ha maradunk az ön által idézett példánál, hét éve nekem nincsen lelkem, csak testem van.”

„De hiszen ön művész!” – vettem közbe.

„Mit gondol, miért magát kerestem meg, hogy segítséget kérjek? Úgy ismert meg engem, mint művészt. Most már nem vagyok művész. Amikor Rozália elvette tőlem a lelkemet, megszűntem művész lenni. Ön volt az egyetlen, aki megértett. Hátha eszébe jut valamilyen megoldás. Én már mindent kipróbáltam. Még az öngyilkosságot is. Látom, nem hiszi el, hogy meg akartam magam ölni. Nem is egyszer. De nem tudok meghalni sem.”

Úgy éreztem, nincs itt az ideje annak, hogy rákérdezzek erre a „meghalni-nemtudásra”. Kissé el is fáradtam, zavarosnak éreztem a friss élményeket. Helyette azt próbáltam kideríteni, inkább a konkrétumokhoz ragaszkodva, hogy mi történt a fürdőszobában.

„El tudja azt képzelni, mit jelent újra és újra jelenként átélni még egyszer mindazt, ami már megtörtént?”

Azt mondtam, nem hiszem, hogy el tudnám képzelni. Néha megtörténik, hogy „déja vu” érzésem támad. Éppen teszek valamit, valami új dologgal találkozom, s hirtelen látom magam előtt, hogy ugyanitt, ugyanígy ez már megtörtént velem egyszer.

„De hogy állandóan ebben az állapotban legyek?! Nem, ez elképzelhetetlen.”

„Higgye el, én ebbe már szinte beleőrültem. S gyakran azt érzem, hogy ugyanazt kell tennem, amit már megtettem. Hogy föl kell áldoznom valakit. Szükségem van egy különleges szerre, amit be kell vennem, hogy megvédjek magamtól másokat. Egyébként magára támadtam volna, és előfordulhat, hogy véletlenül meg is ölöm.”

Ösztönösen és láthatóan arrébb húzódtam a kanapén, az ajtóhoz közelebb eső vége felé.

„De ne féljen, egy darabig biztonságban vagyunk. El kell telnie néhány napnak, olykor heteknek is, hogy ismét elveszítsem az önmagam fölötti uralmat. Addig ügyis végére érünk ennek az egésznek.”

„Ebédelne?” – kérdeztem.

„Én most nem eszem – mondta. – De menjen csak. Ráér később?”

Délután hatra beszéltük meg a következő találkozót.

7.

Mindjárt elmondom, mi történt aznap este. Előtte azonban beszámolok a délutánomról, még ha ez jóval kevésbé érdeklí is önöket, mint Bertalan története. Például annak megfejtése, hogy milyen szert vett be a fürdőszobában, és mit akart jelenteni az a mondata, hogy nem tud meghalni. Vagy a másik, hogy akár meg is ölhetett volna engem.

Egy könnyebb halsalátás ebéd után még nem mentem azonnal haza. A feleségem főzött vagy három napra valót, mielőtt elutaztak a gyerekekkel, de még a melegítés-sel sem volt kedvem bajlódni.

Azzal is tisztában voltam, hiszen ismerem már magam annyira, hogy otthon, még az ebédre is megfeledkezve, azonnal olvasni vagy írni kezdek, esetleg párhuzamosan mind a kettőt. Szükségem volt azonban legalább egy órára, hogy kitisztuljon a fejem.

Ezzel szemben, ahogy sétám közben leültem egy padra, azon kaptam magam, hogy én is a nők fenekét figyelem. Nem is annyira a formájukat, mint inkább a mozgásukat járás közben. Még az is fölfrémlett, hogy jó lenne lefényképezni egyiket-másikat.

A feleségem biztosan megjegyezte volna, persze, nem a számonkérés szándékával, csak az évődés kedvéért, hogy az ő feneké már nem is elég nekem... Ahogy erre gondoltam, eszembe jutott, mire figyeltem föl legelőbb Natáliában. Talán még nem említettem, hogy a feleségemet Natáliának hívják. Nos, éppen a járására.

Igaza volt Bertalannak, hogy a járásnak íze is van. Amikor megláttam Natáliát, meg kell mondanom, nem éreztem azt a mindent elborító vágyat, hogy igen, ő lesz az igazi, hogy ezt a nőt kell feleségül vennem. Inkább a nyelvem kezdett bizsereggni. Az érett őszibarack leve folyt szét a számban. Életem legfinomabb barackja volt, amit a szomszéd gyümölcsöséből loptam. Hét éves lehettem.

Ostobaság lenne kijelenteni, hogy a barack ízének emléke miatt vettem feleségül. Ám ha az emlékek logikáját veszem alapul, Natália feneké valóban emlékeztetett egy barackra, s ahogy járás közben mozdult, az összekapcsolódott a gyerekkori baracklopás emlékével.

Hogy valamit meg kell szereznem, ami nem az enyém. Innen már törvényszerű volt az emlékezési reflex: a barack levének íze, majd annak a szabadságnak az érzése, amely általlengte egész gyermekkoromat.

Amikor hazamentem, a tekintetem az íróasztal szélére pakolt, mágiával és boszorkányokkal foglalkozó könyvek oszlopára tévedt. Vajon melyikükben találok meg Rozália mását? Létezik-e egyáltalán ez az asszony?

Este talán választ kapok erre a kérdésre is. Márpedig, ha nem jutunk előbbre, nem lesz meg az a bizonyos facsemete, amelyet el kell ültetnem a fikció erdejéhez. Akik otthon vannak ezen a területen, már az „erdő” és a fikció legelső összekapcsolásá-

nál megjegyezheték, hogy a motívum szerepel Umberto Eco egyik könyvében. Ő azonban nemcsak a jó író, hanem a jó olvasót is kereste, aki nem téved el a „fikció erdejében”, értve alatta, hogy nem keveri össze a valóságot a kitalált dolgokkal.

Én nem tartom magam jó írónak, de még írónak sem igazán – lám, máris készen kínálok egy olyan mondatot, amit majd könnyű szívvel idézhetnek a regényt bíráló kritikák, már amennyiben lesz regény –, s ne sértődjenek meg, de nem nagyon izgat a jó olvasó kérdése sem. Egyelőre azzal vagyok elfoglalva, hogy találjak végre egy fát.

Eljátszottam a gondolattal. Tegyük föl, hogy valamilyen okból kifolyólag nem találkozom többet Bertalannal, tehát semmi újat nem tudok meg róla, még azt sem, hogyan találkozott Rozáliával, a nő boszorkányságáról nem is beszélve, s mégis arról szeretnék írni, hogy mi történt e hét esztendő alatt.

Adott a hét évvel ez előtti Bertalan, s adott a jelenlegi. Egy futó találkozás, egy emlék a szobrairól, vele szemben itt van egy hosszú és kimerítő beszélgetés, egy különös és hihetetlen történet körvonalával, s azt se feledjük, hogy már nincsenek szobrok.

Ha Bertalan az a fa, aki erdőt kíván maga köré, az erdő növekedése éppen az a hét esztendő, amit nem ismerek. Ahhoz, hogy növekedni kezdjen az erdő, hogy legyen történet, még meg kell tudnom, hogyan találkozott Bertalan Rozáliával.

Mindenesetre ha Bertalan már nem készít szobrokat, erre magyarázat lehet az emlékezés hiánya, pontosabban az a tény, már ha belemegyek ebbe a játékba, hogy az emlékek a folyamatos és folyton ismétlődő jelenként élnek a férfiban. Ezért nem tud alkotni, mert az emlékképet nem tudja sem rekonstruálni, sem megteremteni.

Bergson azt írta még 1897-ben, „*Anyag és emlékezet*” című munkájában, hogy az emlékezésnek azért kiemelt a jelentősége, mert választást, lehetőségeket, szabadságot ad az embernek, s folyamatosan teremti ezeket. A művész, mint praktikus érdek nélküli cselekvő megfigyelő, többet vesz észre a világból másoknál. „Luxus emlékei vannak”, így választási lehetőségei, szabadsága, teremtése jóval gazdagabb, mint a többi embernek.

Nem hiszem azonban, hogy Bertalan is luxusként élte volna át, amikor minden emlék egyszerre jelent meg nála. S egyelőre azt sem tudtam elképzelni, hogyan működik ez a gyakorlatban.

Elővettem a jegyzeteket, láttam az emlékeztetőt, hogy tanulmányozzam az impresszionista festőket, s olvassam újra Moraviát. Az utóbbi mellett döntöttem.

E számunk szerzői

- András Zoltán (1934) Székelyudvarhely
Anga Mária (1955) Eger
Antal Attila (1956) Nyíregyháza
Baán Tibor (1946) Budapest
Bak Zsuzsanna (1985) Maklár
Bakos Zoltán (1956) Budapest
Bakó Endre (1938) Debrecen
Barabás Zoltán (1953) Nagyvárad
Bárdos József (1949) Nagykőrös
Bene Zoltán (1973) Szeged
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Bényei József (1934) Debrecen
Bibor István (1950) Balatonalmádi
Borbély László (1968) Budapest
Both Balázs (1976) Sopron
Bozók Ferenc (1973) Kecskemét
Böröndi Lajos (1954) Feketeerdő
Bősze Balázs (1946) Sopron
Büki Attila (1948) Érd
Czethoffer Csaba (1953) Kőszeg
Csatáné Bartha Irénke (1941) Eger
Cseh Károly (1952) Mezőkövesd
Csepcsányi Éva (1985) Budapest
Csomós Szabolcs (1955) Nagykálló
Csontos Márta (1951) Sándorfalva
Dalos Margit (1938) Sopron
Demeter József (1947) Ballószög
Devecseri Zoltán (1948) Hővej
Ekler Andrea (1971) Budapest
Farkas Gábor (1977) Debrecen
Fecske Csaba (1948) Miskolc
Győri Zsuzsanna (1987) Eger
Gyüre Lajos (1931) Kassa
Hegyi Ferenc (1947) Sopron
Herbszt Zoltán (1959-1981)
Horváth Ödön (1938) Kismaros
Iancu Laura (1978) Magyarfalva
Kaiser László (1953) Budapest
Kaló Béla (1954) Szuhogy
Kelemen Erzsébet (1964) Debrecen
Kerék Imre (1942) Sopron
Király Farkas (1971) Budapest
Kis Pál István (1951) Szekszárd
Kiss Benedek (1943) Budapest
Knapp Éva (1956) Budapest
Konczek József (1942) Pomáz
Korpa Tamás (1987) Szendrő
Kovácsné Somogyi Mónika (1973) Eger
Ködöböcz Gábor (1959) Eger
Kusper Judit (1976) Eger
Lengyel János (1973) Beregszász
Lipcsei Márta (1943) Nagyvárad
Locsmándi László (1952) Sopron
L. Simon László (1972) Agárd
Lukáts János (1943) Budapest
Mátyus Aliz (1948) Budapest
Nyilas Attila (1965) Budapest
Oláh András (1959) Mátészalka
N. Pál József (1957) Nógrád
Pataki István (1953) Bihar
Pécsi Györgyi (1958) Budapest
Pomogáts Béla (1934) Budapest
Posta Marianna (1983) Eger
Rakovszky Zsuzsa (1950) Sopron
Ross Károly (1954) Sopron
Sarkady Sándor (1935) Sopron
Serfőző Simon (1942) Miskolc
Soltész Márton (1987) Budapest
Standovár Ágota (1961) Pécs
Suhai Pál (1945) Budapest
Szabó Bogár Imre (1944) Miskolc
Szakolczay Lajos (1941) Budapest
Szent Ernő (1938) Kisújszállás
Széles Klára (1936) Budapest
Szondi György (1946) Budapest
Tamás Tímea (1962) Nyíregyháza
Tari István (1953) Óbecse
Turai Laura (1983) Kecskemét
Turbuly Lilla (1965) Sopron
Tüskés Gábor (1955) Budapest
Tüzes Bálint (1951) Nagyvárad
Vasy Géza (1942) Budapest
Verók Attila (1975) Eger
Vitéz Ferenc (1965) Debrecen

Szakolczay Lajos fotóit Bakos Zoltán fotóművész készítette.